

VESZPRÉM 2023

ELSŐ MAGYAR KRIMIFESZTIVÁL

ANTALÓGIA A RÉSZTVEVŐK ÍRÁSAIBÓL

Első magyar krimifestivál

Antológia a résztvevők írásaiból

Veszprém 2023

Első magyar krimifestivál

Antológia a résztvevők írásaiból

Veszprém 2023

Magyar Krimiszemle Könyvek 1.

Magyar Krimiszemle - Budapest, Debrecen, Bécs, Shrewsbury - 2023

magyarkrimiszemle.hu

Szerkesztette: Sz. Molnár Szilvia, Cserháti Éva, Kálai Sándor, Varga Bálint

Felelős szerkesztő: Sz. Molnár Szilvia

Felelős kiadó: A Magyar Krimiszemle szerkesztői

Tördelte, a kötetet és a borítót tervezte: Galambos Anita

Borítókép: Fortepan / Magyar Rendőr

Korrektúra: Sz. Molnár Szilvia

Kézirat lezárva: 2023. február 10.

ISBN 978-615-01-7352-8

Az antológia a Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa rendezvénysorozatán belül megrendezésre került Holtszezon Irodalmi Fesztivál részét képező, 2023. február 25-26-án a veszprémi Kultúrházban megtartott Krimifestivál résztvevőinek írásait gyűjti egybe. A kötet mindenféle anyagi támogatás nélkül jött létre, amiért külön köszönettel tartozunk elsősorban a szerzőknek, amiért rendelkezésünkre bocsátották írásaikat, illetve Galambos Anitának, aki tervezte és tördelte a kötetet.

Az elektronikus (pdf) formátumban megjelent antológia kereskedelmi forgalomba nem kerül, terjesztése, letöltése ingyenes - ám az írások a szerzők hozzájárulása nélkül nem utánközölhetők semmilyen formában.

A kötetben szereplő írások jobbára másodközlések, ezeket az első megjelenés feltüntetésével és a kiadó szíves hozzájárulásával közöljük.

A kifejezetten a kötethez készült írásokat a szerzők szíves hozzájárulásával közöljük.

ELŐSZÓ

A Krimifesztivál főpróbája 2022-ben volt, amikor a Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa programsorozatra kapott meghívást a Magyar Krimiszemle. A Holszezon Irodalmi Fesztiválon belül akkor még csak rövidke program olyan nagy érdeklődést vonzott, hogy a szervezők, jelesen Varga Richárd, felkért minket, a Krimiszemle szerkesztőit, hogy szervezzük meg a 2023-as kétnapos programot.

Minket is meglepett, hogy szinte mindenki azonnal igent mondott a felkérésre. Szeretnénk remélni, hogy ez a lelkesedés azt mutatja: a magyar krimi nem csak egy szűk szakmai közönséget érdekel, hanem az évről évre bővülő olvasótábort is.

A fesztivál nyolc paneljére másfél tucat vendéget hívtunk - írókat, kritikusokat, esztétákat, újságírókat, nyomozókat - azzal a céllal, hogy megmutassuk a magyar krimi sokféleségét, és egyszerre generáljunk szakmai diskurzust és eszmecserét az olvasókkal. Ennek a régies, kissé poros emlékű szónak, eszmecsere itt valódi értelmet és szerepet szánunk, hiszen egy oldalon állunk, nem egy árok két vagy három vagy négy oldalán. Csinálhatunk akármit civil életünkben, olvashatunk görög filozófusokat vagy katalán szerelmes regényeket, mindannyiunk polcán ott sorakoznak a magyar krimik, és az a célunk, hogy ezek a polcok roskadozzanak a jobbnál jobb könyvektől.

Mi, a Magyar Krimiszemle kitalálói és szerkesztői csak irányítani, terelgetni tudjuk ezt a folyamatot a honlapunkkal, ami összegyűjti a magyar krimikről szóló kritikákat mindenféle értékítélet nélkül, és azzal a céllal, hogy egy helyen lehessen megtalálni mindent, ami a magyar krimiért értékel és segít.

Ennek a munkának az egyik elismerése és összegzése ez az antológia, ami cserébe elég pontos lenyomata annak, hogy milyen ma a magyar krimi, honnét jött és merre tart. Csak remélni tudjuk, hogy nem sokáig marad első fecske, és a következő kötetek - meg a következő fesztiválok - még sokrétűbbek, sokszínűbbek és érdekesebbek lesznek.

Cserhádi Éva
Sz. Molnár Szilvia
Kálai Sándor
Varga Bálint

Tartalom

Elbeszélések és novellák

Baráth Katalin:	Talált kéz	1
Csabai László:	Busa	25
Gráczer L. Tamás:	Wolf&Johnson: Tisztaság felsőfokon	37
Hász Róbert:	Fábián Marcell és a nagy Maurizio	69
Kellei György:	21 óra 12 perc	93
Kolozsi László:	A leszármazottak	99
N. Nagy Zoltán:	Fekete Történetek	111
Szécsi Noémi:	Gyilkosság a Patkánylyukban	127
Szlavicsek Judit:	Paranoia	137
Zajác D. Zoltán:	Túl az Elba-hídon	159

Kritikák és tanulmányok az irodalomról

Bárány Tibor:		
Nyomozók a szarzsáktársadalom peremén		167
Cserhádi Éva és Sz. Molnár Szilvia:		
Társadalmi trauma és gyilkosság - beszélgetés a szociokrimiről		175
Deczki Sarolta:		
Rejtélyes irodalom		185
Kálai Sándor:		
Miért intézményesül(t) nehezen a magyar krimi?		201
Kondor Vilmos:		
On Noir		215
Török Lajos:		
Politikai propaganda a Kádár-kori bűnügyi irodalomban		225
Varga Bálint:		
Rövid krimitörténeti áttekintő		245

Kritikák és tanulmányok a nyomozásról

Sasvári Rudolf:		
A magánnyomozás rövid átfogó története hazánkban		311
Szomor Sándor:		
Detektívregények a valóságban		331

Elbeszélések és novellák

Baráth Katalin

Baráth Katalin első regénye (ma ifjúsági fantasynek neveznék) 2003-ban jelent meg *Ida és az aranygyapjú* címmel, a második, egy történelmi krimi a századelős Bácskából (*A fekete zongora*) 2009-ben. Utóbbit három folytatás követte (*A türkizkék hegedű, A borostyán hárfá, Az arany cimbalom*). A történelmet komorabb és kortárs környezet váltotta az *Arkangyal éjjelben* (2016). Legutóbbi munkájával (*Afázia*, 2021) elnyerte az év legjobb magyar fantasztikus regényének járó Zsoldos Péter-díjat. 2021-től a Szegedi Tudományegyetem Jelenkortörténeti Tanszékének tanársegéde.

TALÁLT KÉZ

Messziről csak egy fadarabnak tűnt, egy ág végének. Egy utánfutóról gurulhatott le. Kisharkócon sűrűn előfordult ilyesmi, gyakran szóródott az útra száraz falevél- és forgácskupac, letört ágak morzsaléka. Kevesen térdepelték ki a méltóságos erdőgazdaság engedélyét, ha tűzifát akartak keríteni. A Bükköshegy a kisharkóciak hegye mind a háromszáznégy méter magasával, vagyis az oldalát beborító fák is kisharkóci fák, egytől egyig.

És ami kisharkóci, az Kisharkócon is marad.

Úgyhogy amikor a biciklit megdobta az a valami, Ország Gyuszi rögtön a fatolvajokat szidta. Elmúlt már éjfél, a hold kénytelenkedve világított. Az utca egyetlen működő lámpája se volt közelebb kétszáz méternél. Gyuszi ráadásul álmatagon tekert, no nem mintha nem vágyott volna haza, az ágyba. Pontosan tíz perce adta le a műszakot a teniszlabdagyár portáján. Fáradt volt, és rosszkedvű, mert vasárnap este megitta az összes sört, pedig milyen jó lett volna, ha most várja egy a frigó alján. Észre se vette, hogy az út szélén hever valami, amit jobb volna kikerülni.

Valami, ami tömör és fekete.

Gyuszi lendületesen áthajtott rajta. A kerék megugrott, az abroncs nyöszörgött, Gyuszi egyszerre szentségelt és kapaszkodott. Pár métert tekert még, aztán megállt, hogy leltározza a bicikliben esett károkat.

Az egyik küllő elgörbült, Gyuszi az öklével próbálta a helyére nyomkodni. Biciklistül hátratolatott, mert árokba akarta rúgni azt az átkozott fadarabot, hogy másnak ne okozzon bajt. Már lendítette is a lábát, amikor valami megcsillant az utcalámpa sápadtsárgán derengő fényében.

Arany.

Egy arany jeggyűrű.

Gyuszi a fadarab fölé görnyedt. Mindig mások találták az elhullajtott ezreseket és kóbor fülbevalókat, talán most végre neki is szerencséje lesz. A sötét miatt olyan közel kellett hajolnia, hogy alig egy méter választotta el az arcát az úttól.

Ez nem egy fadarab.

Gyuszi száján kiszaladt egy káromkodás, a bicikli fűlsértő csattanással az aszfaltra zuhant, első kereke tétova pörgésnek indult.

A kéz a konyhaasztalon hevert, egy kiterített újság közepén.

- Édes fiam! – Mancika hangjából anyai rosszallás csendült ki.
- Ne zavarjál, anyu! – suttogta Gézu.

Félig guggolva szemezett a testrésszel, amit fekete kosz lepett. – Le kell vonnom az első következményeket! Azok a legfontosabbak!

- Jól van, fiam. Addig én odateszek egy neszt.

Mancika kifakult férfitapsamájának ujjá kilógott a frottírköntös alól. Kanalat és bögréket vett elő, közben oda-odapillantott a fiára meg az asztalra.

- Legalább ne a receptes oldalra tetted volna – jegyezte meg.
- Pssst! – intette le Gézu, és tovább fixírozta a kezét.

Mancikáék alig egy sarokra laktak a kéz lelőhelyétől. A szerencsétlen megtaláló, Ország Gyuszi úgy vélte, az a legokosabb, ha Gézuhoz kopogtat be a hátborzongató lelet hírével. Gézu ugyanis a törvény embere volt, alig egy hónapja helyezték vissza Kisharkócra a fővárosból. Egész pontosan két nappal az után, hogy kiengedték a szanatóriumból.

Mancika türelemmel várta, hogy felforrjon a víz, és továbbra is aggodalmas pillantásokat vetett a fia tetoválásoktól tarka hátára. Gézu alig volt kisebb, mint a Bükköshegy, az atlétatrikó úgy feszült rajta, mint üstdobon a bőr. Amikor először találkoztak a negyedikes Gézuval, a kisharkóci elemibe internált helyettesítőtanárok nyolcadikosnak nézték, és végképp megzavarodtak, amikor Gézu feleléskor egy elsős szellemi színvonaláról tett tanúságot. Mancika nem győzött magyarázkodni a tanárban, idővel el is engedte a füle mellett a megjegyzéseket. Belül azért kínozza a rejtély, a fia kitől örökölte a testi és a szellemi adottságait. Se ő, se az ura nem jöhettek szóba. Keringett valami pletyka egy hajdani nagy-nagybácsiról, aki mozdonyfűtői állását cserélte útonállóságra, mindezt Ausztrália Új-Dél-Wales nevű tartományában. Na, ő elég messzi volt térben és időben is, hogy rá lehessen olvasni Gézu génállományát.

A kávé illata elnyomta gyanús szagokat, amelyek az alkalmi asztaldíszként szolgáló kézből áradtak. Mancika letette

Gézu bögréjét az asztal sarkára, és közelebből is szemrevételezte a kezét és rajta a piszkon is átaranyló gyűrűt.

– Fölvívom a kapitányt – közölte egy idő után.

– Ne! – ugrott föl Gézu, mintha az anyja a nyakába öntötte volna a forró kávé. – Majd én.

– Az ágyadra teszem a tiszta inget – sóhajtotta Mancika rövid gondolkodás után.

Bal kezébe vette a kávé, hogy rácsukhassa fiára a konyhaajtót.

Odakint ránézett a saját, csészétől átmelegedett kezére. Hosszasan morfondírozott.

Kié lehet a test, ami a kézhez tartozik?

És a kéz gazdája vajon a kezével együtt az életét is elvesztette?

Gézuka elcsomagolta a kezét, és elhelyezte a rendőrségi hűtőszekrény legfelső polcán, egy kaukázusi kefir meg egy befőttésüvegben tárolt borsóleves között. Úgy, ahogy a főnöke utasította. Aztán, ugyancsak a főnöke utasítására, megjelent Pityesz őrmester állomáshelyén, a kapitánysággal szemközti Vuk büfében.

– Telefonált az anyád – fogadta az őrmester Gézut, és embereset kortyolt a söröskorsóból.

– Tudod, hogy a sör alkoholt tartalmaz? – húzta föl Gézu a bal szemöldökét. Nagyon büszke volt rá, hogy a két szemöldökét külön is képes táncoltatni.

– Eeez? – nézett a korsóra az őrmester úgy, mintha életében először látná. – Tudod, hogy én csakis alkoholmenteset. Különben meg ne nagyon tegyél föl kérdéseket a felettesednek, oké? – törölte ki a habot a szája sarkából. – Nem érdekel, mit mondott az anyád?

Gézu türelmetlenül rázta meg a fejét. Utálta, ha a kollégái az anyját emlegették. Ez volt az egyik oka annak is, hogy szanatóriumba került.

– Pedig valami nagyon érdekeset mondott – bólogatott az őrmester. Mosolya széles volt, akár egy koncertzongora.

– Ne beszéljünk az anyámról! – csattant föl Gézu.

A Vuk népes közönsége egy emberként fordult felé.

– Nem ám a Kisharkóc SE meg a Gyirmót kupameccséről beszélt! – körözött a mutatójával Pityesz. – Hanem, na, várjunk, miről is? – vakarta a homlokát tettetett szórakozottsággal. – Megvan!

Azt mondta – váltott suttogásra –, azt mondta...

Belekapaszkodott Gézu pisztolytáskájába, úgy húzta föl magát a székről.

– Hogy van egy tippje! – bökte ki végre.

Gézu mondani akart valamit, aztán mégis becsukta a száját. De csak hogy megint kinyithassa.

– Gyerünk, kolléga – indult kifelé. – Dolgunk van.

– Nem is kérdezed meg, hogy mi a tippje? – kiáltott utána Pityesz.
– Hallod?

Gézu odakint már a kocsit nyitotta. Pityesz intett a csaposnak, és Gézu után iramodott. Amikor utolérte, magához rántotta. Illetve rántotta volna, mert a lendülettől és a méretkülönbségtől Pityesz szinte belecsapódott Gézu testének hatalmas tömbjébe.

– Nem akarom hallani – ült a kormány mögé Gézu.

Pityesz bevágódott mellé, és zavarba ejtően közel hajolt.

– Azt mondta az anyád – kuncogott, mint egy tinilány –, hogy tudja, ki az első számú gyanúsított!

Harsány nevetésben tört ki, és csak akkor hallgatott el, amikor észrevette, hogy a roppant termetű Gézu olyan mélyvörösén izzik, mint kínai butik kirakatában a világítós mikulás.

Mancikának tényleg volt egy tippje.

A megoldás valójában már akkor derengeni kezdett előtte, amikor a halászapadt Ország Gyuszi az éjszaka közepén beállított azzal a kézzel. Csodálkozott is, hogy Gyuri nem hozta föl a dolgot, pedig neki ugyanúgy emlékeznie kellett, mint Mancikának. Krumplipucolás közben végig azon töprengett, mihez kezdjen, és nem jutott dűlőre. Pedig Mancikánál jó ideig eltartott a krumplipucolás, mert a Gézu gyerek úgy igényelte a kalóriákat, mint hőerőmű a szenet, Mancika pedig rakott krumplit tervezett ebédre.

Át kellett szaladnia tejfölért a kisboltba, és ott, a hűtőpult előtt, a zacskós kakaók megnyugtatóan hallgatag társaságában megszületett benne a döntés: telefonál a kapitánynak. Gézu nem fog örülni, de a végén csak megtanulja, hogy az anyákra oda kell figyelni. Mindig.

– Hát nem igaz, hogy megint félrekapcsoltak! – dühöngött Kendefi a telefonba. – Ez itt a kisharkóci rendőrség! A mi számunknak kilences van a végén, a reumatológusnak hatos! – És már le is tette.

Alig hangzott el a „kapitány úr, magával beszélek?“, Kendefi rájött, hogy Mancika keresi. Szerencsére kiválóan tudott rögtönözni, a kisharkóci Déryné Amatőr Társulatban vagy húsz évig alakította a hősszerelmezt. Egyesek sajnálatos módon gyanús összefüggést sejtettek a kapitány főszerepei és a színigazgató gyorsajtási hajlamai között, Kendefi azonban rendíthetetlen önbizalommal és hajlíthatatlan gumibottal tűrte a pletykákat. Tudta, ha az önbizalma csak egy pillanatra is elvékonyodik, neki mindkét pályán befellegzett.

– Magabiztos fellépés, fiúk – mondogatta a rendőrségi szilvesztereken, kezében az elmaradhatatlan gyerekpezsgővel.
– Magabiztos fellépés! Úgy a világot jelentő deszkákon, mint a közlekedési bírságok kiszabása idején!

Ez jutott eszébe akkor is, amikor Gézu elébe tálalta Ország Gyuszi éjszakai leletét, ami, akárhogy is nézte Kendefi, csak nem akart más lenni, mint egy kéz. Egy kéz, amit csukló fölött vágta le a karról.

„Magabiztos fellépés!” – skandálta gondolatban, és közben levegő után kapkodott.

– Vigyed innen ezt a vackot – fordította el a fejét. – Majd akkor gyere vissza, ha lesz hozzá hulla is.

Gézu eltátotta a száját, de nem mozdult. Ott cövekelt a főnöke íróasztala előtt, előre nyújtva a Néhai Ismeretlen kezét. Az imént csomagolta ki az anyjától kapott nejlonból. *Tóthtól vegyen friss húst, s ebédje nem lesz bús!*, írta a zacskón.

– Mi van, fiam? – nézett a kapitány Gézu felé, de csak az egyik szemével. A másikat becsukta. – Tedd be azt az izét a frigóba! A Pityesz őrmesterrel meg keressetek egy hullát!

Kendefi sajnos fél szemmel is látott annyit a kézből, hogy belefájduljon a gyomra, és a tarkója izzadni kezdjen. Eszébe jutott a sógora lakodalma és az a mindörökké kárhozott pillanat, amikor az unikumra óvatlanul tojáslíkiört hörpintett.

Halkan felnyögött, és a forgószékkal a tavalyi Horgászfesztivál aranyozott serlege felé pördült, ami egy üvegvitrin kellős közepén csillogott-villogott. A kapitányt megnyugtatta a látvány.

– Hívjátok az orvost! – mondta.

– Rosszul van, uram? – lépett közelebb Gézu. – Uram? A belgyógyászra vagy a csontkovács szakértőre van...

– Nem! – gurult távolabb a székevel a kapitány, szinte bele a

vitrinbe, a kupa mellé. Megriadt a Gézuval együtt közeledő kéztől.
– A kórboncnokot hívjátok föl, a megyeszékhelyen. Küldjön valakit, aki elviszi neki ezt a...

– Azt mondta, tegyem a frigóba. Uram? – zavarodott össze Gézu.

A kapitány a tenyerébe temette az arcát. Méltósággal, mint Marie Antoinette, amikor megtudta, hogy másnap vérpadra viszik.

– Igen, a frigóba – szűrődött át az ujjain elgyötört hangja. – Ameddig az orvos embere el nem viszi.

– Igenis, uram! – csapta össze a bokáját Gézu. – Megyek, és keresek egy hullát! Uram!

A főnöke még utána kiabált.

– Az őrmester nélkül meg ne moccanj!

Gézu távolból érkező „igenis, uram!”-ja hallatán a kapitány visszafordult, és arcát az asztalra fektette. Az asztallap kellemesen hűvösnek bizonyult, a kapitánynak jólesett ott feküdnie. „Csak tudnám, hol szedte föl ezt az uramozást” – mélézott magában. – „Biztos a tévéből... Tönkretesz bennünket ez a sok tévé!” – sopánkodott, tökéletesen megfélelkezve arról, ő maga hány százszor nézte végig a felvételt, amit a Kisharkóci Egyes Csatorna készített a horgászfesztivál díjátadójáról.

Mancika ezért nem mondhatta el Kende fi kapitánynak, mi jutott eszébe a talált kézről. Szerencsére Mancika fejből tudta Gézu összes kollégájának a telefonszámát, köztük Pityesz őrmesterét is. Az irodáját a rendőrséggel szemközti Vuk büfébe áthelyező őrmester reflexei nem voltak olyan gyorsak, mint a kapitányéi – nem hiába volt Kende fi a főnök! –, végig kellett hallgatnia, mit akar Mancika. Igaz, túl mély gyökeret nem eresztettek az emlékezetében ezek a szavak, mert Pityesz őrmester éppen totószelvényt töltött ki a mobilján, amikor megcsörrent. Beszélgetés közben végig attól rettegett, hogy a Hertha helyett véletlenül a Hamburgra adja az egyest.

Mancika végre elmondhatta, kit kéne azonnal kihallgatni, sőt ha lehet, be is zárni. Mégsem nyugodott meg egészen, tartott tőle, hogy a törvény emberei nem veszik komolyan. Mielőtt azonban komolyabb lépésre szánta volna el magát, átszaladt a szomszéd Samunéhoz.

– Megvannak még a bekötött újságjaid? – kérdezte Samunét,

aki egy lábos odakozmált rizs fölött vitázott a sorssal. – A hetes Kisharkóci Krónika kellene. Vagy a nyolcas. A kétezer-nyolcas.

Samuné kapott az alkalmon, hogy nem kell az ebéddel foglalkoznia. Egy kölyökcirmos fürgeségével szaladt föl a padláslétrán, és már hozta is a Krónika akkurátusan bekötött évfolyamait.

– Vidd csak el nyugodtan – legyintett, pedig majd' kifúrta az oldalát a kíváncsiság.

Mancika tisztában volt ezzel, így hát szépen megköszönte az újságot, és minden további felvilágosítás nélkül hazaiparkodott. Alig hogy becsukta a kaput, megállt, és sietősen lapozgatni kezdett.

– Megvan!

Ördögnek akartak áldozni a kisharkóci tinédzserek, állt a címdalán.

Mancika alaposan elolvasott minden sort. Növekvő aggodalommal állapította meg, hogy sajnos jól emlékezett.

Jól emlékezett a fiúra is, akinek a fotója kitöltötte a következő szám elejét. A szemét ugyan kitakarták a szerkesztők, de a kisharkóciak mindannyian tudták, ki az, aki ellen a rendőrség vádat emelt, súlyos testi sértés miatt. A kisharkóciak egy másik fiúról is tudtak, aki azonban nem került a címlapra. Olyannyira nem, hogy azóta se látta senki.

Tulajdonképpen mindkét fiú eltűnt a színről. Lehet, hogy az egyikük visszajött?

Mancika a hóna alá csapta az újságot, és beballagott a konyhába. Kihúzta a krumplit a sütőből, és szedett belőle egy keveset. Már az ujjai közt volt a villa, amikor meggondolta magát: hogy is tudna jóízűen megebédelni, amíg ki nem deríti, igaza van-e?

Leoldotta magáról a pöttyös köténykét, és kiskabátot vett.

Sürgősen meg kellett látogatnia valakit. Valakit, aki tíz éve még a barátnője volt.

– Kopjál le, te állat! Akarod, hogy ismertessem a jogaidat?

A macska megvetéssel vegyes kíváncsisággal szemlélte Gézut.

– Jogodban áll hallgatni... Hé, te dög!

Míg szónokolt, a zöldesszürke árnyalatú macska föl pattant az asztalra, és megnyalt egy rózsaszín cukormázás, tortadarával teliszórt fánkot.

– Előbb lőjél, aztán kérdezz – harapott Pityesz őrmester a szalámis szendvicsbe. – Ha már ezt az amerikai módit nyomod.

– Amerikában már saját csapatom lenne – morogta Gézu. Elhajtotta a macskát, a rózsaszín fánkot meg kidobta a kukába. – De ebben az országban sose fogják megérteni, hogy...

Pityesz a szemét forgatta. Tüntetően elfordult, a parkban köröző gimnazista lányok felé. A lányoknak tornaórájuk volt, rövidnadrágban kocogtak körbe-körbe, hosszú, dús hajuk lobogott a csípős tavaszi szélben. Fél Kisharkóc őket bámulta, tavaly egy kisebb karambolt is okoztak. Szerencsére a legsúlyosabb sérültnek is csak a válla rándult meg, de még ez se akadályozta, hogy a törött kocsit otthagyva közelebről is megtekintse a kocogó – és ahogy az intézkedő Pityesz fölhívta a figyelmét, erősen kiskorú – madonnákat.

– Na és most? – söpörte le Pityesz a morzsákat az öléből. – Tovább hívogatjuk a kórházakat? Amerikában mit csinálnak ilyen esetben?

– Mit, mit... – harapott bele Gézu a negyedik, zöldcitrom színű fánkba. – Még a helyszínen levették volna az ujjlenyomatot, és egy titkos, globális adatbázis pillanatok alatt kidobta volna, hogy egy bandaháború áldozatáról van szó. A kezét figyelmeztetésül vágták le, és...

– Milyen bandára gondolsz, Gézukám? – húzta meg Pityesz a termoszt, amit a felesége kamillateával töltött csurig. – A Rózsafüzér Társulat csapott össze a Madeirahímző Klubbal?

– Pesti kórházakat még nem hívtunk – ötletelt zavartalanul Gézu. Az ötödik fánk szerényen megmaradt fánk színűnek, belül viszont piroslott a málnalekvártól. – Vannak ott ismerőseim.

– Ismerőseid a kórházban? – csavarta vissza Pityesz a termosz tetejét. – Gyanúsítottak, akiknek ripityára törted a pofacsontját?

Gézu szavainak útját egy fél fánk torlaszolta el, ezért csak a vállát vonta meg.

– És mi lenne, ha követnénk a mamád tippjét? – dobta be Pityesz. Gézu félrenyelt. Pityesz előzékenyen átnyújtotta a termoszt.

– Lehet, hogy beválna – folytatta. – Már nem először, jegyzem meg.

Gézu könnyezett a köhögéstől. Pityesz fölállt, hátba vágta, mire kollégája kiköpte a félig rágott fánkot. A zöldesszürke macska méla undorral figyelte őket egy közeli fáról.

– Nehemm... monhohd... kommothan – köhögte Gézu.

– Töröld le a könnyeidet, Rambó – mondta Pityesz, és még egyszer megnézte a gimnazistákat, akik épp négyütemű fekvőtámaszokkal kényeztették a nézőközönséget. – Add ide a kocsikulcsot. Nem akarom, hogy egy fánk miatt rohanjunk bele a Kornélka internetkávészójába.

Mancika a ház előtti tartóhoz láncolta a biciklit. Nem maradt titokban a látogatása, mert a labdagyárból és az abroncsfeldolgozóból is kettőkor engedték haza a délelőtti váltást. Míg a leépült panelhez ért, Mancika megállás nélkül köszöngethetett az ismerőseinek.

A Nefelejcs, korábban Micsurin negyed annak idején Kisharkóc szenzációja volt. Eltakarították a vályogkunyhókat, és a helyükre alig fél év alatt négyemeletes házakat emeltek, pontosan ötöt, előregyártott szovjet elemekből. A megyei párttitkár és egy szovjet diplomata kéz a kézben vágta el a vörös szalagot, a tanács pedig alaposan megválogatta, kit enged a frissen vakolt falak közé.

Az idő azonban nem bánt kíméletesen a negyeddal. Az első lakók hamar megunták, hogy a magukén kívül a szomszédok veszekedését is hallaniuk kell, elköltöztek. Mire a Micsuriból kivirágzott a Nefelejcs, sötétedés után már nem volt ajánlatos a környéken kóborolni, főleg, ha az ember meg akarta őrizni a pénztárcáját és a testi épségét.

Mancika legalábbis így hallotta, de saját tapasztalatok híján túlzásnak érezte a Nefelejcs negyed sötét hírnevét. Ha annyira rossz lenne a helyzet, Viola nem költözött volna ide.

A lift például működött. Mancika némi lámpalázzal csöngetett be a harmadik emeleti lakásba. Arra számított, nem engedik be, de a kék szempárban, ami kivilágított a kukucskálón, nemcsak a fölismerés szikrája villant, hanem valamiféle törődöttség is. A kulcs máris megzörrent a zárban.

Öt perccel később Mancika a konyhaasztalnál ült, ujjával a viaszosvászon terítőre nyomott, valószerűtlenül lila szilvákat rajzolta körbe. Viola kávéfőzött, és tányérra sorakoztatta a Mancika táskájából előkerült vaníliás karikát. Váltottak néhány szót az ízületi fájdalmakról (Mancikának a dereka fáj, Violának a térde), az akciós téliszalámiról (amit reggel kilencre fölvásárolt a nép), a központi park gondozatlanságáról. Mancika meglepődve állapította

meg, milyen gördülékenyen megy minden. Mintha Viola nem szívódott volna föl az elmúlt tíz évben. Az ígéretes kezdésen fölbátorodva, a forró kávé gőzének rejtekében Mancika előhozakodott a témával. Még az előtt tisztázni akarta a dolgot Violával – aki annak idején minden kosztümjét varrta –, hogy a rendőrök beavatkoznának.

– Átjöhetnél néha hozzám – fogott bele. – És akkor nem lennél olyan egyedül. No meg hát én se.

– Nem vagyok egye... – tiltakozott Viola.

Félbehagyta, de túl későn ébredt rá, hogy elszólta magát. Mancika sietve, nyugtatólag emelte föl a kezét, ám a csésze fölött éles pillantást vetett a másik asszonyra.

– Gondoltam, hogy nem vagy egyedül – mondta. – A csokorból amúgy is rájöttem volna.

Viola Mancika mutatóját követve megfordult, mintha a tucat pompás sárga tulipánt csak most venné észre. Mancika elcsodálkozott, milyen vastag az az ősz köteg Viola barna hajfonatában.

– Itthon van? – kérdezte. – Nem, nyugodj meg, nem akarok vele beszélni. Csak szeretném tudni, jól van-e. Jól vagytok-e. Hogy rendbe jöttek-e a dolgok.

Viola gúnyosan elmosolyodott. Érdekes módon a gúny megfiatalította, még úgy is, hogy halvány bánattal keveredett.

– A dolgok sose jönnek rendbe – legyintett. – De jó állást kapott Bécsben. Kőműves egy kivitelező cégnél. Rengeteget dolgozik, de azt mondja, nem bánja. Szerintem veled szívesen beszélgetne... Csak most a temetőben van. Oda is akart vinni egy ilyen csokrot.

Mancika megértette. Míg Viola a kis varrodában dolgozott, Tibire a nagymamája vigyázott, Viola özvegyédesanyja. Mindhármukat Viola tartotta el, aki azóta nem látta Tibi apját, hogy bejelentette, gyereket vár tőle.

– Hát ezt örömmel hallok – bólogatott bátorítón Mancika. – Keveseknek sikerül, akik a... onnan kikerülnek. De Tibikéből én kinéztem.

– A bíró is sok mindent kinézett belőle – komorult el Viola. Remegett a keze, ahogy a száraz süteményt kettétörte. – Azt is, ami nem az ő bűne. Bezzeg a Dévavári gyerek megúsza! Ő sose került javítóba gyilkossági kísérletért!

Mancika egy darabig együttérzőn hallgatott, aztán megkérdezte:

- Mihez is akartak kezdeni a kézfejjel?
- El akarták ásni a temetőkapuban. – Viola savanyú arcot vágott.
- A Dévavári gyerek olvasta valahol, hogy ha elásnak ott egy kezét, rátehetik a kezüket a lelkekre. Érted? – simított végig elszürkült homlokán. – Ez a két szerencsétlen uralkodni akart! A halottak lelkén!

A két asszony némán eszegette a süteményt. Viola láthatóan édességbe akarta fojtani az elmúlt évek minden keserűségét, Mancika meg egyelőre nem akart kirukkolni a kellemetlen újsággal. Arra várt, hogy Viola megnyugodjon – már ha ez megtörténhet valaha is.

– Megkérhetlek valamire? – hajolt Viola előre, mintha Mancika nagyot hallana. – Ne mondd meg senkinek. Nem akarom, hogy rászálljanak. Úgyis csak vasárnapig marad, aztán visszamegy Bécsbe. Ha van esze, elfelejti Kisharkócot örökre. Én a helyében sose jöttem volna vissza, csak hát... Tegnap volt az ötvenedik születésnapom. És a fiam velem akart lenni.

Viola arcába visszatért a szín. Mancika arra gondolt, itt az idő, most kell elmondania Violának, hogy a fia hazatérése nem maradt titokban. Már vette is a nagy levegőt, amikor a meghitt csöndbe belesikített a csengő.

Mindketten összerezzentek.

– Tibinek van kulcsa – állt fel Viola. – Vendéget meg nem várok már vagy tíz éve.

Mancika felszólítás nélkül követte, egész az ajtóig. Viola mögött pipiskedve látta, ahogy egy fiatalember benéz a kukucskálón.

A saját fia volt az.

– Jó napot kívánok! – harsogta Gézu. – Itt a rendőrség! Bedő Tibort keressük! Engedjen be!

– ...legyen szíves – tette hozzá egy türelmetlen hang, Mancika rögtön rájött, hogy Pityesz őrmesteré.

Viola hátat fordított az ajtónak, és Mancikára nézett. Ő is fölismerte Gézut, nem csoda, Mancika vele csináltatta a fia ballagási öltönyét. Viola tekintetéből sugárzott a harag, de Mancika negyven évet húzott le a kisharkóci iskola diákjai között, egy tekintettel nem lehetett meghatni.

– Bízd rájuk a dolgot – mondta. – Jobb, ha ők intézik, mint... Estére az egész város tudni fogja, hogy Tibor hazajött. Idejönnek, és... A Sárosi Marit légpuskával célzották meg, pedig ő csak a nyugdíjakat lopta el a postáról, emlékszel?

Viola azonban nem enyhült.

– Elárultad a fiamat, Mancsi – sistergett. – Nem gondoltam, hogy ilyen szemét ember vagy!

Mancika tiltakozni akart, odakintről azonban megelőzték.

– Anyu? – Gézu hangja elvékonyodott, mint a kisgyereké, akit kilöttek a játszótéri hintából. – Mit keresel itt?

Mancika vihogást hallott az ajtó mögül. Lemondóan sóhajtott fel: botrány, hogy ez a Pityesz őrmester még ilyen komoly helyzetben se képes uralkodni magán!

Gézu még akkor is sértődött képet vágott, amikor Viola asztalhoz ültette minden vendégét, és újabb kávékat főzött.

– Végül is várható volt – szemezett Pityesz őrmester a teasüteménnyel. – Maga adta a tippet.

Viola igyekezett udvarias maradni, de csak úgy forrt a dühtől. Hátát a konyhaszekrénynek vetette, és szúrós szemmel fixírozta Mancikát.

– Arra gondoltam, jobb, ha a rendőrség ér ide előbb – magyarázta Mancika egyenesen Violának. – Mert ha ennek híre megy... Márpedig Kisharkócon úgy terjednek a hírek, mint a... a...

– A herpesz! – sietett a segítségére Pityesz őrmester, és aggódva vette szemügyre a saját csészéje peremét.

– Minek megy híre? – vett ijedten levegőt Viola, és kezét a nyakláncán függő tengerkék üvegszívra tette. Mintha így lassítani tudná a szíve dobogását. – Történt valami Tibivel? Mi történt vele?

– Már az is elég, hogy hazajött – vágta rá Mancika.

– De nem ám csak hazajött! – tette hozzá Pityesz.

– Tudtam, hogy nem igaz! Hogy túl szép ahhoz! – lábadt könnybe Viola szeme. – Aki egyszer ült, annak vége! Az már mindig bajba kerül!

Gézu zavartan babrálta a bilincseit.

– Sajnos így van – bólogatott savanyúan. – A statiszták is ezt támasztják alá.

– A statiszták legföljebb a díszletet támasztják alá – morogta a

bajsa alatt Pityesz. Nem bírta tovább a feszültséget, befalt egy süteményt. – Muszáj megkérdezni, hol tartózkodik a fia.

Viola válaszolni készült, amikor megfordult a kulcs a zárban. A konyhából nem láthatták, ki érkezett, de a zaklatott hang már az előszobából elárulta.

– Anya! Van itthon géz? Ragtapasz? És alkohol is jó lenne, ha...

Tíz éve, hogy nem látta, de Mancika így is gond nélkül fölismerte Bedő Tibit. Igaz, az arccsontjára rátapadt a barnára sült bőr, a szeme alatti árkot elpattant hajszálerek pöttyözték, és negyvennek tűnt, pedig még harminc se lehetett.

Az sem fiatalította, hogy a homlokáról vastag sugárban patakozott a vér.

– Én nem akarom beleártani magamat, de tudom, hogy te nem értenél velem egyet – jelentette ki Mancika, és szigorúan a térdére simította a szoknyáját.

Egy temetői padon üldögélt. Hátát barátságosan melengette a tavaszi nap, aminek a sugara megcsillant a szemközti sírkő arany betűin: VALKÓ GÉZA 1952–2011, alatta VALKÓNÉ NÉMETH MARGIT 1955–.

– Okos asszony vagy te – hallotta Mancika a férje hangját. – Tudod, hogy nem hagyhatod annyiban.

– Én csak a nagyobb bajt akartam megelőzni, és sikerült. Tibi a rendőrségen van, a kisharkóciak ott nem tudják agyonverni vagy megkéselni – ellenkezett Mancika. – És a mi Gézukánk is utálja, amikor beleszólok a munkájába.

– Éreztem én, hogy elrontjuk a játékpisztollyal meg a fröccsöntött seriffcsillaggal. De ez a mi hibánk, asszony. Nem ülhetsz ölbe tett kézzel csak azért, mert a Gézuka érzékeny. Ez a te Violád is anyja egy fiúnak. Egy fiúnak, aki most a rendőrségen ül, és várja, hogy döntsenek a sorsáról. Ameddig a kapitányt csak a keszegek érdeklik...

Mancika gondterhelten emelte föl a fejét. A kisharkóci temetőben még nem zöldellt a fű, a sírokra ültetett virághagymák se hajtottak ki. Néhány kővázában ugyan ott virított a tulipán, a jácint meg a nárcisz, de Mancika biztos volt benne, hogy üvegházi nevelés mind.

A szeme sarkából hirtelen mozgást érzékelt. Megfordult:

a halottasház előtt sötétkék köpenyes férfi gyújtott cigarettára.

Mancika érezte, itt az ideje megtudni, kié az a gazdátlan kézfej. Feltápáskodott a padról.

– Már mondtam a kapitánynak, hogy nem volt besurranás! És hogy minden végtag megvan! Leltár nélkül is tudom, igen! – tiltakozott Limó, aki eredetileg Kovalik Nándor névre hallgatott. A halottszállításhoz átalakított öreg Volgája miatt azonban mindenki Limónak hívta. – Különben is ki lenne olyan hülye, hogy sötétedés után bejöjjön az előkészítőbe? A hullák közé? Még nekem se könnyű elviselni ezt a hivatást! Lelkileg! Ha a tanárnő tudná, miket álmodok össze éccakánkint!

– A cigaretta megnyugtat? – nézett föl a fiatalemberre Mancika. Ha elővette a tanári modorát, egykori tanítványai ma se igen merték megtagadni a választ. – Tudod, hogy árt az egészségnek. És ennek, amit te itt szívsz, nagyon érdekes illata van...

Limó a gallérijáig vörösödött, és habogni kezdett valamit a gyógynövények jótékony hatásairól.

Mancika pedig megvilágosodott. Már nemcsak azt sejtette, honnan származik az elárvult kézfej, hanem azt is, hova kell fordulnia bizonyítékért.

– A tettes mindig visszatér a helyszínre! – húzta közelebb Gézu a gyanúsítottat, székestül.

– Tíz éve se hittek nekem, akkor most minek beszéljek? – motyogott maga elé Bedő Tibi.

Ha néhány órája negyvennek tűnt, most legalább ötvennek.

– Itten, Kisharkócon sose felejtettünk ám el – közölte Kendefi kapitány.

Az ő irodájában bonyolították a kihallgatást, mert annak az udvarra nyílt az ablaka. A kapitányság előtt máris megjelent néhány helybéli tüntető, akik halált követeltek a sátánistákra. A kapitánynak bőségesen volt tapasztalata a tüntetések szeszélyes lélektanáról, Kisharkóc népe e tekintetben mindig is fölöttébb mozgósíthatónak bizonyult. Tüntettek már az új fekvőrendőrök ellen (és mellett), a gimnazisták tornaórái ellen (és mellett). Legutóbb a templomi asszonykórus tagsága vonult fel, hogy a kapitány zárassa be a

húsvéti körmenet idejére a Jóbarátokat, ami egy kocsmá volt a templommal átellenben. Kendefi azonban nem véletlenül lett kapitány, tudta, hogyan tegyen szert a legtitkosabb információkra. Két kör sör a Jóbarátokban, és máris olyan tisztán látta az ügyet, akár az égen kerengő sas a menekülő vadnyulat. Rájött, a tüntető asszonyok voltaképpen azt sérelmezik, hogy a körmenetből a férfiak elszivárognak a Jóbarátokba. A kapitány úgy vélte, hogy a probléma lényegében művészeti, ezért az a törvényszerű, ha kisujját se mozdítja.

A mostani ügyben viszont lépnie kellett. Tíz évvel ezelőtt a megyeszékhelyen szolgált (akkoriban nevezték ki zászlósnak), de élénken emlékezett, mekkora felfordulást okozott az a vandál támadás. Nem azért, mert Kisharkóc környéke olyan paradicsomian békés vidék volt, hanem mert természetellenesnek és bizarrnak találták a bűncselekményt.

Megtámadni egy eladót, hogy láncfűrészsel levágják a kézfejét? Normális az, akinek ilyen ötlete támad?

Kendefi alaposan szemügyre vette Bedő Tibit. Minél tovább figyelte, annál jobban fölismerte benne a bűnöst.

– Visszajöttél befejezni, amit tíz éve nem sikerült? – kérdezte tőle.

Tibi nem válaszolt. Világoskék szemét a horgászfesztiválos kupára szegezte, a kapitány feje fölé.

– Ráhassak? – kapott az alkalmon Gézu, és megfeszítette a bicepszét. – A készenlétnél olyan módszereket tanultam, hogy...

– Csak egy dolgot nem értek – vakarta meg az orra tövét Kendefi.

– Veszed a fáradságot, és isten tudja, hol, szerzel egy kezdet. Mi a fene történt, hogy elhagytad? Mert, ha jól emlékszem, el kellett volna ásni a temetőnél. Csak azt ne mondd, hogy kiesett egy lyukas zacskóból.

– Biztos, hogy egy halottról vágta le? – kérdezte Gézu mohó képpel. – Nem akarok egy gyilkost kiengedni a kezemből!

– Én meg senkit nem akarok kiengedni a kezemből – morogta a kapitány. – Fölhívtam az alezredest, percek kérdése, és ideérnek az emberei. Itt nem tudunk gondoskodni az őrizetről, márpedig a népek odakint igencsak gyülekeznek.

Bedő Tibi szótlánul ült az íróasztal előtt. Sápadt volt, mozdulatlan. Viaszszobornak is nézhették volna, ha a homloka közepén nem ugrál egy ideg.

A kapitány rászorította a tenyerét az arcára, mint akinek az összes foga egyszerre fáj.

– Tudtad, hogy meghalt a férfi? – Új oldalról próbálkozott. – Akinek az a műszaki boltja volt.

A taktika bevált: Tibi sűrűbben kezdett pislogni.

– Nem éniattam! – szólalt meg. – Minden a Dévavári ötlete volt. Azt mondta, hogy fogjam le, és... Az ajtót én zártam be, de a fűrész ő vette le a polcról. Megegyeztünk, hogy fölhívjuk a mentőket egy fölkéből, ha... De aztán nem kellett, mert amikor a Dévavári beindította a fűrész, én elengedtem a Pepe bácsit, és...

– A kis Dévavári máshogy emlékezett. Az apjának azt mondta, te ugrattad bele az egészbe.

– Pont fordítva volt! – vörösödött el Tibi. – Ha az az elkényeztetett kis kurafi nem kever valamit a boroskólámba, én biztos nem mentem volna bele! Maguk meg hagyták, hogy az apja kiszöktesse Zürichbe!

– Hazudik! – bömbölte Gézu.

– Hát persze – legyintett Kendefi. – Ha olyan ártatlan, nem kerül a javítóból a börtönbe. Mit követtél el odabent? Elloptál egy enyves kezet? – mosolygott a saját tréfáján.

Kopogtak.

– Főnök! – Pityesz őrmester nem várta meg, hogy szólítsák. – Megint telefonált a kórboncnok.

– Tudtam! – pattant föl Gézu. – Mégis élő embernek vágta le a kezét! Kit öltél meg, te...

Pityesz diszkréten köhintett.

– Az ujjlenyomat nincs benne az adatbázisokban, de azért a doki talált valamit. Azt mondja, hogy...

– Ne a tettes előtt – állította le a kapitány.

Odakocogott az ajtóhoz, hogy Pityesz a fülébe súghassa a doktor felfedezését.

– Hát ez undorító – nézett vissza Tibi felé. Pityesz folytatta a suttogást.

Amikor befejezte, a kapitány arca csalódást tükrözött.

– Elegem van ebből – jelentette ki, és Gézuhoz fordult. – Ezt az emberi roncsot zárd be a fogdába. Te meg – nézett vissza az őrmesterre –, kerítsd elő az állatorvost.

– Lehet, hogy kint lesz valamelyik tanyán – ráncolta a homlokát

Pityesz. – Újholdkor állítólag sok az ellés.

Kendefi nem volt hajlandó reagálni, egyszerűen csak kilökte az ajtón a jól értesült Pityeszt. Sem ő, sem az őrmester nem sejtette, hogy tőlük csupán tizenöt méterre, a Vuk kocsmában egy másik nyomozás folyik.

Mancika csuklott. Dini, aki egy újabb kör tequiláért intett a pincérlánynak, csak nehezen állta meg hangos nevetés nélkül.

– A tanárnő antialkoholista? – kérdezte, és feltúrta a hófehér melegítő ujját. Mellkasán hatalmas arany betűkkel ragyogott az Adidas felirat, karján egy tetovált kígyó kanyargott. – Ha ezt tudom, akkor csak pálinkát rendelek magának.

– Ugye nem füllentesz, fiam? – kérdezte Mancika, és megint csuklott.

– Minek? A tanárnő úgyszólván rájönne – vont vállat Dini. – Ahányszor puskáztam, mindig elkapott... Igen, Limó tegnap este nálam volt. Vásárolt egy kis füstölnívalót. Olyat, amiről az ember nem árulkodik a rendőröknek – kacsintott Mancikára.

Az asszony a fejét csóválta.

– Pedig milyen okos gyerek voltál! Azt hittem, legalább mérnök lesz belőled.

– Apám is azt hitte – sötétült el Dini arca.

Az imént még diákosan hamvas fiatalember Mancika szeme láttára változott tapasztalt drogilerré.

Mancika magához húzta százesztendőös ridiküljét, és Dini elé helyezett egy kétezrest.

– Vagyis ez a Limó gyerek a munkaidejében járt nálad – összegezte.

– Ez alatt akárki bemehetett oda, és elemelhetett... akármit.

Dini visszatolta elé a kétezrest.

– Egy temetkezési vállalkozótól? – nevetett föl kurtán. – Mondjuk lehetnek ott érdekes vegyszerek... – esett gondolkodóba. – Egyszer nekem is be kéne néznem – vágott megint csibészes képet. – Legutoljára akkor jártam arrafelé, amikor az apámat temették. Anyám alig bírt rávenni, hogy...

Nem fejezte be, talán azért, mert megérkezett a tequila. Dini évődve fordult a pincérlány felé, így nem vehette észre, hogy Mancika orcáján rózsaszín foltok gyúlnak az izgatottságtól.

Vargha-Kosánszky úr teával kínálta a rendőr urakat. Azok nem kértek, de ő ettől még eltartott kisujjal emelgette a hajszáltrepedésekkel csíkozott antik csészét.

– Persze ha házi konyakkal kínálna... – lapozott bele Pityesz őrmester a Gothai almanach 1932-es kiadásába.

Vargha sértődötten húzta ki magát a lyukas fotelben.

– Van engedélyük házkutatásra?

– Kéne? – támaszkodott a hideg kandallóhoz Gézu. Ipari ventilátorhoz hasonlatos szuszogása önmagában is elég volt, hogy megrémítse Varghát.

Beoldalgott egy öreg basset hound. Fülei leffegtek, lefelé kanyaruló szeméből kimerültség sugárzott, mintha sokéves másnapossággal küzdene.

– Tudta, hogy ebből a fajtából nincs másik a városban? – guggolt le Pityesz a kutyához, aki riadtan kúszott a fotel alá.

– Hát persze! – koccant a porcelán az alátétlen. – Az állatorvos megmondta.

– És csak a kézfejet hozta haza?

Vargha-Kosánszky májfoltos kezéből kiesett a csésze. Pityesz előékenyen fölvette. Vendéglátójuk hadarva vallotta be, hogy Ötödik Ferdinánd két napja hozta haza a kezét. Igen, lehet, hogy a temető környékéről, szeret arra kószálni. Nem, ő nem vitte be a rendőrségre a leleményt, tekintettel egy bizonyos, alkoholos italok készítésével összefüggő tevékenységre, amivel Vargha-Kosánszky *talán* foglalkozik a hátsó kertben, és amiért tavaly kegyetlenül megsarcolta az adóhivatal. Igen, lehet, hogy Ötödik Ferdinánd azzal a kézzel együtt hazahurcolt valami mást is. Talán egy nejlonzacskót. Abba volt csomagolva az az undorító testrész.

Vargha-Kosánszky gumikesztyűt húzott, úgy kotort bele a szemetesbe. Gézu azonnal ráröpült a zacskóra, tapogatta, szagolgatta.

– Szabadna megkérdenem, miért ott hajította ki a bizonyítékot, ahol? – Pityeszre átragadt az arisztokratikus affektálás.

Vargha véreres pillantása a hústoronyt súrolta, akit Gézunak neveztek.

– Oh! – csapta össze a tenyerét Pityesz finoman, mintha Sisit készülné alakítani egy nemzetközi koprodukcióban. – Bosszú a

karhatalom ellen, a szeszfőzdés ügy miatt. Tudta, hogy a kolléga ott lakik, ezért...

– Egy blokk! – ordított föl Gézu.

Vargha-Kosánszky és Ötödik Ferdinánd egyszerre rezzent össze.

Pityesz hunyorogva hajolt közel a koszos papírcetlihez, amit Gézu úgy mutatott fel, mint márciusi ifjak a tizenkét pontot.

– Rég vettem már virágot a nejemnek – jegyezte meg az őrmester.

– És te az anyádnak?

Gézu olyasmit morgott, hogy ő szíve szerint egy lakattal kedveskedne.

Mancika nem tudta nem észrevenni a fél falat beterítő, aranyozott keretbe foglalt olajfestményt. A kép egy férfit ábrázolt, aki a parókás francia királyok módjára felszegett állal, felülről szemlélte a nézőt. Se parókát, se koronát nem viselt, ellenben micisapkát és kék kezeslábast, ahogy egy régi vágású mesteremberhez illik. Furcsa volt olajfestményként viszontlátni, de Mancika így is rögtön felismerte Pepe mestert, akinek a műszaki boltja tíz éve zárt be a főutcán.

– Milyen nyugdíjasnak lenni? – harsant föl háta mögött a kérdés. – Én rémesen unnám, szerintem. Az özvegyi nyugdíjat se fogadtam el, szabadnapot se kértem, mentem vissza dolgozni. Sokan mondják, hogy az én helyemben vennének egy jó rökamiét, és csak feküdnének. Bejárónőt fizetnének, szakácsnőt... Hát én nem vagyok olyan asszony, mondom nekik. Én szeretek a gumigyárban. Olyan jó érzése van nap végén az embernek! Hogy hasznot hajtott! Riogatnak, hogy rákot csinál az a sok régi autógumi. Hülyeség. A darálógépek meg az olvasztók robotok, azokhoz nem is kell ember.

Mancika mosolygott, de közben árgus szemekkel figyelte az asszonyt, aki kifakult, rózsamintás otthonkában hozta a süteményt, a kávé, a tejszínhabos flakont. A barna hajfesték fölött ezüstösen fénylettek a tincsek, pedig Dini anyja nem lehetett több negyvenötnél. Mancika ennél is megdöbbenőbbnek találta az ellentmondást, ami a nő sminktelen arca, rövidre vágott körmei, strandpapucs és az aranyozástól, krómtól, hófehér huzatos bútoroktól világító lakás között feszült. Dini nem spórol a luxussal, gondolta. Az anyját mégse sikerült kivikszolni, az özvegy dacolt a megváltozott körülményekkel.

Dini anyja fölemelte a csészét, és lassan, nagyon lassan maga felé közelítette. Mancika ezt a pillanatot választotta ki, hogy kérdezzen:

– Azok a tulipánok a férje sírján, azok egyszerűen gyönyörűek! Hol vette őket? A virágostól, a buszállomás mellett?

A csészéből kilöttyent a kávé. Dini anyja Mancikára nézett, tekintetében fekete bánat ült.

– Hol a bűnös? – lihegte a két rendőr. – Hol az áldozat?

Gézu a kapitányságra vezető úton tövig nyomta a gázt, a parkolótól meg úgy rohant befelé, hogy Pityesz két egész perccel később ért Kendefi kapitány irodájába.

– A Tibi volt az! – rogyott a legközelebbi székre. – Megkérdeztük a virágost a buszállomásnál! Egy csokor tulipánt vett az anyjának, és a blokkot...

– Benne felejtette a zacskóban! Amibe a levágott kezét csomagolta! – csapta le a blokkot az elnémult kapitány elé. – Micsoda egy deguberált pasas! Megyek, kiszedem belőle, hova ásta az áldozatot, akinek a kezét...

– Kiváló munka, Valkó fiam – találta meg a hangját végre a kapitány. – És azt tudja, hogy az anyja tanította a történelmet az alezredesnek is?

– A megyei parancsnoknak? – értetlenkedett Pityesz.

Belehasított a sejtelem, hogy valami nincs rendben. A kapitány levertnek tűnt, pedig örömhírt hoztak neki.

– Bedő Tibi hazament – közölte Kendefi, és undorral pöccintette a szemetesbe a blokkot. – Nem ő a hunyó. Csak rá akarták verni.

– Kicsoda? – szakadt ki csalódott beosztottjaiból a kérdés.

– Tényleg nagyon szépek ezek a tulipánok – csomagolta ki a sárga csokrot Mancika. – Úgyhogy én is vettem egyet neked. Ahogy a Dénes anyukája az urának. Már a múltkor szemet szúrt, a sírja majdnem a kapuban van. De biztos tudod.

– Kezdem érteni – mondta a férje. – Az asszony a virágosnál látta meg a Tibikét. Kihasznlta az alkalmat, hogy hazajött.

– Kitalálta, hogy bosszút áll – folytatta Mancika.

Hűvös szél suhant le a Bükköshegyről, végigsöpört a temetőn. A tulipánszirmok megremegtek, Mancika szorosabbra kötötte a sálját.

– Tudtam, hogy a Pepének pészmeékere van – jegyezte meg a férje. – Szerintem akkor se húzta volna sokáig, ha az a két buta kölök nem ijeszt rá.

– Talán nem is ez fájt legjobban a feleségének – töprengett Mancika. – Inkább a Déneske. Villamosmérnököt akartak belőle faragni. De amikor meghalt az apja...

– Azt a szegény motorost meg a keze nélkül temették el – vont le a következtetést az idősebb Valkó Géza. – Nem elég, hogy Kisharkóc határában szalad le az útról, meg hogy a családja nem viszi haza a testét, még ez is!

– Ő volt kéznél, hogy úgy mondjam – Mancika nem tudott elfojtani egy mosolyt. – A Déneske anyja kihasználta, hogy Limó a fiával üzletel éppen, beosont egy fűrészszel, és...

– És te ezen mosolyogsz? Manci, Manci...

– Nem – rázta a fejét a nő. – Én annak örülök, hogy legalább az egyik anya visszakapta a fiát.

– És a mi Gézánkkal mi van?

Mancika némán figyelte, ahogy a Bükköshegyen hajladoznak a fák.

– Ha az apa elveszett, nem könnyű a fiút...

Zsebkendőket keresett, hogy megtörölje a szemét, amibe könnyeket csalt a csípős szél.

(2017)

Csabai László

Krimiíró? Talán inkább egy író, aki krimi – is – ír

Kötetei: Rákosival az ágyban Magvető 2022, Sherlock Holmes Budapesten Corvina 2021, Inspektor Szindbád Magvető 2021, A vidék lelke Magvető 2019, Szindbád, a forradalmár Magvető 2017, Száraz évszak Magvető 2014, Szindbád Szibériában Magvető 2013, Szindbád, a detektív Magvető 2010, A hiéna reggelije Grafit 2006

Busa

Délre már remeg a fű fölött a levegő. A jószágok itt-ott még legelnek, de leginkább elfekszenek a fűzfák árnyékában. Roppant vagyon ez a csorda. Hajdúbogdány bankbetéte. Vagyis a módosabb gazdáké, akik tagjai a legelőtársulatnak. (Meg választott esküdtek a községházán és presbiterek a református egyházban. Itt sem engedik ám, hogy a szegényeknek járjon a pofájuk. „Elég volt az '19 tavaszán. Nem lesz több kutyavásár Budán! Csak ezt a Sztálin Jóskát vinné el valami kórság!”) A bojtár, Mokos Jankó ügyel a kétszáz állatra. Jankó éppen alszik. Különben nem bírná, mert hajnali kettőkor már kelni kellett. De ez egy nyugodt csorda. A tehenek borjaikkal foglalkoznak, az egyetlen bikának, Busának nincs konkurensé.

Busa körbetekint birodalmán. Elégedett. Akinek legfőbb feladata, hogy értékes magját a formás tehénkébe juttassa, s ezért külön gondozást, hidegerjesztett silótakarmányt, hátbaveregetéses-cirógatásos elismerést kap, annak igazán nem lehet nagy gondja. Az öntudata viszont annál nagyobb lehet. És Busának van is. Lenéz minden más állatot. Mert apró kis semmiségek. Legalábbis hozzá képest. Például azok a levegőben csapkodók. Minek vannak ott? Nincs arra se víz, se fű. Még dudva sincs. Ha meg leszállnak a legelőre, a csorda ürülékében kapirgálnak. Busa tud undort érezni, és elméje képtelen felfogni a turkálás értelmét. És hogy miért csak két lábuk van. Aztán azok a lógó nyelvű bozontosak! Négy lábuk van ugyan, mint neki, eddig tehát rendben lenne a dolog, viszont azok meg a csontért vesznek meg. Amit meg sem bírnak enni. Csak rágják. Folyik közben a nyáluk. A fűre meg rá sem néznek. Egy csontért képesek ugatni, az ugatást befejezni, rohanni körbe-körbe a legelőn, botot visszahozni. No, de az őket dresszírozók sem jobbak! Azoknak is négy lábuk van, de kettőt mindig a levegőben tartanak. (A bozontosak legalább csak akkor, ha csontot várnak.) És szörnyen büdösek! Nem csoda, elvégre a szájuk füstöl. Ahová köpnek, ott Busa soha nem fog többet legelni. Enni valami sárga követ esznek, az is füstös, és fehér, gömbölyű követ harapnak hozzá, ami Busának csípi a szemét. Néha jönnek a legelőre lebegve

járók. Ezek törzséből hátsó láb és nadrág helyett tölcser nő ki. Elülső lábaikat ezek is a levegőbe emelik. És folyton vinnyognak, ordítanak. Mint a bozontos négylábúak. A füstösszájúak lehajtják fejüket, úgy figyelik őket. És ilyenkor kezdenek el igazán bűzleni. Mind a ketten. Érezni, hogy a bűdös követ falóból készül kitörni a mag, a tölcserés meg olyan szagot áraszt, mint a folyatós üsző, de ahelyett, hogy a füstösszájú ráugrana a tölcserestűre, csak fújja tovább a füstöt. És köpköd. Busa tehát bikaként a létezés legtökéletesebb formájában leledzik. Nem is cserélne senkivel. Vágyai kielégítve. Esetleg a legelő melletti cukorrépa földre vágyhatna, de fog ő azokból a gusztusos levelekből amúgy is részesülni. Egy öllel majdnem minden este víz neki a számadó.

Egy villanás! Ezt viszont egyetlen állat sem szereti. Busa főleg nem. Ha égből jön, förtelmes zaj követi. Aztán hideg szél és hideg eső. Újabb villanás. Nem az égből. Hanem az út mellől. Semmi rosszat nem hoz, de már folyamatos a villogás. Ilyet még nem látott Busa, hát elindul felé.

„Mástól rendelni? Én meg haljak éhen? Majd adok én a pofátokra! Felgyújtom az boltotokat, ez a legkevesebb ” – morogja kerékpárja nyergében Nábrádi Szilveszter, aki nagyon utálja már a nyárligeti cipőpasztagyár termékeivel való vigéckedést. Főleg azt, hogy a boltosok állítólagos olcsó külföldi pasztlák emlegetésével akarják letörni az árat. „És mi lesz az én percentemmel? Nem vagyok én irgalmas nővér!” Nem lehet ezt a folyamatos feszültséget, megaláztatást alkohol nélkül bírni. Ám Szilveszter csak annyit iszik, hogy az aznapi ügynöki munka helyszínéről haza tudjon hajtani Nyárligetre. Ez ma két liter fröccsöt jelentett a bogdányi kocsmában. És a tekerés így még könnyeb is, nem szárad ki a torka, a teste. A hólyagján azonban könnyítenie kell. Megállítja a biciklijét (Csepel Ballon, használtan, részletre vette), félrelöki, és már kezdi is a csorgatást. Csak mikor végez, akkor néz szét, nem követett-e el szemérmertlenséget. De nincs ember a láthatáron. Csak bóklászó, fekvő szarvasmarhák. Egy viszont éppen felé néz. És ugyanezzel a fejtartással el is indul. Szilveszter hátrafordul, hátha van mégis valaki, aki hívhatta az állatot. Senki. Csupán akácok vannak a kövesút két

oldalán, meg gyalogbodza, meg már száradó ördögszekér, meg ő, meg a fekvő biciklijének a még mindig forgó kereke, melynek ráfját megszikráztatja a nap. Az az állat ott, az a közeledő állat, már jól látni, hatalmas teremtmény. Nyilván a falu vagy egy grófi majorság tenyészbikája. „Aligha engednék szabadon legelni, ha veszélyes lenne...” – próbálja nyugtatni magát Szilveszter, ám rögtön arra a belátásra jut: „Jobb elkerülni mégis az ilyenekkel való találkozást!”

Szilveszter kitartóan, ám erejét tartalékolva teker. Vissza-visszanéz a biciklinyeregből. Ugyanazt látja: a bika kocogva követi. Elhaladnak Kálmánháza mellett, ahol a földbe ásott nyomorlakásokat, a burgyékot most száradni kiterített ruhák borítják. Lakóik napszámban. Egy rövidfarkú korcs megorrontja a bikát, de a nagy melegben nincs kedve közelebről megszemlélni. Következik Felsősima, Balázstanya. A gondozott makadámutat vékony porréteg fedi, amit a hasító gumikerék bokamagasságig felver. És úgy meg is reked a por. Nincs szél, ami elfújná, és ebben a tespedésben még a gravitáció is felfüggesztődött. Szilveszter arcán hideg verejtékecskék. Belefolynak szájába. Nem érez sós ízt. És valójában nem is az izzadság a hideg, hanem egész teste. A vasúti hidacska után a halastó. Most pocsolóznak tűnik. Szilveszter pulyakorában ide szökött pecázni és fürödni. Újabban már paprikás puskával lövi itt a halcsósz az illetékteleneket. Szilveszter szeretné valakinek elmondani a dolgot, megtanácskozni vele, mit csináljon, egyáltalán, csináljon-e valamit, de a világ összeesküdött ellene: kihalt a környék. A villanytelepnél éri el Nyárligetet. A Huszárlaktanya mögött lakik, az még jó kilométer ide, át kellene hajtania a Friedman telepen, ami persze annyiból jó, hogy a prolifeleségek biztos trafikálnak a kispiacon, vagyis végre emberek között lehetne, ám azt most mégsem akarja, mert ha megtudnák, hogy egy bika elől menekült idáig, biztosan kapna egy gúnynevet. Ezért inkább balra fordul, Antalbokor felé, ott az utca első háza a komájáé.

Sajbán koma felhúzza a homlokát, mikor Szilveszter a kerékpárjával bezúdul a portájára. Leteszi a rézgálicos ibriket a gang könyöklőjére és rámond Szilveszterre:

– Há' téged meg mi lelt!?

– Beugrottam, mert... menekülök. Követ egy bika.
 – Bika meg a halálnak a faszát! Legalább valld be, hogy a zsák tengerit akarod! De ugyan hiába!

– Mi, hogy... milyen tengerit?

– Még egyszer mondom: nincs tengeri! A tavalyelőtti már amúgy is elfogyott. A tavalyiból meg... Még mit nem!

Míg ezt elmondja Sajbán koma, Szilveszter is kapcsol. Arról a két éve az Ungváry uradalomtól harmadosban fogott másfél hold tengeriföldről van szó. Amit a komával közösen műveltek.

– Az rendben van, hogy gyomláltatok, de nekem nem kétszer, nem háromszor, de ötször kellett megkapálnom. Olyan esős év volt az. Még így is vigyázni kellett, nehogy a dudvával kijöjjön a tengeriszár.

– Ezt majd később megbeszéljük! – mondja Szilveszter, mérgesen, mert átverni egy rokont nagy gazemberség, főleg úgy, hogy a komáék jobban is állnak, mint ők. Nekik zománcos sparheltjük, lovas talyigájuk is van.

– Nincs mit megbeszélni! Két zsákkal többet vittem haza törés után. Alá szolgálja!

– Engem most egy bika... üldöz.

– Menj már...

– Ha mondom!

A koma ekkor meglátja Szilveszter vörös szemét,

– Bika? A tiéd?

– Hogy a fenébe lenne az enyém! Van nekem bikám?!

– No... ne olyan hevesen! Én nem tudhatom, neked mid van. Nem láttalak már vagy... egy ideje. Esztinek meg nem köszöntél a piacon. Rögtön tudtam, hogy a tengeri miatt.

– Mentem a kövesúton és... elkezdett figyelni.

– Ki?

– Hát a bika!

– Miért? Mit csináltál?

– Semmit... Csak... tán... unatkozott. És elindult utánam.

– Mert unatkozott? És mert biztos elaludt a csordás. Ezeket a kódisnépeket falhoz kéne állítani, mert csak a bajt okozzák a gazdáknak!

– Miért nem szakad le rólam?

– Honnét tudjam! Bóg? Öklelődzik?

- Nem. Csak jön...
- Én nem látok semmiféle bikát...
- Igen. Ide nem jött utánam. Mit csináljak?
- Semmit. Menj haza!
- És mi van, ha megint követni fog? Nézd már meg!
- Hej, erre van most nekem időm! De... nem bánom.

A koma a bekötőút közepén lévő artézi kútnál leli meg Busát. Békésen legelészik. A koma egészen közel megy hozzá. Megérinti a jószág hátát. Megvakarja. Az állat nyugodtan legel tovább. Csak a farkával csapkodja a legyeket. Szilveszter, bár retteg a jószágtól, távolabbról követi a komát, ne tűnjön megse annyira beszarinak. Aztán hogy az füttyögetve simogatja az állatot, odaáll mellé.

Busa ekkor tesz egy félkört a fejével, melynek során jobb szarva kitépi Nábrádi Szilveszter nyakából a vénát és az artériát, majd átdöfi a koma mellkasát. Ezután legel még egy kicsit. Aztán úgy dönt, megnézi a koma portáját. A kapu nyitva, mert a koma a szekérrel kiállni készült. Ekkorra ébred fel Esztike, a komaasszony, aki eddig a csűr mögötti árnyékos szegletben szunyókált kétéves fiacskájával. A kis Bandika is kinyitja szemét. A komaasszony nézi, nézi a bikát. Kiált az urának. Nincs válasz. Busa elállja az utat a ganghoz. Esztike a szomszéd porta kerítése mellett a kiskapuhoz óvakodik, csak minél távolabb a most az udvar porcsinját harapdáló óriástól. A nő kisurran, és felugrik az útra. Ott elöl, az artézi kút környékén mint a feküdne valaki a földön. Vagy csak rongyot fúj a szél? Nem tudja megfejtetni, mert most viszont Busa ugrik föl az útra. És legázolja az anyát gyermekével. Nem dőf a fenevad, hanem tapos. Oda-vissza. Majd harap egy kis vadzabot az árokszálon, és úgy dönt, ideje hazamenni.

A számadó fél kettőkor kiment a csordához, mert jó, ha tudja a bojtár, hogy bármikor ellenőrizhetik. (Persze, tudja az.) És még jó, hogy kiment! Mert Busa épp akkor jött vissza a cukorrépából. (Valójában Antalbokorból.) Mocos Jankó meg húzza a lóbőrt!

Ilyen azért előfordult már számtalanszor. Jankó most arra fázott rá, hogy a számadónak megfájdult az egyik bal hátsó őrlőfoga.

„Az ember már kezdené élvezni az életet: a takaréokban van egy kis pénz, az asszony hagyja magát, a koca jól fial, a sörárpa jól fizet, és akkor ez a kibírhatatlan kín!” A számadónak minden évben jelzi a fog, hogy megvan, és még sokáig fogja kínozni. Persze elmehetne az orvoshoz, de egészségbiztosítása nincs, Büchsenbach doktornál meg annyiba kerül a gyökerkezelés, hogy azért egy zsák csávázott őszibúza vetőmagot vehet. „Akkor inkább sajogjon, ha bele is pusztulok!” A számadó apja tényleg bele is pusztult egy rossz fogba. No, nem Büchsenbach hibájából. Mivel feketén Fintor Jóska, a patikussegéd is húz fogat. Ha sikerül. Ha nem, ha szétroppan a fog, akkor már igazán nagy a baj. Nincs év, hogy Fintor paciensei közül legalább egy ne szaporítaná a bogdányi köztemető lakóit. Mégsem kapcsolja le Fintort a falubíró, mert azért olyan is van, hogy sikeres a kezelése. És csak fél pengőért! „Gondolni kell a szegényekre is!”

A számadó imád nyakleveseket osztani, vicces dolognak tartja, részesíti hát belőle a három lányát és a feleségét is. Meg a bojtárt is szokta. A sajgó fog következtében most azonba lábbal ébreszti. Megreccsen a bojtár bordacsontja. Felugrik azonnal. A számadó pedig, aki alapvetően jóindulatú ember volt, például rendszeresen adakozik a bogdányi árvaház javára, már meg is bánja ezt a drasztikus eszközt. Pláne, hogy azt a legelőn túli cukorrépa földet az a Somos Ferkó árendálta, akinek a fia megkérte a számadó legidősebb lányának a kezét, majd másfél héttel az esküvő előtt visszatáncolt. Szóval, még örül is Busa garázdálkodásának. Csak az a baj, hogy nyilván ott maradt a patanyoma. Jobb, ha ő szed neki a levelekből

A nyárliget-antalbokori mézszárlás ügyét Csonka hadnagy rendőrnnyomozó kapta meg. Évente-kétévente megölnék valakit a bokortanyákon, és az ok eddig még mindig ugyanaz volt: örökségi ügy.

Bár Kalderál Pista, a vándorköszörűs jelentette a tanyabírónál, hogy ő a négyes halál délutánján látott egy hatalmas bikát Sajbánék háza környékén, Csonka leintette a tanyabírót: „Mit ért ehhez egy cigány!” Elkezdte kihallgatni a népes Nábrádi családot. Volt örökségi vita, nem is egy, de nem állt össze a kép. A törvényszéki orvosszakértő először nem tudott választ adni, mivel követték el a gyilkosságokat.

Majd pár nap fontolgtatás után az asszony sérüléseivel kapcsolatban nagyon is elképzelhetőnek tartott állat általi megtaposást. Így Kalderál Pista bejelentését mégiscsak kezdte komolyan venni Csonka hadnagy. Ő és emberei felkeresték a botortanyák összes szarvasmarhatartóját. Bőven voltak, akik az adott délutánra nem rendelkeztek alibivel, de állati lábszáron, patán embervértől származó nyomot nem találtak. Ekkor a nyárligeti rendőrség kiadta a környékbeli csendőrörsöknek, hogy járják sorba a községi csordákat is, és kérdezősködjenek elkóborolt, furcsán viselkedő, vagy magán vérnyomokat viselő állatokról.

A hajdúbogdányi számadó gulyáshoz maga Csonka zörgetett be.

A főgulyás azonnal tudta, honnan fúj a szél. Mert már itt is elterjedt a nyárligeti tömeghalál híre. És a hadnagy a számadó ijedségéből szagot is foghatott volna, csakhogya civilek reszketnek minden egyenruhástól, akár van okuk rá, akár nem. A gulyás széttárta hát a kezét:

– Sajnálom tekintetes úr, nem tudok elbitangolt jószágról! – mondta halkán, nagyon nyelve.

– És vérnyomokról?

– Nem... nem emlékszem, hogy... legalábbis mostanában láttam volna olyat...

Pedig dehogynem látott! Például aznap, amikor a fájós foga miatt megrúgta a bojtárt. Késő délután visszament a legelőre, és látta, hogy a fiú keze meg Busa feje véres.

– Miért szennyezted be azt a jószágot? – rivallt rá a bojtárra, aztán le kellett ülnie, úgy elgyengültek a lábai. Mert meglátta, hogy a vér a fiú szájából szivárog.

Innentől kezdve versenyt futottak az idővel. A fiút nem vihették be a helyi kórházba. Talyigával Böszörménybe zötyögtek. Ott ötszáz pengőt kapott Fenyvesi doktor, hogy mentse meg a fiú életét. (Megmentette.) Ötszázat, hogy ne szóljon senkinek. És kapott egy húszast a bojtár anyja is, hogy tartsa a száját. „Az kéne még csak, hogy kitudódjon ez!” A számadó a zsíros paprikáskrumplit meg tyúkhúslevest fiadzó poszt helyett börtönkosztra ítéltetett volna.

Még Busa buktathatta volna le! De az okos (vagy buta) állat, érezve, hogy valami idegen anyag van a testén, a karámon addig

dörzsölte a nyakát, csiszolgatta a szarvát, míg újra mindenütt tiszta nem lett.

Aki Hajdúbogdányban szegény (napszámos, uradalmi cseléd, piaci hordár, segélyezett stb.) az folyton spórol az étellel. Ott nem annyit főznek, hogy jóllakjon a család, hanem csak hogy éppen az éhséget elverjék. És ha mégis maradna valami, akkor sem marad. Mert a kenyérből prézli lesz, a kenyérbélből zsírban gyengén megpirított kenyérkocka a rántottlevesbe, az egybesült hús csontjából ízesítő a paszulyfőzelékbe, a kiszáradt rizskásából tejbekása, teát pedig (nem drága fekete teát használnak, csak a vadszeder leveléből készített plantateát) háromszor forrázzák le. Aki valami nagy örökség, gazemberség vagy házasság révén kikapaszkodik a szegénysorból (munkával nem lehet kikapaszkodni, csak ha azt a munkát amerikai kohókban végzi az ember, aztán hazahozza a pénzt), az aztán életének egész hátralévő részében majd' a szakadásik eszi magát. (Esetenként bele is hal.) Tízszer annyit főzet az asszonnyal, mint szükséges. Hús, aztán édes tészta, aztán megint hús, aztán megint édes tészta. „Különben mi értelme van jól élni.”
Három generáció kell, hogy a család megtanulja a józan ételbeosztást.

Varjú Berti Budapestről nézve kigazda a tizenöt holdjával, de a helyiek szemében nagygazda. Apósa három éve halt meg, a föld ment a lányának, Ilusnak. Vagyis Bertinek. Ilusnak nagyon megjött a bátorsága otthon („Ez nem fontos, csak más ne tudjon róla” – gondolja Berti, pedig mindenki tudja, hogy kiállhatatlan már az asszony), Bertinek pedig megjött a bátorsága a kocsmában, a községházán, az iskolaszékben, a legelőtársulatban. Folyton a falut járja, és kérve-kéretlenül dirigál, vagy legalább tanácsokat oszt. Most a számadóhoz azért jött, hogy az tudja, rajta tartja a szemé, hogy bánik a teheneivel. Azért egy öreg, tapasztalt gulyást nem lehet úgy egrecírozni, mint egy bojtárt. Berti ajándékozás ürügyén megy a karámnál pipázó számadóhoz. Túrós rétes az ajándék. Háromnapos, amúgy semmi baja, de Varjúné ma piskótát fog sütni (mivel megteheti), a régi tésztaételt pedig azért sajnálnák a kutyának adni. A számadó azzal, hogy elfogadja az ajándékot, elismeri, hogy Varjú Berti feletti áll a társadalmi ranglétrán, viszont kibékítheti a

feleségét, amiből haszna származik. Megköszöni hát a rétest, és ő viszontkínálja Bertit dohánnyal.

Az persze a sajátjából csavar.

Kedélyesen beszélgetnek. Kellemes a tikkasztó nyár után a közeledő őszi hűvössége, a cirpelés, a marhagané illata. És ahogy a bocik nyalják a tenyerüket.

– Hát ez?! – hökken meg Berti, és egy üszőborjúra mutat.

– Sánta szegény

– De még! Korán kezdi. Öreg tehének szoktak lesántulni.

– Ez így jött a világra. És a teste úgy általában is igen fejletlen.

Vékony, semmi kis combja van.

– Látom. Kié?

– Orosz Zsigáé. Az ott meg, a bedőlt cserény mellett, szintén hibás. Folyton összefejel a többi borjúval. És lökné el a tehéntől a saját borját. Ő menne a tőgyhöz. De néha még nem is kell neki a tej. Csak hogy tombolhasson.

– Busától van mindkettő?

– Persze.

– Eddig nem volt rá panasz.

– Eddig nem. De most valahogy... És öreg is már.

Busával nem közölték, hogy potenciájának apadása és hibás utódjai miatt kimustrálása mellett döntöttek, csak egy reggel rongyot kötöttek a szemére, az orrában lévő karikára ráakasztották a vezetőrudat, és elindultak vele a nyárligeti mészárszékre. Az állat a legkevésbé sem volt ideges, ugyanis eddig minden ilyen kiruccanásnak az lett a vége, hogy bevezették egy tehénkéhez, aki, miután kölcsönösen egymásra búgtak, felkínálta neki a péréját. És Busa ebben a hitben pusztult volna el, ha az ostoba bojtár le nem veszi az állat szeméről a rongyot, pont akkor, mikor a mészáros a taglót készült emelni.

Az a tagló nem sújtott le Busára, viszont a jószág mindkét szarva végigszántott a mészáros derekán, minek következtében a férfi kiforduló belekkel hátracsuklott.

Még négy súlyos sérülés történt, mire a tomboló állatot vasvillákkal halálra szurkálták a segítők.

Csonka hadnagy biztos volt benne, hogy a mészárszéken mészároskodó bika ugyanaz volt, mint aki Antalbokorban is emberéleteket oltott ki, és nagyon dühítette a nyomozót, hogy nem sikerült élve kézre kerítenie a bűnös jószágot. Pedig mit tehetett volna Busával? Állatot nem lehet kihallgatni. És ha Busa még emberi nyelven be is vallotta volna az antalbokori véres gaztettét, állatot nem lehet bíróság elé állítani. Ha egy állat veszélyessé válik, elviszik a mészárszékre. De hiszen Busa amúgy is ott végezte! Talán minden úgy történt, ahogyan történnie kellett. Ahogy az jó. (Leszámítva a sok halottat.)

Grácz L. Tamás

Gráczer L. Tamás (G.L. Thompson/Gál Dorina)
Dunaújvárosban született 1978-ban. Egyetemi tanulmányaimat Pécsen (történész), Kaposváron (informatikus-könyvtáros) és a Károli Gáspár Református Egyetemen (történelem tanár) végezte. Jelenleg Székesfehérváron él és egy gimnáziumban dolgozik mint iskolai könyvtáros és történelem tanár. Kötetei: A háromfa hölgye, Prae 2022.

Wolf & Johnson: Tisztaság felsőfokon

Sheela Wolf nagyot nyögve felegyenesedett. Fájdalom nyilallt a hátába. Hiába: a sok hajlongás, amivel a munkája járt, aligha tett jót neki. Na meg a kor. Elvégre betöltötte a hatvanötöt. Más ennyi idősen pihen, utazik, elköltözik Miami-ba, álló nap sütteti a hasát, flörtölget a nyugdíjas klub még mozogni tudó hímjeivel; nem mások után takarítja el a koszt meg a mocskot, mint ő.

Talán neki is ezt kéne tenni. Pihenni végre. Nem is lenne rossz.

Újra végigjárta a lakást. Csempék, ablakok, bútorok fényesre pucolva, a tükör csillogott, szőnyegek kitisztítva, padló felsikálva; minden ragyogott a tisztaságtól. Tökéletes. Az asszony megjutalmazta magát egy kávéval, és az ablakhoz sétált. Tizennégy emelettel alatta a Washington Square Park nyújtózott: téglalapot formázó zöld sziget Dél-Manhattan beton- és aszfaltdzsungelének kellős közepén diadalívvel, szökőkúttal, szobrokkal, játszóterekkel, sétányokkal. Míg a kávé kortyolgatta, elmélázott, hogy az odalent pihenő, sétáló, játszó emberek vajon tudják-e, hogy a park helyén egykor temető volt. Nem. Biztos nem tudják, döntötte el magában. Megitta az utolsó csepp kávé, aztán az órájára nézett. Öt perc múlva hat. Lassan indulnia kellett.

Elmosta a kávéscsészét, elpakolta a tisztítószereket – csak azokat tette a táskájába, amiket ő hozott –, még egyszer, ezúttal utoljára megszemlélte mindent, aztán távozott a lakásból. A lifttel lement a földszintre, kísétált a 5th Avenue-ra, s mielőtt taxit fogott volna, keresett egy telefonfülkét. Fejből tárcsázta az unásig ismert számsort, majd megvárta, hogy a túloldalon felvegyék a kagylót.

– Kész vagyok – mondta köszönés nélkül, mikor ez megtörtént.

– Jó. Értesítem az ügyfelünket, és holnap jöhetsz is a pénzért.

– Inkább hozd el. Eléggé elfáradtam.

Rövid hallgatás a túloldalon.

– Rendben. Pihend ki magad. Tudod, hogy szükség van rád.

Hogyne tudta volna. Letette a kagylót, leintett egy taxit, és hazament.

Az ötvenes években emelt kissé jellegtelen, ám kedvező fekvésű bérház, amiben lakott, a Riverside Drive és a Nyugati 92. utca

sarkán állt Manhattan szélén. Annyira a szélén, hogy ha az ember átvágott az észak-déli irányban hosszan elnyúló Riverside Parkon, egy kétperces séta után már a Hudson partján találta magát. Régebben gyakran lejárt a folyó partjára, a fák alól figyelve a folyón zajló forgalmat, meg a túlsó parton New Jersey-t (ami azért nem nagy szám, lássuk be, de hát ide csak ez jutott), ám mostanában – főleg a háta miatt – inkább az ablakból gyönyörködött a látványban.

Felliftezett a tizedikre, ahol a lakása volt, s míg a kulcsaival vacakolt, fülelt kicsit. A szomszédban megint állt a bál. Az asszony megcsóválta a fejét. Csak futólag ismerte a nagyjából egy éve ott lakó házaspárt, de annyi elég is volt belőlük. A nő egy kórházban dolgozott, a férje, egy iszákos disznó, aki rajta élősködött, leginkább sehol. Sheela nem értette, miért nem szabadul már meg tőle... hogy is hívják? Á, igen. Natalie. Szóval hogy miért nem szabadul már meg tőle Natalie. Sokkal könnyebb lenne az élete.

Meg persze neki is. Nem kellene a szomszédból áthallatszórdozó ordítást hallgatnia nap mint nap. Önző szempont, de hát minden ember elsősorban arra törekszik, hogy neki jó legyen. Csak van, aki ezt bevallja, van, aki nem.

A lakásba lépve Hógolyó fogadta, a fehér perzsamacska. A hűséges négy lábút nyolc évvel ezelőtt találta egy különösen mocskos Staten Island-i lakásban. Két napba telt, mire végzett, közben a macska volt az egyetlen társa. Etette, itatta, babusgatta, a munka végeztével pedig magához vette. Azóta sem kereste senki.

Megetette a cicust, megnézte a híreket a tévében, fürdött, vacsorát készített, majd Hógolyóval az ölében a tévé elé telepedett, és kezdetét vette a szerda esti rituálé. Elsőként a FOX-ra kapcsolt, ahol nyolctól a *Dr. Csont* ment, aztán kilenctől a CBS-é volt a képernyő: jött a *Gyilkos elmék*, majd tíztől a nagy kedvenc, a *Helyszínelők*. Most éppen a New York-iak.

Mikor évekkal ezelőtt kijött az eredeti széria, azonnal a rajongójává vált. Izgatottan várta a csütörtök estéket, amikor a sorozat részei mentek, s csak örülni tudott annak, hogy a sikerszéria azóta két újabb történetzálat fialt, a New Yorkban, meg a Miami-ban játszódót, aminek köszönhetően nem maradt sorozat nélkül hétfő és szerda esténként sem.

Az átlagnézőt lenyűgözte, amit a *CSI*-ban látott. A szupermodern

laborok, a villámgyors vizsgálatok, az eszméletlen sebességgel dolgozó gépek, az egy-két nap alatt elfogott bűnözők, akiken kifogott a tudomány. A sorozat hibái és csúsztatásai, az időnként előforduló bakik csak azoknak tűnhettek fel, akik szakmabeliek voltak.

Mint például neki, aki tizenegy évet húzott le a New York-i rendőrség bűnügyi laborjában. Igaz, nem most, hanem negyven évvel ezelőtt.

Friss diplomásként állt munkába. Akkor még nyoma sem volt a ma már hétköznapiak számító gépeknek és vizsgálati módszereknek, a DNS-ről azt sem tudták, micsoda, a legfontosabb nyomok, amiket elemezni tudtak, az ujjlenyomatok, a vércsoportok, a pisztolygolyók, meg a mérgek voltak – már ha a boncoláskor kiderült, mi végzett az áldozattal. A tudomány nem fejlődött olyan rohamléptekben, mint manapság, a DNS-elemzés is csak valamikor a nyolcvanas években jelent meg a laborokban. Addig, ha kevés volt a bizonyíték, viszonylag könnyen meg lehetett úszni egy gyilkosságot. Onnantól kezdve viszont elég volt egy csepp nyál vagy vér, és az illető hamar a rácsok mögött találta magát, ott pedig bőven volt ideje azon gondolkodni, hol is szúrta el a dolgokat.

A szomszédból ordítózás zajai szűrődtek át. Hógolyó nyugtalanul felkapta a fejét, fülei radarként keresték a láрма forrását. Az asszony felsóhajtott. Felhangosította a tévét, és addig simogatta a macskát, míg az meg nem nyugodott, és dorombolva vissza nem helyezte fejét a karjára. Nem vette észre, mikor haltak el a vita hangjai a szomszédban; mire a *CSI* aktuális epizódja véget ért, tizenegy óra volt. Megnézte még a késő esti híreket, az alvó Hógolyót óvatosan a kosarába tette, nehogy felébredjen, aztán ő is nyugovóra tért.

Épp a kávéját itta, amikor kopogtak az ajtaján. Nehézkesen felkelt az asztaltól, ajtót nyitott, és üdvözölte a látogatót.

– Helló, Sam.

– Helló, Sheela.

Az asszony beengedte a férfit, majd némi irigységgel figyelte, ahogy az egyenes tartással, könnyed, ám mégis határozott léptekkel bevonul a nappalijába.

Samuel Johnson hetvennégy éves volt, kinézett hatvannak, és úgy élt, mint egy ötvenhez közeledő negyvenes. Enyhén őszült,

szürke szemei élénken csillogtak, rövid, ezüstös bajusza kölcsönzött valami csibészes jelleget az arcának (az asszony legalábbis így látta), sármjával és humorával bármelyik húsz és negyven közti nőt meg tudta szerezni magának. Meg is szerezte, egyébként.

A nő gondosan bezárta az ajtót, és a férfi után ment.

– Kérsz valamit?

– Semmit. Tényleg – felelte Sam, és leült a kanapéra. – Hógolyó?

– Alszik – felelte az asszony, és a fotelba ereszkedett, szemközt a férfival, aki miatt annak idején felhagyott addigi életével és munkájával. Mondjuk soha nem bánta meg. Egy percig sem.

Sam borítékot varázsolt elő kabátja zsebéből, a dohányzóasztal üveglapján keresztül az asszony elé csúsztatta, majd hátradőlt, lábait átvetette egymáson, kinyújtott karjait a kanapé támlájára helyezte, és csendben figyelte, ahogy Sheela a borítékba nyúl, kiveszi belőle a pénzt, és akkurátusan megszámolja a százdollárosokat.

– Megvan? – kérdezte Sam.

– Hiánytalanul – válaszolta Sheela. Visszarakta a pénzt a borítékba, és hátradőlt a fotelban. Felszisszent, ahogy hátába nyilallt a fájdalom.

– Nagyon fáj?

– Már nem annyira. Pihenek néhány napig, és rendbe is jön. Ez a hónap elég sűrű volt.

– A következő sem lesz jobb. Tavasz van. New York lakossága ilyenkor teljesen megbolondul.

– Ami tulajdonképpen jó. Hisz ebből élünk.

– Na igen – engedett meg magának egy mosolyt Sam. – Nem is tudom, mi lenne velük nélkülünk.

– Börtönbe kerülnének – közölte lakonikusan Sheela.

Ahogy Sam is odakerült volna, ezelőtt harmincegy éve, ha nem segít rajta.

Akkor már jó ideje a laborban dolgozott, Sam pedig rendőr volt, az a fajta, akiről a filmek a rossz zsarut szokták mintázni: rasszista volt, korrupst, védelmi pénzt szedett, súgott a maffiának, sőt, időnként dolgozott is nekik. A filmbeli rendőrökkel ellentétben viszont soha nem bukott le; annál ügyesebb volt.

Ismeretségük egy zsarubálon kezdődött. Barátok lettek, néhányszor le is feküdtek egymással, csak úgy, az öröm kedvéért. Sheela tudta, milyen ember a férfi, de különösebben nem érdekelte.

Akkoriban tíz zsaruból öt, ha nem több, ugyanilyen volt, vagy még rosszabb. Sam legalább kedves és figyelmes volt azokkal, akiket a barátjának tekintett. Vele meg különösen. Úgyhogy amikor egy este a férfi kétségbeesetten felhívta, hogy szüksége lenne a segítségére, azonnal indult a Lafayette Streetre, a Holiday Inn Downtown hotelbe.

Samet a 811-es szobában találta meg, egy halott prosti társaságában, akit valami brutális módon összekaszaboltak. Sam esküdözött, hogy semmi köze a lány halálához, hogy az egész egy csapda, törbe csalták az ellenségei, satöbbi, satöbbi. Sheela szavát sem hitte, de tisztában volt vele, hogy bármi is az igazság, ha ez kiderül, Samnek annyi. Korrupt zsarú plusz halott kurva: más sem kell az esküdteknek, azonnal bűnösnek nyilvánítják a férfit. És bármennyit is kap, egy volt zsarura nem sok jó vár a rács mögött. Legjobb esetben is roncs lesz, mire kikerül onnan – ha egyáltalán kikerül.

Szakértő szemmel nézett körül a szállodai szobában. A hulla a szőnyegen feküdt, pucéran, mellkasából még mindig kiállt a kés. Vér volt, de nem tragikus mennyiségben. Néhányszor körbejárt, lekevert két pofont a nyűszítő Samnek, hogy végre megnyugodjon, ő meg tudjon gondolkodni, megivott egy pohár whiskyt, és már tudta is, mit tegyen. Jobban mondva azt, hogy *hogyan* tegye.

– Hívlak, ha munka áll a házhoz – állt fel a férfi. – Két nap alatt helyrerázódsz? Hétvégén biztos nagyüzem lesz.

– Talán – tápázkodott fel Sheela és az ajtó felé indult.

– Talán? – vontá össze rosszallóan a szemöldökét Sam. – Ez nem hangzott meggyőzően.

– A könnyű munkákat el tudom végezni. Válogass. Eddig sem vállaltál mindent.

– Ez igaz.

Sheela kinyitotta az ajtót. Sam kilépett a folyosóra, ő az ajtófélfának támaszkodott.

– Ha esetleg rosszabbodna a hátad – mondta a férfi –, ismerek egy remek orvost. Biztos tud rajtad...

Utazótáska puffant a folyosón, nyomában fiatal nő farolt ki a szomszéd lakásból. Elvacakolt a kulcsokkal míg bezárta az ajtót, aztán felemelte a súlyosnak tűnő táskát, hátralökte arcába hulló barna haját – és megpillantotta az őt figyelő két idős embert.

- Szervusz, Natalie – köszöntötte Sheela.
- Kisasszony – bókolt Sam.

Natalie tekintete riadtan rebbent az asszonyról a férfira és vissza. Bal szeme alatt sminkkel rosszul elrejtett véraláfutás sötétedett.

- Jó reggelt, Mrs. Wolf – mondta halkán. – Mr. Johnson – biccentett aprót a férfi felé, majd elejét véve a további beszélgetésnek, kissé féloldalasan mozogva a táska súlya alatt, elsietett a két idős ember mellett a lift irányába. Sheela és Sam szótlanul bámult utána, amíg el nem tűnt a folyosó kanyarulatában.

- Ő a hangos szomszéd? – kérdezte ekkor Sam.
- Az egyik fele.
- Helyes nő – simított végig Sam a bajuszán.

Istenem, gondolta Sheela. Micsoda javíthatatlan alak!

- Kétlem, hogy a nyugdíjasokra bukna – jegyezte meg elnéző fejszóválás kíséretében. – Nem hiszem, hogy bármi esélyed... – elhallgatott. – Honnan tudta a neved? – firtatta kíváncsian.

- Összefutottam vele a parkolóban, mikor jöttem.
- És rögtön bemutatkoztál neki.

- Úriember vagyok – jegyezte meg önérzetesen Sam. – Természetes, hogy bemutatkoztam neki, és rögtön felajánlottam a segítségemet. Akkor is valami nagy táskával bajlódott, de nem engedte, hogy segítsek. Pedig igazán nem lett volna fáradtság.

- Lehet, hogy elköltözik? – tűnődött Sheela.

- Vagy csak elutazik valahová pár napra. Ki tudja? – vont vállat Sam. – Na, megyek. Telefonálok, ha lesz valami. Vigyázz magadra, Sheela.

- Vigyázok – ígérte az asszony. Közben arra gondolt: Sam korántsem volt mindig ilyen határozott és magabiztos. Azon a harmincegy évvel ezelőtti estén különösen nem.

Az első megoldandó probléma a hulla volt. El kellett tüntetni. Hiába volt törékeny termetű ázsiai lány a halott, egyszerűen nem volt mibe rakni. Sam csak egy kis táskát hozott magával, Sheela meg még annyit sem.

- Szerezz egy bőröndöt! – utasította a férfit.
- Egy bőröndöt?
- Igen, egy bőröndöt.
- Itt?

– Az isten szerelmére Sam! – rivallt rá a férfirra. – Ez egy szálloda! Tele van bőröndökkel, amikből normális körülmények között is elég soknak lába kél! Eggyel több vagy kevesebb már igazán nem oszt, nem szoroz! Indulj már te szerencsétlen! – kiáltott rá, miután Sam továbbra is idegesen toporgott a szoba közepén.

– Más? Nem kell? – kérdezte Sam az ajtóban.

– Tisztítószer. Azt hozhatnál. Amennyit csak tudsz.

Mikor becsukódott az ajtó, lerogyott egy karosszékbe. Nem nagyon hitte, hogy Sam ebben az idegállapotban bármit is képes lesz megszerezni. Fenébe. Neki kellett volna menni. Újra meghúzta a whiskyt, és hogy teljen az idő, bekapcsolta a tévét.

Don Bolles, az *Arizona Republic* újságírója az ellene elkövetett robbantásos merénylet után még mindig kórházban volt, válságos állapotban. Nem sokat tett volna a felépülésére. Tovább kutattak az olaszországi földrengés áldozatai után, Gerald Ford Ronald Reagennel hadakozott a republikánus elnökjelöltségért, és egy friss hír: a Teton gát átszakadt Idahóban. Az anyagi károk jelentősek, a felelősöket keresik bla,bla,bla. A szokásos duma.

Sam nyitott be a szobába. Jókora bőröndöt cipelt magával, az ajtót belökvé az ágyra dobta, és Sheela érdeklődő tekintetétől kísérvé kinyitotta. A benne lévő ruhákon egy csomó flakon sorakozott: tisztítószerek. Sam talán mégsem olyan hasznavehetetlen, mint gondolta.

– Nem is volt olyan nehéz ellopni a...

– Majd máskor elmeséled – szakította félbe Sheela a férfit. – Munkára!

Még nem állt be a hullamerevség, így a lányt elég könnyen behajtogatták a bőröndbe, kevés holmija is melléfért. A vér nagy részét felitatták a fürdőben talált törölközőkkel. Mikor használhatatlanok lettek, mentek a bőröndbe a test után.

Ezután Sam rendet rakott a szobában, Sheela pedig kiválasztotta a megfelelő vegyszereket, hogy a vér maradékát kiszedje a szőnyegből. Utasította a férfit, hogy jó alaposan nézzen át mindent, bútorokat, falat, radiátort, hogy nincs-e valahol odafröccsent vércsepp. Volt néhány, ezeket szintén eltüntette. A fürdőben felmosták a véres vízfoltokat; a mosdót, ahol a törölközőket újra és újra kicsavarták, háromszor is kisikálta. Tudta ugyan, hogy reggel jönnek a takarítók,

de nem bízott túlzottan az alaposágukban.

- Mi lesz a hullával? – kérdezte a homlokát törölgető férfit.
- Rám bízhatod nyugodtan. Soha nem fogják megtalálni.
- Keresni fogják.
- Egy ázsiai kurvát? Ne röhögtess!
- De ha mégis?
- Nem fogják. Hidd el. Nem volt senkije, aki...
- Mégis ismerted?

Sam nem válaszolt. Visszament a hálóba, és pakolt tovább.

Kora reggel kijelentkeztek a szállodából, a bőrönddel együtt. Sam hazavitte a lányt, megköszönte, hogy segített neki, aztán eltűnt. Hetekig nem látta.

Az ázsiai lányt tényleg nem keresték, pedig Sheela naponta figyelte az eltűnt személyek listáját. Emiatt tehát nem kellett aggódni. Nem mintha annyira idegeskedett volna. Minden egyes nap, ami eltelt a gyilkosság óta, egy-egy újabb takarítást jelentett a szobában. Ha maradt is valami, ami esetleg elkerülte a figyelmüket, a sok sikálás és törölgetés nyomán biztos, hogy megsemmisült, legyenek akármilyen trehányak az ott dolgozó takarítók.

Július 29-én, amikor a később a *Sam fia* néven elhíresült David Berkowitz elkövette az első gyilkosságát New Yorkban, Sam Johnson meglátogatta őt. Megittak egy kávét, semleges témákról fecsegtak, aztán a férfi kibökte jövedele okát.

- Segítened kellene.
- Már megint?
- Nem rólam van szó. Egy ismerősöm, egy menő fogorvos, hülyeséget csinált. A hullát eltüntette, de a szobában, ahol történt a dolog, minden tiszta vér. Hozzám fordult segítségéért.
- Te meg hozzám.
- Nem lesz hálátlan. Egy évi fizetésedet kapod egy félnapos munkáért.
- Kit ölt meg? A feleségét?
- A szeretőjét, egy gazdag család elkényeztetett csemetéjét. Ami ugye azt jelenti, hogy a lányt előbb-utóbb keresni fogják. Alkalmasint a hulláját is megtalálják. A dokit fogják vádolni, de ha semmit nem találnak a lakásban, egy darab vércseppet sem, ejteni fogják a vádat.

Sheela hallgatott.

– Nos?

Sheela tovább hallgatott.

– Ugyan már, kislány! Láttam rajtad, hogy élvezted, amit csináltál. Valld csak be nyugodtan!

Nos, kár lett volna tagadni: Sheela tényleg élvezte azt az éjszakát. Izgalmasabb, bizsergetőbb és élvezetesebb volt, mint egy LSD-vel fűszerezett kiadós szeretkezés. Valahányszor rágondolt, egyre nőtt benne a vágy, hogy újra és újra átélje az élményt. Hát most itt volt a nagy alkalom.

– Előre kérem a pénz felét – mondta, tudva, hogy ezzel eladja lelkét az ördögnek.

A többi meg, ahogy mondani szokás, már történelem.

Az egész napot pihenéssel töltötte. Olvasgatott, legfőképpen szakirodalmat, hisz lépést kellett tartania a viharosan fejlődő törvényszéki vizsgálati módszerekkel, utánaézett néhány vadonatúj tisztítószer összetevőinek az interneten, majd ebéd után lesétált Hógolyóval a Riverside Parkba. Ez nem bizonyult annyira jó ötletnek, a háta tiltakozott is ellene rendesen. A lakásba visszatérve bekapcsolta a tévét, de mivel semmi értelmes műsort nem adtak, úgy döntött, keres magának egy DVD-t.

Noha megvolt neki a *Helyszínelők* összes része, ami addig DVD-n megjelent (jól jöttek a nyári tévés holtszezonban), inkább a *Ponyvaregény* mellett döntött. Láta már vagy hússzor, de mivel hónapok óta nem nézett bele, úgy gondolta, nem árt felfrissíteni az emlékezetét. Pedig '94-ben, mikor a film megjelent a mozikban, ügyet sem vetett rá. Sam volt az, aki elcipelte az egyik előadásra, mondván: ezt a filmet látnia *kell*. Merthogy szerepel benne egy zseniális fickó, akit Sheela imádni fog.

Tényleg imádkta. Winston Wolf, akit Harvey Keitel játszott, nem csak névrokonnak bizonyult, hanem szakmabelinek is: Mr. Wolf problémamegoldó volt. Harsány, erőszakos, ellentmondást nem tűrő vérbeli profi. A filmben egy fejét vesztett hullát, meg az ennek nyomán szétfröccsent rengeteg vért kellett eltüntetnie egy kocsiból viszonylag rövid idő leforgása alatt. Többszöri megnézés után is azt kellett, hogy mondja, Mr. Wolf a lehető legjobban oldotta meg a helyzetet. A végén nem volt se hullá, se kocsi. Így kell ezt csinálni.

Azzal természetesen tisztában volt, hogy Mr. Wolf alakja csupán a forgatókönyvíró elmeszüleménye, ám annak felettébb életszagúra sikeredett. Ő már csak tudta: ugyanezt csinálta. Megoldotta mások problémáit. Persze sokkal diszkrétebben, és filmbeli névrokonával ellentétben ő be is piszkolta a kezét, minden egyes alkalommal. Néha elábrándozott, hogy milyen remek páros is lehetnének ők ketten: Mr. és Mrs. Wolf. *Wolf & Wolf*. Jól hangozott. Mondjuk a *Wolf & Johnsonnal* sem volt semmi baja.

A fogorvos esete után Sam rendszeresen felkereste hasonló megbízásokkal; szó nélkül elvállalta mindegyiket. Ez egy idő után lelkiismereti konfliktust okozott nála, hisz volt, hogy egy előzőleg általa rendbe rakott tetthelyről származó mintákat kellett elemzésnek alávetnie. Naná, hogy semmit nem talált. A helyzetet úgy oldotta fel, hogy kilépett a rendőrségtől – ezt Sam is megtette, nem sokkal később –, és teljes egészében új vállalkozásuknak szentelte magát.

Sam volt az, aki kitalálta, hogy takarítócégként legalizálják a tevékenységüket. A *Wolf & Johnson* név, meg az értök számára beszédes *Tisztaság felsőfokon* szlogen Sheila fejéből pattant ki. Apróhirdetéseket adtak fel, és kifejezetten a Central Park környéki gazdag lakásokra specializálták magukat. Felvettek néhány valóban profi takarítót, akik ténylegesen ezt a munkát végezték, olyan sikeresen, hogy a fedőcég meglepően jól hozott a konyhára. S míg a külvilág szemében a *Wolf & Johnson* sikeres kisvállalkozásként működött, ők nyugodtan koncentrálhattak a problémamegoldó üzletágra.

Sam vette fel közvetítőik útján a megrendeléseket, az ő dolga volt, hogy fényesre pucolja a véres tetthelyeket. Eleinte kevés megbízásuk akadt, pár havonta egy-kettő ha befutott, és ezek sem voltak túlzottan megerőltetők. Ám ahogy terjedt a szolgáltatás híre, egyre több munkájuk lett. Meg persze gondjuk is. Főleg neki.

Senki nem várhatta el tőle, hogy a helyszínen hagyott-felejtett hullákat kerülgesse munka közben, alkalmasint mázsás testeket emelgessen, vagy ne adj isten, egyszerre három feltrancsírozott holttest eltüntetését oldja meg, úgy, hogy alig néhány óra állt a rendelkezésére a letális mennyiségű vér eltávolítására. Nem akartak emiatt visszadobni munkákat, úgyhogy Sam fogcsikorgatva ugyan, de alkalmazott néhány kiségitőt. Ha gond volt, csak hívta Samet, ő

meg küldte a fiúkat. Elpuccolták a hullákat, és még a takarításba is besegítettek, ha szorított a határidő.

Határidő pedig egyre több lett. A kezdetben csak Manhattanre szorítókozó tevékenységük szép lassan kiterjedt egész New Yorkra – nem a városra, hanem az államra. Aztán ezen is túlnyúlt. Akadt munka Kanadában, végig a part mentén Massachusetts-től Marylandig; messzebb ritkán mentek, hisz munkájukban elsőrendű fontosságú volt az időtényező. Ha régebbi bűntettek nyomait kellett elsikálni, akkor azért kivételt tettek. Így jutott el New Orleans-be, Miami-ba, Los Angelesbe.

Később megengedhette magának, hogy csak úgy, a saját örömeire utazgasson. A munka ugyanis jól jövedelmezett. Három év után meg tudta venni ezt a lakást a Riverside Drive-on, további néhány év elteltével pedig annyi pénze lett, hogy abból nyugodtan megélhetett volna élete végéig úgy is, ha semmit nem csinál. A függősége idővel ugyan csökkent, és az újabb esetek már csak egyszerű, ismétlődő hétköznapi rutinnak számítottak, de a jóleső bizsergés azért megmaradt. Talán ezért is nem hagyta abba.

Pedig a munka korántsem volt veszélytelen: akadt néhány kellemetlen eset, amire ma sem emlékezett szívesen. Többször megsérült, egyszer – nem is, kétszer! – majdnem megölték, volt, hogy rossz helyre küldték, és magyarázkodhatott az ott lakóknak, néha az ügyfél gondolta meg magát, és esze ágában sem volt fizetni; ilyenkor jöttek Sam emberei, és egykettőre kipofozták belőle a tartozást – a delikvens maradványait pedig elnyelte egy krematórium valahol Staten Islanden. Sam legalábbis ezt mondta; hogy aztán ez igaz volt-e vagy sem, Sheela valahogy sohasem akarta igazán megtudni.

Hát igen. Rengeteg fura alakkal hozta össze a sors a munkája során. Az ellenszenvesek voltak többen, de akadt példa az ellenkezőjére is. Volt, akibe beleszeretett (az illető sajnos hamar meghalt, így soha nem tudta meg, mi lehetett volna kettejük között), volt, akivel összebarátkozott (mint a valamelyik elnök-autómárka nevét viselő betörővel – Lincoln? Ford? mindig keverte –, akit pár éve viszontlátott az *USA Today*-ben, mint lefülelt bankrablót), hogy egy-egy jó hangulatú beszélgetés vagy közös munka után soha többet ne is lássa őket.

Tűnődve bámulta a DVD tokját. Ha jobban belegondolt, Hógolyót leszámítva mindenki halott volt azok közül, akiket az idők során megszeretett vagy megkedvelt. Hát ez bizony lehangoló. Még szerencse, hogy soha nem rágódott a múlt dolgain; egyszerűen nem tehetette. A munkája nem olyan volt, hogy megengedhette volna magának a túlzott érzélgősséget.

Megnézte a filmet, Mr. Wolf történetét többször is, utána vacsorát készített, kényeztette Hógolyót – és furcsa érzése támadt. Maga sem tudta, mi ennek az oka, de az érzés nem akart múlni. Este megnézte az eredeti *Helyszínelőket*, és csak akkor, mikor a tévét lekapcsolta, jött rá arra, mi zavarta.

A csend.

A csend, ami a szomszéd lakásban uralkodott. Az egy dolog, hogy Natalie a jó ég tudja, merre tekereg, de az izákos férj egymagában is tudott lármát csapni, nem is kicsit. Egyszer kénytelen volt miatta kihívni a rendőrséget, mert az ő ajtaján dörömbölve követelte, hogy adja ki a feleségét, akit a lakásában bújtat. Persze nem volt ott, de erről a férfit nem lehetett meggyőzni.

Lehet, hogy ő sem volt otthon. Ivott valamelyik kocsmában, vagy már részegen horkolt az ágyban. Mindegy. Annyira nem érdekelte, hogy átmenjen megnézni. Inkább nyugovóra tért, és előre örült, hogy semmi nem fogja megzavarni az álmát.

A következő két nap is eltelt anélkül, hogy zajokat hallott volna a szomszédból. Nem bánta a dolgot, de kezdett nyugtalankodni miatta. Napok óta senki nem látta Tony Baldaccit; a kopogásra, telefoncsörgetésre senki nem reagált a lakásból. Sheela fantáziájában – talán éppen munkájából adódóan – vadabbnál vadabb elképzelések váltogatták egymást arról, mi lehet a fal túlsó oldalán. Eleinte nem törődött velük, de idővel annyira befészkeltek magukat az agyába, hogy szombat délután a házmesterrel – egy öregedő, köpcös fekete férfival, akivel elég jó viszonyban volt – kinyitatta a lakás ajtaját, és együtt körülnéztek odabent.

Végigbámészkodták a szobákat, de nyoma sem volt a fantáziáiban felbukkanó többnapos, szagosodó hullának, vagy eszméletlenül heverő, segítségre váró férfinak. A helyzet az volt, hogy a lakás minden jel szerint napok óta üresen állt.

– Talán valamelyik detoxikálóban józanítják – találgatott Mr. Keller, a házmester a konyhában, ahol végül kikötöttek. – Vagy baleset érhetett. Nem lepne meg a dolog.

– Engem sem – felelte Sheela.

– A csaj is lelécelt?

– Ki?

– Natalie. Tony felesége.

– Á, dehogy. Elutazott valahová. Jó nagy táskákat cipelt. Biztos több napra... – elhallgatott.

– Hát, remélem visszajön – törölte meg a homlokát ingujjával a férfi. – Baromi sok laktérrel tartozik. Az az ingyenélő férje aligha fogja kifizetni. Jöjjön, Mrs. Wolf. Menjünk. Mrs. Wolf!

Sheela megrázta magát.

– Elnézést. Kicsit elbambultam.

– Mennünk kell.

– Csak egy pillanat – mondta az asszony, és kinyitotta a konyhaszekrény ajtaját.

A fekete férfi felvonta a szemöldökét. Sheela megeresztett egy barátságos mosolyt.

– A múltkor kölcsönadtam néhány edényt Natalie-nak. Olyan rendes lány, gondoltam, biztos visszahozza. De hát ezek a mai fiatalok...

Mr. Keller grimaszolt egyet. *Még hogy rendes lány*, gondolta magában.

– Keresgéljen nyugodtan, Mrs. Wolf – mondta hangosan. – Ha végzett, majd hozza le a kulcsokat. – Én igazán nem...

– Nem vitatkozom – vágott közbe a férfi. Az asszony kezébe nyomta a kulcsot, elköszönt, és távozott a lakásból.

Sheela elmosolyodott. Hát igen. A nagymamakor előnye. Kinek jutna eszébe megkérdőjelezni egy kedves, barátságos öregasszony szavait? Senkinek. *Na jó*, gondolta. *Keresgéljünk*.

Egy órával később visszaadta a kulcsokat Mr. Kellernek.

– Megtalálta, amit kerestem? – kérdezte a férfi.

– Igen – felelte Sheela elégedetten. – Meg.

Natalie belépett a lakásba. Lerúgta a cipőjét, könnyű tavaszi kabátját a fogasra akasztotta. Nem vágyott másra, mint egy jó

hideg sörre, meg egy hosszú, pihentető alvásra, amiben már napok óta nem volt része. Szája elé kapta a kezét, elnyomott egy ásítást, pislogott néhányat. Majd leragadtak a szemei. Remélte, hogy van még néhány üveg sör a hűtőben, mert semmi kedve nem volt ahhoz, hogy lemenjen bevásárolni. Elege volt az emberekből egy időre. Főleg a férfiakból.

– Isten hozott itthon, Natalie.

Natalie-nak leesett az álla. A vénasszony a szomszédból ott ült a konyhában – az ő konyhájában! –, és egy csésze kávé – az ő csészéjében! – kavargatott. Ezt a pofátlanságot! Bár persze feltűnhetett volna neki, hogy nincs valami rendben. De annyira fáradt volt, hogy még a kávé erős illatát sem érezte meg, mikor bejött a lakásba.

– Maga... maga mit keres itt?

– Mr. Keller szólt, hogy megjöttél.

– De... hogyan jutott be?

Az asszony felemelt egy kulcscsomót. Natalie elsápadt.

– Az ajtó melletti asztalkán találtam. A férjedé, igaz?

Natalie a kulcsokat bámulta. Erőtlenül bölintott.

– Hol a férjed Natalie?

– Én nem... nem tudom... – tekintetét még mindig a kulcsok tartották fogva.

– Dehogynem. Nagyon is tudod. És én is tudom – mondta Sheela.

A kulcsokat az asztalra ejtette, aztán Natalie-t figyelve belekortyolt a kávéba. Szegény. Fogalma sem volt róla, mit tegyen, vagy mit mondjon. Sheela letette csészét, és barátságosan elmosolyodott. – Nagyon ügyes voltál. Átvizsgáltam az egész lakást, és szinte semmit nem találtam. De ez a *szinte* bőven elég ahhoz, hogy börtönbe juttasson.

– Nem tudom, miről beszél.

– Az asztal kedvesem – mosolygott tovább Sheela. – Nem néztél be az asztal alá. Tele van megszáradt vércseppekkel. Ne mondd, hogy nem azok. Én felismerem.

Natalie feladta. Lerogyott a székre, és zokogni kezdett. Sheela megcsóválta a fejét, zsebkendőt nyújtott át a nőnek, majd mikor a zokogás csendes szipogásba váltott át, felállt, a hűtőhöz lépve kivett egy üveg Heinekent, keresett egy tiszta poharat, és lerakta Natalie elé.

– Kö... köszönöm – szipogta Natalie a szemét törölgetve. Felbontotta a sört, és egy húzásra megitta az egészet. A pohárhoz még csak nem is nyúlt.

– Szerdán történt, igaz? – kérdezte Sheela visszaülve a székére. Natalie bólintott.

– Veszekedtünk – mondta. – Szokás szerint – tette hozzá grimaszt vágva. – Pénzt akart, mint mindig. Megütött. Sokszor. Erre én felkaptam a pultról a nagykést, és belevágtam a mellkasába. Nem akartam megölni. Tényleg. Az egész... csak úgy jött... Mikor elesett, akkor... akkor... elborult az agyam... megszúrta... többször egymás után – mesélte remegő szájszéjjel. Kerülte Sheela pillantását. – Aztán feltisztult az agyam, és rájöttem, mit tettem. Hívni akartam a rendőrséget, de...

– Meggondoltad magad. Nem akartál ülni miatta.

– Egy ilyen rohadék miatt? Nem.

– Mit csináltál a testtel?

Natalie megemelte a sörösüveget, de már alig lötyögött valami az alján. Kikapott egy másikat a hűtőből, felbontotta, és a pohárba töltötte. Kezdett megnyugodni. A sörből már csak néhány kortyot ivott.

– Félretoltam az asztalt, szétvágtam néhány műanyagzsákokat, és azokra raktam Tonyt – mondta egy szuszra. – Levetköztettem, és levágtam a végtagjait meg a fejét. A kezeit meg a lábait aztán még tovább daraboltam.

Sheelának a szeme sem rebbent. Hallott ő már durvább dolgokat is.

– Nehezen ment? – érdeklődött kíváncsian.

– Ápolónő vagyok egy kórházban – nézett rá Natalie komoly arccal.

– Tanultam anatómiát. Tudom, hol kell vágni. És hogy *hogyan*.

Sheela bólintott. A nő okosabb volt, mint gondolta. Vagyis, javította ki magát, ügyesebb és hidegvérűbb. Hogy okos-e? Hát, az hamarosan kiderül.

– A darabokat szemeteszákokba raktam – folytatta Natalie erőt merítve néhány újabb korty sörből –, és belepakoltam két nagy táskába. Muszáj volt – tette hozzá mintegy mentegetőzve. – Tony nagydarab ember volt. Meg sem bírtam emelni egyszerre mindkettőt. Hajnalban kitararítottam a konyhát, ezek szerint nem elég alaposan,

reggel pedig levittem a táskákat a kocsiba. Ekkor találkoztam Mr. Johnsonnal. – Hová mentél?

– A szüleimhez. Mainbe. Vidéken laknak, van egy kisebb farmjuk, ahol... ahol tudja, szóval... sertéseket tenyésztenek... – nem mondta tovább. Elég nyilvánvaló volt, mit történt Tony darabjaival.

Sheela most már megelőlegezte az okos jelzőt Natalie-nak. Ő ugyan a lány helyében az óceánba szórta volna a maradványokat, valahol a nyílt vízben, de ez se volt rossz. Azt mindenesetre megjegyezte magának, hogy egy darabig kerülni kell a Maine-ből származó sertéshúst.

– A táskák?

– Elégettem őket a ruháival meg az irataival együtt a szüleimnél. Arrafelé még elég hűvös van. Nem maradt belőlük semmi.

– A kések?

– Az Atlanti-óceánban.

– Jó – bólintott Sheela. Okos a lány, semmi kétség, ismerte el magában. – Az első menetet te nyerted.

– Az elsőt? – kérdezte rosszat sejtve Natalie.

– Csak nem gondolod, hogy ezzel vége? Nem, kedvesem – ingatta a fejét. – A java csak most jön.

– Nem egészen értem.

Hm. Mégsem annyira okos. De lehet, hogy csak fáradt. Azért nem tud gondolkodni.

– Tony, ugyebár, nem nagyon dolgozott. De vannak haverjai. Ivócimborái. Eljárt kocsmákba, bárókba, szórakozni. Ma van hétfő. Öt napja nem látta senki. Az üzenetrögzítőn máris van néhány üzenet.

Natalie a tenyerébe temette a homlokát.

– Ó, a szentségit – suttogta maga elé meredve.

– Jelentened kell a rendőrségen az eltűnését.

– Mi? – emelte fel lassan a fejét a nő. – Nekem?

– Igen. Ha a férj vagy a feleség eltűnik, mindig a házastárs az első számú gyanúsított. De ha te lépsz elsőnek, nyersz némi időt.

– De... de mégis mit mondjak?

Hát igen. Vajon mit?

– A portás biztos látta, amikor szerdán megjött – szólalt meg rövid töprengés után Sheela. – Ebben tehát igazat kell mondanod.

Elmondhatod a veszekedést, meg azt is, hogy emiatt a szüleidhez mentél néhány napra. Telefonáltál nekik, mielőtt elindultál?

– Igen. Fél nyolckor.

Sheela automatikusan ajkához emelte a csészét. Üres volt.

– Csináljak? – kérdezte Natalie. Sheela bólintott.

– Én fogom igazolni az alibidet – mondta azután, hogy Natalie teletöltötte a csészét. – Összevesztetek, te pedig átjöttél hozzám, mert nem akartál a férjeddal maradni. Ez volt mondjuk... háromnegyed tizenegy körül. Bejöttél, panaszkodtál, megnyugtattalak. Ittál egy kávét, meg egy pohár whiskyt. Nálam töltötted az éjszakát; én javasoltam, hogy vegyél ki néhány nap szabadságot, és menj el a szüleidhez. Mire reggel visszamentél a lakásba, a férjednek hűlt helye volt. Este tizenegy és reggel hét között bármikor leléphetett. Az éjszakai portás inkább a tévét nézi, nem azt, hogy ki hagyja el a házat.

Mivel csak ma jöttél haza, eddig fel sem tűnt a férjed hiánya. De az üzenetek miatt, amit a haverjai hagytak, aggódsz érte. Ezt azért ne vidd túlzásba. Nyugodtan elejthetsz pár szót arról, hogy rossz a házasságod. A zsaruk legalább látják, hogy őszinte vagy. Tony volt már büntetve?

– Akadt néhány stiklije. Drog, ittas vezetés, testi sértés. Ilyesmik.

– Jó. Akkor szerepel a nyilvántartásban. – Sheela szünetet tartott, azon töprengve, mit hagyott ki. – A ruhája – mondta aztán. – Megkérdezik majd, hogy mit viselt. Nyugodtan elmondhatod, de a pulóvernél hazudj egy kicsit.

– Nem hordott pulóvert. Csak ingeket. Ha fázott, felvett egy könnyű kabátot.

– Itthon van?

– Igen.

– Jó. Akkor kérem. Meg egy használt ingét, ami még nem lett kimosva.

– De miért?

– Ne kérdezősködj. Hozd őket. Gyorsan! Meg egy fényképet is Tonyról – kiáltotta a nő után. – A ruhákat tedd bele egy műanyagzsákba! Nem akarok hozzájuk érni.

– Itt vannak – tette le Natalie a zsákot az asztalra. – És itt a kép. De még mindig nem értem...

– Nem is kell. Ha kérdezik, ezt az inget viselte, ami a zsákban volt. A kabátot is megemlítheted. Baseballsapka?

– A fogason. Azt nem vittem magammal az...

– Kérem azt is.

– Ha akarja – legyintett Natalie. Fogalma sem volt, mire készül az öregasszony. Nem is nagyon érdekelte. Túl sok minden történt egyszerre. Térült-fordult, és a rojtos szélű piros sapkát is elnyelte a zsák.

– Nos, akkor azt hiszem, megvagyunk mindennel. Kicsit még finomíthatunk később a sztorin, ha nagyon muszáj, de azt hiszem, kezdésnek bőven elég lesz. – Sheela a falióra nézett. Negyed kettő múlt három perccel. – Jól van, Natalie, figyelj rám: tisztítsd le az asztal alját, hívd fel Tony haverjait, akik üzenetet hagytak, és tégy úgy, mintha semmit nem tudnál a hollétéről. Pihenj kicsit, aztán menj el a rendőrségre.

– Oké. Rendben. De...

– De?

– Honnan tud maga ennyi mindent?

– Sokat nézem a tévét, kedvesem – mosolygott Sheela. Aztán eszébe jutott, hogy valamit elfelejtett. Valami fontosat. – Hol a telefonja?

– A mi?

– Tony telefonja. A mobilja. Volt neki, nem?

Natalie elsápadt.

– Ugye nem volt nála a mobilja, mikor Mainbe mentél? – kérdezte Sheela rosszat sejtve. – Mert ha igen, a sztori semmit nem ér. Semmit nem könnyebb nyomon követni, mint egy mobiltelefont.

– Nem... nem hiszem, hogy nála volt...

– A *nem hiszem* most kicsit kevés. Gondolkodj! Az életed múlik rajta!

Natalie gondolkodott. Fejben újra végigment a szerdai és a csütörtöki napon. Levetkőztette a testet, mielőtt felszabdalta, a ruhacsomó a test darabjaival együtt az egyik táskában kötött ki. Nem nagyon tapogatta át, de a táskák végig ott voltak a hátsó ülésen: ha valaki kereste Tonyt, hallania kellett volna a csörgést. De nem hallott semmit.

– Nem volt nála – jelentette ki határozottan.

- Egészen biztos?
- Igen.
- Akkor hol van?

Natalie ismét gondolkozott kicsit, aztán elővette a mobilját, és hívta Tony számát. A telefon kicsöngött. És nem a lakásban.

- Üdv, Natalie.
- Te... Maga... maga nem Tony – őrizte meg a lélekjelenlétét Natalie. Még blöffölni is tudott. – Kivel beszélek?
- O'Reilly vagyok, az *Amsterdam* csaposa.
- Mit keres magánál Tony mobilja?
- Itt felejtette a múlt héten. Még jó, hogy ugyanolyan a töltője, mint az enyémenek. Nem hiányolta?
- Nem tudom. Nem voltam itthon néhány napig. De majd szólok neki, hol keresse.
- Oké. Kellemes napot, Natalie.
- Viszont. Egy gonddal kevesebb – mondta, mikor letette a mobilját.

– Úgy látszik, a szerencse melléd szegődött – mondta Sheela és felállt. – Köszönöm a kávé. Ha végeztél a rendőrségen, nézz be hozzám, és mondd el, mi volt. Csak ügyesen – paskolta meg Natalie arcát. – Menni fog – mondta mosolyogva. Eltette a fényképet, felmarkolta a zsákot, és elindult kifelé.

- Mrs. Wolf!
 - Igen? – fordult hátra.
- Natalie ott állt mögötte.
- Miért segít nekem?
 - Hogy miért? – nézett rá Sheela. – Mert többet érdemelsz egy leszbikus barátnőnél a börtönben. Sokkal többet. Egy új életet mindenképp.

Mielőtt Natalie könnyes szemmel elrebegetett volna egy *köszönömöt*, már be is csukódott mögötte az ajtó.

Natalie szóról szóra követte Sheela tanácsait. Lesuvickolta az asztalt, felhívta az általa rühellt haverokat, lezuhanyozott, pihent egy keveset, majd fél ötkor elment a rendőrségre.

- Minden rendben ment? – kérdezte tőle Sheela, mikor visszaért, és beugrott hozzá.

- Igen. Nem nagyon kötözködtek.
- Az jó.
- Most mi lesz?
- Várunk. Éld az életed. Dolgozz, és időnként hívd fel a rendőrséget, jutottak-e valamire.

Natalie így tett. Eltelt néhány nap, de az öreg hölgyön kívül senki nem zargatta. Ő is csak azért, hogy Tony viselt dolgairól érdeklődjön, meg hogy áthozzon néhány kést az óceánba merültek pótlására. Natalie készségesen válaszolgatott neki, használatba vette a késeket, hogy ne tűnjenek annyira újnak, bár még mindig nem értette, mire jó ez az egész. Ha rákérdezett, az asszony csak mosolygott, és amolyan *nesze semmi, fogd meg jól* válaszokat adott.

Pénteken kijött hozzá a rendőség. Körülnéztek, csak úgy, tessék-lássék, beszéltek Sheelával, aki megerősítette szomszédja vallomását, aztán Natalie kérdésére, miszerint hol tart a nyomozás, csak annyit válaszoltak, hogy megtesznek mindent, de egyelőre nem szolgálhatnak semmivel.

– Ez azt jelenti – fordította le Sheela a semmitmondó választ a kopók távozása után –, hogy van nekünk elég bajunk, nem pazaroljuk az erőforrásainkat egy balhész alkoholista megtalálására. Ha előkerül, jó, ha nem, hát nem nagy veszteség. Örüljön, hogy megszabadult tőle.

- Tényleg ezt mondták volna? – nézett nagyot Natalie.
- Nagyjából. Úgyhogy nincs vész. Idáig jól játszottál.

Eltelt egy teljes hét. Sheela jobban érezte magát, két munka is befutott ez alatt az idő alatt. Nem voltak nehezek, Sam láthatóan igyekezett úgy megválogatni a megbízásokat, hogy ne okozzanak neki túl nagy megterhelést. Az első West Village-ben volt, még kedden, a másik Tribecában, szombaton. Ez utóbbiról érkezett haza, és épp csak leült, mikor kopogtak az ajtaján. Natalie volt az. Arca falfehér, szája széle idegesen rángatózott.

– Hívtak... hívtak a rendőrségtől – nyögte ki nagy nehezen. – Tony miatt...

- Megtudtak róla valamit? – érdeklődött Sheela. Ő nyugodt volt.
- Igen. Úgy néz ki. Nem is tudom mit kellene...
- Nyugodj meg, Natalie – fogta meg Sheela a remegő nő kezét. Közelebb hajolt, és mélyen a szemébe nézett. – Nem lesz semmi

baj. Odamész, és bármit látsz, bármit mondanak, játszod tovább a szerepedet. Eltűnt a férjed, nem tudod, hol van, mérsékelten aggódsz érte.

– Én nem...

– De. Nyugalom. Szedd össze magad! Ha ezen túl leszel, már semmi baj nem érhet.

Natalie hitte is, nem is, amit az öreg hölgy mondott. De másfél órával később, mikor visszaért, olyan volt, mint akit kicseréltek. Majd kiugrott a bőréből.

– Megtalálták a kabátját egy prostinál a Chinatownban – mesélte Sheelának és az ugyancsak érdeklődve figyelő Hógolyónak. – A nő azt vallotta, hogy vele volt szerda éjszaka. Egy férfi nem sokkal később találkozott egy furcsán viselkedő alakkal a Brooklynon, aki a leírása szerint Tony lehetett. Beszélni próbált vele, de Tony elhajtotta fenébe. A kínai prosti vallomása alapján rendszeren be lehetett löve. A híd korlátjába beleakadva találtak egy ingujjból származó darabot. Megmutatták nekem, felismerem-e. Az övé volt. Akárcsak a sapka, amit egy horgász nem messze onnan kifogott. A zsaruk ezek alapján azt mondták, Tony belezuhant az East Riverbe, és nem valószínű, hogy megtalálnák a testét.

– Milyen kár – sóhajtott fel Sheela. – Lezárták a nyomozást?

– Le – mondta Natalie, aztán csak nézte a szerényen kávét szűrőcsölgető öregasszonyt. – Hogy a fenébe csinálta? – kérdezte hitetlenkedve. – Ne mondja, hogy semmi köze hozzá! Úgysem hinném el!

– Nos – szólalt meg Sheela egy korty kávé után –, van egy barátom, aki sok mindent el tud intézni. Meggyőz egy kínai kurvát, hogy azt mondja, amit kell. Tanúsítja, hogy látott valakit a Brooklyn-hídon, és a leírása tökéletesen passzol a férjedre. Még a sapkáját is kifogatta a vízből, bár én ezt azért már túlzásnak tartottam. A zsaruk mindenestre bevették.

– Ez a bizonyos barát... Csak nem... csak nem Mr. Johnson az? – kérdezte óvatosan el Natalie.

Sheela sokat sejtetően mosolygott.

Natalie döbbenten csóválta a fejét. Itt él valaki mellett évek óta, akiről kiderül, hogy... hogy igazából azt sem tudja, kicsoda. De segített neki. Rengeteget. Neki köszönheti, hogy nincs

rácsok mögött. Megköszöri a torkát.

– Szeretném megköszönni, Mrs. Wolf, amit értem tett. Ha bármiben segíthetek, tényleg *bármiben*, csak szóljon nyugodtan.

– Bátor ajánlat.

– Komolyan gondolom.

Sheela tűnődve hallgatott egy darabig. Aztán arra gondolt, miért ne? Hisz a gondolat azóta ott motoszkált a fejében, hogy a vércseppeket felfedezte a konyhaasztal alján.

– Nos, ha így állunk – szólalt meg –, mit szólnál egy jól fizető mellékálláshoz? Nem teljesen legális, kicsit véres, de neked, úgy tűnik, van gyomrod az ilyesmihez. Nem veszíthetsz semmit. Mi több, ez az üzlet mindkettőnk számára kölcsönösen előnyös lehet...

Sheela ajkához emelte a csészét, és belekóstolt a kávéba. Mogyorós volt, a Garfield Place és a 7th Avenue találkozásánál álló *Connecticut Muffin* egyik specialitása, és egyben az ő nagy kedvence. A kávézó Brooklyn Park Slope-nak nevezett történelmi városrészben állt, ahol nem voltak felhőkarcolók, ideges nyüzsgés, hajtás; volt viszont kisvárosi hangulat, rengeteg, most éppen őszi színekben pompázó zöld terület, szép, a 19. század vége felé épített két-három emeletes sorházak olyan lakásokkal, amik igencsak drágán cseréltek gazdát. Sam például a kényelmes apartmanért, amiben a Garfield Place 157-ben lakott, majdnem hárommillió dollárt fizetett ki tíz évvel ezelőtt, akkor, amikor a *Wolf & Johnson* legális részét jó pénzért eladta.

– Nos – mondta Sam –, el kell ismernem, jó ötlet volt Natalie beszerzése. Igaz ugyan, hogy kész helyzet elé állítottál, de helyesen döntöttél.

Sheela elmosolyodott. A „*kész helyzet*”, amit Sam említett, négy megbízás volt, amiket Natalie segítségével oldott meg. Natalie persze elsöre meglepődött – ki nem tette volna? –, mikor elmondta, mivel foglalkozik, de aztán meglátva az első helyszínt a Keleti 106. utcában álló felhőkarcoló 21. emeletén, szó nélkül felhúzta a gumikesztyűket, a sapka alá gyűrte a haját, és Sheela útmutatásait követve nekilátott dolgozni. Az sem rázta meg, mikor a következő tetthelyen levágott fejet találtak egy hűtőben. Szemügyre vette a vicsorgó torzót, aztán csak a tettes bénaságát tette szóvá, amiért

olyan ügyetlenül választotta el a fejet a nyaktól. Nem mellesleg ez volt az első tetthely, ahol Sheela figyelmét elkerülte valami. Ha Natalie nem veszi észre az amúgy első látásra tényleg nem feltűnő vércsíkot a padló és a fal találkozásánál, akkor bizony az ügyfelük könnyen rács mögé kerülhetett volna.

Sheela számára ettől kezdve két dolog is nyilvánvaló lett: egyrészt menthetetlenül öregedett, másrészt beigazolódott a megérzése, hogy Natalie személyében tökéletes partnerre talált. A nő, aki alig töltötte be a huszonhetet, nem nyafogott, nem morgott, éles szeme kiszúrta mindent, kezdve a legkisebb vérfolttól a leghetetlenebb helyen bujkáló töltényhüvelyig. Ha Sheela a helyszínelésről, vegyszerekről, a rendőrségi munkáról beszélt neki, valósággal itta a szavait. És milyen remek memóriája volt! Sheela, ha vallásos lett volna (mint ahogy nem), nem győzött volna elég hálaimát rebegni Istennek, amiért az útjába vezérelte Natalie-t.

Valahogy persze Sam-nek is be kellett adni a dolgot, ami végső soron elég könnyen ment. Az öreg nőcsábász eleve jó véleménnyel volt Natalie-ról, és azt magától is belátta, hogy Sheela egyedül nem bírná már sokáig a munkát. Ha kidől, annyi az üzletnek. Natalie-nak köszönhetően viszont nem kellett visszadobni több megbízást: a több munka több pénzt hozott, az pedig mindennél nagyobb meggyőzőerőt jelentett Sam számára. A férfi a látszat kedvéért azért morgott kicsit, de végül jóváhagyta a problémamegoldó cég létszámbővülést.

– Több ilyen partizánakció ne legyen! – tette hozzá figyelmeztetésként.

Mivel Sheela semmi hasonlót nem tervezett, ebbe könnyen beleegyezett. A következő alkalommal, mikor Sam meglátogatta, bemutatta őt Natalie-nak. A vén szoknyapecér néhány találkozás után szabályosan flörtölt a nővel; szemmel láthatóan nem zavarta, hogy Natalie feldarabolta a férjét. Amennyire Sheela ismerte, ez még imponált is neki. Sam kedvelte a kemény nőket.

– Mi a véleményed róla? – kérdezte Sheela. Nagyjából persze tudta, de Sam szájából is hallani akarta. Hátha akkor máshogy viszonyul ahhoz, amit mondani fog neki.

– Vagány – mondta meg rövid gondolkodás után Sam. – Dögös. Okos és racionális. Nem kever érzelmeket a munkába. Nem lellezik.

Hűvös. Távolságtartó. Olyan, mint te voltál fiatalon – nézett az asszonyra.

– Tényleg? – lepődött meg Sheela. *Ilyen lettem volna?* – tűnődött el a kávéba kortyolva.

– Kicsit talán gátlástalanabb nálad – mondta Sam. Elmosolyodott. – Ami persze nem baj. Egy ilyen munkánál ideális. Tökéletes munkaerő.

Sheela bólintott. Itt volt a megfelelő pillanat.

– Akkor lassan egyedül is dolgozhatna.

Sam keze félúton megállt a levegőben.

– Úgy érted: helyetted? – kérdezte lassan.

– Úgy – bólintott Sheela.

Sam kezében megállt a csésze. Széle felett az asszonyt nézte.

– Ki akarsz szállni? – kérdezte aztán.

– Öreg vagyok, Sam – felelte Sheela. – Az egészségem már nem a régi. Koncentrálni sem tudok annyira. – Gondolta, megemlíti a múltkori esetet a figyelmetlenségéről, de inkább nem tette. Nem akarta felhergelni a férfit. – Még csak keresned sem kell helyettem senkit. Gondoskodtam az utódomról. „*Tökéletes munkaerő*”, hogy téged idézzelek.

Sam hallgatott.

– Na és mit akarsz csinálni? – szólalt meg nagy sokára.

– Hógolyó majd leköt.

– Hógolyó egy macska.

– Keresek magamnak valami hobbit. Fel fogom találni magam.

Nem győzte meg a férfit, ezt látta az arcán. Sam csendben megitta a kávéját, elgondolkodó tekintettel bámult valahová a semmibe, vagy egy percig. Aztán letette a csészét, és Sheelára nézett.

– Megértelek. De szükségem van rád.

– Sam...

– Gondold át még egyszer a dolgot. Csak ennyit kérek. Semmi mást.

Sheela a férfi arcát fürkészte. Ennél rosszabbat várt. Kategorikus elutasítást, burkolt fenyegetést, botrányos jelenetet. A „*gondold át még egyszer*” ezekhez képest hihetetlen engedmény volt. Úgy tűnt, a kor előrehaladtával Sam is megértőbb lett.

– Gondolkodom rajta – ígérte a férfinak. – Köszönöm a kávé.

- Hazavigyelek?
- Nem kell. Fogok egy taxit – mondta Sheela felállva. – Mennyi időm van? Gondolkodni.
- Majd hívlak – felelte a férfi.
- Rendben. Viszlát, Sam.
- Viszlát, Sheela.

A férfi a távozó asszonyt figyelte. Nem volt boldog a fejleményektől. Tudta persze nagyon jól, hogy egyszer eljön a pillanat, amikor Sheela bemondja az unalmast, és nem lesz képes – vagy nem akar – tovább dolgozni. Szép dolog, hogy gondoskodott utódról – és milyen remekbeszabotról! –, így ettől a fáradságtól megkímélte őt, de Sheela ezzel nem váltotta meg a belépőt a nyugodt öregkorba.

Sam az asztalra könyökölt, kezeit összekulcsolta, állát hüvelykujjaira támasztotta, és gondterhelten bámulta az utca nyüzsgését. Sheela veszélyt jelentett, ez nyilvánvaló volt. Ki tudja, mikor éri baleset, kezd el meszesedni az agya, vagy kerül be egy öregek otthonába, ahol aztán akaratlanul, vagy öntudatlanul eljár a szája. Sam nem vállalhatott ekkora kockázatot. Abban biztos volt, hogy az asszony nem gondolja meg magát, annyira már ismerte. Időre neki volt szüksége, hogy kitalálja, hogyan végezzen Sheelával.

Sam Johnson a hárommillió dollárért vett második emeleti lakásra még vagy félmilliót ráköltött, mire úgy érezte, hogy igen: ilyennek kell lennie. A méregdrága bútorok rendelésre készültek, a szőnyegek szintúgy, a technikai felszereltség a lehető legmodernebb volt, azt leszámítva, hogy nem volt számítógépe. Nem azért, mert nem tudta kezelni, hanem egyszerűen nem tartotta elég biztonságosnak. Ez pedig az ő munkájában élet-halál kérdése volt. Kár lett volna kockáztatni.

A fehér falakat Warhol képek díszítették. Kettőt Sam magától a festőtől kapott, a többit úgy vásárolta az évek során. Mostanában már nem találta őket annyira jónak, mint annak idején. Igazából csak azért tartotta meg őket, mert a fiatalságára emlékeztették.

Sheela konzervatív ízlésének a Warhol képek már a maguk korában is minimum ellenszenvesek voltak, ugyanúgy, mint a hippik, Woodstock, a szabad szerelem, az ifjúság lázadása. Barátnői őszinte elképedésére még a vietnami háborút is támogatta, pedig a jóképű

Mr. Wolf, akivel éppen csak összeházasodtak, és akinek emléke mostanra szinte semmivé halványult, soha nem tért vissza onnan.

– Itt a kávé – mondta Sam, és az asztalra rakott egy kis ezüstitálcát. A tálcán két csésze volt, erős, gőzölgő kávéval, egy tartóban cukor, kis kancsóban tej, két kiskanál.

– Tejszín nincs? – kérdezte Sheela.

– Hozzak?

– Ha nem fáradtság – mosolygott Sheela.

– Ugyan már. Miért lenne az?

Sam térült-fordult, és lerakta a tejszínt a tálcára. Sheela hálás pillantást vetett rá. A tejszínből azonnal öntött a kávéjába, és jó alaposan megpakolta cukorral. Régen feketén itta a kávé, naponta több pohárral. A cukorra akkor szokott rá, amikor beindult a *Wolf & Johnson*. Egy pszichológus biztos remek elméleteket gyártott volna büntudatról, elfojtásról meg a keserű magányos életről, amit meg kellene édesíteni, mint kávé, de mivel Sheela soha nem bízott az olyan alakokban, akik más lelkében turkáltak, boldog tudatlanságban élt hirtelen kialakult szokása felől, és itta a cukros kávékat nap nap után.

– Hogy döntöttél? – kérdezte Sam belekóstolva a kávéba.

Három nap telt a kávézóbeli beszélgetésük óta. Sam csakugyan hagyott időt a gondolkodásra. Ma délelőtt hívta csak fel, és még akkor sem azt kérdezte, hogy döntött, hanem meghívta magához a Garfield Place-re. Az invitálás célja persze Shela számára sem volt kétséges: Sam személyesen akarta hallani a döntését. Talán abban bízott, így lesz esélye meggyőzni őt a maga igazáról.

– Szóval?

– Sajnálom Sam. Befejezem a munkát.

– Biztos vagy benne? Száz százalékig?

– Igen, Sam. Biztos.

Sam letette a csészét.

– Én is sajnálom, Sheela – mondta a nő szemébe nézve –, de ezt nem engedhetem.

Sheela kezében megállt a kanál, amivel a kávé kavargatta.

– Hogy érted ezt?

Sam a zsebébe nyúlt, és az asztalra tett egy Browningot. Kicsi pisztoly volt, olyan, ami elfér egy női retikülben – vagy egy

zakó zsebében. Kicsisége ellenére ugyanolyan halálos volt, mint mondjuk egy Colt.

– Nem hagyhatom, hogy ezt tedd – mondta Sam komolyan. – Veszélyeztetnéd az üzletet.

– Csak nem képzeled, hogy beszélnék róla bárkinek is?

– Szeretek biztosra menni, Sheela – mondta a férfi és felemelte a pisztolyt.

– Itt akarsz megölni? A lakásodban?

– Miért ne? Szólok a fiúknak, belecsavarnak egy szőnyegbe, és már itt sem vagy. Ha valakinek szemet szúr, azt mondom, visszaküldtem az üzletbe, mert nem tetszett.

– És aztán?

Sam megtörölte a homlokát. Fenébe. Izzadt, mint a ló. Megnyalta az ajkát.

– Nincs és *aztán* – mondta. – A testedet néhány nap múlva megtalálják egy sötét sikátorban, kifosztva és összeverve. Az újságokban megjelenik néhány cikk a szörnyű közbiztonságról, téged elhamvasztanak, én csináltatok neked egy kis síremléket, és minden évben viszek rá virágot. Ezt megígérem.

– Kedves tőled.

– Nem jó kedvemben teszem, amit teszek. Hidd el.

– Jól felfogott üzleti érdekből, igaz?

– Pontosan – felelte a férfi. Megremegett a keze. Homloka tovább gyöngyözött.

– Natalie ezt nem fogja bevenni – mondta Sheela a pisztolyt figyelve.

– Dehogynem. Be... A szentségit! – szisszent fel a férfi, ahogy a fájdalom a mellkasába hasított. Pisztolyt tartó keze zsibbadni kezdett, légvételei elnehezültek, látása homályosult. Tudta mi ez. Infarktus. Egy rohadt, istenverte, kibaszott infarktus! Hörögve kapkodott levegő után, miközben lefordult a székről, és a pisztoly kiesett a kezéből. A fájdalom egyre erősebb lett a mellkasában, szinte már elviselhetetlen. Kihunyó tudata utolsó gondolata az volt, hogy hallgatnia kellett volna az orvosára. Mert megmondta, hogyha nem változtat az életmódján...

Sheela addig nem mozdult, amíg Sam ki nem szenvedett. Akkor felállt, eltette a pisztolyt, Sam csészéjét kivitte a konyhába, elmosta, visszarakta a polcra, levett helyette egy másikat, visszatért

vele a nappaliba, kávé, és egy kanál cukrot tett bele. *Így ni*, gondolta elégedetten. Ha megnézik a csészét – ha, esetleg! –, abban már csak kávé és cukrot találnak. Semmi mást.

Ezután leült, és végre elfogyasztotta a saját kávéját.

Most már nyugodtan tette. Nem volt annyira bolond, hogy ne sejtette volna meg Sam szándékát, és ennek megfelelően gondoskodott a megelőzésről. Nem tudhatta, Sam mivel próbálkozik majd, ezért nem is ivott bele mostanáig a kávéba. Mert hát ki tudja? Talán ugyanazt tervezte – tudtán kívül – mint ő. Mikor a férfit kiküldte a konyhába tejszínért, épp elég ideje volt arra, hogy a csészéjébe öntse azt a kismennyiségű, semleges ízű, ugyanakkor halálos gyógyszerkocktét, amit Natalie kevert ki neki otthon.

– A tünetek olyanok lesznek, mint egy szívrohamnál – mondta Natalie. – Csak kicsit gyorsabban jelentkeznek. Ha felboncolják, és nem gyanakodnak mérgezésre, nem is fogják keresni a gyógyszerek nyomait.

Biztos, ami biztos alapon Natalie egy fecskendő is előkészített, hátha nem sikerül italba csempészni a mérget. Ez még mindig a zsebében lapult. Natalie különben nem kérdezte, miért kell a mérge. Ha sejtette is, nem mondta.

Lerakta a csészét az asztalra. Samre nézett és szomorúan felsóhajtott. Ideje eljátszani a rémült öregasszony szerepét, és segítséget hívni.

Mikor fél órával később a könnyeit törölgetve hallgatta az orvos vigasztaló szavait – *semmit nem tehetett, nem a maga hibája, ha előbb jövünk, akkor is meghal* –, még csak nagyon meg sem kellett játszania magát. Bármilyen alak volt Sam, bármire is készült, csak az élete része volt évtizedekig. Nehéz lesz megszokni a hiányát.

– Muszáj volt megölni? – kérdezte Natalie másnap este.

Most találkoztak először Sam halála óta. Natalie még mindig dolgozott a kórházban, igaz, csak félállásban, de valami baleset miatt előző nap szükség volt mindenkire. Rá is.

– Igen, muszáj – bólintott Sheela. – Vagy ő, vagy én.

– Most mi lesz? – kérdezte Natalie rövid hallgatás után.

– Mivel mi lesz? – kérdezett vissza Sheela.

– A munkával. Vagy kész? Ennyi volt?

– Nem – ingatta a fejét Sheela. – Már beszéltem néhány

közvetítővel. Megnyugtattam őket, hogy Sam halála ellenére a cég továbbra is működik. Az én vezetésemmel.

- Nem fog többet terepen dolgozni?
- Nem kell már melléd felügyelet. Jobb vagy, mint én bármikor is voltam. És ezt komolyan gondolom.
- Köszönöm – mondta Natalie. A dicsérettől elpirult.
- Levinnéd Hógolyót egy kicsit levegőzni? El kell intéznem néhány hívást.

– Hát persze. Na, gyere te nagyra nőtt szőrlabda – emelte fel Natalie a perzsamacskát a mellső lábai alá nyúlva. – Megyünk sétálni.

Sheela egyedül maradt a gondolataival. Mikor azt mondta a kételkedő Samnek, hogy keres valami hobbit, és amíg be nem villant, hogy a férfi aligha fogja elengedni őt, komolyan végiggondolta, mivel üthetné el otthon az időt. A hobbi, ugyebár – ha van –, kellemes időtöltést jelent, pihenést, kikapcsolódást, pozitív energiát, olyan tevékenységet, amiben sikerélménye van az embernek. Mire ezt meghányta-vetette, rájött, hogy tulajdonképpen van, sőt, egész életében volt hobbija.

A munkája.

Nyújtózott egy nagyot, majd elővette Sam kis noteszét, amit magához vett a lakásából. Ebben voltak feljegyezve a legfontosabb telefonszámok. Néhányat már felhívott közülük, de ideje volt sort keríteni a többire is. Kinyitotta a noteszt, és átfutotta a számokat.

A takarításhoz öreg volt, tudta jól. Ha viszont Sam halott, két legyet üt egy csapásra. Megszabadul a férfi jelentette fenyegetéstől – és átveszi a helyét. Fogadja a hívásokat, felveszi a pénzt, irányítja a beosztottakat. Azon szerencsés emberek táborát gyarapíthatja, akiknek a hobbijuk a munkájuk.

Ehhez ráadásul a cégért sem kellett átfesteni. Évtizedek óta ők voltak a *Wolf & Johnson*, és Sheela csakis így tudott cseppet sem legális üzletükre gondolni. Ízelgette ugyan a *Wolf & Baldaccit* (folyton úgy hangzott a fejében, mint egy cipőbolt neve), de csak addig, amíg ki nem derült, hogy Natalie férjével együtt annak nevéből is megszabadult, és a lánykori sajátján kívánt tovább élni.

Na és hogy hívták?

Pontosan úgy.

Johnson.

Hász Róbert

Hász Róbert 1964-ben született a bácskai Doroszlón. 1991-ben települt át Magyarországra, azóta Szegeden él. József Attila-díjas író, szerkesztő, 1995 óta a Tiszatáj című irodalmi folyóirat munkatársa, 2011-től a főszerkesztője. Kötetei: Fábíán Marcell pandúrdetektív tizenhárom napja, Kortárs 2018, Fábíán Marcell és a táncoló halál, Kortárs 2019, Fábíán Marcell és a Hét nővér, Kortárs 2022.

Fábián Marcell és a nagy Maurizio

Fábián Marcell pandúrdetektív, miközben a dércsípte parkon át a zombori vármegyeház épülete felé igyekezett, konstataálta, hogy 1900. január másodika semmiben sem különbözik 1899. december 31-étől; két nappal korábban ugyanilyen borongós, ködös volt az ég Zombor felett, mint ezen a reggelen, a vármegyeház boltíves kapujában ugyanaz a posztos hajdú tisztelgett, mint aki az elmúlt év utolsó napján is fogadta; látszólag semmi nem változott körülötte, az új évszázad úgy osont be észrevétlenül az életébe, akár a besurranó tolvaj.

Felballagott a második emeletre, ahol a pár éve megalakult zombori rendőrőrs székel, ám alighogy becsukta szobájának ajtaját, levetette a kabátját meg a kalapját, máris benyitott hozzá a főnöke, Heindlhoffer alezredes.

– Na végre, mein Freund! Már azt hittem, ott ragadt az óesztendőben! Vagy megártott a snapsz a századbúcsúztatón!

Hangja rekedt volt, hosszúkás lóarca sápadt, szemei karikásak, mintha lázban égtek volna.

– Nem vettünk részt semmilyen búcsúztatón – vallotta be Marcell.

– A Kaszinóban jártunk a feleségemmel, onnan meg egyenesen hazatértünk. Amáliának migrénje volt.

– A Kaszinóban? Nem ott lépett fel az a bűvész? A Nagy Maurizio?

– Bizony ott. Éppen az ő előadását néztük meg.

– És hogy tetszett?

– Csalódtunk. Unalomig ismert produkciókat adtak elő. Kardnyelés, cilinderből galambok, kettéfűrészelt ember... Többet vártunk volna a világhírű Nagy Maurizioótól.

– Nos, itt az alkalom, hogy a csalódását személyesen is kifejezze. A társulat egyik tagja tegnap meghalt a Kaszinóban. Újév napján! Szépen kezdődik az új évszázad, mi?

Az alezredes előkapta a zsebkendőjét, és akkorát tüsszentett, hogy még a monoklija is leesett a szeméről.

– Verdammte megfázás!... A holttestre a Kaszinó gondnoka talált rá ma reggel. Úgy hallottam, nem szép látvány. Bánáti kapitány nem bánná, ha mi is szemügyre vennénk. Én alig állok a lábamon,

a helyszínelés most magára marad, mein Freund. A csendőrség emberei már ott vannak. No, schnell kolléga, schnell!

Két napon belül Marcell másodszor sétált végig a Magyar Polgári Kaszinó macskaköves udvarán. A színházterem ezúttal kísértetiesen üres volt, a széksorok belevesztek a homályba. Elöl, a színpad és a nézőtér között két kakastollas csendőr sétálgatott le-föl, míg fönna a pódiumon, a gázlámpák fénykörében a nyalka Bánáti csendőrkapitányt pillantotta meg csillogó kardjával az oldalán. Lichtneckert doktor társaságában dohányzott.

– Megjött végre – fogadta üdvözlésképpen a kapitány, amikor Marcell fölballagott a lépcsőn a színpadra. – Jól kezdődik az Újesztendő, mi?

Aztán egy darabig egyikük sem szólt semmit. A látvány, ami fogadta, önmagáért beszélt. A színpad hátsó végében, a kulisszáknak támasztva Marcell egy emberi alakot formázó, koporsószerű tárgyat pillantott meg. Egy szarkofágot. Ajtaja, vagy a fedele nyitva, belsejében egy férfi holtteste állt. Karjai szorosan leszorítva a törzséhez, mert csak szűken fért el odabenn. Ruházatát teljesen átítatta a már megfeketedett vér. A vér több sebből származott, Marcell hamar megállapította, hogy legalább tizenkettőből. A láda nyitott ajtajának belső falából ugyanis pontosan ugyanennyi véres késpenge állt ki. A pengék egymás alatt sorakoztak, fejmagasságtól le egészen térdmagasságig.

– Gyilkos egy ajtó, mi? Ha valakire rácsapják, annak befellegzett! Maguk szerint mi ez, koporsó? – kérdezte Bánáti kapitány.

– Inkább szarkofág – felelte Marcell. – A régi Egyiptomban ilyenekben temették el a múmiákat. Gyanítom, ebben az esetben egy bűvészrekvizitumról van szó. Lennie kell valahol egy trükkös kapcsolónak, ami kiiktatja a pengéket, amikor az ajtó becsukódik.

– Hát ha van is, most nem működött, ez egyszer biztos.

– Különös, tegnapelőtt a feleségemmel itt voltunk az előadáson, de ez a késes szarkofág egyik produkcióban sem szerepelt. Doktor úr?

– Csak megismételhetem, amit a kapitány úrnak már elmondtam – felelte Lichtneckert doktor –, az áldozat halálát nyilvánvalóan az ajtóra szerelt kések okozták. Rengeteg vért vesztett, vagyis még élt, amikor rácsukódott az ajtó. A hullamerevség fokából ítélve nagyjából tíz-tizennégy órája lehet halott.

– Tehát a bűntény tegnap este hat és tíz óra között történt.

– Ahogy mondja. Részemről ennyi, a boncolás után okosabbak leszünk – azzal a doktor elköszönt, hófehér üstökére nyomta a kalapját, és levonult a színpadról.

– Azonosította valaki?

A kapitány elővette zsebéből a noteszét.

– Müller Richárdnak hívják, negyvenkilenc éves, a trupp megalakulása óta a társulat tagja. Vagyis mintegy húsz éve dolgozik a Nagy Maurizióknak. Mellesleg tudta, hogy a mesternek nem is ez az igazi neve? Na mindegy, szóval ez a Müller úr amolyan mindenes volt, asztalos, gépész, ő tervezte és készítette el a bűvész úr ötletei alapján a trükkös gépeket. Neve is van a szakmájának: trükkmester. Hallott már ilyenről?

– Eddig még nem. És ki azonosította?

A kapitány lapozott.

– Egy Szabados Gábor nevezetű úriember, harmincöt éves, négy éve tagja a társulatnak, és Maurizio úr asszisztense. Ő érkezik meg elsőnek a fellépések színhelyére, előkészíti a terepet, a színpadot, szállást intéz, szervezi az utakat, ilyenek. Miután a gondnok rátalált a holttestre és értesítette a csendőrséget, elment az *Aranyfácánba* – ott szállt meg a társulat –, és közölte a tragikus hírt ezzel a Szabados úrral. Erre ő idejött, mi meg elbeszélgettünk vele. Holnap indulna Zágrábra, ott lépnek fel a jövő héten.

– Hát egyelőre ne induljon sehova.

– Nem is fog. Figyelmeztettem, hogy a társulat tagjai közül senki nem hagyhatja el a várost.

– Tulajdonképpen hány tagja van a truppnak?

– Öt. Azaz most már csak négy.

Marcell kinyitotta a táskáját, és előszedte belőle a fotográf készülékét az összecukható állvánnyal.

– Maga meg mi a nyavalyát művel? Csak nem fényképezi le a hullát? Mi a fenének?

– A pillanat elszáll, kapitány uram. A fotográfia maradandóbb a memóriánál.

Marcell villanóport szórt a rúd tartójába, majd meggyújtotta. Vakító fény villant, amitől a halott a szarkofágban egy pillanatra ijesztően erős megvilágításba került.

– Maga meg a játékszerei – dűnnyögte a csendőrkapitány nagyokat pislogva, miután kialudt a villanópor fénye. – Nem fotografálni kellene, hanem mielőbb megszorogatni a társulat tagjait, mert csak közülük tehette valaki. A gondnok elmondta, hogy ez a Müller tegnap késő délután kérte el tőle a Kaszinó kulcsait azzal, hogy dolga van a színházteremben a rekvizitumaival. Az ablakon át adta ki neki a kulcsokat, azt viszont nem tudta megmondani, egyedül volt-e, vagy sem, mert sötét volt.

– Köszönöm, kapitány, jó munkát végzett.

Bánáti kihúzta magát.

– Azért a csendőrség is jó még valamire!

Marcell odament a szarkofághoz, és vizsgálni kezdte az ajtóból kiálló pengéket.

– Nézze csak, kapitány! A pengék élére száradt alvadt vértől nehéz észre venni, de a kések élei között hézag van.

A kapitány odalépett, közelebb hajolt.

– Teringettét! Kettős pengék!

Marcell egy gyufaszállal kitakarította a pengék közül az alvadt vért, aztán zsebkendőjével megfogta az egyik pengét, és óvatosan lefelé kezdte nyomni. A kés engedett, egyszersmind valamennyi penge elmozdult a helyéről. Erősebben megnyomta, és a pengék a kettős élükkel bicska módjára becsukódtak, rápattantak az alattuk lévő fokára.

– A trükk lényege, hogy az ajtó becsukásának egy pillanatában, amikor a késeket a nézők már nem láthatják, a pengéket kiiktatják.

– Most mégsem tették.

Kívülről körbetapogatta a szarkofágot, kapcsoló után kutatva, de nem talált semmi ilyet.

– Ha ő volt a trükkmester – folytatta Marcell –, feltételezhetően ő tervezte a szarkofágot. Vajon miért bújt bele? Ki akarta próbálni a szerkezetet, de csődöt mondott? A gondnok nyitva vagy csukva talált rá a szarkofágra?

– Csukva. Észrevette, hogy vér szivárgott az alján, megijedt, beszólt a csendőrségre, a kiérkező embereim feszítették ki az ajtót.

Hirtelen hangoskodás támadt a nézőtéren. Éles női hang vegyült szigorú csendőrpáncsokkal. Föntről, a kivilágított színpadról csupán egy fehér ruhás nő körvonalait látták, aki a két posztoló

csendőr mellett igyekezett átverekedni magát a színpad lépcsőjéhez, ami végül sikerült is neki.

– Jaj, istenem, ne! Richárd! – kiáltotta, és fölszaladt a pódiumra.

– A szentségit, emberek! – szidta a beosztottjait a kapitány. – Csak elbírnak egy hölgyet!

Maga ugrott a nő után, mielőtt odaért volna a szarkofághoz megragadta a derekánál fogva, és visszafele vonszolta a lépcső irányába, miközben az tiltakozva próbált szabadulni karjai közül.

– Hagyja csak, kapitány úr, hadd beszéljünk a hölgygel!

A kapitány megtorpant, de nem engedte el a foglyát.

– Nem itt, az öltözőben – mutatott Marcell a kulisszák közti átjáróra, mire Bánáti arrafelé kezdte vezetni a nőt.

A színpad hátsó traktusában, a ragasztó és terpentín szagú szűk öltözőben leültették a hölgyet a kanapéra.

– Engedelmével, Fábrián Marcell nyomozó vagyok a helyi rendőrségtől, ő pedig itt Bánáti csendőrkapitány. Megtudhatnánk a becses nevét?

A hölgy ölébe ejtette a kezét, maga elé meredt. Aztán elővett egy zsebkendőt a csuklóján függő neszesszeréből, és megtörölte vele a szemét.

– Müller Imola vagyok – felelte elhaló hangon.

Marcell önkéntelenül kifele mutatott.

– Müller Richárd az ön...

Bólintott.

– A férjem – felelte, majd újra lesütötte a szemét.

– Fogadja őszinte részvétünket! Sajnálom, hogy ilyen körülmények között kell őt viszontlátnia. Ha gondolja, visszakísérjük a szállodába, és majd később folytatjuk a beszélgetést.

Müllerné az ajtó felé tekintett, de végül megrázta a fejét.

– Jól vagyok!

– Köszönöm. Maga nagyon bátor asszony.

– Hogyan történt?...

– Mi is ezt szeretnénk kideríteni.

Bánáti kapitány az ajtóhoz lépett, és kiordított az embereinek, hogy azon nyomban hozzanak egy pohár vizet.

– Bocsásson meg – kezdte Marcell –, de kötelességem megkérdezni, mikor látta utoljára a férjét... élve?

A nő sóhajtott egy mélyet.

– Tegnap estefelé. Olyan öt óra tájt. Azt mondta, meg kell vizsgálnia az új masinát, amit tervezett. Holnap kezdtünk volna csomagolni, szombaton Zágrábban lépünk fel... Biztos akart lenni benne, hogy ott már tökéletesen fog működni.

Egy pillanatra úgy tűnt, újra elsírja magát, szája legörbült, de végül sikerült elnyomnia a könnyeit. Olyannyira, hogy felvetette a fejét, és egyenesen Marcell szemébe nézett. – Tegnapra szabadnapot kaptunk, de ő mindig dolgozott, még a szabadnapjain is.

– Ez egy új rekvizitum?

A nő bólintott.

– Nemrég készítette. A mester ötlete volt, de ő tervezte és építette. *A gyilkos szarkofág*. Ez lett volna a produkció címe.

– Láta korábban használat közben?

– Igen. Automatikus, be van építve egy szerkezet. Mielőtt az ajtó becsapódna, a pengék lehajolnak.

Elsírta magát. Szívgöngy folytatta:

– Nekem... nekem kellett volna abban a szarkofágban lennem!

– Hogyhogy magának?

– Maurizio úr úgy tervezte, az előadásokon én állok be a szarkofágba, mert hatásosabb, ha egy nő néz farkasszemet a késekkel! Nem örültem, félttem, mondtam neki, hogy szerintem veszélyes, ne csináljuk! De a mester erőltette, hogy kell valami új a műsorban, valami, ami... ami megborzongatja a nézőket. Hogy már nagyon megkoptak a régi számaink, a publikum előbb-utóbb unalmasnak fogja találni a fellépéseinket.

Marcell elgondolkodott.

– Lennie kellett valakinek itt tegnap este, aki rácsukta a férjére az ajtót. Egyedül nyilván nem tehetette meg. Vagy igen?

Müllerné hirtelen abbahagyta a sírást, fölpillantott.

– Végül is... megtehetette. Van egy pánt az ajtó belső burkolatán. Ha azt megrántja, az ajtó rácsukódik. Korábban, még a kések nélkül, láttam, hogyan kísérletezett vele. A késeket visszahajlító rugó az ajtó csukódására is ráerősít, félúttól az ajtó gyakorlatilag magától a keretébe ugrik.

– Úgy gondolja, baleset történt?

– Mi más? Csak nem képzelem, hogy valaki...

– Egyelőre semmit nem képzelek, Müllerné, pusztán találgatok.

Közben egy csendőr lépett be az öltözőbe, kezében egy pohár vízzel. Müllerné megköszönte, beleivott a pohárba.

– Most visszakísérik a szállodába – mondta neki Marcell. – Sokat segített, köszönettel tartozunk!

Miután Müller Imola a csendőr oldalán elhagyta az öltözőt, Marcell a kapitány társaságában visszatért a színpadra. Az áldozat holttestét éppen akkor helyezték hordágyra a halottszállítók. Megvárták, amíg a feketébe öltözött férfiak távoznak a lepedővel letakart terhükkel, majd újra szemügyre vették a késes szarkofágot. A pengék még ugyanúgy álltak, ahogyan ott hagyták őket, leengedve. Marcell megfogta az ajtót, és gyengéden meglendítette. Az özvegynek igaza volt, az ajtó félúton begyorsult, és magától a helyére ugrott. Amikor újra kinyitotta, Bánáti kapitány meglepetésében felkiáltott. A kések ismét fenyegetően előre meredtek. Marcell megismételte a kísérletet, visszanyomta a pengéket a helyükre, majd újra belendítette az ajtót. Ugyanaz történt, mint előbb. Harmadszor már úgy csukta be az ajtót, hogy a pengéket élesre állítva hagyta. Finoman kinyitotta az ajtót, és látni lehetett, ahogy a kések lassan lehajolnak a helyükre.

– Valaki megbabrálhatta a rendszert, hogy a mechanika fordítva működjön, mint ahogyan eredetileg tervezték. A kések nem eltűnnek az ajtó csukódásakor, hanem kinyílnak. Ideje elbeszélgetnünk a társulat tagjaival!

Az *Aranfűcán* szálloda recepcióján megtudták, hogy a Nagy Maurizio társulata a második emeleten foglalt magának szállást. A mester egyedül költözött be az emelet kétszobás lakosztályba, ezzel szemben a társulat többi tagja, a megboldogult trükkmester, Müller Richárd a nejevel, Imola asszonnyal, és a mester asszisztense, Szabados Gábor a feleségével szokványos szobákat kaptak.

– Nocsak – jegyezte meg a kapitány –, még egy házaspár. Lefogadom, hogy ez a Leila Sheldon ugyanolyan művésznév, mint a Nagy Maurizio von Liechtenstein. Kivel kezdjük?

– Hát a mesterrel, természetesen. Így kívánná a protokoll is, nemde?

A *Nagy Maurizio von Liechtenstein* plakátjaival hetek óta tele volt a város, ott virítottak minden hirdetőoszlopon: egy középkorú,

összevont szemöldökű, szigorú férfit ábrázoltak, már-már démoni tekintettel, aki két ujját a halántékához emelve összpontosít valahova a messzibe.

Nem telt bele öt perc, és már ott álltak mindketten a mester lakosztályának nappali szobájában. Marcell elcsodálkozott, hogy mennyire más lehet valaki a színpadon, és más a hétköznapi életben. A Nagy Maurizio művész úr határozott, szigorú férfiként maradt meg emlékezetében a szilveszter napi előadásról, aki hírnevéhez méltón, végig kissé flegmán, leereszkedő modorban adta elő a mutatóanyagait. Valami földöntúli kisugárzás áradt belőle, karizma, amiben nyilván szerepet játszottak a színes szűrőkkel ellátott gázlámpák is, melyek tompa, kísérteties fénnel világították meg a színpadon ténykedő alakját.

Ezzel szemben a férfi, aki a szálloda lakosztályában fogadta őket, egyszerű volt és mindennapi, majdhogynem gyámoltalan a hosszú, fekete selyemköntösében, papuccsal a lábán; nehéz volt elhinni róla, hogy két nappal korábban borzongató jelenségként sétált a színpadon, mindenféle dolgokat varázsolva elő cilinderéből és köpenyének redőiből. Riadt tekintetű, negyvenöt év körüli ember ült előttük a fotelben, alakja szinte elveszett a magas fejtámla és a széles karfa ölelésében; feje búbja teljesen kopasz volt, csak két oldalt, a füle fölött szürkéllett némi haj. Marcell emlékezett rá, hogy az előadáson dús, fekete üstöke volt a bűvész úrnak, nyilvánvalóan parókat viselt.

– Az én hibám – ismerte be szomorú ábrázattal. Hangja teli volt lelkipurdalással. – Nem lett volna szabad erőltetnem ezt a produkciót! Mindenki ellenezte, Imola is, Richárd is. Féltek. És lám, igazuk lett. Teljesen elveszítettem a józan eszemet! Egy ideje már kifogytam az ötletekből, a régi számaink ellaposodtak, legutóbb, a bécsi fellépésünk után az ottani lapok arról cikkeztek, hogy a Nagy Mauriziónak vége, társulata felett eljárt az idő. Ki kellett találnom valamit!

Arcát kezébe temette, úgy folytatta:

– Átkozom a napot, amikor előálltam ezzel az ötlettel! Meg fogom semmisíteni azt az istenverte masinát!

– Ha lezárult a vizsgálat, azt tesz veled, amit akar – közölte veled Marcell. – De addig nem nyúlhat hozzá.

A mester megragadta a szék karfáját, feltápászkodott, és elindult az italos asztalka felé. Mozgása meglepően nehézkes volt. Mint egy kétéltű, gondolta Marcell, aki kétféle közegben is képes élni, de igazából csak az egyikben érzi magát otthon. A színpad lehetett az éltető eleme, itt, a hétköznapiok szárazföldjén lassúnak és esetlennek tűnt.

Az asztalkához érve megragadta az egyik üveget, kérdően felemelte, majd miután Marcell és Bánáti kapitány is elutasítón megrázta a fejét, töltött magának a konyakból. Keze észrevehetően remegett, az üveg nyaka oda-odakoccant a kristálypohárhoz.

– Borzasztó baleset! Szegény Richárd. Úgy terveztük, Zágrábban lesz a műsorszám premierje. Annyira biztos akart lenni a dolgában, nagyon féltette a feleségét.

– Azt hiszem, érthető – jegyezte meg Marcell.

A Nagy Maurizio visszacsoszogott a fotelhez, és lerogyott bele.

– Ezek szerint, Maurizio úr, ön úgy véli, baleset történt.

A bűvész rájuk nézett, először Marcellre, majd a kapitányra.

– Mi más történhetett? Valószínűleg még egyszer ki akarta a próbálni a szerkezetet, mielőtt becsomagoljuk, és vonatra rakjuk a többi rekvizitummal.

– Nagyon úgy tűnik, valaki megpiszkálhatta a mechanikát. A kések nem befordulnak az ajtó csukásakor, hanem ellenkezőleg, kinyílnak.

Maurizio úr hitetlenül meredt rájuk.

– Az nem lehet! Ha így van, akkor csakis elromolhatott.

– Nem babrálhatta meg valaki? A társulat tagjai közül bárki hozzáférhetett.

– Azért nem, nyomozó, mert Richárdon, azaz Müller úron kívül senki nem értett hozzá! Így elrontani, ahogy maga leírta, csak olyanvalaki képes, aki legalább annyira ért a technikához, mint az, aki megtervezte. Ez egy nagyon bonyolult szerkezet, majdnem mint egy óramű, késleltető fogaskerekekkel, meg hasonlókkal...

– Ebben igaza lehet. És ha maga Müller úr nyúlt hozzá?

– Ő? Miért tette volna? Miért veszélyeztette volna a felesége életét? Vagy a sajátját.

– Azt nem tudom – felelte Marcell. – Csak úgy eszembe jutott. Müller Richárd jó trükkmester volt?

Maurizio határozottan bólogatott.

– A legjobb a szakmában. A kezdetektől mellettem volt, egykorúak vagyunk, együtt indultunk a pályán. Megbízunk egymásban. Nem is tudom, mihez kezdek most nélküle.

– És a felesége? Imola asszony mikor került a társulathoz?

– Négy-öt éve. Színésznő volt egy vidéki színháznál. Éppen üresedés volt nálunk, mi meg ott léptünk fel, és magunkhoz csábítottuk. Richárd nem elégedett meg ennyivel, a saját részére is elcsábította. Két éve volt az esküvőjük.

Maurizio úr egyhajtásra kiitta a konyakot.

– Elvesztettem az embert, akiben mindenkinél jobban megbíztam – mondta olyan nyílt tekintettel, hogy Marcellnek eszébe sem jutott kételkedni szavainak őszinteségében.

A Szabados házaspár szobája sokkal szerényebb volt a mester lakosztályánál. Egy szűk, erkély nélküli helyiség, kényelmetlen bútorzattal. Amikor bekopogtak, egy égő vörös hajú nő nyitott nekik ajtót, aki Leila Sheldon néven mutatkozott be. Határozott nő benyomását keltette, markáns, erős csontozatú arccal, mélykék szemekkel, melyekbe egy gyengébb férfi könnyen beleszédült volna. Egy centivel sem tűnt magasabbnak Marcellnél, neki mégis úgy tűnt, mintha föntről nézne le rá. Inkább haragosnak látszott, mint megrendültnek. Férje, Szabados Gábor, aki állítólag a mester asszisztense volt, egy széken ült az ablak előtt, ingben, nadrágtartóban. Vézna, madárképű emberke, vékony, éles orral, mélyen ülő szemekkel. Rajta inkább látszott, mennyire megviselte a tragédia. Ideges volt, egyik kezével olyan erősen szorongatta a másikat, hogy ujjpercein kifehéredtek az ízületek.

– Én tudtam, hogy ennek nem lehet jó vége! – mondta a nő, miközben a pamlaghoz lépett, és helyet foglalt rajta. Kezeit összekulcsolta, ölébe ejtette. Elszánt tekintettel nézett rájuk.

– Tudta, asszonyom? – kérdezte Marcell.

– Ez a... ez a *Gyilkos szarkofág*, ostoba és veszélyes elképzelés volt. Én kapásból nemet mondtam.

– Valóban? Önt is felkérte Maurizio úr?

A nő nem válaszolt azonnal, kihúzta magát ültében, s úgy nézett Marcellre, mint egy nebulóra, aki buta kérdést tett fel. És Marcell megértette, miért. Leila asszony sokkal attraktívabb jelenség volt Imola asszonynál. Nem mintha sokkal szebb lett volna, vagy

bájosabb, ellenben a vörös haj, a sudár termet, a kék szem, amely kétségkívül magára terelte a férfiak figyelmét, inkább predestinálta a *Gyilkos szarkofág* című jelenet hősnőjének szerepére, mint Müller Imolát a maga szerény, jellegtelen külsője.

– Velem kezdte – folytatta Leila asszony hűvösen. – Velem próbálkozott először. De én hallani sem akartam róla. Még hogy beleálljak egy koporsóba, majd rám csapják azt az ajtót a késekkel... hát nem olyan, mint egy koporsó? Azt válaszoltam a mesternek, álljon be ő, majd én rácsukom az ajtót! – keserűn felnevetett. – Képzeljék, még el is gondolkodott rajta! Való igaz, csinált ő ennél meredekebb ostobaságot is a karrierje során, mint amikor három mérges csörgőkígyóval záratta be magát egy üvegketrecbe, aztán majdnem behalt... Csak hát a Nagy Maurizio nem engedhette meg magának, hogy elbújjon egy átlátszatlan dobozban a nézők tekintete elől! Hogy amikor felhangzik a taps, egy statiszta álljon egyedül a színpadon? Hogy is nézne az ki?

A férje nyugtalanul megköszörülte a torkát.

– Drágám... nem kellene...

A nő elhallgatott.

– Mit nem kellene? – tudakolta a férfitől Marcell.

– Bántani a főnököt – felelte helyette a nő leplezetlen gúnnyal a hangjában. – Mert olyan sokkal tartozunk neki.

– És így van?

A férfi bólintott.

– Egy cirkuszi társulatnál dolgoztunk mindketten, amelyik aztán tönkrement. Két évig nyomorogtunk, nem volt munkánk, de ő hajlandó volt felvenni bennünket.

A nő ismét hallatta fájdalmas kacagását.

– Hogy aztán életünk végéig éhbérért dolgoztasson bennünket! Mint a rabszolgákat! Mert hálásnak kell lennünk neki. Mindhalálig. A férjemet néha hetekig nem látom, szinte mindig úton van. Mire a társulattal megérkezem a fellépés helyszínére, neki már mennie kell a következőre. Vonatokon meg pályaudvarokon alszik, mint egy hajléktalan, mert szűkös a költségvetésünk. De az uraságnak mindenre futja. Ami neki kell, arra mindig van pénz. Imolával egy este során tizenkétszer öltözünk át a fellépésekhez, az arcomat már kimarta a ragasztó meg az oldószer, mert sajnálja a pénzt több

statisztára. Ez annyira jellemző rá! Ez okozta Richárd vesztét is, a mohósága, meg hogy a markában volt szegényke...

Hirtelen elhallgatott.

– Ki volt a markában? – kérdezte a kapitány.

Marcell hallotta, amint Bánáti kapitány elővette a cigarettatárcáját, majd felsercent kezében a gyufa.

– Kérdeztem valamit – mordult rájuk.

– Nem szeretnék más múltjában vájkálni.

– Pedig muszáj lesz.

– Drágám, talán nem kellene... – figyelmeztette újra a férje, de a kapitány leintette:

– Nem magát kérdeztem!

Az asszony fölnézett.

– Imoláról mit tudnak az urak?

– Hogy színésznő volt – válaszolta Marcell.

Leila Sheldon elhúzta a száját.

– Na igen. Az is. Emellett a magányos urakat szórakoztatta a helyi szállóban. Onnan csípte föl őt a Nagy Maurizio uraság. Azután, hogy előtte igénybe vette a szolgáltatásait. Nem a színésztehetsége okán hozta a társulathoz.

– De hiszen ő a megboldogult Müller úr neje volt!

– Csak miután a mester már beleunt. De azóta is olykor-olykor ráfanyalodott, ha úgy hozta a kedve.

– Leila! – szólt most már rá erélyesebben a férje. – Adjuk meg az elhunytak a tiszteletet!

A kapitány előrébb lépett.

– Na várjunk csak! Azt akarja mondani, asszonyom, hogy a Nagy Maurizio a társulathoz hozott egy... egy színésznőt, aki a szeretője volt, majd miután ráunt, férjhez adta a trükkmesteréhez, aki régi jó barátja volt neki? És még ezek után is... kapcsolatot létesített vele?

– Nagyon szépen megfogalmazta a lényegét, kapitány úr. De ha kérhetem, ne Imola felett ítélkezzünk, aki bármit megtett volna, csak hogy ne kerüljön vissza előző életébe, és a férjével itt maradjon a társulatnál. Hanem afelett az ember felett, aki ezt kihasználta és visszaélt vele. Gondoljon bele, mekkora lehetett ennek a nőnek a félelme, ha mindenek tetejében még erre a veszélyes produkcióra is

vállalkozott volna! És a szegény férje, tehetetlen volt... nem csoda, ha eldobta az életét...

- Maga szerint Müller úr öngyilkos lett? – kérdezte Marcell.
- Csakis erre tudok gondolni.

Miután kimentek a szálloda folyosójára, a kapitány dühösen a kardjára csapott.

- Micsoda egy aljas gazember ez a Maurizio! Nem röstellnék behúzni egyet a képébe!

- Csillapodjon, kapitány, az indulat itt nem segít – felelte Marcell elgondolkodva.

- Kezdek afelé hajlani, hogy valóban baleset történt, vagy ami elsőre valószínűtlennek tűnt, öngyilkosság.

- Úgy véli?

- Egy ennyire lealacsonyított ember kinek állhatott az útjában? Ki akarta volna megölni? A felesége félelemből megcsalta, a főnöke megalázta, a kollégái szánták... A helyében talán én is magamra csaptam volna annak a szarkofágnak az ajtaját.

- Valóban, kapitány?

Bánáti kapitány tétován megvonta a vállát.

- Nem, persze, hogy nem. Én a helyében jól felképeztem volna a Nagy Mauriziót. De hát nem vagyunk egyformák, igaz?

Ahogy elindultak a folyosón, és elértek Müller Imola ajtajához, Marcell megtorpant.

- Tegyük még egy próbát – javasolta a kapitánynak, azzal bekopogott az özvegy ajtaján, és benyitott.

Müller Imola éppen csomagolt. Az ágyon egy jókora bőrönd hevert, kinyitva, körülötte összehajtogatott ruhafélék. Férfi ruhák. Amikor megpillantotta a belépőket, egy pillanatra ledermedt, kezében egy félig összehajtott zakót tartott. Aztán lerogyott az ágy szélére, és megkérdezte:

- Tehetek még valamit önökért, uraim?

- Bocsásson meg a zavarásért, látom, csomagol.

- A férjem holmija – felelte gyengéden végigsimítva az öltönykabátot az ölében. – Nem maradhatunk örökké ebben a szállodában. Az élet megy tovább.

- Milyen igaz – értett vele egyet Marcell, és beljebb lépett. – Szeretném, ha nem venné tapintatlanságnak, nagyon röstellem,

hogy éppen legmélyebb gyászában vagyok kénytelen ilyen méltatlan témával előhozakodni, de vannak információink, melyeknek helytállóságát mindenképpen tisztázni szeretném. Müllerné, kérem, őszintén válaszoljon: zsarolta önt Maurizio a múltjával kapcsolatban? Kényszerítette valaha is arra, hogy hűtlen legyen a megboldogult férjéhez?

Imola asszony nem mozdult. A könnyei anélkül kezdtek el peregni az arcán, hogy egy hangot is adott volna. Majd megremegtek a vállai, és néma sírásba kezdett. Bólogatott.

– Azután is, hogy férjhez ment Müller úrhoz?

Újra bólintott. Majd feléjük fordította szenvedő arcát.

– Mit tehettem? Ki voltam neki szolgáltató, mindent tudott a múltamról, és azzal fenyegetőzött, hogy mindkettőnket kirúg, ha szólni merek az uramnak, vagy ellenkezek vele. Velejég gonosz ember, aki még a legjobb barátját, az uramat is kihasználta, megalázta. Pedig nélküle egy senki lett volna, a legtöbb bűvészműtávját az uram tervezte neki, ő fabrikálta meg a technikákat. Richárd mesélte, hogy régebben volt olyan időszak, amikor Maurizio sokat ivott, néha napokig részeg volt, hasznavehetetlen, ilyenkor a színpadra is ő ment ki helyette, mintha ő lett volna a Nagy Maurizio, de a dicsőséget sosem ő aratta le, mert ha kiderül a turpisság, oda a mester renoméja. Mindent megtett neki az uram, mert tisztelte, fel sem tételezte róla, hogy ilyesmire vetemedhet...

– Tehát a férje tudott a kikényszerített viszonyról?

– Sokáig nem tudott. Egész napokat a gépei és a berendezései között töltött, Maurizio mindig olyankor keresett fel, amikor az uram odavolt. De a múltkor, a bécsi fellépésünk előtt, Richárd hamarabb jött haza a szállodába, és meglátott, amikor kiléptem Maurizio lakosztályából. Csak rám kellett néznie, hogy rájöjjön, mi történt ott...

Most már hangosan sírt.

– Azt hittem, belepusztulok! Hogy magyarázzam meg neki, hogy nem önként tettem, amit tettem?

– De megpróbálta?

– Hát persze!

– És hitt magának?

Imola most ránézett, szomorú, barna szemeiben szikrányi fény gyúlt.

– Igen. Elhitte. Hitt nekem, mert szeretett. Anyira szeretett, hogy egy pillanatig sem kételkedett bennem.

– És mit tett?

Újra az ölébe fordította a tekintetét.

– Semmit. Az égvilágon semmit. Anyira szeretett, hogy nem tett semmit. De belül... belül emésztette a bánat és a tehetetlenség. Tudom, hogy ez okozta a halálát, végső kétségbeesésében nem talált más kiutat...

– Úgy gondolja, a férje végzett önmagával?

– Azzal, amit tett, engem is megmentett, hogy ne kelljen beállnom abba az átkozott szarkofágba! Tisztában volt vele, mennyire irtóztam attól, hogy rám csukják azt az ajtót, mint egy koporsófedelelet. Feláldozta magát értem!

Bánáti kapitányban felrobbanni készült az indulat.

– És most mi lesz önnel, asszonyom? – kérdezte felindultan.

Müller Imola esdeklőn kérte őket:

– Ígérjék meg, hogy nem árulják el Maurizio úrnak, amit elmondtam! Kérem! Ez... most már csak az én keresztem!

– Az élet megy tovább, igaz? – kérdezte Marcell.

Müller Imola újra magába fordult, némán bólintott.

Amikor ismét a folyosón álltak, Bánáti kapitány mérgesen a kardjára csapott.

– Menjünk, Fábíán uram, intézzük el azt a mocsok Mauriziót! Ő üldözte halálba azt a szegény gyámoltalan embert! Ezt nem hagyhatjuk annyiban!

Marcell elővette a cigarettatárcáját, és rágyújtott. Mélyen leszívta a füstöt, aztán kifújta a mennyezet felé.

– Nem, kapitány, éppenséggel semmit nem teszünk.

– Nem-e?! Egy ilyen aljas gazember megérdemelné, hogy...

– A harag nem jó tanácsadó – igyekezett újra lehűteni Bánáti kapitány fortyogó hevületét. – Holnap reggel itt találkozunk, a szálloda előtt. Arra kérem, az emberei addig is gondoskodjanak róla, hogy a társulat tagjai közül senki ne hagyassa el az *Aranyfácánt*.

– De mi lesz holnap reggel? – kérdezte a kapitány.

– Egy új nap. És addigra talán világosabban látunk.

Hazafelé menet betért Mórocz fényképészhez a Párisi utcai üzletébe, és kidolgoztatta vele a tetthelyen készített lemezt.

Viszonylag jó sikerült, a szarkofág és az áldozat is tisztán kivehető volt rajta. De nem elégedett meg ennyivel. Kért egy nagyítót Mórocz úrtól, és még egyszer figyelmesen áttanulmányozta a képet.

– Ki tudná nekem nagyítani ezt a részt?

Megmutatta a fotográfusnak, a kép melyik részletére gondolt, majd várt még egy fél órát, mire kívánsága teljesült. Aztán fogta magát, és átsétált a városi kórházba. Lichtneckert doktor bosszúsan fogadta, éppen ebédelni készült, de megtette, amit Marcell kért, és átkísérte a hullaházba, ahol megmutatták neki Müller Richárd trükkmester immár tisztára mosott holttestét. Az egyvonalban elhelyezkedő tizenkét késszúrás tisztán kivehető volt rajta. Kettő a fejét érte, a homlokán és az állán, amitől az arca gyakorlatilag felismerhetetlenné torzult.

– Nem találtam rajta más sérülést – közölte a doktor. – A halál oka egyértelműen a tizenkét késszúrás, közülük is azok, amelyek fejet és a mellkast érték.

Marcell tüzetesen átvizsgálta a tetemet, tetőtől talpig, végül megköszönte a doktornak a segítséget.

Visszatért az őrre a vármegyeházára, de Heindlhoffer alezredest már nem találta bent. A hivatalsegéd szerint főnöke olyan ramatyul érezte magát, hogy már délelőtt hazament. Marcell sajnálta, mert szívesen megvitatta volna vele az elképzeléseit. Elintézte az obligát papírmunkát, aztán leült az asztalához, és töprengeni kezdett. Észre sem vette, amikor odakint szürkébe fordult a világ. Hazament, Amáliával megvacsoráztak, és miután a cselédlány leszedte az asztalt, ott maradt a konyhában. Késő estig a képet tanulmányozta, egyik cigarettát szívta a másik után, törte a fejét, újra meg újra felidézte magában a tanúk vallomásait. Felesége kétszer is kiment hozzá a konyhába, hogy bekönyörögje az ágyba, s mikor rózsaszínű pongyolájában éjfél körül harmadszor is megjelent az ajtóban, Marcell engedett végre az unszolásnak. Addigra már biztos volt magában, hogy rájött a megoldásra.

Másnap reggel egyenesen az *Aranyfácán* szállodába indult. Az idő nem változott, a köd még mindig nem eresztette a várost. Az Erzsébet-park fáinak kopasz ágai beleolvadtak a fehérségbe, hideg és nyirkos volt a levegő, de most jót tett neki. Kiszellőztette a fejét, amely tele volt a tegnapi elméletgyártás hátramaradt, felesleges

forgácsaival. Mire odaért a hotelhez, a gondolatai letisztultak.

A szálloda bejárata előtt már ott várta őt Bánáti kapitány, két szuronyos csendőr társaságában. Türelmetlenül toporogtak a hidegben.

– Eljött a reggel – közölte vele a nyilvánvalót a kapitány. – Az embereim szerint csendes volt az éjszaka, a madárkák a fészükben gubbasztottak. És maga, okosabb lett?

– Hamarosan kiderül. Megkérné a kollégáit, hogy tereljék össze a társulat tagjait a bűvész úr lakosztályába? Addig meghívom egy kávéra, aztán mi is csatlakozunk hozzájuk.

Jóllehet a szálloda étterme még zárva volt, a személyzet nem tagadott meg tőlük egy forró feketét. Kávészás és dohányzás közben a kapitány nem titkolta kíváncsiságát, hogy mire jutott Marcell a gyilkos szarkofág ügyében.

– Legyen türelemmel, mon capitaine, ígérem, nem fog csalódnai bennem!

Valamivel később már fönt voltak a Nagy Maurizio lakosztályában, ahol időközben összegyűlt a társulat négy tagja. Maurizio úr a széles fotelében húzódott meg, Müller Imola, immár fekete gyászruhában, a másik karosszékekben helyezkedett el, míg a Szabados házaspár a kanapéra telepedett le.

– Nos, hölgyeim és uraim! Először is elnézésüket kérem a korai ébresztésért, de úgy vélem, mindannyiunk érdeke, hogy mielőbb lezárjuk ezt az ügyet. Hadd kezdjem egy vallomással. Eddigi nem túl hosszú pályafutásom során egyvalamit sikerült megtanulnom, nevezetesen, hogy sokkal könnyebb leleplezni azt, aki hazudik, mint azt, aki igazat mond. Persze, gondolnák, hiszen többnyire a bűnösök szoktak hazudni, az ártatlanok meg igazat mondani. Valóban, és éppen ez az, ami annyira megtévesztő volt tegnap az önökkel lefolytatott beszélgetések során. Mert önök valamennyien őszinték voltak. Amit mondtak, amit gondoltak, az a valóságot tükrözte. Imola asszony, amikor a megalázásáról, kiszolgáltatottságáról beszélt, a szégyene, ahogy az ágyán ülve zokogott, a szenvedése, a férje iránti odaadása, mindez őszinte volt és igaz. Amiképpen Leila asszony elkeseredése is, amiért Maurizio úr évek óta kihasználta és éhbérért dolgoztatta őt és a férjét. Régi sebek szakadtak fel tegnap, amik megélt sérelmekről árulkodtak. És a mester,

Maurizio úr lelkipurdalása sem volt megjátszott, amit régi barátja elvesztése miatt érzett, mentes volt minden mesterkéeltségtől. Valóban büntudatot érzett, joggal, hiszen bűnrészes volt annak az embernek a halálában, akivel hosszú éveken át együtt dolgozott. Mit lehet kezdeni négy gyanúsítottal, akik mind igazat mondanak? Csakhogy néha az igazságból is megárt a sok. Két olyan elszólás hangzott el tegnap a tanúk részéről, ami szöveget ütött a fejembe. Harmadikként társult hozzájuk Bánáti kapitány megjegyzése, ami végképp ráirányította a figyelmemet a lényegi problémára.

– Igazán? – kérdezte önkéntelenül a kapitány.

– Igen. Amikor tegnap azt mondta nekem kissé zaklatottan, hogy kezd megerősödni magában a gyanú, hogy Müller Richárd úrral mégiscsak baleset történt, mert kinek állhatott érdekében megölni egy ennyire lealacsonyított embert, akit a felesége kényszerből megcsalt, a főnöke évekig kihasználta, a barátai megszántak... Igen. Ez volt itt a leglényegesebb kérdés. Kinek állhatott érdekében meggyilkolni Müller Richárdot? Ha egy évig rágódnánk ezen a kérdésen, akkor sem jutnánk előbbre, mert ilyen embert egyszerűen nem találunk. Ez egy zsákutca. Senki nem gyűlölte Müller Richárdot, senkinek nem állt útjában, sőt, mindenkinek haszna volt belőle. Maurizio úrnak, hiszen mihez kezdene kitűnő trükkmestere nélkül, akinek az egész karrierjét köszönhetette? Szüksége volt rá a feleségének, mert azzal, hogy Müller úr feleségül vette, tisztos életet biztosított számára egy olyan terhelt múlt után, amit szeretett volna elfelejteni. És mert trükkmester nélkül társulat sincs, szüksége volt rá a Szabados házaspárnak is, máskülönben mehetek volna vissza a nyomorba, ahonnan Maurizio úr kihúzta őket. Miért ölné meg valaki is egy ilyen nélkülözhetetlen embert? Elismerem, felindulásból, hirtelen haragból már nem egy értelmetlen gyilkosság született, no de ez nem ilyen volt. Müller Richárdot nem ölte meg senki!

– Ezek szerint mégis baleset volt? – kérdezte zavarodottan a kapitány.

– Nem valószínű – rázta meg a fejét Marcell. – A gyilkos szarkofág mechanikáját valaki átalakította, előre megfontoltan, hideg fejjel. Valaki, aki ért a technikához. Csakhogy az egyetlen ember, aki erre képes lett volna, ezt tegnap Maurizio úr is világgossá tette, holtan

feküdt a szarkofágban. A balesetet, Bánáti kapitánnyal ellentétben, én azonnal kizártam. Ha mindez a társulat egy másik tagjával történik, azt el tudtam volna fogadni. De hogy éppen azzal az emberrel, aki szakértője ennek a technikának, sőt maga tervezte a szerkezetet, nehezen hihető.

– Akkor öngyilkosság – szögezte le a kapitány.

– Öngyilkosság? Lelkileg akár meg is lehetne indokolni, hiszen egy megalázott emberről beszélünk, aki nemrég szerzett tudomást arról, hogy a felesége megcsalta, még ha hűtlenségét kényszerből követte is el. Mégis, valljuk be, öngyilkoságnak elég bizarr és brutális éppen a késes szarkofágot választani, amikor egy pisztolygolyó sokkal gyorsabb és fájdalommentesebb megoldást kínál. Nem, nem volt öngyilkosság. Gyilkosság történt.

Bánáti kapitány már nyitotta volna a száját, de Marcell most nem hagyta szóhoz jutni.

– Itt döbbsentem rá, hogy tulajdonképpen fordítva ülünk a lovon. Nem azt a kérdést kell feltenni, kinek állt érdekében megölni Müller Richárdot, hiszen ilyen személyt nem találunk, hanem azt, hogy *kit* volt érdeke *bárkinek* megölni? Ha így tesszük fel a kérdést, a válasz magától adódik, csak éppen nincs semmi értelme. Kit gyűlölt mindenki? Ki volt az, aki mindenkit megalázott maga körül? Hát a Nagy Maurizio, a mester. Kihasználta a Szabados házaspárt, aljas módon visszaélt Imola asszony kiszolgáltatottságával, megalázta Müller Richárdot. Négyük közül mindnek lett volna indoka bosszút állni rajta. Legfőképpen Müller úrnak, csak hogy éppen ő volt megölve. És akkor jutott eszembe a két vétlen elszólás, amit a tanúk a maguk túláradó őszinteségében elkövettek. Az egyikre konkrét bizonyítékot is találtam.

Marcell zakója zsebéből elővette az előző nap készített fotót, pontosabban a kép egy részletének a nagyítását, és átnyújtotta a kapitánynak, hogy adja körbe.

– Kérem önöket, vessenek egy pillantást erre a képre. Amit látnak, az az áldozatról készült kép egy részletének a kinagyítása. Észrevesznek-e rajta valami különösöt?

A kép körbejárt, de senki nem válaszolt a kérdésére.

– Hadd segítsék – folytatta Marcell. – A képen az áldozat nyakának egy részlete látható, mint említettem, kinagyítva, és azon egy apró

forradás. Egy régi kígyómarás emléke. Tegnap Leila asszonytól hallottam, hogy Maurizio úr egyszer kígyókkal záratta be magát egy üvegkalitkába, és az egyik megmarta. A másik elszólás Imola asszonytól származott, aki arról beszélt, hogy régebben, amikor Maurizio úr gyakran alkoholizált, előfordult, hogy a férje, Müller úr lépett a helyébe a színpadon. És senki sem vette észre a cserét. Igazat mondott, mert én sem vettem észre, pedig szilveszterkor láttam a mestert fellépni, és tegnap mégsem jöttem rá, hogy egy átverés áldozatai vagyunk. Mert aki tegnap a Nagy Maurizio nevében fogadott bennünket itt, a lakosztályában, és aki most is itt ül velünk, az tulajdonképpen Müller Richárd. Az igazi Maurizio a hullaházban fekszik.

Marcell elkapta Bánáti kapitány pillantását, aki olyan döbbenet bámult rá, hogy még a szája is tátva maradt.

– És mielőtt még valaki arra gyanakodna, hogy a kép szemcsés, és az a forradás nem is forradás, csak képhiba, elárulom, hogy tegnap jártam a hullaházban, és személyesen ellenőriztem: a kígyómarás nyoma a valóságban is ott van a tetem nyakán.

Körülnézett, de senki nem vitatta igazát.

– Nem tiltakoznak, nem védekeznek – mondta nekik. – És tudják, miért nem? Nem csupán azért, mert maguk is tudják, hogy igazam van, hanem mert maguk nem bűnözők. Nem gyilkosok, még ha embert öltek is. Azt nem tudom bizonyítani, hogy a kezdetektől fogva mindannyian benne voltak-e a gyilkosságban, hogy közösen tervezték-e el, de hogy a bűntény elkövetése után valamennyien részt vettek a hatóság megtévesztésében, ez vitathatatlan. Az okát sejteni vélem: ha nyilvánosságra kerül, hogy a Nagy Maurizio halott, a társulatnak vége. Megpróbálták életben tartani a nagy bűvészt, jóllehet kérdéses, mennyi ideig sikerült volna félrevezetni a nyilvánosságot egy ál-Maurizióval. Úgy hiszem, egyikőjük sem annyira naiv, hogy elhitte, a csalás sosem derül ki. Ebből arra következtettek, hogy a gyilkosság nem volt előre megtervezve, legalábbis a többség részéről biztosan nem, a szerepcsere inkább szükségszülte rögtönzés volt. És majdnem be is vált.

Rövid csend után a Nagy Maurizio szerepétől megfosztott Müller Richárd szólalt meg. Hangja fásult volt, színtelen.

– A többiek nem tudtak róla. Nem volt előre megtervezve.

Még abban sem vagyok biztos, hogy gyilkosság történt. Magam sem tudom... Nem azért hívtam Mauriziót tegnapelőtt este a Kaszinóba, hogy megöljem. Be akartam neki bizonyítani, mennyire veszélyes a mutatvány, és hogy meggyőzzem, álljon el attól a szándékától, hogy Imolát szerepeltesse a produkcióban. Demonstrálni akartam, hogy a szerkezet még nem tökéletes, nem hibátlan, a retesz instabil, átbillenhet az ellenkezőjébe, dolgoznom kell még rajta. De megkötötte magát, csökönyös volt, ragaszkodott hozzá, hogy a jövő héten Zágrábban bemutassuk a *Gyilkos szarkofágot*. Imola akkor sem fog fellépni ebben a számban, mondtam neki, mert elhatároztam, nem fogom engedni. Inkább itt hagyjuk a társulatot. Mindig tudtam róla, hogy érzéketlen tuskó, önző és akaratos, de... ilyet sosem tételeztem fel róla, ahogy ott kiborult, és amiket mondott. *Csak nem rúgod fel a sokéves közös munkánkat egy ribanc miatt? Nem ér az a nő annyit, én már csak tudom...* És hogy ő nem fél, ha kell, most mindjárt beáll a szarkofágba, ha ez engem megnyugtat, hogy elhiggyem, mennyire megbízik a masinámban, és már ment is, be is állt, *csukd be!*, rivallt rám, *csukd rám azt a kibaszott ajtót!* Tényleg nem emlékeztem rá, hogy amikor pár nappal korábban dolgoztam rajta, hogyan hagytam a reteszt, melyik pozícióban, de nem is érdekelt, eszembe jutott, mire kényszerítette Imolát, elborult az agyam, és bevágtam az ajtót...

Amikor idáig ért, már falfehér volt az arca, ajkai remegtek.

– És amikor visszatért a szállodába, elmondta a többieknek, mi történt?

– Nekem mondta el – szólt közbe a felesége. – Az én ötletem volt, hogy lépjen Maurizio helyébe. Régebben is csinálta, egy kis smink, paróka, csodákra képes, én csak tudom. A színpad hamiskás fényében bárki bárkivé átalakulhat. A trükköket ismerte, többségét maga tervezte.

– Mi is támogattuk – tette hozzá Leila asszony. – Nem szégyellem megvallani, egyáltalán nem bántam, hogy az a nyomorult meghalt. Az volt a fontos, hogy sikerüljön mielőbb elhagynunk a várost. Zágrábig lett volna időnk részleteiben is megtervezni a jövőnket. Különben is, a nyomozó úr maga mondta, nem volt más választásunk.

– Én nem! – tiltakozott a férje, Szabados Gábor, és kétségbeesetten tekintett körbe a szobában. – Én elleneztem! Ostoba ötletnek

tartottam! Azt kérték tőlem, menjek el a Kaszinóba, és hazudjam azt, hogy a holttest Müller Richárdé! Én nem akartam, tanúsítsátok, hogy így volt!

Senki nem válaszolt neki. Felesége elfordította a fejét, és dacosan a másik irányba nézett.

– Na – kérdezte Bánáti kapitány bizonytalanul –, most akkor melyiket tartóztassuk le?

– Mindegyiket – felelte Marcell.

Kellei György

Kellei György író, újságíró 1947-ben született Zamárdiban. Siófokon, Kaposváron, Veszprémben és Budapesten végezte tanulmányait. 1969-ig Siófokon élt, majd Balatonfüredre költözött, ahol eleinte műszaki pályán dolgozott. 1989-től a Veszprém megyei Napló munkatársa; a lap kulturális rovatvezetőjeként ment nyugdíjba. Újságírói munkásságát három alkalommal jutalmazták Bertha Bulcsu-emlékdíjjal. Mintegy háromszáz kriminovellát írt egy heti műsorújságba.

21 óra 12 perc

Eléggé szép és rendezett városban élek, messze a központtól, a házam a város peremén viaskodik az idővel. Különös utca a miénk. Aszfaltozott, közművesített, mert velem szemben, a másik oldalon tavaly háromemeletes társasházat építettek. A munkások azt mondták, amikor unalmamban átmentem és kérdezősködtem, hogy a város vezetői úgy döntöttek, beépítik azt az oldalt, ám az én oldalamon egyelőre meghagyják a régi házakat.

Ennek örültem, nem mintha túlságosan elégedett lennék a kilencvenéves, komfort nélküli, dohosodó portámmal. Minimális a kényelemem. Télen vaskályhával fűtök, lopott fával táplálom a tüzet. A vízellátás és a szennyvízelvezetés tavaly megoldódott, mert köteleztek, hogy rendeljem meg a bekötést. Átkoztam is az emeletes, csicsás tömböt, a bentlakókkal együtt. Miattuk támadtak anyagi gondjaim, részletfizetést kértem a szolgáltatótól. Nagylelkűen engedélyezték. (Persze van pénzem, de erről majd később ejtek szót.) Rám néztek a hivatalban, és lemondóan legyintettek. Elhasznált, kopott, de tiszta ruhában jelentem meg náluk, hogy kérvényezzem a kivételes bánásmódot. Úgy tettek, mintha a városban mindenki egy összegben képes lenne befizetni vagy átutalni a költségeket.

Nincs munkám, csak vagyok a világban. Néha a konyhában, a lavór fölött megkérdem magamtól: Karesz, maholnap negyvenkét éves leszel, és perspektíva nélkül vegetálsz. A képességeim adottak, hogy változtassak a sorsomon, de amikor ideáig eljutok a gondolataimban, leblokkolok: minek keveredjek bonyodalmakba? Irtózom a felesleges luxustól. A vizet csak a kerti csapig hozattam el, a házba már nem vezettem be, nem bírnám kiegyenlíteni a fogyasztási számlákat. A vízóraaknál is meghúzhattam volna a határt, de ha tűz üt ki a házban vagy az udvaron, a csapról magam is tudom oltani. De ne gondolják azt, hogy maradi a szemléletem. Egyszerűen jól elvagyok így. A lavór elég nagy, beleállva szivaccsal úgy lemosakszom, mintha tusolnék.

Figyelik? Helyesen beszélek... nem *lemosakszok*, nem *tusolnák*. Tanultam, gimnáziumba jártam, de kiiratkoztam, mert amivel ott

tömték a fejünket, rólam lepergett, primitívnek éreztem a tanárok avult szellemiségét. Nem volt gyerekszobám, nem a gyerekükkel odaadóan és hűségesen törődő anya és apa között nőttem föl... Árvaházban nevelkedtem. A szüleim kidobtak az utcára, az intézet meg az életbe.

Említettem, hogy nem akármilyen ez az utca. Foghíjas. Képzeljék, nekem mind a harminckét fogam megvan, egészségesek, nem töredezettek, nem sárgák; soha nem cigarettáztam, nem guberáltam csikkeket. Tévednek, ha azt hiszik, hogy roma vér folyik az ereimben. Időnként megfordul a fejemben, bárcsak ne fogantam volna meg, vagy ha mégis, anyám elvetélhetett volna. Nincsenek emlékeim róluk. Egy nevelőnő azt suttogta az intézetben a kollégájának, hogy Karesznak nem prolik voltak a szülei. Iskolázottak, csak hát a pia... Ennyi. Kész. Vége. De nem kallódtam el, van tartásom, gerincem. Ezzel kevesen dicsekedhetnek a sorstársaim közül.

Szóval az utcánk... Itt van az én viskóm, aztán a város felől egy elhanyagolt sporttelep következik; a vörös salakot már réges-régen elfújta a szél. A düledező kerítés kapuján rozsdás lánc és lakat. Valaha a szomszédos telken virágkorát élő gyár munkáslányai kézilabdáztak a pályán; válogatott is akadt közöttük. A gyár is romokban hever. Patkányok, egerek tanyája. Házam másik felén hajdanán laktanya működött, de ahol egykor katonák masíroztak a lebetonozott alakuló téren, most szeméttelép halmai rohadnak. Egy fegyencnek kinéző szivaré a telep. Olykor megjelenik egy cafkával, és eltűnnek a deszkákból tákolt bódében. A telepet felszámolják, de az ürge azért rendületlenül hordja a mocskot. Megvesztegetnek itt mindenkit.

A vénséges vályogházamból elpuccolt a tulajdonos házaspár, nem bírták elviselni a lehangoló környezetet. Lemondtak az ingatlanról. Borinak köszönhetem, hogy hozzájutottam. Kiutalta a polgármesteri hivatal, ahol Bori takarítónő, az élettársa meg a várost fenntartó cégnél kukáskocsin sofőr. Született egy lányuk, aki most tizenhét éves. Borival együtt nőttünk fel az árvaházban. Néha meglátogat, kaját hoz, vagy pár napra előre főz, többnyire sűrű leveseket és főzelékeket. Mos rám, elviszi a szennyest, és kivasalva berakja a szekrénybe. Port is töröl, és ha kedve szottyan, szerelmeskedik velem. Szóval megvagyok... Sokat olvasok, a padláson rábukkantam

egy csomó könyvre. Az érdekesebbeket lehoztam, a tévéasztal polcán tárolom őket. Bejárok a városi könyvtárba is, kiolvasom az újságokat meg a folyóiratokat. (Bevallom, verseket is fabrikálok.) Az egyik lapban ezt az idézetet találtam: „Egy bizonyos szint fölött nem süllyedünk bizonyos szint alá.” Egy arisztokrata nevű szerzőtől ered a mondás. Azt nem hiszem, hogy a kastélyt, amelyben az intézetet elhelyezték, róla nevezték volna el. Talán a grófi ősei birtokához tartozott. Már nem az állami gondozottak otthona, híres kulturális centrum lett. Az idézet óta sok mindent megértek, például azt (Bori mindig *aztat* mond, hiába igazítom ki folyton), hogy a márkás, behemót személyautók vezetői miért nem jeleznek előzéskor vagy kanyarodáskor, amikor elhagyják a körforgalmat; az is világos lett előttem, hogy a pesti szerkesztőségek miért nem válaszolnak a küldeményeimre. Szemükben a magányosan élő, szint alatti, vidéki fickó egyenlő a nullával. Olyan írókat, költőket szűroknak, akiknek a könyveit nem veszik, nem olvassák. A sznobizmus kigyomlálhatatlan. De én bölcsen közönyös maradok.

Az olvasás mellett a tévézés is leköt, de csak a sportműsorokat kedvelem, főleg a női kézilabdát. A győri csapatban játszó holland Yvette Brochba, nem tagadom, szerelmes vagyok. Most a nyolcaddöntő meccseit követem az oroszországi focivében. Az előszobába állítottam a tévékészüléket, hogy jól lássam a terasz repedezett fakorlátjához erősített piros és zöld szolárlámpákat. A társasház loggiáján láttam ilyeneket, onnan az ötlet. Hónapokig spóroltam a megvételükre. (Van megtakarított pénzem a sanyarúbb időszakokra. Kétmilliót őrzök az udvari pottyantós budi ülőkéje alatt. Egy alumínium ládikát csavaroztam oda.) Ezek a lámpák magukba szívják a napfényt, és pontosan 21 óra 12 perckor felgyulladnak. Ilyenkor már az ötvenhetedik percnél tart a soros mérkőzés. Első alkalommal még nem figyeltem az időpontra, másnap már odapillantottam a digitális óram sárga számlapjára. Nincs eltérés a tegnapihoz képest. Vártam a holnapot, hogy az erkélyen levő lámpák vajon egy időben villannak-e föl az enyémmel. A nap nagyjából azonos időn át süti őket. A loggia – kis túlzással – szinte egy köpésre van a házamtól. Aznap este a belga és a japán csapat küzdött a továbbjutásért, de képtelen voltam visszamenni az előszobába, mert szoborrá merevedtem a teraszon. A látvány lebénytett.

A két lámpa misztikusan keveredő fényében gyönyörű, fiatal és teljesen meztelen lány táncolt a loggián. Gusztáltam a testét, ringó mellét és a fekete, göndör pázsitot a combja közt. Nem érdekelt a foci, másnap sem, pedig élvezem a tizenegyespárbajt. A lány megigézett. Két vagy három nap múlva aztán a lámpákkal együtt eltűnt az erkélyről. Átmentem a társasházba. Az a lakás üresen tátongott, nem lakták. Szomorú vagyok, ezért gyakrabban bebuszozom a városba, a nyüzsgés átmenetileg elűzi a csalódásomat. Egyik júliusi délelőtt izgalom fogott el; Bori a lányával és az élettársával lépett ki a város legnagyobb áruházából. Csodálkoztam, hogy két fölöttébb ronda embernek, hogy lehet ilyen tündérszép lánya. Három bevásárlókocsit toltak, amelyek (Bori azt mondaná, hogy akik) roskadoztak a csomagoktól. Villámcsapásként ért a szörnyű gyanú. Ez a lány táncolt az erkélyen. Boriék elterelték a figyelmemet... A házam mögötti üres telken magas fű és gaz burjánzik. Míg a ribanckodó lányán legeltettem a szememet, a nő vagy a bugris pasasa a budihoz lopakodott, és elvitte az alumíniumládikát. Mert honnan lenne ennyi pénzük! Hazarohantam. A ládikát nem találtam az ülőke alatt.

Amikor annak idején a könyvekért felbolygattam a padlást, előkerült egy pisztoly, a tár félig volt lőszerrel. Még azon a napon kipróbáltam a telken; működött.

Bori örökké nyaggatott, hogy nemcsak nappal, hanem éjszaka is kedve lenne szeretkezni. Rajtam nem múlik, én szabad vagyok. Azt hazudta a pasasának, hogy elutazik az anyjához, és nála alszik. Estig a barátnőjénél lapított, aztán kerékpárral elindult hozzám. Elrejtöztem a gyár még álló falai közt. Bori fél kilencre ért oda. Két lövéssel orvul leterítettem. Eldőlt a bringával. A gyár mögötti dzsuvában hazafutottam, és a pisztolyt a budiba dobtam. Közben mintha fémes tárgyhoz koppant volna. Zseblámpával levilágítottam. Az alumíniumládika a búzló mélyben hevert, kilátszott az egyik sarka. Gereblyével kiemeltem és lemostam. Egyetlen húszezres sem hiányzott belőle. A rögzítése ment tropára, kilazultak a csavarok. Sójajtottam. Bementem az előszobába, bekapcsoltam a tévét. A negyedöntő egyik mérkőzését adták. 21 óra 12 perckor pedig felgyulladtak a lámpáim.

Kolozsi László

Kolozsi László egy Szeged melletti faluban nőtt föl, jogot tanult, volt kőműves segédmunkástól büntető ügyvédig sok minden, jelenleg egyetemeken oktat (MOME, ELTE) filmes tárgyakat, és mellette forgatókönyveket ír, sorozatokat fejleszt. Öt kriminek is mondható művet írt, három gyerekkönyvet. Készülő művében a nyolcvanas évek végének Magyarországot idézi meg. Kötetei: Ki köpött a krémesbe? 2011, Mi van a reverenda alatt? 2012, A farkas gyomrában 2014.

A leszármazottak

Jegyzőkönyv

E jegyzőkönyvet emberölésért bebörtönzött nagyapám ügyében veszem fel, azon okból, hogy rögzítsem a tényeket és az álláspontomat.

Ezen év elején veszítettük el hón szeretett apámat, aki, úgy vélem, nem sokkal a halála előtt meg kívánta velem osztani famíliánknak a feledés jótékony ködébe vesző történetepizódját, erre enged következtetni dementiája előtti állapotában elmondott néhány mondata.

Magam sem tudom, mikor volt elméje tiszta, mikortól mondhatni azt, hogy csak lucidus intervallusokban maradt meg az éleselmjű ember, aki volt. Mindenestre az biztosan állítható, hogy élete utolsó két évében többször is felhozta nagyapám, az ő apja történetét, és azt mondotta, abból semmi sem úgy volt, mint tudni véljük. Nem úgy történt, mondta, mielőtt az ágnak hanyatlott, és egy alkalommal, élete legutolsó fénylő stádiumában, még a kezem is megszorította, mikoron azt ismételte, *neked*, (és itt szigorúnak láttam, bár nem volt jelleméből következően az, szigorú apa) legyen hozzá merszed, hogy utánajárj, mert ő, és itt nagyapám nevét suttogetta, ha gyilkos volt is, valójában egy *hérosz*. Nem pedig gazember, aki oktalanul embereket ölt.

Apám eladdig nem mutatott különösebb affinitást a teátrális jelenetek iránt, ezért is lepett meg, hogy ujját emelve a szót megismételte, hátha azt nem értem, magyarul, *hős* volt. Jenő egy hős volt, mondotta, és felszólított arra, ezzel, hogy járjak utána nagyapám történetének.

Más Jenő nem volt a családban, csak a nagyapám, kinek nevét ritkán emlegették. Én sem kérdeztem rá, miért ült börtönben. Hiszen annyi okból és annyi embert kasztliztak be abban az időben, elvégre egy forradalom leverése után voltunk, Bach uralma alatt. Kinek lett volna kétsége, hogy ártatlanok is szenvednek. Értettem én apámat, hogy nagyapám ártatlan volt, de ezt annak tudtam be,

hogy nagyapám ott és akkor élt, ahol és amikor. Mit tudhattam én apám apjának sorsáról, apja sorsának az őt alakító erőiről, a ránk kirótt penitenciáról, mely nem csak abból állott, hogy nagyapámat a karcerbe tették, hanem abból is, hogy beléfojtották a szót abba, ki róla beszélni akart, tudott volna, merészelt vagy szeretett volna.

Hát így áll a helyzet. Aligha tudhattam nagyapámról valamit. Apám élénk indulata, hogy szólni kívánt róla, ébresztett fel bennem valamiféle nem is körülhatárolható vágyat, hogy történetének utána járjak. Nem mondhatom, hogy nehéz dolgom volt. Más sem kellett tennem, csak elmenni oda, a faluba, ahol családunk élt, és rögvest felszakadtak a szákok, melyekbe a família történetét rejtegették.

Ez egy kis település, ez a kis település a nagy városok, Szeged és a még nagyobb és robosztusabb Szabadka árnyékában húzódik meg, ezt, most fontos leszögezni, nem, mint lehetőséget élték meg, kik ott töltötték életüket, hanem mint problémát. Ügyeikre, érezhették a lakosok, messze nem olyan figyelem irányult, mint a közeli nagyvárosok ügyeire, mondhatni egy magára hagyott, egy olyan település volt, amit alig érintett meg a jog, a közgondolkodás, a hatalom okosabbik része, kívülre esett ez a római birodalmon ugyanúgy, mint az osztrák hatalom látókörén, holott kőhajításnyira volt csak (ez úgy tíz kilométert se jelent) Szegednek központjától. Akkor lett hetekre érdekes, mikoron Vásárhelyi (nagy veszteség, hogy nincs már közöttünk) meg az olasz, az a bizonyos velencei mérnök, Pietro Paleocapa (a kókler) ott időzött, hogy a mi ellustult folyónkat, a Tiszát, gyorsabb folyásra készítve gátakat építsen, kanyarokat vágjon át, és e főgát éppen a közelbe esett.

No, hát aztán éppen a gát lett mindennek oka. Ki gondolhatta volna, amikor épült, hogy ez szolgálja majd a megveszekedett Molnár család előremenetelét. Már amennyiben előremenetelről beszélhetünk egy olyan család esetében, melynek minden tagja súlyosan terhelt, az apák erőszakossága folytán. És a szédület, amit e családot nézve elfogott, szeretteim szemébe nézve is alig látszott csillapodni. A rémálomból felébredett tapogatózását tudom csak hasonlítani visszatérésemhez, mikoron befogtak a kocsiba, és felhajtottunk a töltésre, Szeged felé.

Két napot töltöttem ott.

Abban a faluban, ahol őseim, így nagyapám és apám is

felcseperedett, ahol a világ megismerésére először törekedtek, ahol első élményeiket, melyek oly meghatározóak, és melyek számukra az időt lassították, megszerezték. Mert mint mondják, nálam okosabb orvosok (magam is az vagyok), az idő másképpen viselkedik, minekutána alapélményeinket, mint első ölelés, első csalódottság, első szerelem, első csók, megszereztük. Itt ez mindent és mindenképpen mást jelentett, mint rendes körülmények között. Az első csóktól e helyt a lányok retteghettek, ahogy attól is, hogy egy Molnár fiú lesz, ki beléjük szeret. Mert nem volt szabad ellenállni nekik.

Megérkezésem után a retteget megéreztem, és körbekérdezésem nem volt eredménytelen. Apám halálát követő negyedik héten indultam útnak, két névvel a tarsolyomban. Kik is voltak ez az *Etus* és *Marci bácsi*, nem tudtam pontosan.

Apám hagyatékában leltem fel a nagyapám ítéletét, mely őt a szegedi fegyházba záratta. Ott volt az indoklásban, kit is ölt meg: Molnár Elek. Molnár Lajos. Molnár Totth Ferenc. E három embert, és mint olvashattam, különös kegyetlenséggel. Elsőt és másodikat késsel szúrta halálra, másodikon harminc sebet ejtve, a harmadikat azonban nem csak megszurkálta, de kezeit hátra kötve, hogy magát fojtsa meg, dobta egy kút mélyére, ahol az még, Molnár Totth Ferenc (a Totth nevet nem használta), két napot, vélhetően élt, kínlódott. Hát, borzadtam.

Nagyapám védelmében szólalt fel két ember is, az első tanú, Cibere Márton, hentes segéd, ki úgy sejtettem, már mester lehet, és Darab Török Etelka, ki akkor még szinte kislány volt, és ki családjában egyedül maradt, de elköltözni a családjának évszázada otthonul szolgáló faluból, nem volt, legnagyobb rábeszélés ellenére sem, hajlandó. Holott, a bírói karból is akadt, ki a lelkére próbált beszélni, mondván: a felejtést jobban szolgálná, ha dobra verné mindenét, és elköltözne, amilyen messze csak lehet, hátra se pillantson, úgy menjen el, mert ha nem ezt teszi, beleragad emlékeibe, és egy férfi sem lesz, ki kezét nyújtja, hogy azokból kihúzza.

Reggeli órákban érkeztem, hűvös volt és gyümölcsillat, mint egy kamrában, a víz fölött köd gomolygott, a Téli Kikötőben ladikok ringtak, láncaik csörögtek. Miért fatális, hogy éppen akkor, márciusban, március elején, indultam útnak, csak később értettem meg, de

volt valami vészjósló abban, ahogy a kikötőben azok az ultramarin kékre festett, húzóhálókkal és merettyűkkel, trombitavarsákkal megrakott halász-ladikok a parthoz verődtek. Kezemben a bírósági iratokkal, abban a reményben, hogy én ezt a tanút, Etelkát, még életben találom...

És reményem nem is volt lám hiábavaló, mert a Topogóban (ez egy nevezetes kocsmá, az udvarban deszkából ácsolt tekepályával) felvilágosítottak, hogy Etelka, Etus vagy (másoknak) Tusi még bizony él, még ha nincs is éppen jó bőrben. Mit tesz Isten hogy nem volt jó bőrben, az éppen annak volt köszönhető, hogy ott ült majd minden nap, abban a kocsmában, a sötét, kisablakos kártyaszobában, a füstben, és látszott is ez ráncosra aszalódott arcán. Bal szemét hályog fedte. Az iratok tanúsították, hogy nem több mint negyven éves, de bárki nézhettem volna hatvannak is, a hajdani szép nőnek, akit még láttam benne, ugyanakkor megmaradt kecsessége, világos elméje, még ha fogazata meg is ritkult annyira, hogy szavait csámcsogásnak halljam. Nehezen is tudtam kivenni, mit mondott, az irat segítségemre volt. E szerint nagyapám tetteivel elejét vette annak, hogy a Molnár család férfitagjai erőszakot kövessenek el a helybeli lányokon, akkoriban egy olyan lány, mint ő, joggal rettegetett a Molnár legényektől: a Molnár család uralta a falu minden mozdulatát. A szabadságharcból visszatértek feljelentésében is jelentékeny szerepet vállaltak. Minden valamirevaló férfi rettegett tőlük, mert befolyásuk volt a közügyekre, rokonaik ott ültek a szegedi törvényszéken, a zsandárok között, és az a Molnár, aki részt vett Bem hadjáratában is arra használta kapcsolatait, hogy kipuhatólódza, kit és milyen mélyen érintett meg a szabadság eszméje, azon eszme, melyért a Felirati Párt korteseként magam is egykor hevesen küzdöttem (régii szép idők). Le kell e írnom, mily gyomorforgató volt mindezeket olvasni, és e családról milyen véleményt alakítottam ki e tanúvallomás alapján. És ezt csak megerősítette a hentes (már mester) vallomása, aki részletezte, mik is történtek a faluban, amikor jött az ár.

A helyzetet az áradás, a gátakkal a falu felé törő árhullám, nem egyszerűen nehezítette, hanem kétségbeejtővé tette. A Vásárhelyi-féle építmény, ami a folyam megzabolozását szolgálta, először az 1850-es esztendőben, majd három évvel később, oly módon változtatta meg a medret, hogy az elterelt Tisza körbekerítette

falunkat, talán, hogy Szegedet menekítsék, talán tervezési hiba folytán. Magasabb vízállásnál a gát oldalából kiáramló víz körbevette és elzárta, hosszú és súlyos hetekre a települést.

Jött lefelé a víz, a Molnárok, kihasználva ezt a se ki, se be helyzetet, valamint azt, hogy csak nekik maradtak tartalékaik, ami jelentett burgonyát, répát, retket, céklát, babot, mindazt, ami az elzárt faluban az életben maradáshoz kellhetett, szívességeket kértek, eleinte nem oly nagyokat: szerződések aláírását, mellyel a legények arra kötelezték magukat, hogy a nyári munkán nekik dolgozzanak. Terménybeszolgáltatást, részt a nyári betakarított búzából, részt a mezőkből. Majd, amikor az éhség már lehetetlenné tette az ellenállást, amikor már sírva aludtak el a kisgyerekek és az anyák, mert nem tudták, mit esznek majd a következő napon, amikor már szédelegve mentek tetterős férfiak a gátra, megszemlélni, apad e víz, amikor már három hete nem tudtak átkelni a folyón, mert az olyan vad volt, hogy aki megkísérelte, odaveszett, férfiúi jogaikra hivatkoztak. Már minden kísérlet, hogy bárki átkeljen mentőcsapatokat hívni a sok méter szélesen, szőkén, hordalékot magával mosva hömpölygő, rosszindulatú Tiszán, kudarcot vallott. Ott heverték, a folyam martján, a pórul jártak. Felpuffadt testüket a hullámok löködték, a háromágú szigonyt ruhájukba akasztva húzták ki őket a halászok, kiknek csónakja a másik oldalon, a kikötőben rekedt.

A Molnár fiúk eleinte csak kérték a nőket, hogy azok adják oda magukat, babért, krumpliért, majd amikor ellenállásba ütköztek, abban bízva, hogy jelenteni őket akkor sem fogják, amikor a víz lement, azokat, akiket megkívántak, elrabolták, a templommal szemközti házukba cibálták, rajtuk erőszakot tettek. És számításuk bevált, annak az egy asszonynak, aki jelentette az esetet a szegedi zsandárparancsnokságon, férjét, mint betyárrejtegetőt, elvitték, a szegedi tömlőcben halt meg, gümőkórban. Etus egy pohár pálinkát kapott tőlem, az elég is volt, hogy megnyíljék, elmesélje, miként vitték el a nőket a Molnár fiúk (testvérét), miként fogták be a fülüket három évvel később a nők, amikor jött az újabb ár, hogy a sikoltozást ne hallják, ő is félt, arcát korommal kente be, hogy ne tűnjön csinosnak, anyja rejtegette (kit a szörnyű eset mélakórba ejtett).

Nem tőle, a csöndesen berúgó Etustól, hanem a másik tanútól, Marci bácsitól hallottam először arról, hogy apám testvérének mi is volt a szerepe ebben a történetben.

Hároman voltak testvérek, apám, az öccse, a hat évvel fiatalabb Jóska, meg a falu egyik legszebb lánya, Margit, akit csak képeken láttam, és csak annyit tudtam róla, hogy a Károlyiaknál szolgál vagy szolgált, mert hírt sosem kaptunk felőle.

Marci bácsi azt vallotta, hogy nagyapám megóvta a falu lányait a bestialitástól.

Nem volt más lehetőség: mert újabb ár jött.

Újabb három év telt el.

Február végén jött a hír, hogy Tokaj felől olyan árhullám közeleg, ami a falut biztosan elzárja, és az asszonyokat bár már nem érhetette készületlenül a helyzet (kamráikat megrakhatták), a fiatalabb lányok joggal tarthattak attól, hogy a Molnár fiúk rájuk mennek, nincs zsandár, ki megállítaná őket. Apám öccse, Jóska, ezt is Marcitól tudtam (ki nekem nem bácsi, hisz velem egyidős lehet), a második ár érkezésekor segített a Molnár fiúknak: nem volt nehéz kitalálnom, miért. Így óvta meg testvérét, Margitot, aki éppen az ár után költözött el végleg.

Nem tudtam meg, mit jelentett, hogy Jóska szolgálta a Molnár családot, miben is segített, de Marcim azt mondogatta, ez, hogy szolgálta a *gonoszt*, hozzájárult korai halálához. Kérdőzködésem a faluban (hiszen nem csak a megnevezett tanúkat, de a kocsmában ülőket is rendszeresen kikérdeztem), elvezetett az igazságig: Jóska a harmadik ár érkezése előtt végzett magával, testét a kiserődben találták meg, ott, ahova a Molnár fiúk áldozatuk testét ásták.

Nem tudunk, csak egy lányról, aki a házukban halt meg, a második ár alatt. Kideríteni nem tudtam, ki volt az. Mindazonáltal abban mindenki biztos volt, hogy még legalább két lány eltűnésében közrejátszott az ár, de ezeknek, az eltűnt lányoknak, holttestét nem találták meg.

Kimentem, ott tartózkodásom utolsó estéjén a gátra, és látom, éppen jön az ár. Rettegés fogott el, megéreztem, mit azok érezhettek, kik látták egykor a közeledő nagy vizet, tarajos hullámain a máshonnan elsodort állatok tetemét, a már életükért nem küzdő

kakasokat, a lábasokat és zsákokat, a lebegő fehér ágyneműket, és hallottam a morajlást, a víz morajlását. Menekülésre készítetett, és éreztem, hogy mindazok, akik ahhoz a földhöz voltak kötve, az ottani rögökhöz, miképpen érezhették azt, hogy a csapda, a víz csapdája, bezárult körülöttük. Már sokat alakítottak azon a gáton, már nem zárta el a falut, ha jött, egy út maradt, min ki és be lehetett járni, de ezt se lett volna nehéz, egy olyan, egymás elleni torzsalkodásban, az erőszakos apa uralma alatt élő, valójában folyton rettegő férfiaknak, mint a Molnár fiúk voltak, elzárni. Ott álltam, és láttam, hogy minden álmot hogyan sodort el a víz.

Ki tudja, hány életet mentett meg nagyapám azzal, hogy Eleket és Lajos leszúrta, a felbujtó, a fiaival kegyetlenül bánó Ferencet pedig kútba vetette.

Ott álltunk, mondta Etus, a kút mellett, és nem feledem, micsoda furcsán bizsergető érzés volt, hogy hallhattuk, amin életéért könyörög Ferenc. Nem, mondta Etus, nem megölni akarta a nagyapja, hanem megadta a lehetőséget nekünk, hogy megmentjük. De nem volt senki, aki kihúzta volna onnan.

Így ért véget a nekem tett vallomása, ezekkel a szavakkal. Majd az asztalra hanyatlott. Kezében még égett a cigaretta. Kivettem belőle, elnyomtam.

Nem arra kérem, a tisztelt szegedi ítélő táblát, hogy az elmondottak alapján mentesítsék nagyapámat az emberölés vádjá alól, hanem arra, hogy ahhoz, amit megtudtam, tegyék hozzá azt, amit a maguk eszközeivel (melyek az enyémnél mindenképpen hatékonyabbak) megtudhatnak. Apám, mint gyilkos fia élt. Megszenvedhette, hogy nem beszélt, nem akart beszélni, arról, mi egykor történt. Mint orvos mondom, úgy lehetséges a gyógyulás, ha a betegség okait felfedjük, nem csak a tüneteket kezeljük.

Kérem, jelen jegyzőkönyvemet kezeljék bizalmasan.

Tisztelettel, satöbbi.

Dr.

Aláírás. (Nem jól olvasható)

A szegedi ítélőtáblának

Válasz felülvizsgálati kérelemre

A múlt héten kézhez kapott, jegyzőkönyvnek nevezett levél ügyében nyomozást rendeltem el, a helyszínre két pandúrt küldtem ki, akik felvettek vallomásokat.

Ezek igazolták a jegyzőkönyvben leírtakat.

Valóban, a háromévente bekövetkező, a gátépítésnek is betudható áradásokat kihasználva, a faluban egyeduralkodóvá vált Molnár Ferenc (Molnár Tóth), a falu izolációját kihasználva, erőszakot tett lányokon. E sexualis violentia ellen lépett fel a jegyzőkönyvben említett személy, akit az ítélőtábla 4783-as számú ítéletében fegyházbüntetéssel sújtott.

Rögvest hozzá kell tennem, mivel ténybeli tévedés nem történt, tehát az eset körülményeivel tisztában volt az ítélelhozó, ezért nem halálbüntetés volt az ítélet.

A kiküldött pandúrok felvettek vallomásokat, és négy eltemetett, valamint két eltűnt lányról szereztek tudomást.

Az eltűnt lányok ügyében további nyomozást folytattam le.

Az ügy sokkal sötétebbnek tűnik, mint amennyire sötétnek elsőre látni véltem. Az eltűnt lányok családja elköltözött. Utánuk mentünk. Meg is találtuk, mind a kettőt, mind a kettővel beszélni tudtunk. Egyikükkel én magam.

Sokféle szörnyőséget láttam már pályám során, de ilyesfajta kegyetlenséggel még sohasem találkoztam, mint amilyenel e két lány életét tönkretették. Harmincegy-két esztendősen lehet mindkettő, tehát még húsz sem volt egyik sem, amikor a Molnár fiúk elkapták őket, és házukba hurcolták.

Nem haltak meg, de úgy vélem, mindketten azt gondolhatják, bár meghaltak volna. Nem látok a fejükbe, de erős a gyanúm, hogy ez így van.

Bezárták őket.

Jöttek. Megerőszakolták, hol egyiket, hol másikat.

Csak az apa nem bírta velük. A fiúk naponta többször is legyűrték őket.

Hallhatták, hogy kattant a pince zárja, jönnek le a fiúk. A Molnár fiúk.

Mivel menekülni próbáltak, kitörtek a ketrecből, amibe zárták őket, a kisebbik Molnár fiú, egy megfélemlített segítővel, aki, úgy hiszem, nem volt más, mint a levélíró orvos nagybátyja, nádvágáshoz használt eszközzel, levágták a lábukat térdből.

Az idősebb Molnár a szabadságharcban maga is megsérült, a bal lábát húzta, s így, hogy a lányoknak már nem volt végtagja, nem tudtak előlük elmenekülni. Az idősebbik lány, az igen szép, csöndes Eszterke, mikor így is, ebben az állapotban menekülni akart, a kézfejevére fizetett érte. Így a Molnár család még az ár elvonulása után is ki tudta használni őt.

Ott volt, egészen egy éven át, mikor olyan kehes lett, hogy kiadták a családnak, akik megfelelő összeget is kaptak ahhoz, hogy a szerencsétlen lánnyal együtt elköltözzenek.

Az apa természetesen a zsoldárparancsnokságon jelentést tett, ezért is szabadulhatott ki a másik fogva tartott. Hat fős alakulat támadta meg a házat, minden zugot átkutattak, egy nedves pincében, a vizeletében fekvő találtak a láb nélküli lányra.

E másik lány, ki másfél éve a ketrecében volt, már beszélni sem, így vallani sem tudott.

Így a rettenetes tett megtorlatlanul maradt. A Molnár fiúk vizsgálati fogsága megszakadt. Felsőbb rendelkezés is közrejátszott ebben.

A kést, egy újabb áradás érkezésekor, nem az apa, hanem a végtagok levágásban (valószínűsíthetően) részt vevő fiú forgatta meg a Molnár fiúkban. Majd nem sokkal később a Molnár fiúk apja elkapta és felkötötte őt.

Tanúm is van erre.

Látták, amint a fiút Molnár Totth Ferenc elhurcolja.

Az apa a fia halálát bosszulta meg azzal, hogy a kútba dobta, nem kívánván az öreg halálát. Mindezidáig egyetlen falubéli sem mondta el, mi történt.

Mind szégyenkeztek, hogy ez megtörténhetett.

A jegyzőkönyv szerzője, egy neves orvos, akinek a kolerajárvány megfékezésében nagy szerepe volt, azzal zárja sorait, az hozhat békét, ha az igazságot feltárjuk.

Az apja, ki nem régiben hunyt el, nem mondott semmit a történekről. Ő maga járt utána, mi történhetett.

Úgy gondolja, a falu sebeit orvosolni tudja, ha mindent feltár.

Javasolom az elítélt mentesítését minden jogkövetkezmény alól.
Levelet írtam neki, mit mellékelten csatolok.

Csatolt levél

Másolati példány

Tisztelt Uram,

Kitartó és elszánt nyomozását méltányolom. Köszönöm, hogy olyan sokat tett ezen sötét ügy felderítése érdekében. Az én feladatomban tájékoztatni: fáradozásának és nyomozásunknak eredménye az Ön nagyapjának minden vád alóli felmentése.

Érdemi vizsgálatunk igazolta, amit Ön feltárt.

A nagyapja azzal, hogy megölte a Molnár fiúkat, újabb szörnyű tetteknek vette elejét. Igazat adok Önnek, beszélnünk kell a múlttól ahhoz, hogy boldog életünk lehessen. Ne következzen el újabb Bach korszak. Ne ismétlődjenek a múlt bűnei. Ki kell beszélnünk, ami volt. El kell mondanunk.

Bátran vallhatja, a nagyapja hős volt. Ennél többet nem is kívánok Önnek mondani.

Folyamunkat hála Istennek – és mérnökeinknek - szabályoztuk. Nincs okunk félni.

További jó munkát kívánok.

Tisztelője:

Török Gábor csendőr alezredes

Szeged

N. Nagy Zoltán

N. Nagy Zoltán eredeti végzettsége szerint közgazdász, de már fiatalokora óta foglalkozik írással, és évekig dolgozott nyomozóként. 2015-ben hozta létre az egyperceskrimi.blog.hu internetes oldalt (amely jelenleg is elérhető), ahol egyrészt a magyar kriminalisztika elmúlt 100 évének nagyobb magyar bűnügyeit tárta fel, másrészt közzétett hetven-nyolcvan megoldás nélküli, rövid krimi - melyek olvasása során a szövegben elszórt nyomok alapján az olvasó azonosíthatja a tettest. Kötetei: Keselyű – A Babits-gyilkosságok, Twister Média 2019, Madárember (kiadás alatt, 2023).

Fekete Történetek (2.)

Menyét

Budapest, 2015 február

Őrült dudálás térítette magához. Szemei kipattantak. Megmarkolta a Peugeot kormányát, és jobbra rántotta, nehogy belerohanjon az előtte haladó furgonba. A kerekek csikorogva tapadtak az aszfaltra. Mögötte egy BMW villogott, vezető őrjöngve mutogatott.

Fekete Lilla szíve eszeveszett dobszót vert a fülébe, és majdnem kiszakította a mellkasát. Túl sokáig volt csukva a szeme, és lehet, hogy pár másodpercre el is aludt. Lassan haladt tovább az M0-s külső sávjában, de így is hosszú percekbe telt, amíg görcsbe merevedett teste felengedett.

Talán abba kellene hagynia ezt a hülyeséget.

Talán nem kellett volna Zsófi-val összeveszni.

Remegő kézzel előkotort egy cigarettát az anyósülésre dobott táskájából, és a szájába tette.

Pedig most jobban alakulnak a dolgok.

Pár napja állandó megbízást kapott, hogy kutasson fel minden adatot néhány személyről. Magánnyomozóként ez egyszerre hálás és hálátlan feladat, mivel semmilyen hatósági adatbázishoz nincs hozzáférése, azonban az állandó megbízás a beleölt munkaóráknak köszönhetően jól fizet. A nehézségekről még az elején tájékoztatta e-mailben a megbízót is, aki ennek ellenére fenntartotta a kérését. Lilla emlékezett a fickóra a hírekből, fél évvel korábban egy sorozatgyilkos kapcsán írtak róla.

Letért Gödöllő felé, és megpróbálta összeszedni magát. Legszívesebben egy korty vodkával enyhítette volna a feszültséget követő mély szorongást, azonban nem tehetette. A kutatás mellett még egy új ügyfél bukkant fel, aki ragaszkodott ahhoz, hogy személyesen keressék fel az otthonában. Lukács természetesen nem jöhetett, Lilla pedig a felturbózott

reggeli kávéval rávette magát az útra. Gödöllő után nyugodott meg teljesen, a sűrű erdővel teli domboldalakban volt valami hipnotikus. Mintha a mozdulatlan vadon merevségében is élt volna, és a völgyben kanyargó betonútra szegezte volna ezer szemét. Behajtott Isaszegre, és a navigációs berendezést követve hamarosan felfele haladt egy szűk utcában. A házak lassan elmaradtak két oldalról, és ágaskodó karú fák szegélyezte földútra ért, amely hosszan elnyúlva vitt a település fölé. Egy idő után magas kerítésű, modern villák jelentek meg balról. Lilla most értette meg, hogy lakóépületeket hoztak létre az erdő belsejébe, amelyek mögött fenyvesek, előttük pedig hihetetlen kilátás húzódott.

Lefékezett a magas kerítésre festett huszonhatos szám előtt, kivett egy rágót a kesztyűtartóból, a szájába gyúrta, és kikászálódott a Peugeot-ból. Fáradtnak érezte magát. Legalább ötven percet autózott az irodától.

Hatvan körüli, vékony, ráncos nő sietett elé a kapuhoz, és az időjárásról magyarázva kísértte fel a telek tetején magasodó, szürkére festett épülethez.

- Ne haragudjon, hogy iderángattuk – folytatta a világos nappaliban, miután leültek egy kanapéra. – De nem szeretünk és nem is nagyon tudunk kimozdulni.

- Semmi baj – mondta Lilla, csak most vette észre, hogy a nő valójában ideges. – Viszont a személyes megjelenésért akkor is fel kell számoljak valamennyit, ha nem lesz megbízás.

- Ez természetes. Ne haragudjon az udvariatlanságomért, nem is kérdeztem, kér valamit inni?

- Egy kávé két cukorral.

Ahogy a nő távozott, Lilla megkönnyebbülten nézett körbe, volt valami állandó, nyugtalanító vibrálás a házigazdában.

A nappalit hatalmas üvegtáblák zárták el az udvartól, amelyeken keresztül a napfény akadálytalanul ömölhetett a fából készült bútorokra. Halk kopogást hallott egy csukott ajtó mögül.

Közelebb lépett, az ütemes, kopogó hang felerősödött, majd valaki fájdalmasan felkiáltott.

Lilla kinyitotta az ajtót.

A szoba közepét hatalmas terepasztal foglalta el apró házakkal, és a hegyek között sínpárral.

- Magát hívta Éva?

A férfi hosszú, ősz haja keretbe foglalta aszott arcát. Ölében egy játékmozdonyt tartva ült a kerekesszékekben.

Ahogy Lilla lassan bólintott, ollót fogó bal kezét üdvözlésre emelte.

- Jöjjön! – a férfi az asztalra pakolta a tárgyakat, és a szoba végén lévő, földig érő ablakhoz hajtotta a kerekesszéket. – Nézzel!

Lilla óvatosan odalépett. Az üveg túloldalán kopár bokor állt tüskés ágakkal.

- Látja?

Az ágakon lévő horgas tövisekre nagyobb méretű rovarokat szúrtak. Négy vagy öt tetem sötétlett a gallyak között.

- Tövisszűrő gébics – mondta a férfi rekedten. – Ismeri?

- Nem.

- Rendkívüli madár. Így raktározza el az élelmet. – A kerekesszékes hangjába jól hallható izgalom vegyült. – Látja azt a cserebogarat? Nem olyan, mint egy karóba húzott öregasszony?

- Akkor talán térjünk a lényegre.

Az asszony hangja hidegen koppant mögöttük. Szemmel láthatóan zavarta, hogy Lilla megismerkedett a kerekesszékes férfivel.

- Ne törődjön Ádámmal! – mondta halkan, miközben átvonultak a nappaliba. – Csak összezavarja.

Lilla egyáltalán nem érezte úgy, hogy a férfi összezavarná. Nem tudta, mivel akarják megbízni, de kezdte kényelmetlenül érezni magát. Túl hosszúra nyúlt az előjáték.

- Maga megy be Olivérhez? – Ádám elhúzta a száját, és szembefordította a kerekesszéket a kanapéval. – Mindent meg kell tennie érte!

- Ki az az Olivér?

- A fiúnk – vette át a szót az asszony. Arca idegesen megrándult.
– Gyurcsó Olivér.

- Miért van börtönben?

- Ha nem lagnánk ilyen rohadt messze mindentől, ideért volna a mentő! – kiáltotta a kerekesszékekben a férfi az öklét rázva. Feje egészen vörös lett az indulattól.

- Gyilkosság – suttogta alig hallhatóan Éva, szemei Lillára meredtek. – Gyilkosságért ítélték el.

- Rádásul eltévedtek! Legalább tíz percet késtek!

- Fejezd be, Ádám! – Lilla látta, hogy a nő egész testében remeg.
- Fejezd be!

Lilla gyomra remegni kezdett. Lassan itt volt az ideje egy italnak. Túl sokszor volt már tanúja, hogy a család mentegezni próbálja az elkövetőt.

- Ne haragudjon, de Ádám rajong a fiáért, Olivér születése óta elválaszthatatlanok.

- Nem vagyok kapcsolattartója fiúknak, ezért úgy tudok bejutni hozzá a legrövidebb úton, ha egy polgári ügyben képviselem majd. Tíz percet kapok majd.

- Elég lesz.
- Miről kell vele beszéljek?
- Elloptak tőle valamit.

A visszaúton végig a tövisre szúrt bogarak jártak fejében.

Lilla a Kozma utcai börtön épülete állt, amit csak „Gyűjtőnek” neveztek bűnözői körökben, és cigarettázott. Nem tudta megmondani, mi nyugtalanította. Idegesítette a megbízás, és a börtönlátogatás csak rátett még egy lapáttal. Határozottan rossz érzése volt.

Mintha halott tücskök másztak volna a gerincén.

Előző éjjel megtalálta az interneten Gyurcsó Olivért. A férfi három évvel ezelőtt szúrta le apja üzlettársát egy félresikerült vacsora után. Összevesztek valamin, és a vita hevében Olivér felkapott egy kést az asztalról. A penge átszúrta a hasfalat, és jobbról érte áldozat máját, aki a család isaszegi házában elvérzett. Az újságcikkek kiemelték, hogy ha a mentők időben értek volna a helyszínre, Varga Antal életét meg lehetett volna menteni.

A családi vitáról Zsófi jutott eszébe, és a szokásosnál többet ivott az éjjel.

Szívott még egyet a cigarettán, de a tüdőjébe áramló füst nem enyhítette a fejfását.

- Gyurcsóhoz? – kérdezte a felügyelő gyanakodva, és résnyire húzta a szemét. – Még soha nem láttam itt magát.

Lilla úgy érezte, a százéves, vaskos falak összenyomják. Utálta a börtönöket. Mindenhol minden szürke, mert valaki egyszer kitalálta, hogy a színek ingerelhetik a fogvatartottakat. Szürkesség, kulcszörgés, vasajtócsapkodás.

- A család kérésére vállaltam a képviselőt.
- Ügyvéd?

Lilla a férfi kerek arcába nézett. Egy ötven körüli, fekete ruhás nő vérekes szemekkel ügyvédnek tűnik?

- Képviselő.

- Maga tudja – vont vállat az őrmester, és visszaadta a személyi igazolványát. Kinyitott egy fémből vágott ajtót a rácsokkal fedett folyóson, és befelé mutatott. – Ha meghoztam a Menyétet, negyedórát kap.

A szűk helyiség falai kopottak voltak, a vakolat a sarkokban megrepedt, és több helyen nagyobb darabok hullottak a pikkelymintás padlóra. A szoba szemközti falának közepén lyukakkal teli műanyag ablakon lehetett átlátni a szomszédos zárkába. Mindkét oldalon egy-egy szék állt üresen.

Lilla tudta, hogy a filmek miatt az emberek padlóhoz rögzített bilincsel, háttérben álló őrrrel, titkos kézfogásokkal és odacsúsztatott álkulcsokkal képzelik el az ilyen helyiségeket. Ezzel szemben a valóság sokkal sivárabb és kiábrándítóbb volt. Nem voltak láncok, se nagy összekacsintások. Csak az évszázada figyelő falak.

Gyurcsó Olivér harminc körüli, magas, göndör hajú férfi volt, keskeny orra fölött kék szemekkel. Fáradtnak tűnt, amikor a leült a műanyag ablak mögé.

- Magát találták apámék?
- Fekete Lilla magánnyomozó.
- Mondták, miről van szó?
- Valamit elloptak magától, és meg kellene találnom.
- Tudja, hogy amikor valakit letartóztatnak, leltárba veszik a nála lévő tárgyakat?

Lilla bólintott.

- Egy lezárt borítékban tartják a fogvatartott szabadulásáig.
- Két héttel ezelőtt hozott a nevelő egy értesítést, hogy a nyakláncomat kivették a leltárból.
- A maga tudta nélkül?
- Nem lényeg, hogy a börtön milyen hibát vétett – Gyurcsó Olivér előrébb hajolt. Lilla észrevette, hogy a göndör fürtök jó része fehérbe hajlik. – Fontosabb, hogy ki tette.
- Ha tudja, mit akar tőlem?

Lilla keze reszketni kezdett, érezte, hogy arcába vér tolul. Mély levegőt vett, és remegő ujjait a combjának nyomta.

- Maga iszik? – Gyurcsó lemondó arccal dőlt hátra a széken.

- Miért hívják Menyétnek itt? – kérdezte Lilla halkán. Igyekezett összeszedettnek látszani.

Az elkedvetlenedő férfi megvonta a vállát, de nem a kérdésre válaszolt.

- Sárga nyaklánc bogarat ábrázoló medállal. Varga Alíz vitte el.

Lilla gyomrában engedett a nyomás, a rosszullét olyan gyorsan távozott, ahogy érkezett. Agya újra kattogni kezdett.

- Varga Antal lánya?

- Csak szerezze vissza tőle a medált.

- Maguk ketten ...?

Gyurcsó nem válaszolt. Fásultnak tűnt, amikor bejött, de most már egészen élénk volt a tekintete. Határozott mozdulattal beletűrt a hajába, aztán végigsimított a fogvatartottak sűrű egyenruháján.

- Kilenc évet kaptam három évvel ezelőtt. Még hármat kell letöltenem, és a jó magaviselettel szabadulhatok. Szükségem van arra a medálra.

- Miért olyan fontos az a medál?

- Maga ezt nem értheti, az egész életem rajta van.

Lilla kivett a táskájából egy félbehajtott papírlapot, és egy tollal együtt átcsúsztatta a műanyag ablak aljába vágott résen.

- Meghatalmazás. Írja alá.

Gyurcsó úgy firkantotta oda a nevét, hogy el sem olvasta, mi áll az iraton.

- Tudja, - Lilla az isaszegi látogatás óta most először érezte, hogy az ügy kezd izgalmassá válni. – azt olvastam, hogy a pénzen vesztek össze.

A férfi végtelenül lassan visszatolta a papírt, felállt, és Lillára nézett koszos plexin keresztül. Hosszú másodpercig csak a börtön udvaráról beszűrődő kiáltozás hallatszódott.

- Maga csak találja meg a medálomat.

- Varga számonkérte az apját, hogy hova tűnt a cég pénze – folytatta Lilla provokálva. – Maga pedig leszúrta, mielőtt tettelegességig fajult volna a dolog.

- Most visszamegyek a zárkamba Bolond Pistához – mondta rekedten Gyurcsó. – Egy hét múlva várom.

- Maga lopta el, ugye?

Nem szerette Budaörsöt. Nem tudta, miért, talán a város fölé magasodó kápolna vagy az erdő szélén lévő német-magyar katonai temető tette, de mindig nyomasztó érzés kerítette hatalmába, amikor erre járt.

Éppen ezért nem örült, hogy Varga Alízt itt találta meg. Gyurcsó Olivér nem mondott a nő nevének kívül semmit, de Lilla tudta, hol kell elindulnia. Megkereste a mindenki számára hozzáférhető cégnyilvántartásban azt a kft.-t, aminek a nevét Isaszegen látta a szülői ház kerítésére függesztve. Az adatbázisban visszakereshetőek voltak a korábbi tulajdonosok, így Lilla képzeletben megveregette a saját vállát, amikor a képernyőn Varga Antal neve mellett megjelent a lakcíme.

Természetesen nem volt rá garancia, hogy az elhunyt üzletember lánya még mindig ott lakik, sőt, arra sem, hogy valaha egyáltalán oda volt bejelentkezve, de gyakorlatilag ez volt az egyetlen esélye.

Késő délután ért Budaörsre. Ezúttal nem az M0-son ment, hanem a főváros útjain döcögött végig. A négylakásos társasház egy kis utcában állt, amely a hegyre vezetett. Lilla elsétált a fémszínű kerítés mellett, és egyetlen pillanatra megállt az apró lépcsőház előtt. Miután az egyik postaládán felfedezte a Varga nevet, visszaült a Peugeot-ba, hogy átgondolja a továbbiakat.

Nem ronthat ajtóstul a házba. Egyelőre még az sem biztos, hogy a pendrive Varga Alíznál van. Afelől nem volt kétsége, hogy a bogarat ábrázoló medál valójában egy adathordozó. Gyurcsó Olivér elég egyértelműen utalt erre, amikor azt mondta, az egész élete rajta van.

De miért vitte el a nő, és mit tartalmazhat?

Talán Varga Aliz így állt bosszút.

Elvégre a szeretője megölte az apját.

Benyúlt a kesztyűtartóba, és elővett egy zöld műanyagmappát, ami tele volt kérdéseket tartalmazó papírokkal. Az igazolványt még a volt férjétől szerezte. Nem igazolt semmit, pusztán a neve és a fényképe volt benne, de bőrtok másik oldalán lévő jelvény minden esetben megtette a hatását. Lilla Félelmetesnek tartotta, hogy milyen ereje van Magyarországon egy határozottan felmutatott igazolványnak.

Az apró vodkásüvegből a szájába töltötte az alkoholt, és hagyta, hogy égesse a torkát. Egy önkormányzati dolgozónak nem remeghet a keze.

- Honnan? – kérdezett vissza a női hang a kaputelefonban.

- Az önkormányzat rendészeti osztályáról – ismételte Lilla, és megigazította magán a táskáját.

Az utcáról azonnal egy apró lépcsőház földszintjére jutott, ahonnan két ajtó nyílt a folyósó két oldalán. A kettes számú résnyire nyitva volt. Piros arcú idős asszony állt az ajtóban sötét melegítőben.

- Jó estét!

- Jó estét! – Lilla igyekezett úrrá lenni a csalódásán. A lakásban ezek szerint nem Varga Antal lánya, hanem a felesége lakott. Mosolyt erőltetett az arcára, és kezét nyújtott. Mindenképpen meg kell tudnia, hol találja Alizt.

Felmutatta az igazolványt, és hivatalos hangon a környező utcákban megnövekedett szemétmennyiségről kezdett beszélni, majd arról érdeklődött, bemehet-e, hogy feltegyen néhány kérdést.

- Én nem engedném be – fiatal nő lépett ki az asszony mögül a lakásból. Karján kabát lógott, erős parfümillat lengte körül, sminkje egyszerre volt vadító és pajzán.

- Ugyan már, Alizka. A hölgy a városházáról jött.

Ő az.

- Későn jövök, ne maradjatok fenn sokáig.

Mire Lilla felocsúdott, Varga Alíz mögött hangos csattanással bevágódott a lépcsőház ajtaja.

Ne maradjatok fenn sokáig?

- Mama, gyere be! – a kislány megrángatta az asszony ruháját, de közben Lillát nézte hatalmas szemeivel.

- Iszik velünk egy csésze teát?

Lilla nem tudta levenni a szemét a gyerekről.

Göndör haj, keskeny orr, kék szemek.

- Szia – nyögte ki végül. – Hogy hívnak?

- Emma – mondta a kislány, és a nagyanyja lába mögé bújt.

- Hány éves vagy?

- Kettő és fél – válaszolta helyette az asszony. – Na, jöjjön!

Modern bútorokkal felszerelt tágas konyhában ültek le, amely azonnal a bejárati ajtó mögül nyílt. A kétméter magas hűtő tele volt

színes hűtőmágnessel, az egyik virágformájú alá még egy fényképet is tűztek, amelyik Emmát ábrázolta szürke ruhácskában.

Lilla gyomra remegni kezdett.

A hasonlóság így még szembetűnőbb volt.

Szinte ugyanaz az arc.

Semmi kétség.

- Kér bele egy kis szíverősítőt?

Lilla összerezett. Sejtjei azonnal zsongani kezdtek, de nemet intett. Vargáné öntött magának és a kislánynak, majd az asztal közepére tette a kancsót.

- Kérdezzen!

Lilla érezhetően zavarban volt, ahogy a műanyag bögréből teát kortyolgató lányt nézte, Zsófi jutott eszébe. Kiskorától kezdve a tea volt a kedvence. Érezte, ahogy felkavarodik a gyomra. Két éve már, hogy összevesztek a lányával. Zsófi felkapta a farmerdzsekijét, bevágta maga mögött az ajtót.

Akkor volt tizenhárom.

- A néni nagyon fura.

Lilla kitépte magát a gondolatai fogságából, és erőltetetten felnevetett.

- Elnézést, egy pillanatra elgyengültem.

- Igyon egy kortyot – mondta Vargáné, és nehézkesen felállt az asztaltól. Az egyik szekrényből sötét folyadékkal teli üveget vett elő. Lilla csak most vette észre a sarokba állított mankót. – Ne keresse magát.

A rumos teától melege lett, kipirult arccal fújtatni kezdett. A kislány nevetni kezdett, és a bögréje mögül csillogó szemekkel figyelte.

- Gyönyörű ez a gyerek – mondta Lilla annyira kedvesen, ahogy csak bírta. – A lánya nagyon szerencsés.

- Ne gondolja – legyintett Vargáné. – Mindenkit megmar az élet valahogy.

- Elvált?

- Össze se házasodtak – az asszony elkomorult. – Szerencsére.

- Bocsánat, nem akartam indiszkrét lenni.

- Csak az apját látta, senki mást. A lányommal is alig foglalkozott, és valószínűleg Emma sem érdekelné. Jobb ez így mindenkinek.

Lilla először nem tudta, Vargáné kiről beszél, de aztán rájött, hogy Gyurcsó Oliverről. Az asszony szavaiban annyi keserűség és megvetés volt, hogy jobbnak látta nem firtatni tovább.

- Bocsásson meg egy pillanatra – az asszony arca szinte hullámozott az érzelmeiktől. Belekapaszkodott a mankójába, és a lakás belseje felé indult. – Emmácska, maradj itt a nénivel, mindjárt jövök.

Lilla rámosolygott a gyerekre, aki most letett a bögréjét, és komolyan nézett rá.

- Téged, hogy hívnak?
- Fekete Lilla.
- Mint a korom?
- Vagy mint az éjszaka.
- Éjszaka vannak csillagok égen, az nem fekete.
- Okos vagy, Zsófikám.
- Engem Emmának hívnak. A mama mondta már neked.

Ahogy kimondta, iszonytató gondolat lopakodott elő elméje mélyéről. Sötét és torz, ugyanakkor romlottságában csábító ötlet volt. Szemei egészen összeszűkültek, érezte, hogy vére száguldani kezd az ereiben. A kislányra nézett. A bejárati ajtó csak pár lépés innen. Felkapja, kifut vele, a kocsit néhány méterre parkol csak. Az utcában nem látott térfigyelő kamerát, hazafelé pedig átvágnak a hegyen Budakeszi felé. Soha, senki nem találja meg.

Zsófiként fogja szeretni.

Felemelkedett az asztaltól, ujjai az alkarjába mélyedtek, ahogy önkéntelenül megszorította.

A fájdalom magához térítette.

A kislányra nézett, aki durcásan kortyolt a teából.

Hirtelen megundorodott magától. Legszívesebben arcon verte volna magát egy féltéglával vagy felhúzta volna magát egy karóra, mint az a madár a rovarokat. Hányingere lett, és remegni kezdett. Ezúttal tényleg nagyon mélyre süllyedt.

- Akarsz játszani valamit? – kérdezte Emma, és várakozóan nézett rá. Ahogy félrebillentette a fejét, Lilla észrevett valamit.

- Mi az ott? – igyekezett leplezni, hogy egész testében remeg, és a saját nyakára mutatott.

- Ez?
- Igen, a nyakadban.

Emma félrehúzta a ruhája gallérját, és büszkén húzta elő a sárga nyakláncot, amelynek a végén bogár alakú medál díszelgett.

- Anyától kaptam. Azt mondta, vigyáznom kell rá nagyon. Ha nagyobb leszek, ebben fogunk lakni.

- Hát persze, drágám – Vargáné sántikált be a konyhába. Lilla érezte rajta a barackpálinka semmivel sem összetéveszthető erős szagát. – Szerintem ideje lefeküdni.

- Nekem is mennem kell – mondta Lilla nehezen.

- De még el sem kezdtük!

- Visszajövök holnap, most már későre jár.

Az utcán nekitámaszkodott az épület falának, és zakatoló szívvel, kapkodva vette a levegőt a sötétben. Kimerültnek érezte magát, lábai majdnem kicsúsztak alóla.

Így csúsznak félre életek. Egyetlen elhibázott döntés megváltoztat mindent.

Nem akartam, Zsófi. Nem akartam.

Azzal, hogy Gyurcsó Olivér leszúrta Varga Antalt, a saját lányát is arra kárhóztatta, hogy elfojtott érzések, az ital és a keserűség hálójában nőjön fel.

Ahogy jobban belegondolt, rájött, hogy a férfi ezt nem tudta mérlegelni.

Lilla biztos volt benne, hogy Gyurcsó Olivér nem tud a lányáról.

A falra akasztott tükörben nézegette magát. Szerencsére a koszos, összekarcolt üvegben nem látta jól az arcát, de így is azt állapította meg, hogy az elmúlt két évben legalább tizenötöt öregedett. Nem tudta, miért van tükör a fogvatartotti beszélő falán, de nem is érdekelte. Kinézett az emeletről a rabok udvarára, a töredezett betonon csak két ór beszélgetett. Az ablak előtti vasrács tele volt madárürülékkel.

- Megtalálta?

Lilla nem is vette észre, hogy Gyurcsó leült a műanyag ablak másik oldalán. Kimért lassúsággal ő is elfoglalt a helyét a saját oldalán.

- Meg.

- Megszerezte a medált?

- Mi van a pendrive-on?

A férfi hátradőlt a faszéken, és felhúzott szemöldökkel a sötét

rabruhába törölte a tenyerét.

- Ezek szerint nincs magánál.

Lilla elővette a fényképet a táskájából. Nem kért engedélyt arra, amit tenni készült, de Varga Aliz sem kért engedélyt arra, hogy elvigye a medált.

A képet még tegnap este készítette a telefonjával, mielőtt eljött Budaörsről, de csak reggel nyomtatta ki.

A hátlapjával felfelé átcsúsztotta az apró nyíláson.

- Vigyázzon rá, nincs másik.

A saját érdekében véglegesen törölte a képet a készülékből, nehogy újra elfogja a kísértés.

- Mi ez?

Gyurcsó jobb keze két ujjá közé fogta a papírt, és megfordította. A képen egy kislány teát ivott egy konyhában nyakában sárga nyakláncsal és bogarat formázó medállal.

- Ki...

A férfi zavartan nézett Lillára, aztán vissza a képre, majd megint Lillára. Szemei homályossá váltak. Mondani akart valamit, de aztán csak nyelt egyet.

- Emmának hívják.

- Me... mennyi idős?

- Két és fél éves.

Gyurcsó mélyet lélegzett. Hosszú percekig nem szólalt meg, mozdulatlanul bámulta a képet.

- Tudja, hogy én ... - kérdezte aztán halkán.

- Nem. Semmiről nem tud.

A férfi maga elé bólintott.

- Megtarthatom?

- Magának hoztam. – felelte Lilla, és felállt.

Gyurcsó is felállt, átvette a képet a bal kezébe, jobb tenyerét pedig a műanyag ablakra helyezte.

- Köszönöm.

Most Lilla bólintott. Néhány másodpercig némán álltak, aztán megfordult, hogy elinduljon.

Hirtelen eszébe jutott valami, ami azóta nem hagyta nyugodni, amióta Gyurcsó aláírta a meghatalmazást a múltkor.

- Maga jobbkezes?

A férfi olyan gyorsan kapta el a tenyerét, mintha a műanyag megégette volna. Vörössé vált arcán a döbbenet keveredett a félelemmel.

Lilla füle zúgni kezdett, szemei előtt fekete karikák ugráltak, ahogy megértette.

Olivér születése óta elválaszthatatlanok.

A halálos szúrás jobbról érte az áldozat máját.

Csak az apját látta, senki mást.

Egy kerekesszék, és egy olló az üdvözlésre emelt bal kézben.

Tövisre húzott bogarak.

- Még három év – suttogta rekedten Gyurcsó, és felmutatta a képet. – Még három év.

Lilla érezte, ahogy lábai begörcsölnek. Kapkodni kezdte a levegőt, és visszarogyott a székre.

Amikor felemelte a fejét, a férfi még mindig mozdulatlan volt, csak a szemei könnyörögtek.

Lilla lassan bólogatni kezdett, a torkát a sírás fojtogatta.

Amikor a vasajtóból visszanézett, a menyétet látta.

A menyétet, aki ezúttal nem lopni ment a tyúkketrechez.

Hanem, hogy bezárják.

Szécsi Noémi

Szécsi Noémi József Attila-díjas és EU Irodalmi díjas író, regények és művelődéstörténeti kötetek szerzője. Legutóbb megjelent művei: Egyformák vagytok, Magvető, Budapest 2017, Lányok és asszonyok aranykönyve, Park, Budapest 2019.

Gyilkosság Patkánylyukban

– Megették? – kérdezte a fiatal nyomozó, mielőtt felemelte volna a halottra terített „Spirit of Tea” illatosítású deluxe papírzsebkendőt.

– Nem, csak széttépték – felelte a tényleg minden fűszalat átvizsgáló helyszínelő. – Egyelőre csak az arckoponyáját és az egyik mellső lábfejét találtuk meg. A többi testrészt még keresik a fiúk – intett a gyakori tavaszi esőzések miatt lombosodó cserjeágak és dúsuló fűcsomók között bóklászó kollégái felé. Az elhagyott gyártelep felrepedt betonlapjai közötti földet buja, zöld növényzet nőtte be: tyúkhúr, pitypang és pásztoráska hajladozott az áprilisi szellőben.

A nyomozó – egy tavalyi alomból való mogyorós pele – letérdelt a maradvány mellé és óvatosan fellebbentette a szemfedőnek használt háromrétegű papírzsebkendőt. Micsoda rémületet sugározhattak a fej letépésének pillanatában a szemek! A tátongó üregekből azonban hiányoztak a szemgolyók. Talán még a fej leszakítása előtt kivájták őket. A fej mellett a földön heverő kecses állatmancs pedig még csonkaságában is elragadó testarányokat sugallt.

A nyomozó látott már döglött állatot – bár ebben a körzetben ritkán maradt a gyilkolás után bűnjelként holttest, a corpus delictit gyakrabban falták fel a tettesek vagy más arra járók, így többször nyomoztak eltűnés, mint gyilkosság ügyében – ezúttal viszont a maradványok látványa mellett a bejelentés körülményei is aggasztották. Hiszen minden eset sokkal baljóslatúbb, ha a testet kiskorúak találják meg. A két rémült cickánygyereket már korábban elvitte a helyszínről a rendőrpszichológus. Különös, hogy csak nekik tűnt fel a szembeötlő helyen heverő véres koponya, annak ellenére, hogy ez egy sűrűn lakott környék.

– Az áldozat nőstény – szólalt meg a nyomozó háta mögött az orvosszakértő.

– Ezt a koponyájából állapította meg?

– Nem – villant egyet a szürkülő szőrű, de éppen ezért tapasztalt kőszapocok apró gyöngyszeme ilyen mértékű naivitás hallatán. – A szagából. Maga nem érzi? – szimatolt a levegőbe.

A Pele nemet intett. Sok mindent érzett – a „Spirit of Tea”, a

nedves föld, a zsenge gyepe, az üres gyárépületből kiáramló doh, az irtatlan vadkender levegőben kavargó szagát – de nőstényszagot a kezdődő párzási időszak ellenére nem. Talán a virágpór-allergiája miatt. Most is tüszentett egy nagyot. Csak az orrát a szemfedő zsebkeendő sarkába törölgetve észlelte, hogy az egyik kollégája már hozzá beszél.

– ...egy közeli üregben lakó mezei nyúl „fülsiketítő, sátáni sikolyra” emlékszik. De akkor nem tulajdonított fontosságot a dolognak, azt hitte, horror megy a tévében – sorolta a Fehéregér a környékbeliektől begyűjtött tanúvallomások alapján. – A süncsalád ajtót sem nyitott. Egy hétig még biztosan alszanak.

– Azonosította már hozzátartozó az elhunytat?

A Fehéregér rózsaszín orrával a komor, omladozó vakolatú hodály felé intett. Már csak a homlokzat maradék betűi sejtették, hogy a Biokert előtti időkben az épületben cukorgyár működött. A gyártás jellege miatt már a privatizáció előtt is sok kártevő élt ott, de miután az üzemet felszámolták és a mostanra kiürült, elhagyott, feltúrt csarnokból eladták a gépsorokat, valósággal előzönlötték vidéki romantikára éhező városi patkányok. Az ingatlanfejlesztő „édes élet a cukorgyárban – Sugar Factory Lofts” néven reklámozta a lakásokat, de a környékbeliek az új lakókról csak Patkánylyuknak nevezték a régi gyárépületet. A Pele a Fehéregér biccentését követve most vette csak észre, hogy a kivezetett gázcsanak mellett egy feltűnően jó alakú, fényes bundájú fiatal patkány nő várakozik idegesen, de még inkább kelletlenül. Részvételi képpel közelítette meg, ahogyan azt a rendőrkolában tanították.

– Ön esetleg az áldozat húga? – kérdezte tapintatosan, miután a mancsát nyújtva bemutatkozott. Ezt is az akadémián mondták: a nőknek csak húga van.

– Fogjuk rá – morogta a rágcsáló az orrát fintorgatva, mintha bántaná a helyszínelésre odasereglett idegen állatok szaga.

– De legalább rokonok?

– Itt mindenki rokonságban áll egymással. Egy család vagyunk. Közös vadászunk és együtt osztjuk el az ételmet. Békében élünk egymással. Semmiért nincs harc a bandán belül.

A Patkány nő mindezt unottan hadarta, mintha véletlenül csöppent volna a kavardásba, és gyorsan túl akarna esni az egészen.

– Maguk valóban... ööö... a csoport összes hímjével közösülnek? – kérdezte a Pele a jegyzeteibe temetkezve. Ezért szerette a hivatását: szakmai tevékenység ürügyén az állat végre megkérdezheti, amit mindig is tudni szeretett volna.

A Patkánynő kihívóan keresztbe tette rövid, sötétszürke szőrrel borított hátsó lábait.

– A szex nem mindenkivel ugyanolyan jó. Viszont mindenkivel más. Az is számít.

– Tehát a szerelemfélést mint indítékot azonnal kizárhatjuk – köszöripte meg a torkát zavartan a nyomozó. A Patkánynőből áradó állatias testiség egyszerre nyugtalanította és izgatta. Vajon milyen lehet egy ilyen végletekig gátlástalan és buja nősténnyel levetközni minden gátlást? Ivarérett hímként ez volt az első tavasza, de a fajtársnői mindedig nem hozták lázba. A pelelányok erős izgalmi állapotban is legfeljebb csak száz méterre távolodnak el a fészektől, talán ezért is hiányzik belőlük minden felszabadult világiasság.

– Hát, a kispolgári féltékenység nem jellemző... – sóhajtott blazírtan a nő, és úgy helyezkedett, hogy kilátsszon a fehér hasa.

– A mi köreinkben sem a promiszkuitás, sem a rokoni kapcsolat nem tabu.

A Pele úgy tett, mintha feljegyezne valamit, de csupán heves mancsremegését kívánta palástolni. A Patkánynő a felé áradó figyelem és az általa kiváltott izgalom tudatában folytatta:

– A húgom – vagy nővérem, ahogy tetszik – azonban néha túl messzire ment. Vagy mondhatnám azt, hogy magasra tört. Én aztán tökéletesen tisztában vagyok vele, hogy a szexualitásnak számtalan megnyilvánulása van. Van, aki a szezonális szexet szereti, sokan csinálják a szabad ég alatt, akad olyan, akinek négynaponta van peteérése vagy felfalja a szexuális partnereit. De szemlátomást egyes nőstények kizárólag a hatalomtól indulnak be... Ő is ilyen volt. Eladta magát az a bűdös kurva.

A Pele az utolsó megjegyzés hallatán olyan értetlen arcot vágott, hogy a Patkánynő felcsattant.

– Egyesek azt hiszik, hogy a magunkfajtának nincsenek erkölcsi elvei, csak mert a nagyapjával vagy a bátyjával párzik!

– Asszonyom, a világért sem akartam itélek...

– A pofája mindent elárult – vágott közbe a Patkánynő ridegen,

és négy lábra pattant. – Mennem kell. Nem érek rá egész nap.

– De ha kérdésem van, ugye kereshetem...

A nőnek már csak a farka nyoma látszott a porban.

A Pele három felkiáltójellel írta fel a jegyzetömbjébe, hogy „lekurvázta a húgát (vagy a nővérét)”, majd ráérősen körbesétálta a gyárépületet, benézett az üvegezés nélkül maradt ablakokon, megcsodálta a falakon virágzó salétromot, és néha úgy érezte, mintha minden mozdulatát gyanakvó szempárok kísérték volna. De mostanra teljesen besötétedett és mocorgást sem hallott, pedig nem bánta volna, ha beszédbe elegyedhet még valakivel. Olyan dermedt csend honolt, hogy az állat nem is hitte volna, hogy hatvan patkány lakik a romok között. A Pelét egy darabon még a gépteremből kiérve is elkísérte a patkányürülék és -vizelet átható szaga. A nyomozó elgondolkodva ereszkedett le a dűlőúton, amely a Biokert gázos parcellái felé vezetett.

A mezei őrök szűk, szerteágazó üregeiben a kései óra ellenére fáradhatatlanul rohangáltak a laboregerek. A negyvennyolc órája szolgálatban lévő Fehéregér szeme a kialvatlanságtól még a szokottnál is pirosabbnak látszott.

– Letelefonáltak odafentről – suttogta. – Azt a vaksi arcot küldték.

Egyszerre néztek át a detektívtükron. A Vakond az irodában várakozott a kezében egy pocsolyalével teli pohárral – csak azt adott ki a rendőrőrs folyosóján álló kávéautomata. Szemlátomást elgondolkodva forgatta ásólábai között a zavaros italt, mintha nem merne belekortyolni.

– A Hörcsög „kommunikációs tanácsadója” – vetette oda az egér.

– Az mi?

– Ha a vezér odaszarik valahová, akkor a szart ő temeti be – mondta a Fehéregér flegmán, mert közben félszemmél már a vizeletmintákba mártogatott lakmuspapírokat fürkészte. A Pele elbizonytalanodott, hogy az egér konkrét dologra gondol vagy csak képletesen fogalmaz, de végül is a Hörcsög esetében bármelyik előfordulhatott. A Pele éjszakai tevékenységhez szokott szeme kidüledt az idegességtől, de aztán a nyomozó erőt vett magán, és orrával nyomta be a lengőajtót.

– A jelenlétét úgy értelmezem, hogy politikai felsővezető érintett az ügyben? – kérdezte tettetett közönnyel a kölcsönös bemutatkozás után.

– Ezt jelentené a jelenlétem? – somolygott a Vakond. Alig tudta titkolni a saját fontossága felett érzett örömét.

– Az áldozat patkány nő, és mint tudjuk, a kormányzati szerveknél is bőven akadnak patkányok...

– Mindenhol akadnak. Ne fantáziáljon. Inkább csak orientálni szeretném magát ebben a kényes ügyben – nézett a Vakond a papírpohárban lassan ülepedő fekete sárlébe. –

A Pele elnémult. Aztán rekedten, sűgva mondta ki:

– Szóval a Hörcsögnek van hozzá valami köze.

– Hát, lényegében igen. – A Vakond szemlátomást maga is meglepetten hallgatta a saját száján kibukó szavakat. Gyorsan visszakozott. – Azt mindenképpen szögezzük le, hogy nem az ő nevében jöttem. A független, felelős kerti értelmiség képviselőjeként vagyok jelen. Azonban nincs meg a megfelelő társadalmi konszenzus ahhoz, hogy az ügy feltárható legyen. Egyik félnek sem érdeke...

A Pele gyermekkorában olyan viharos gyorsasággal múlt el, mintha nem is három hét, de egyetlen pillanat lett volna: az egyik pillanatban még a mohával kibélelt fészekben nyitogatta a szemét, a fivéréivel összebűjva szundikált a jó melegben, anyu friss mogyorót tett elé, a következőben meg már járhatott a saját tápláléka után, kúszhatott fel egyedül az uborkafán. Ám mióta az eszét tudta – úgy két hónapja – rendőr szeretett volna lenni, hogy kiálljon az állatok mellett, az állatok ellen – a rend érdekében, az igazságért. Hitetlenkedve fogadta, hogy már az első ügyével falba ütközött.

– Menjünk ki az árokpartra üríteni – indítványozta a nyomozó kissé megzavarodva. Jó ideje késett a beígért poloskairtás, érezte, hogy az irodában nem beszélhetnek. – Magát azért küldték, hogy elsikálja a dolgot – motyogta pofáját idegesen párnás mancsaiba temetve. – Hogy engem leszedjenek az ügyről.

– Nem – mondta higgadtan a Vakond. – De valamit meg kell értenie: soha nem lesz képes kiállítani valakit, és rámutatni, hogy íme, ő tette.

– Hát persze... Mert a nyakammal játszom, mi? Ha a vezérrel packázom, két napig tartott a karrierem – mosolyodott el gúnyosan a Pele.

– Nekem ne móríkáálja magát, nyomozó! – emelte fel a hangját

a Vakond. – Legyen esze: nincs jó vagy rossz oldal, állatok között él. Vezérünk vitathatatlanul intelligens állat, de erőszakossága, kapzsisága és elvakult bosszúvágya ténykérdés. Mindazonáltal a patkány a földön létező egyik legkegyetlenebb állatfaj. A csoportján kívül mindenkit ellenségének tekint és riválisait bármikor képes kíméletlenül megsemmisíteni. Talán ez vonzza hozzájuk olyan delejesen a Hörcsögöt. Ő is éppen ilyen. Őrülten felizgatják ezek az önző és kegyetlen rágcsálók. Magán kívül van a patkánynőktől. Mintha tükörbe nézne – magyarázta a Vakond ásólábaival gesztikulálva.

A Pele érdeklődése ismét feléledt.

– Talán az áldozat alkalmi párzásnál többre vágyott, esetleg megszarolta a Hö... gyanúsítottat, aki számára kínos lett a viszony, és... – gondolkodott hangosan.

A Vakond szája kényszeredett mosolyra húzódott.

– Legyen több képzelőereje!

– Kéjgyilkosság? – nyelt egyet a nyomozó, de nem merte elképzelni, hogyan megy az ilyesmi, még akkor sem hegyezte – amúgy is kerek – füleit, amikor az ebédszünetben a zöldborsóágyásban egymást mulattató kollégái mókuserékhez kötözött mongol futóegerekről és bőrruhába préselt hörcsögdominákról regéltek.

– Azt remélem, hogy a szegény kis nőstény már a sokkos félelemben belehalt – mormolta elmerengve a Vakond. Akár nyitva volt a szeme, akár nem, ki sem látszott a sűrű, fekete bundából. – Mert ha nem, rengeteget szenvedett. Ha elképzelem a szemében felvillanó elkeseredést, páni félelmet, a halál elkerülhetetlenségének kifejeződését, szinte lelkiismeret-furdalás tölt el. De akinek ezt kellene éreznie, soha nem törődött vele, csak elvette azt, ami neki kell... Bármelyikünk járhat így...

– Maga szórakozik velem? Csak meglebegtet valamit, és nem csupán a tényeket tagadja meg tőlem, de azt sugallja, hogy nyilvánosságra sem hozhatom az esetleges eredményeket? – csattant fel a Pele.

– Nem mondhatok el kimondatlan, mert kimondhatatlan dolgokat. De arról ne feledkezzen meg, micsoda bűzmirigye van egy kifejlett hímhörcsögnek. Tartsa szem előtt, amit mondtam – mondta a Vakond és kissé atyáskodva megveregette a Pele vállát.

– Vegye tudomásul, hogy van gerincem, még ha csak négycentis is! Nem veszek részt az úgy eltussolásában – ordította a Pele, és rohanni kezdett. Meg sem hallotta, amit a Vakond kiabált utána. Még virradat előtt a Patkánylyukba akart érni, mert világosan nem látott olyan jól, mint este. Ahogy a Biokertből a város külterületeire vezető úton kapkodta lábait, zsemleszínű szőre egyre izzadtabban tapadt a testére. Alig kapott levegőt, de azt egészen jól látta, hogy a gyárcsarnok ajtajában már várja valaki.

A Patkány nő most is a bejárat mellett kivezetett gázcsanak tövében állt, mint szűrületkor, amikor a Pele először pillantotta meg.

– Már messziről éreztem, hogy idetart. Ezért is jöttem ki.

A Pele pici fején átsuhant, hogy ha a Patkány nő nem is látta meg benne a hímet, akkor talán legalább a cuki mogyorós pelét, vagy ha azt sem, a patkány nőknél talán ennyi se kell a dologhoz. De azzal hessegette el a vágyképet, hogy ebben a nagy tétellel járó ügyben a munkájára kell összpontosítania. Két lábra állt, hogy magasabbnak látszódjon.

– Hölgyem, miért titkolta el előttem, hogy a hűgának azért kellett meghalnia, mert a Hörcsög szeretője volt? – A Pele tudta, hogy a jó nyomozónak olykor muszáj blöffölnie, és a nyomaték kedvéért mélyen belenézett a nőstény szemébe.

A Patkány nő felhorkant.

– Amikor reggelenként hazajött a Biokertből, az egész géptermét megtöltötte az undorító hörcsögszag. Hörcsögszagú patkány nő... Irtózat! – rázta a fejét a Patkány nő. – Nem tartozott többé közénk. Nem tudtam elviselni... nem tudtuk elviselni... Végezni kellett velem!

A Pele elképedt. A dolog minden vetületét képtelen volt azonnal átlátni, de szinte megkönnyebbült: az első pillantásra megoldhatatlannak mutatózó ügyet a Vakond jelentőségteljes utalásaiból olvasva bravúrosan oldotta meg, egyetlen keresztkérdéssel kicsikarta a tettesből a beismerő vallomást. Szinte hálát érzett az ásólábú iránt és végre érteni vélte a különös látogatás jelentőségét. Jól tudta, hogy pszichológiai értelemben véve most következik a legkeményebb dió: a megtört tettes megnyugtatósa, részletes kikérdezése, fogdába kísérése. Gyengéden végigsimított a nő sötét hátszórén.

– Jöjjön be az őrsre. Tegyen vallomást. Megkönnyebbül.

A Patkány nő az orrát undorral mozgatva rázta le magáról a kis

mancsot.

– Ha most azonnal nem takarodik innen, nagyon megbánja. Csak sikítanom kell. Nem vagyok egyedül.

– Hölgyem! Bízson bennem. Bízson az igazságszolgáltatásban.

A Patkányő gúnyos kacaja mintha egyben jelzés is lett volna. Eddig földtúrásnak látszó halmok mozdultak meg a sötétben, majd áradatként indultak meg az ajtó felé. A Pele még látta a felborzolt szőrű, kitágult szemű állatokat, ahogyan fogait vicsorgatva közelednek felé. Abban a pillanatban a halál bizonyosságának érzése töltötte el, amitől szinte lebénuult a szíve. Az életben utoljára egy fülsiketítő, sátáni sikolyt hallott, amelyet a család tagjai kórusban ismételtek el...

Szlavicsek Judit

Szlavicsek Judit 1974-ben született. A Pécsi Tudományegyetemen magyar szakon diplomázott, szakdolgozatát a krimi és a szépirodalom kapcsolatáról írta. Később elvégezte a jogi egyetemet és jogászként dolgozott. Eddig megjelent krimijei: Légy/ott (2020), Hullámsír (2022). Harmadik könyve várhatóan 2023 nyarán jelenik meg a Libri Könyvkiadó gondozásában.

Paranoia

1

Kardos Júliának még abból az időből maradt meg a szokása, hogy az autóban ülve folyton az utcán járókat pásztázza és gondolatban a megfelelő fiókba tegye őket, mikor a kétezres évek elején pályakezdőként a kelenföldi lakótelep pedáns rendben sorakozó gigantikus panelkockái között járőrözött. Több, mint tíz éve nem dolgozott már a közrendvédelmi osztályon, a berögződés azonban semmit nem enyhült, így biztos volt benne, hogy ez örök életre elkíséri, akárcsak a hiány.

Ahogy a járókelők kényszeres figyelése, úgy a krónikus magány is a társa maradt: két megbízható szereplő, akik segítenek túlélni, újabb nap az előző után.

Csak szép sorjában. És minden rendben lesz.

Az elmúlt hét évet e szerint a filozófia szerint élte. A fájdalom nem szűnt, csak mélyebbre húzódott, ahogy az utolsó szép őszi napon a teraszon felejtett almán az a jókora harapás: a szélek befordulnak, a hosszú téli szürkeség hónapjai alatt lassan befedve az egyre csak töpörödő gyümölcs védtelenül maradt húsát, a magányt.

Azt hitte, talán a költözés menedéket nyújt önmagától, megszabadítja az emlékektől, lehetővé teszi, hogy továbblépjen. Így aztán egy nyomorultul magányos kedd reggelen meghirdette a férjével első és egyben utolsónak bizonyult közös otthonukat, a gazdagréti garzont, és megpályázta az első vidéki nyomozói állást, amit a police.hu-n talált. Így került Keszthelyre, önkéntes száműzetése helyszínére, ami, ha megváltást nem is, de új dísletet legalább adott életének.

Komótosan haladtak a szolgálati Octaviával a 71-es úton Keszthely irányába fiatal társával, Horváth hadnaggal a gyér forgalmú február végi vasárnap délutánon. Közvetlenül dél után halálesethez hívták őket a vonyarcvashegyi hegyoldal egyik kis utcájába, de mire kiértek, az öreg Simonics doktor már ki is zárta az idegenkezűséget, így a nyomozást végül nem kellett elrendelni.

A nyolcvan körüli férfi a félig a domboldalba vájt hétvégi ház

kifagyott konyhájának cementpadlóján feküdt, és a doki szerint már több napja halott lehetett. A környéken a legtöbb házat lezárták télire, így az is csoda volt, hogy valakinek egyáltalán feltűnt, hogy az öreg egy ideje már nem jár ki a házból.

Az elhanyagolt udvaron láncra kötött keverék kutyája vonyított már napok óta étlen-szomjan, emiatt jött fel az egyik alsó utcában lakó fiatalabb férfi. Ő találta meg a bácsit, aki az orvos szerint elesett, valószínűleg elvesztette az eszméletét, aztán a fűtetlen házban egyszerűen kihűlt.

Kardos százados türelmetlenül hol az egyik, hol a másik lábára állt, groteszk topogós táncjelenetet produkálva a test mellett térdelő kollégái felett, és egy perccel sem akart többet tölteni a helyszínen, mint ami elengedhetetlenül szükséges volt. Hajlamos volt a felfázásra, ez pedig, túl a negyvenen, egyre több gondot okozott, de ezt a problémáját esze ágában sem volt megosztani a társaival. Gyűlölte, hogy a férje halála után, azokban a kilátástalan időkben kimutatta a fájaldalmát és gyengének ítéltetett, ezt a hibát többé nem akarta elkövetni.

Simonics doktor épp a vizsgálati eszközeit pakolta vissza akkurátusan a táskájába, a hadnagy pedig – aki alig egy éve diplomázott a Rendészettudományi Karon, és csekély tapasztalatát túlpörgetett önbizalommal és időnként némi arroganciával igyekezett kompenzálni – időről időre összefordított tenyereibe lehelt, hogy kissé felmelegedjen, miközben kurta mondatokban megvitatták az ügy további adminisztratív feladatait.

A visszaúton némán ültek a kocsiban, a hadnagy durcás egykedvűséggel vezetett. Júlia a karácsonyi céges buli óta pontosan tisztában volt vele, hogy a férfi mit gondol róla. Ha másnak nem, legalább a tüdőtágulós Rakovszkynak a rablási osztályról – aki nem ihatott – észre kellett volna vennie a töméntelen chipszeszacskó és üdítőspalack takarásában magányosan üldögélő nőt, és le kellett volna állítania a hadnagyot. De ő se tette. Így aztán az este folyamán nemcsak Júlia, de az egész állomány is több alkalommal értesülhetett róla, hogy Horváth hadnagy szerint ő ezerszer tökösebben meg tudná oldani a helyszínelések többségét, mint karót nyelt, régenbaszott kolléganője. A karót nyelt rögtön az első, a régenbaszott csupán a negyedik sör után hangzott el.

A vonyarcvashegyi strandhoz vezető útkereszteződés előtti buszmegállóban magányos, hosszú szőke hajú nő ült. Júliának megakadt a szeme rajta, valahogy nem odavaló volt. A szolgálati autó lassan elhaladt a buszmegálló mellett, a százados pedig hátrakapta a fejét, hogy jobban megfigyelhesse.

Vérpiros, lakkbőr dzseki, az a dizájner darab féle, a fekete, élére vasalt szivarnadrág alá törpesarkú fűzős fekete lakkcsizma kúszott be. Keresztbe tett lábak, fázósan összefont kar, a combja mellett aprócska, aranyláncos steppelt bőr borítéktáska.

Egy nagytotálba kinagyított pillanatig a tekintetük egymásba kapaszkodott, aztán a nő a padon gyorsan lesütötte a szemét, és a kezében tartott mobiltelefont kezdte tanulmányozni.

Ezt a nőt ismerte.

Meleg otthonosságérzés kerítette hatalmába, megcsapta az a hangulat, amiben akkoriban élt, mikor a nő és az ő élete egy ideig párhuzamosan futott.

– A gyenesi strand kereszteződésénél fordulj vissza, légy szíves – szólt határozottan a társának.

– Mégis, minek? Kurva hideg van, szeretnék végre visszaérni és megírni azt a rohadt jelentést. Vagy te akarod azt is?

– Nem. A jelentést természetesen te fogod megírni. De most fordulj vissza, ahogy kértem. Meg akarok nézni valamit.

– Oké, főnök, ahogy parancsolja – húzódott el Horváth hadnagy szája gúnyosan, habár ez a vikingeket megszegyenítően pompás, rézvörös szakállzuhataga miatt kevésbé volt látható. Igaz, ha látható lett volna, a századost akkor se érdekelte volna. Rég leszokott arról, hogy a társával kapcsolatban bármit is érzelmileg közelítsen meg. Nem kedvelték egymást, és ezen semmi sem változtathatott. Akkor meg minek.

Néha eltűnődött rajta, hogy régen, még az *azelőtti* életében akár barátok is lehettek volna, de az *azelőtt* lassan ködbe veszett, és olykor azon kapta magát, hogy az emlékként feltoluló képekről erősen el kellett gondolkodnia, vajon tényleg vele történtek-e meg, vagy csupán mások: barátok, filmszereplők, Facebook- ismerősök, utcán elhaladó idegenek történetei voltak-e. Ilyenkor persze rendre megijedt, és elhatározta, hogy újra felhívja a pszichológusát. De aztán este lefekvés előtt gyorsan bekapott két mini Xanaxot –

ami még akkorról maradt, mikor egy tompa, üres estén felismerte, hogy a nyugtató csak sűrű borostyánbarna melasszal vonja be a fájdalmát ahelyett, hogy feloldaná –, és a hamar oldódó feszültség hatására elfeledkezett a dologról.

– Hahó, főnök! Már megint nagyon elbambultál. Visszafordultam. Most mit akarsz? Mi legyen? Hova menjünk?

– Csak ide, a vonyarci buszmegállóba, mert...mert... mindegy, tudod mit, hagyjuk, oké? Ne hisztizz, csak fordulj meg újra, és mehetünk a kapitányságra. Meggondoltam magam.

Horváth hadnagy ezúttal megtette azt a szívességet, hogy befogta a száját és azt tette, amit a főnöke mondott neki.

Kardos Júlia mereven a szélvédőre szegezte a tekintetét, miközben látómezője perifériáján fényképélességgel rögzítette a helyszínt: a valamikor a nyolcvanas évek végén szarbornára mázolt, és azóta évenként újra ugyanolyan színűre festett padot a vonyarcvashegyi buszmegállóban. A szarborna, üres padot.

2

Az estéi megnyugtatóan egyformák voltak. Elmosogatta a reggeli edényt, megette a kivénhedt, végtelenül türelmes perzsamacskáját, aztán a műanyag dobozból, a konyhapult mellett állva megette a kihűlt, kis adag pirított tésztát thai csípős sertéssel.

A vacsora végeztével fogta az első palack Léglí 333-at, és egy borospoharat tett az asztalra. Ahogy a szalmasárga bor ritmikus löketekben megtöltötte a karcsú talpas poharat, Júlia izmaiban máris csökkenni kezdett a feszültség. Az első adag fehérbor társaságában aztán letelepedett a laptopja elé, és nekiállt túlélni az estét.

De a ma estéjét rég érzett izgalom színezte újra.

Ma nem az üzenőfalán elédobott, családi wellness hétvégéken készült, kínosan boldogra koreografált fotók és az algoritmus tippjei alapján elélapátolt hirdetések monoton pörgetésével szándékozott érzéketlenné zsibbasztani az agyát.

Ma keresett valakit a Facebookon.

A nőt kereste.

Bagdi Réka. A keresési eredménye alapján három ilyen nevű nő volt.

Az egyik Budapesten élt, a Szamos Mátyás Vendéglátóipari Szakközépiskolában végzett, és a profilképe alapján jó tíz évvel idősebb volt az ő Bagdi Rékájánál, a másik még tizennyolcnak se nézett ki, és viccesnek találta, hogy a tanulmányokhoz azt írta, a Harvardon végzett, a harmadik pedig Kecskeméten lakott, és a profilképén három kicsi gyereket maga elé vonva pózolt a hasonszőrű turistákkal dugig tömött crikvenicai promenád egyik pálmája előtt.

De az ő Bagdi Rékájának nincs gyereke. Legalábbis akkor, amikor ő ismerte, még biztosan nem volt neki. Hisz jól ismerték és támogatták egymást.

A százados sokáig szégyellte bevallani magának, hogy ez az érzés kölcsönös: szakmailag nyilvánvalóan megbocsáthatatlan hiba volt érzelmileg közel kerülnie egy rendkívüli halálesettel kapcsolatban nyomozás alá vont személyhez, de akkoriban egyszerűen képtelen volt szétválasztani a dolgokat úgy, ahogy kellett volna. Nem is igen volt esélye rá. Akkoriban a túlélésre játszott.

Akárcsak Réka.

Ezért is érthették meg egymást olyan jól.

A nő igazából a rozét szerette, de akkor este megitta a fehéret is, mert Júliánál nem volt más a hűtőben. Természetesen teljességgel szabályellenes volt az az este, Júlia még abban sem volt biztos, hogy is alakultak úgy a dolgok, hogy a nő nála kötött ki, de azt tudta, hogy a férje halála óta eltelt két év után az volt az első – és azóta is az egyetlen – alkalom, hogy bárkinek is beszélt volna róla.

Sosem volt nővel előtte. És biztos volt benne, hogy ezután sem lesz. Egyszeri alkalom volt: két nő bajtársiassága, ami valahogy magától értetődően teljeseedett ki azon az éjszakán. Réka zseniálisan értett hozzá, hogyan vegye rá az embert, hogy észrevétlen megnyíljon neki. Óvatos volt és finom, diszkrét, ha kellett, és provokatív, ha annak volt az ideje. Júlia annyira feloldódott a figyelmében, hogy már csak a nő kora hajnali távozása után jött rá, Réka alig beszélt a saját problémájáról.

A még mindig izzadtságtól hűvös paplanba burkolózva, félálomban megfogadta, hogy legközelebb csak a másik fog beszélni.

De aztán nem lett legközelebb. A nyomozást a következő héten lezárták, és Júlia többé már nem tudta elérni a nőt. Hetekig próbálkozott, de a számát megszüntette, az e-mailjeire nem

válaszolt, a Facebookon pedig törölte az ismerősei közül.

Aztán egy reggel Júlia úgy ébredt, hogy tudta: többé nem fogja keresni. A nőnek valószínűleg igaza van. Nyilvánvalóan új életet akar kezdeni az után a rengeteg szörnyűség után, amin keresztülment, és ehhez a százados volt a legkevésbé megfelelő társ.

Érezte, hogy az első pohár bor kellemes zsidbadtságot kezd kioltani az izgalom, amit a Rékával töltött idő felidézése keltett benne, kiment a konyhába, újratöltötte a poharát, és megpróbálta a keresést máshogy.

A Facebookon Bagdi Károly csak egy volt, mégpedig az, aki épp öt éve volt halott. Kísérteties, ahogy ezek az elhagyott profilok még évek múltán is ott bolyonganak közöttünk, ha nincs senki a családban, aki venné a fáradságot vagy értene hozzá, hogy inaktívvá tegye őket. Júlia azt gyanította, Réka egyszerűen túl fájdalmasnak találta volna végképp kitörölni a világból a férfit, akivel le akarta élni az életét.

A profilon gyakorlatilag semmilyen biztonsági beállítás nem volt, így a férfi ismerősei is nyilvánosak voltak. Júlia elkezdte görgetni az abc-sorrendben sorjázó neveket – a férfinek 1152 ismerőse volt –, és kizárólag a Réka keresztnévűeknél állt meg. A vezetékneve igazából bármi lehet. Júliának fogalma sem volt, hogy hívták a nőt, mielőtt férjhez ment.

És hirtelen ott volt. Gyarmati Réka. A profilképen alig hasonlított arra, akinek ő megismerte. Egy luxus resort cölöpökön álló, széles, deszkázott hídján állt, bokáig érő bő fehér lenvászon ruhájából feszített zászlót formált az óceán felől beköszönő szél, boldogra barnult arcán felszabadult széles nevetés húzta keskenyre a fakókék szemet, világosszókére festett, hátközépig érő tincsei kígyókként tekergőztek a szélben az arca körül. Gyönyörű volt.

Júliát mellbe vágta, amit látott.

Bevillant egy kép, ahogy a pesti garzonja kiült kanapéján kuporgott, lábait maga alá húzva, festetlen félhosszú haja a szemébe lógott, tövig rágott körmeivel idegesen babrált az arcán, szeme alatt mély kékeslila karikák.

Nem volt rá büszke, de maró féltékenységet érzett. Neki sikerült. Továbblépett. Nem is akárhogy, ahogy a mellékelt ábra mutatta.

Megemelkedett a pulzusa, ahogy a nő üzenőfalát kezdte pörgetni,

de hamar csalódnia kellett. Réka, aki már nem Bagdi, hanem Gyarmati volt, legalább egy dologban hú maradt önmagához.

Semmit nem posztolt, amióta csak megnyitotta a profilját. Az oldalán kizárólag csoportos névnap-i köszöntések voltak, amelyeknél az emberek őt is bejelölték az összes többi Réka nevű ismerősükkel együtt, letudva ezzel a kötelező, érzelemmentes köröket. Születésnap-i köszöntés egy sem volt, a százados innen tudta, hogy a nő még a születési dátumát is elrejtette.

Szinte semmit sem tudott hát róla azonkívül, hogy más lett a neve, hogy gyönyörű, és hogy ma délután a vonyarcvashegyi buszmegálló padján ült egyes-egyedül. De tudni akart róla mindent.

3

A másnap reggeli hétindító értekezlet csigalassúsággal haladt, a Bűnügyi osztály vezetője, Kalmár Tibor alezredes pedig sajnos alkalmatlan volt arra, hogy kollégái figyelmét néhány percnél tovább megragadja.

– Júlia, maga lett a szerencsés kiválasztott, hogy az Europol-os kérdőívet kitöltve visszaküldje a központba. Nem nagy ügy, csak hatvanhét oldal, a határidő mondjuk ma.

A nő gondolatai az értekezlet előtt a nyilvántartásból és óvatos baráti telefonokból összeszedett információk körül jártak, így ijedten rezzent össze a neve hallatára. Megköszörülte a torkát, és épp válaszolni akart, de a főnöke gyorsan megelőzte.

– Magának most úgyszincs új esete, ha jól látom? Az öregnek nem segített senki, hogy megmurdaljon abban a vonyarci borospincében, ha jól értem Horváth kolléga kissé terjengős jelentését. Tényleg, ha már itt tartunk. Nincs kedve végre megtanítani a maga mellé beosztott fiatal, kevésbé tapasztalt kollégát egy korrekt jelentés megírására? Ellenőrizte egyáltalán, mielőtt elém került?

Horváth hadnagy szakállmentes arcrészét – amely szerencséjére nem volt túl nagy felület – előntötte a vörösség, és észrevétlenül kissé lejjebb csúszott a kemény, támlás széken.

Júlia újra megköszörülte a torkát, hogy végre elejét vegye a széles tárgyalóasztal körül ülő rablásis és életvédelmis kollégák egyre erősödő gúnyos kuncogásának, de az alezredes nem tartott igényt

a válaszra, helyette inkább bevitte a kegyelemdőfést.

– Az Európai Parlament és a Tanács 2015/2219. számú rendelete az Európai Unió Bűnüldözési Képzési Ügynökségéről, másnéven CE-POL – húzta el hosszan a szavakat, kiváltva ezzel a betörési csoport vezetőjének eddig komoly erőfeszítések árán benntartott nyerítésszerű röhögését – végrehajtásával összefüggésben a napi operatív munka során felmerült anomáliák feltérképezése érdekében kitöltendő kérdőív tehát Kardos százados... ahh pardon, Dr. Kardos százados igazán testhezálló feladata lesz. Maga úgylis az egyetlen jogász itt, az újjából is kirázza, ez nem is kérdés. Kérdés? Probléma? Óhaj? Sójaj?

– Nincs, alezredes úr – jutott végre szóhoz Júlia, és gyorsan becsúszta a mappájába az asztalon feléje dobott vastag paksamétát.

Tizenegy is elmúlt, mire végre visszaértek a keskeny, cellaszerű közös irodájukba, aminek bútorzatához az idő vasfogán kívül más nemigen nyúlt az épület felhúzása óta eltelt bő húsz évben.

– Mondjuk kurvára elolvashattad volna, mielőtt leszignózod – dűnnyögte Horváth hadnagy, és eszelősen rázni kezdte a shakerben a mentás csokoládé ízű proteinturmixot. A szűk, levegőtlen térben rögtön terjedni kezdett a mesterséges aroma tolakodóan émelyítő bűze, amint a férfi lepattintotta a műanyag edény kupakját. A százados elfintorodott, felpattant a székéről, és elindult az ajtó mellett álló leharcolt alumíniumfogas felé.

– Újabb fantasztikus sportcélok? – fordult vissza az ajtóból, miközben hosszú fekete szövetkabátját gombolta.

– Idén tuti, hogy benne leszünk a top 5-ben az Ultrabalatonon a kategóriánkban, főnök!

– Hajrá – mutatott mérsékelt lelkesedést a nő, majd némi cinikus félmosoly kíséretében hozzátette: – Ha megittad a csodaturmixodat, szakíts egy kis időt a kérdőív kitöltésére, otthagytam az asztalomon. Írj, amit akarsz, úgyse olvassa el a kutya se. Én elmentem, lehet, hogy ma már nem jövök vissza. Jó mulatást!

A cifra káromkodást, ami ezután menetrendszerűen érkezett, már nem állt szándékában meghallgatni.

A sötétszürke mennyezetként a város fölé ereszkedő ködrétegből apró hódara szitált, az emberek mélyen behúzták a nyakukat a sálak alá, és tekintetüket a térköre szegezve jó tempóban haladtak a dolgukra. Júlia levakarta a szélvédőről a kora reggel óta újra visszafagyott jégréteget, maximumra állította a fűtést a jócskán tíz év feletti, megbízható kis Mercedes A-ban, és elindult kifelé a városból.

Gyanította, hogy a vonyarcvashegyi Szarvas utca fenn van valahol a hegyen, és Réka Facebookos profilképe alapján azt is meg tudta tippelni, hogy nem egy olyan kaliberű házhoz tart éppen, mint ahol a hétvégén az öreg halála miatt helyszíneltek.

A 71-es útról a hegy felé kanyarodva tempósan haladt felfelé a Berzsényi utcában, sorra hagyva maga mögött a Balatonra táruoló, csodás panoráma felé sóvárgó új építésű egyenvillákat. Mire a Szarvas utcáig ért, a kis Mercedes már a kettést is csak fogcsikorgatva tolerálta, Júlia félrehúzódott egy magas gazzal felvert, félbehagyott építési telek mellett, és gyalog folytatta útját. Nem akarta, hogy az autó zaja hamar észrevétesse a hatalmas telkeken pöffeszkedő luxusvillák lakói számára. Meglepetést akart.

A ház egy határozottan túlméretezett, hófehér téglatest volt egy kimódoltan mediterránra fazonírozott, déli lejtésű telek közepén. Ezen a házon már az előző nyáron is megakadt a szeme, ahogy a vízből a hegyet kémelte. Azt a pletykát hallotta, hogy a környéken számos éttermet üzemeltető közismert férfi, aki még kétgyerekes apaként húzta fel a megalomán épületet számos hatóság felé kiosztott számos boríték és apró figyelmesség eredményeképp, de mire beköltözött, már egy új asszony holmiját cipelték be a költöztetők.

Ez lenne hát Réka. Ide jutott. Júlia újra és újra próbálta összefésülni a két képet, amit a nőről ismert, de ez egyre inkább kivitelezhetetlennek tűnt.

Lehet, hogy mikor azon a kibíratatlanul forró július végi délutánon – amikor igazán már csak a vízben lehetett megmaradni – felnézett erre a hatalmas fehér kockára, és azon morfondírozott, vajon ki élhet benne, nos, meglehet, hogy Réka épp itt állt a felső szinten végigfutó

hatalmas terasz biztonsági üvegkorlátjának támaszkodva. Lehet, hogy meztelenül állt, kezében egy pohár rozéval, szórakozottan nézte az alant a szaporodó algák miatt smaragdos zöldre váltó víz part menti sávját telepötyöző közönséges halandókat, lehet, hogy a férfi kilépett mögé a nappaliból, amelynek az üvegfala teljes terjedelmében eltolható, hátulról átkarolta, belecsókolt a nyakába, bevezette a hálószobába, és hosszan szeretkeztek.

Némi erőfeszítéssel visszaterelte gondolatait az előtte álló feladatra, és megnyomta a kaputelefont.

A ház jó húsz méterrel feljebb állt, semmi mozgást nem látott. Várt egy percet, és újra megnyomta a csengőt, bár addigra már rájött, hogy ha itthon is van valaki, nem fog reagálni. Komótosan visszaindult a kocsijához, anélkül, hogy hátranézett volna, és tudta, ha valaki mégis otthon van, most valószínűleg épp őt figyeli, ahogy távolodik.

Visszaült a kocsiba és várt. Vastag, kötött buklesáliját fölhúzta a szája és az orra elé, kicsit lejjebb csúszott az ülésben, megmozgatta átfagyott lábujjait a vékony bőrcsizmában, és bekapcsolta a Radio101-et. A horvát rádiócsatorna nem a magyar kereskedelmi adók által a hallgatókra okádott egyen mainstreamet nyomta, és legalább nem kellett figyelnie a hírekre, mert úgysem értette őket.

Az sms-t jelző rövid hangra összerendezte. Nagyot zökkenve ütött félre a szíve, mikor elolvasta az üzenetet, ami rejtett számról érkezett:

„Mi a francért jöttél ide? Azt hittem, már rég felfogtad. Vége. Lépj tovább, és ne merj még egyszer zaklatni.”

Még mindig a kijelzőt bámulta, és egyenletes ki- és belégzésekkel próbálta rendezni a pulzusát, amikor egy fehér Porsche Cayenne fordult ki a Szarvas utcából, és kövér gázzal megindult lefelé a hegyről. Réka lárvaszerű arccal mereven nézett előre a szélvédőn keresztül, hosszú szőke haja szoros copfban, arca festetlen.

Kardos Júlia megvárta, hogy elhaljon az autó hangja, aztán kiszállt, és visszaindult a házhoz.

A férfi hangja a kaputelefonban határozottan türelmetlennek tűnt.

– Ki maga, és mit akar? Az előbb is maga nyomta a csengőt? Nem veszünk semmit.

– Jó napot. Kardos százados vagyok a keszthelyi kapitányság

bűnügyi osztályáról. Lenne rám néhány perce?

– Milyen ügyben?

– Igazából Gyarmati Rékát keresném. Itt lakik, ha jól tudom.

– Mit akar a feleségetől? Egyébként sincs itthon.

– Esetleg önnel beszélhetnék?

– Velem? Miért?

– Nem fog sokáig tartani. Csak néhány kérdés, és már itt sem vagyok. Beengedne, kérem? Nem akarok panaszkodni, de kutya hideg van idekint.

Júlia tisztán érezte, hogy a férfi a házban, aki épp őt bámulja a tökéletes felbontású képernyőn, erősen habozik, de talán meggyőzhető.

– Hát... nem igazán alkalmas, épp a közepén vagyok... valaminek.

– Ha gondolja, megvárhatom idekinn, amíg végez.

– Úristen, de erőszakos maga, na jó, jöjjön – fújtatott a férfi dühödten, és egy pillanattal később a magas falkerítésbe ékelt kapu zárja halk kattanással engedett.

A férfi, aki kitérte előtte a széles, fehér acél bejárati ajtót, egyáltalán nem olyan volt, mint amilyennek Júlia elképzelte.

Virágmintás inget viselt, terebélyes hasa jócskán rálógott bordó vászon chino szabású nadrágjára, ami határozottan nem volt előnyös fazon zsírosan vaskos combjaira. Egész megjelenéséből kínos igyekezet áradt, hogy a koránál jóval fiatalabbnak tűnjön, mérsékelt eredménnyel.

– Na mondja gyorsan, mit akar, és előbb, ha megkérhetem, igazolja magát.

– A feleségével kapcsolatban lenne néhány kérdésem – toporgott a nő a tágas hodálynak ható előszobában, miközben előhalászta táskájából az igazolványát. A férfi rápillantott az igazolványra, aztán hosszan tanulmányozta a nőt, különös tekintettel a kigombolt szövetkabát alól elővillanó selyemblúz domborulatára.

– Mikor ismerkedett meg a feleségével?

– Mi köze hozzá? Egyébként meg tökmindegy, öt éve lesz a nyáron. Na, jöjjön, ne álldogáljon ott. Kér egy kávé? Úgyis most akartam csinálni magamnak egyet.

– Köszönöm, nem kérek semmit – válaszolta a százados, és

követte a férfit a nappalival egy légtérben lévő hatalmas konyhába.

– Mit tud az előéletéről?

– Hogy miről?! Maga szórakozik velem?

– Ismeri a családját? A szüleit? Tud róla, hogy vannak-e testvérei?

– A szülei jó tíz éve halottak, testvére nincs. Egyszál maga van a világban. Vagyis, ez nem igaz. Itt vagyok neki én.

– Tudja, hogy már volt férjnél?

– Dehogyan volt, mekkora baromságokat beszél. Én vakartam ki a szarból, ha tudni akarja. A szülei halála után belecsúszott a drogokba, és elindult a lejtőn. Felvettem az egyik étterembe a szezonra, mert megsajnáltam. Aztán egymásba szerettünk. Ennyi.

Júlia tétovázott, de aztán inkább folytatta.

– Az első férje meghalt. Ez Budapesten történt. A férfi becsavarodott, és meg akarta ölni. Dulakodtak. A felesége véletlenül leszúrta. – Várt egy kicsit, aztán kimondta a férfi hátának, amiért idejött. – Ma reggel kicsit utánanézttem magának. És érdekes dolgokra akadtam.

A férfi válaszolt valamit, de a hangját elnyomta a kávéfőző zaja, ahogy visítva darálni kezdte a kávészemeket.

– Hogy mondta?

– Annyit mondtam, hogy takarodjon. És nem mondom még egyszer. Legközelebb ha akar tőlem valamit, vagy paranccsal jöjjön, vagy keresse az ügyvédemet.

A százados lecsusszant a pult melletti forgós bárszékről, és elindult a bejárat felé, nyomában a férfival.

– Enyém volt az az ügy Pesten. Ha mégis beszélni akar velem, letettem a pultra a névjegyemet. Bármikor hívhat – mondta, miközben kilépett a fagyosszürke szitalásba. Hátrafordult, az utolsó mondatát azonban már csak a rávágódó bejárat ajtóhoz tudta intézni. – Szerintem jobban tenné, ha felhívna.

Kint mély levegőt vett, és megpróbálta összeszedni magát. Réka azt mondta, sosem drogozott. Kifejezetten undorodott az ilyen dolgoktól. Vagy neki legalábbis ezt mondta.

A kocsinhoz érve tárcsázott, rányomott a telefon hangszóró funkciójára, mert a kihangosító beszerelése egyike volt azoknak a tételeknek, amelyeket sehogy sem sikerült kigazdálkodnia a szabad szemmel alig látható fizetéséből. A készüléket az ölébe tette, és indított.

– Jött a telefonomra egy sms egy rejtett számról. Lekérnétek majd a szolgáltatótól?

– Főnök, megtennéd nekem azt a szívességet, hogy elmondod, mi a francot is csinálsz éppen?

– Ma reggel lekértem egy régi pesti ügyem aktáját. Az asztalomon hagytam. Olvasd át, és ha még ma visszaérek, mondd el, hogy szerinted mit nem vettem észre annak idején. Ma már kiszúrja a szememet – válaszolta a százados, miközben az arca olyan sötétvörösre váltott a szégyentől meg a dühtől, amilyen utoljára talán azon az általános iskolai kóruspróbán volt, mikor az idős, nagy tekintélyű karnagy az egész kórus előtt nevezte karikalábú Kardosnak. Aztán bontotta a vonalat.

5

Kardos százados ruhástól feküdt az ágyán, a puha palackzöld ágytakarót magára húzva, az éjjeli szekrényen álló olcsó műanyag ikeás olvasólámpa jócskán túlmelegedve rajzolt tenyéryi sárga kört a párnán szanaszét heverő aktákra.

Kitapogatta az ágyon a mellette heverő telefont, és anélkül nyomott rá a hívásfogadásra, hogy félig nyílt szemhéjai alól megállapíthatta volna, ki is a hívó fél.

– Hogy értette azt, hogy becsavarodott?

– Hmm...várjon egy kicsit...hogyan mondta? Kivel beszélek?

– Délelőtt, mikor nálam járt, azt mondta, hogy az a férfi becsavarodott. Ezt hogy értette?

– Á, maga az, Gyarmati úr! Örülök, hogy mégis felhívott – ült fel a százados hirtelen az ágyban, és szabad kezével alaposan megdörzsölte a szemét. – Bár mondjuk nem bántam volna, ha munkaidőben teszi. Nézze, ezt nem tudom magának telefonon elmagyarázni. Tudunk holnap találkozni valahol?

– Attól tartok, nem lehet. Délelőtt megyünk fel Pestre. Este tízkor indul a gépünk Srí Lankára.

Júlia kikászálódott az ágyból és elindult a fürdőszobába, hogy kiöblítse a száját, mert annak a következménye, hogy fogmosás nélkül aludt el, émelyítő hullámokban zúdult rá, ahányszor csak megszólalt.

– Az ő ötlete volt, hogy utazzanak el? – kérdezte, majd nagy

adag alkoholmentes szájöblítőt öntött a kupakba, a szájába vette, alaposan gargalizált és a mosdóba köpte.

– Hát, ha akarja tudni, igazából... azt hiszem, igen.

– Mit mondott egész pontosan?

– Tegnap délután, amikor hazajött, felvetette, hogy leléphetnénk egy időre valami meleg helyre. Tudja, ő már csak ilyen. Szereti a spontán dolgokat. Igazából azonnal el is rendezett mindent. Van egy cimborám, akinek utazási irodája van Egerszegen, őt hívta fel. Pikk-pakk megvolt.

Júlia a szeme körül épp az imént széjjelkent fekete szemfestéket próbálta ledörgölni egy, a mosdó szélén talált előző napi használt sminkvattával, miközben nehezen ébredező agya a hallottak hatására gőzerővel kapcsolt a legmagasabb fokozatba.

– Nézze, találkozunk. Akár azonnal, ha holnap már nem fér bele. Muszáj beszélünk. Hol van most? Nem otthonról beszél, ugye?

– Nem. Az egyik éttermemben vagyok Győrökön. A Kilátó csárdában. Ismeri? Ilyenkor télen amúgy zárva vagyunk, de én bejöttem, mert van itt is egy dolgozószobám. Mielőtt elmegyünk, el akartam még intézni néhány üzleti dolgot. Nézze. Fogalmam sincs, mire célozgatott, de most már tisztán akarok látni. Biztos, hogy az egész egy baromság, de tudni akarom, mielőtt elutaznánk.

– Maradjon ott, ahol van. Negyed óra múlva odaérek. A felesége tudja, hogy ott van?

– Annyit mondtam neki, hogy még el kell intéznem egyet s mást. Amikor eljöttem, megszállottan csomagolt.

– Rendben, nemsokára találkozunk.

6

A Kilátó csárda lehajtója előtt néhány méterrel állt meg az út mellé lehúzóda, mert az utolsó kanyarból kihajtva észrevette, hogy az étterem kihalt parkolójában két autó áll.

Kiszállt a kocsiból, és a sötétségbe burkolózó, tekintélyes méretű épületet figyelte, melynek háttérében a Balaton bazaltfekete tömege terült el. A Tesla mellett, aminek kormányja mögött Gyarmati Ferencet, a sokéttermes vállalkozót tudta elképzelni, ott parkolt a fehér Cayenne is.

Lenémította a telefonját, és óvatosan megindult az étterem felé a deresre fagyott murvával felszórt nyílt terepen. Hirtelen nagyon védtelennek érezte magát, és magában elátkozta azt, aki egy néhány évvel ezelőtti családi tragédia miatt úgy módosította a fegyvertartási szabályzatot, hogy szolgálaton kívül nem tarthatták maguknál a fegyverüket.

Ahogy egyre közelebb ért, a védtelenségéből fakadó harag szinte átmenet nélkül váltott csendes elszántságba. Meg kellett bizonyosodnia. Ki kellett javítania a hibát.

A kilencvenes évek divatos Makovecz-stílusában épült, az akkori tömegturizmus emberáradatára méretezett földszintes épület fala ontotta magából a fagyot, ahogy Júlia a hátát nekivetette, hogy felmérje a terepet. A sokosztatú faablakok vak szemekként meredtek a semmibe, de ahogy lassan végigarszolt a keleti oldalon és ráfordult az épület tóra néző homlokzatának oldalára, az egyik középső ablakból meleg, sárga fénycsík vetült a járdára.

Leguggolt, lassan elhaladt az ablak alatt, és elaraszolt a kétszárnyú masszív tölgy bejárati ajtóhoz. A kilincs megkönnyebbülésére hangtalanul engedelmeskedett. Bent meglapult a bejárattól jobbra álló, ódivatú tölgy tálalószekevény mellett, és fülelt. A helyiségből, aminek az ablakából a fény szűrődött ki, furcsa zajok hallatszottak.

Valaki alig hallhatóan felnyögött. Férfihang. Aztán szünet. Idegőrlően hosszúnak tűnő ideig teljes csend.

Aztán mélyből feltörő hörgés, rögtön utána pedig újra valami ritmikusan ismétlődő zaj.

Centiről centire közelítette meg a helyiséget, hogy beleshessen a résnyire nyitva hagyott ajtón. Először csak a szőrrel vastagon benőtt, megereszkedett, sápadtan világító férfifeneket látta meg. Ütemesen dolgozott, minden alkalommal meggyötört nyögésre kényszerítve a topolya berakásos antik íróasztalt.

A nő, aki az asztal lapját borító fűzöld gyapjúbetéten hanyatt feküdt, minden döfésre kipréselt magából egy szót.

– Akkor... aláírjuk... jó? Mind ... a... ketten. És... holnapután... már... a... hófehér... homokon... baszol. Akarod? Akarod, mi? Tudom, hogy ezt... akarod.

A férfi háta megfeszült, fejét hátraszegte és hosszú, horkantásszerű hangot hallatott.

A pár azonnal szétvált, a férfi felhúzta a nadrágját, a nő papírzsebkendőjét vett elő a táskájából, gyorsan megtörölközött, és felvette a földre dobott szűk farmerét.

– Nem is értem, mit problémáztál ma egész nap. Úgyis csak én kellek neked, és rendben leszel megint. Csak mi ketten, és itthon hagyunk minden szart. Ott nem kell félned senkitől. Oda úgyse jön utánad senki. Csak bízz bennem, szivi – simogatta a nő a szavaival, miközben elővett egy tollat a táskájából.

– Oké... de még mindig nem magyaráztad el.

– Mégis, mit? – csattant Réka hangja, és türelmetlenül ki-be kapcsolgatta a golyóstollat.

– Hogy mért nem mondtad, hogy voltál már férjnél.

– Számít ez? Annyi mindent elmondtam neked. A drogot, azt, hogy padlón voltam... Félttem, hogy ha még ezt is megtudnád, az túl sok lenne neked. Szerencsétlen baleset volt. Nem tehettem mást. Meg akart ölni, teljesen kifordult magából. Szeretlek, bébi, nekem csak te vagy – búgta émelvítően Réka, és a nadrágon keresztül keményen megmarkolta a férfi épphogy csak visszacsomagolt farkát. Ferenc felhorkant, aztán gyengéden kisimított Réka arcából néhány hajszálat, és puhán szájon csókolta.

– Én is szeretlek, bébi. Bocs az egészért, hülye voltam.

Először észre se vették a századost az ajtóban.

Júlia azonban megköszörülte a torkát, és most végre senki nem fojtotta belé a szót. Mondandója pedig volt.

– Úgy látom, sikerült összeszedned magad. Mikor utoljára láttalak, szörnyen kétségbeesettnek tűntél. Végtelenül sajnáltalak. Talán kicsit túlságosan is, nem igaz?

Réka megperdült a tengelye körül, és a nőre meredt.

– Kurvára tudtam, hogy fel fogsz itt bukkanni. Felizgultál, mi? Váld be, hogy nedves lettél, amíg kukkoltál. Fogadjunk, hogy azóta se voltál senkivel. Nem is csodálom. Nekem is rohadtul koncentrálnom kellett, hogy el ne röhögjem magam közben. Vagy el ne okádjam.

– Hidegen hagy a szemétkedésed, nem ezért vagyok itt – keményítette meg a hangját Júlia, miközben figyelte, ahogy a férfi nehézkesen lehuppan az íróasztal mögött álló Chesterfield fotelbe, és hol a feleségére, hol a nyomozóra mered.

Réka nem mozdult, mereven állt az íróasztal előtt, kezével igyekezett

a háta mögé tolni az asztalon heverő formanyomtatványokat.

– Ugyanaz a séma, mi? Elképesztő vagy. Elképesztően merész – mondta csendesen a százados, és félmosollyal nézte, ahogy a nő arcán végigsuhan a büszkeség. – És persze elképesztően ostoba is.

– Mi van?

– Ma reggel érdekes beszélgetésem volt a keszthelyi fogdán egy úriemberrel. Talán ismered. Hisz nemrég találkoznótok kellett volna, nem igaz? Rémlik, ugye? A vonyarcvashegyi buszmegálló, vasárnap délután kettőkor? Azt hitted, így óvatos leszel? Semmi telefon. Közterületen leül egymás mellé két idegen, vált pár udvarias mondatot, és ennyi. Csak le kellett kérnem a régi aktát, és ott volt. Wéber Dávid. Piti kis tolvaj, néhány betörés, közszeméremérsértés, semmi komoly. Ő tört be hozzátok öt évvel ezelőtt. A férjed – az akkori, aki életed szerelme volt, legalábbis azt mondtad, emlékszel? –, a férjed rajtakapta, verekedtek, de el tudott menekülni. Aztán jöttek a telefonok. Rejtett számról. Ostoba, idegesítő szuszogás, a legváratlanabb időpontokban. Nem csoda, hogy a férjed teljesen kiborult. Hogy is mondtad: tiszta paranoiás? Így mondtad, ugye? Tudta mindenki. A család, a barátok. Tudtuk mi is, hisz annyiszor elmondtad. Félsz tőle. Bolond. Folyton magánál hordja a kését. Néha meg sem ismer. Mit adagoltál neki? Mindig utáltad a drogokat, igaz? Ez nem volt hazugság. Ez az egy legalább nem. De rohadtul értettél hozzájuk. Mire megtaláltuk a betörőt, a férjed már halott volt. Véletlenül leszúrtad, miközben dulakodtatok, mert eszelősen rád támadt az egyik éjszaka. Ez a Wéber meg két évet se ült a betörésért. Kapott tőled annyit az életbiztosításból, hogy nem érezte úgy, hogy rosszul járt, ugye?

Gyarmati Ferenc arcán lassú ütemben terült szét a megdöbbenés. Ültében kihúzta magát, és könnyölgően a feleségére nézett, aki a pulzusa emelkedésével azonos ütemben kezdte egyre hangosabban venni a levegőt.

– Réka, mondjál már valamit, az isten szerelmére. Mondd, hogy hazudik.

– Örülök, hogy megjött a hangja, Gyarmati úr. Látom, lassan megjön az esze is. A múlt hónapban megpróbált magukhoz betörni valaki. Maga tetten érte a maszkos férfit, dulakodtak, de az elmenekült. Azóta rejtett számról rendszeresen kap üzeneteket.

Két hete megbízott egy magánnyomozó céget, hogy nyomozzák le a hívást, és felvett egy testőrt, aki szinte mindig magával megy mindenhová.

– Réka, mondd, hogy ez nem igaz – suttogta a férfi, és az arcát a kezébe temette.

– Hallgass már, te szerencsétlen – vetette oda neki a nő, anélkül, hogy ránézett volna.

– De ezzel a Wéberrel nagy bakot löttél – folytatta a százados, és érezte, ahogy a vér szédítő sebességgel száguld az ereiben. – Ez egy ócska kis mutogatós. A hévízi fedett fürdő női öltözőjének az egyik kabinjában rejszolt nyitott kabinajtónál. Nem bírt magával a szerencsétlen. Ezért vártad hiába vasárnap. Már nálunk melegedett. Rohadt nagy mázlim volt. A dolgok csodálatosmód az én kezemre játszottak. De meg is érdemeltem. Azok után, ahogy legutóbb átvertél. Mikor megláttál vasárnap az autóban, megdöbbsz, nemde? Meg kell mondanom, én is. Álomban nem gondoltam, hogy itt fogunk összefutni. Hát még az mennyire kiboríthatott, amikor másnap megjelentem nálatok. Rögtönöznöd kellett. Rájöttél, hogy még egyszer ugyanazt nem játszhatod el az orrom előtt. Így aztán megszervezted az utazást. Ott kinn, az isten háta mögött persze megcsináltad volna, mi? Egy percig se gondoltam, hogy le akarsz állni. Nem is tudnál. Rákaptál az ízére.

– Fogd be a mocskos pofád, te huszadrangú kis senki zsarú, úgyszincs ellenem semmid – sziszegte Réka, és egész testében remegni kezdett.

– Ma mindenre kiterjedő tájékoztatást adtam ennek a Wébernek a rá váró kilátásokról. Többszörös visszaeső. Vígán kezdett dalolni a ti kis kettősötökről, amint meglengettem előtte a vádalku lehetőségét. Több van ellened, mint gondolnád.

– És mégis, mit tudsz most velem csinálni, te szerencsétlen? Ha jól látom, még fegyver sincs nálad. Úgyhogy én most lépek is. Te mesterdetektív – húzta el gúnyosan a szót Réka, aztán ideges fejhangon felvihogott.

– Nálam viszont van – érkezett egy kissé bizonytalan férfihang a százados háta mögül –, és természetesen használni is fogom, ha okot ad rá. Ne próbálkozzon semmivel.

A nő kék szemében annyi hidegség volt, hogy Júlia egy pillanatra

ösztönösen elkapta róla a tekintetét, aztán kényszerítenie kellett magát, hogy rögtön utána újra a szemébe nézzen. A szája, ami – még emlékezett, annyiszor emlékezett – puha volt, mint a kanálra szedett kikericsárga, hűvös vaníliapuding, amibe gyerekkorában előbb hosszan belesüppesztette ajkait, mielőtt a szájába vette volna, a szája, ami olyan erőszakos volt, mintha az élete függne rajta, hogy őt boldoggá tegye, most pengeacél volt.

– Azt hitted, szerettelek? – szólalt meg Réka undorodva. – Te szerencsétlen. Te is bevettél mindent. Szinte már túl könnyű volt. Szánalmas voltál.

És akkor dr. Kardos Júlia százados mélyen beszívta a levegőt, és a lapockáit összehúzza határozott mozdulattal kiemelte a mellkasát.

– Gyarmati Réka, őrizetbe veszem Bagdi Károly 2015. május hó 15. napján történt meggyilkolásának megalapozott gyanújával. Jogában áll hallgatni, de minden, amit mond, felhasználható ön ellen a bíróságon.

Horváth hadnagy némán figyelte a két nőt. Azon kapta magát, hogy egy darabig még a lélegzetét is visszatartotta.

– Úgy kellett beméretnem a telefonodat, hogy megtaláljalak, főnök – mondta nem sokkal később a járőrökcsi hátsó ülésén, ahová a helyszínelés idejére ültek be melegedni. – Többet ilyet ne csinálj. A frászt hoztad rám. Az aktát ugyan hiába olvastam el oda meg vissza, semmi okosság nem jutott az eszembe, de azt láttam, hogy nagyon rápörögtél a történetre. Mikor nem tudtalak elérni, biztos voltam benne, hogy valami egyéni akcióba kezdtél. Legközelebb bízhatnál bennem jobban. Most se voltam olyan rossz, nem igaz? – kérdezte, miközben ügyetlen kísérletet tett rá, hogy kacsintson.

– Nem tagadom, mióta ismerlek, most először örültem annak, hogy megláttalak – válaszolta Kardos százados, és fáradtan elmosolyodott.

Zajáczy D. Zoltán

Zajác D. Zoltán 1966-ban született Kisvárdán. A szentesi Horváth Mihály Gimnázium irodalmi-drámai tagozatán érettségizett, majd a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem bölcsészkarán szerzett diplomát. Huszonöt évig dolgozott a médiában, a kilencvenes évek második felében az akkor legnézettebb magyar televíziós műsor, a Friderikusz Show szerkesztője volt. Jelenleg középiskolai tanár. Hobbija a zenélés, a nyolcvanas évek elején a legendás Cipőfűző zenekarban Bódi László Cipő szerzőtársa volt. 2021-ben jelent meg nagy sikerű első regénye, a Véres Balaton, amelyet hamarosan követett a folytatás, a Haragos Balaton, majd a trilógia befejező kötete, a Dermesztő Balaton.

Túl az Elba-hídon

Az Elba-menti Vegyi Művek éjjeliőre a szokásos esti sétáját végezte a műút mellett fotó betonkerítés mentén. Az övére függesztett zsebrádióban egy kellemetlen női hang éppen a híreket olvasta fel. Az öreg a falnak támaszkodott, és megpróbált rágyújtani, a művelet azonban sehogy sem akart sikerülni az erősödő szél miatt.

Négy-öt gyufaszál hevert már a lábainál, amikor egy fényszóró csíkja söpört végig a betonkerítésen, amint egy autó a műútra kanyarodott.

Kis fehér bogárhátú, nem nehéz felismerni, szinte világít az éjszakában, mint valami berregő, mulatságos kis szörnyeteg. Ismerte jól ezt a hangot. Ilyen autót vett a spórolt pénzén a fiának, jó tíz évvel ezelőtt, valamikor '69-ben. Annak piros színe volt. Emlékszik, mennyire örült neki. Gurul még az ma is. Ha néha meglátogatja, mindig azzal érkezik.

Elégedetten fújta ki a füstöt, csak akkor csóválta meg a fejét, amikor a bányaszerencsétlenségről beszéltek a hírekben. Tizenkilenc ember veszett oda.

A kis fehér Volkswagenben egy huszonnyolc év körüli nő ült. Az autóban is szólt a rádió, a bemondónő a brazil gépet eltérítőterroristák követeléseinél tartott. Aztán beolvasott egy rendőrségi közleményt, mely szerint a hamburgi börtönből megszökött Dieter Krause, a hírhedt sorozatgyilkos. Ismertették a személyleírását, és kérték a lakosságot, hogy legyenek óvatosak. Az úton lévőket arra figyelmeztették, hogy ne vegyenek fel idegeneket az autójukba.

Edina résnyire lehúzta az ablakot és rágyújtott. A visszapillantó tükörből fáradt szempár nézett vissza rá. A nemzetközi vásárról jött. Már jóval túl volt az út felén, most mégis azt érezte, hogy hibát követett el, amikor útnak indult. Szállást ugyan nem kapott sehol, de alhatott volna az autóban. Egy nagyváros közepén nem érezte volna veszélyben magát, itt, a senki földjén azonban már félt volna megállni.

Csak nagy ritkán jött szembe egy-egy jármű, többnyire mély hangon dübörgő teherautók, pazarul kivilágított kamionok.

Aztán egy sárga esőkabátos, integető alakra lett figyelmes. Lassított, hogy jobban láthassa az arcát. Ha férfi, nem áll meg. Még mindig remegett a dühtől, ha a benzinkutasra gondolt, aki egy órával korábban kikezdett vele. Meg aztán itt ez a szökött sorozatgyilkos is a hírekből.

Fékezett. Egy tizenhat év körüli lány hajolt be az ablakon.

- Jó estét! Lübeckbe megyek.

- Szállj be!

Örült ennek a lánynak. Kishíján elaludt már a volán mögött. A kávéja elfogyott, és amúgy sem használt semmit. Végre lesz valaki, aki szóval tartja.

Mellesleg ez a lány is jó időpontot választott az utazáshoz.

- Nem félsz egyedül? – kérdezte, miközben segített a hátsó ülésre tenni a hátizsákját.

- De félek – mondta a lány nevető szemmel, ami így nem hatott valami meggyőzően.

Edina lehalkította a rádiót. A másik, mintha kitalálta volna a szándékát, beszélni kezdett.

- Lübeckben laksz? Vagy valami ismerősöd lakik ott?

Edina fáradtan mosolygott.

- Tovább megyek. Egészen a tengerig.

- Akkor Kielbe, igaz? Ó, az nagyszerű!

Edina nem látta be, mi olyan nagyszerű abban, ha valaki Kielben lakik, de már fáradt volt egy apró ellenvetéshez is.

- Kiel szép város – folytatta a lány elgondolkodva. – Egyszer jártam ott. A kikötőben, a szüleimmel. Tetszetek azok az óriási daruk.

Edina most arra gondolt, mennyire félt ő gyermekkorában azoktól a monstrumoktól.

- Szép a gyűrűd - bökte ki aztán, csak hogy mondjon valami kedveset.

Valóban, egészen különleges gyűrű volt. A lány beszélgetés közben folyton le-fel húzogatta az ujján. Edina nem tudta volna megnevezni az anyagát, azt a tompa fényű, fémesen csillogó, ám inkább műanyagra emlékeztető valamit, nem beszélve az ovális foglalatban álló kőről, amely szinte minden pillanatban változtatta a színét.

Az útszéli fák úgy csörömpöltek a szélben, mintha lándzsák ütődnének egymáshoz. Különös sötétség: se csillaga, se holdja, mintha a tengert álmodná vissza a föld.

A lány elaludt. Edina irigyen figyelte a nyugodt, egyenletes lélegzését.

Ekkor váratlan dolog történt: a lány egész testében megrázkódott. Olyan volt, mint akit áramütés ért. Időnként felnyögött, majd beszélni kezdett, előbb akadozva, majd egyre gördülékenyebben, mindvégig lehunyva szemmel.

Adatokat sorolt a Német Szövetségi Köztársaság földrajzi, népességi viszonyairól, felsorolta a nagyobb városokat, iparvidékeket, közlekedési csomópontokat, kikötőket. Mintha egy földrajzkönyvet vagy lexikont biflázott volna be.

Edina kezdett megrémülni. Előbb az a furcsa gyűrű a lány kezén, most meg ezek a statisztikai adatok. De aztán elhessegette a félelmet, hiszen éjszaka van, órák óta vezet, álmos, tompán működnek az érzékszervei, így minden bizonyosan a szeme is. Egyszerűen kifogott egy tanulósnő kislányt, egy afféle iskola stréberét, tanár néni kedvencét, anyuka büszkeségét.

Ebben a percben érték el a folyót. A híd közepéig enyhén emelkedett az út. Edina ismét felerősítette a rádiót, csak annyira, hogy magát ébren tartsa, de ne ébressze fel a lányt.

Lassított kicsit, az óra mutatója visszabillent száz alá. Nem volt kedve rágyújtani, de félig lehúzta az ablakot. A bezuhanó levegő belekapott a hajába, üdítően fújta az arcát.

A fehér csíkok monoton rendjét nézte a lámpák fényében, de a gondolatai egészen máshol jártak. Egyre nagyobb önuralomra volt szüksége ahhoz, hogy nyitva tudja tartani a szemét. Már nem lehettek messze Lübecktől. Stefanra gondolt, akit még fel sem tudott hívni, hogy útban van hazafelé.

Lübeckbe érve kitette a lányt. Sárga esőkabátja még sokáig látszott a visszapillantó tükörben.

Aztán még jobban felgyorsult az idő. Kiel külvárosába érve megkönnyebbülve dőlt hátra az ülésben, lassított is egy kicsit. Ráhajtott a centrumba vezető útra. A város furcsa módon zászlókkal volt feldíszítve, ami kissé zavarta, hiszen nem volt semmiféle ünnep.

Stefan lejött elé a kapuhoz, majd kinyitotta a garázsajtót.

Edina fáradtan borult a nyakába. Már a zuhany sem tudta felfrissíteni. Az ágyba zuhant, és szinte azonnal elaludt.

Másnap reggel egy látszólag szokványos baleset hírét olvasták be a rádióban, ami azonban felkeltette egy nyugtalan férj és egy idős éjjeliőr figyelmét.

Az Elbától tíz kilométerre északra egy fehér Volkswagenre bukkantak, valószínűleg az éjszaka folyamán szaladt le az országútról.

A gépkocsiban csak egy sárga esőkabátot találtak, valamint egy vezetői igazolványt Edina Zeffer kiel lakos nevére kiállítva.

Kritikák és tanulmányok az irodalomról

Bárány Tibor

Bárány Tibor kritikus, filozófus, egyetemi adjunktus (BME Szociológia és Kommunikáció Tanszék).
Korábbi kötete: A művészet hétköznapijai (Műút-könyvek, Miskolc 2014).

Nyomozók a szarzsáktársadalom peremén

Prae 2020/3. Kortárs magyar krimi

„Tíz éve biztos voltam abban, hogy a magyar krimi reneszánsza elkezdődött. Öt éve reménykedtem. Mára beláttam, hogy nem lesz ebből semmi”, jelentette ki Kondor Vilmos a rá jellemző sarkossággal a [Prae Portálon](#) tavaly decemberben. A nyilatkozat aligha borzolta fel a szerző hűséges olvasóinak kedélyét: a magyar irodalmi intézményrendszer kíméletlen bírálata a kezdetektől fogva Kondor kedves és hasznos elfoglaltságai közé tartozik, mondhatni az írói *brand* része. (És ugyan ki vethetné a szerző szemére, hogy minden megszólalásával igyekszik *karakterben maradni*?) Mégsem érdemes legyinteniünk Kondor lehangoló diagnózisára, mert – szereplőre ide vagy oda – alighanem igaza van.

A magyar krimi kétezres évek végi rövid felfutását követően elmaradt a szisztematikus építkezés. Nem jöttek létre olyan alkotói-kiadói műhelyek, amelyek biztosíthatták volna a sikeres művek „utánpótlását”. Vagy éppen az életművek folytonosságát: a „krimireneszánsz” főszereplői, talán Kondor kivételével, fokozatosan kitűntek a képből. Baráth Katalin évek óta nem jelentkezett új könyvvel, mint ahogy Kolozsi László sem, Csabai László remek *Szindbád*-sorozatának darabjait nem bűnügyi regényként pozicionálja a kiadója, és így tovább. Szemlátomást a könyves színtér egyik szereplője sem tartja fontosnak, hogy a kortárs magyar krimiszerzők művei *együttesen láthatóvá váljanak* a piacon. (Az alapos szöveggondozás, hozzáértő kötet szerkesztés és átgondolt marketing gyakori, fájó hiányáról már nem is beszélve.) A professzionális irodalomkritika pedig továbbra is leginkább ötletszerűen foglalkozik a hébe-hóba megjelenő kortárs detektív- és bűnregényekkel, sokszor nem is tudatosítva, hogy az éppen tárgyalt alkotás milyen műfaji hagyományvonalba illeszkedik.

Az összkép szerencsére mégsem ennyire kétségbeesítő. A biztató fejlemények egyike, hogy a Prae Kiadó pár évvel ezelőtt útjára

indította a Krimi Ma című, kifejezetten kortárs magyar szerzőkre koncentráló sorozatát, és szemlátomást megpróbál valódi alkotói műhelyt szervezni a sorozat „mögé”, állandó szerkesztői gárdával, határozott koncepcióval és összehangolt sajtómegjelenésekkel. A jó munkához idő kell (és feltehetőleg pénz is), ezért lassújárású szériáról van szó: tavaly ősszel még csak a sorozat ötödik kötete látott napvilágot. (Egy időben arról szóltak a hírek, hogy tőkeerős állami tulajdonú szervezetként a Petőfi Irodalmi Ügynökség is aktívan részt vállalna a „magyar krimi” nemzetközi *brand*jének kialakításában. Hogy a tervekből pontosan mi válik valóra, és ez hogyan érinti a Prae kiadói stratégiáját, arról jelen pillanatban még keveset lehet tudni.) Az említett Kondor-interjú szintén a tudatos építkezés jegyében készült: Balogh Endre, a kiadó vezetője a beszélgetés apropóján a tekintélyes szerző szakmai támogatását kérte a sorozathoz és a további elképzelésekhez; vagy legalábbis néminemű bátorítást. Amit ő a maga morózus módján meg is adott: „Remélem, sikerrel járnak, és lesz idejük folytatni azt, amit a magányos harcosok kezdtek el.”

Az első lépések mindenesetre megtörténtek: a Prae Kiadó 2020 tavaszán regény- és novellapályázatot hirdetett. A [felhívásra](#) 211 pályamű [érkezett](#), 10 regény jutott a második fordulóba (az előválogatást a benyújtott mutatónyfejezetek alapján a kiadó munkatársai végezték, a döntős kéziratokat szakmai zsűri fogja elbírálni), a legjobb 13 novella pedig megjelent a Prae folyóirat „Kortárs krimi” címet viselő 2020/3-as számában. A szakértő zsűri – két irodalmár, a Krimi Ma sorozat három szerzője, valamint a kiadó három munkatársa – nem ítelt szűkkeblűen: az első három helyezett mellett további tíz pályamű is helyet kapott a válogatásban.

Milyen képet fest a kortárs magyar bűnügyi irodalomról a Prae folyóirat 160 oldalas különszáma? Pontosabban szólva: miféle kriminovellát írnak a pályakezdők és az eddig még fel nem fedezett tehetségek? (Ugyanis elsősorban ők jelentkeztek a pályázatra. Hacsak nem az történt, hogy a profik pályaművei kihullottak a rostán...) Az összeállításon hiba volna valamiféle reprezentativitást számonkérni, hiszen a zsűri tagjai csak a beérkezett szövegek közül válogathattak. Ennek megfelelően a gyűjtemény igencsak vegyes képet mutat, mind műfaji, mind tematikai szempontból: olvashatunk

a kötetben kommersz krimi és szuggesztív lírai monológot misztikus zárlattal, ironikus *whodunit*ot és véresen komolyan vett *noirt*, metafiktiiv detektívtörténetet és realista életképsorozatot. Talán egyetlen elem közös a novellákban (bár ez sem igaz az összes szövegre): a bűnt szokás szerint a kiszolgáltatottak, a gyengék, a társadalom peremén élők kárára követik el. Akik aztán bizonyos elbeszélésekben a kezükbe veszik a sorsukat, és megfizetnek az ellenük vétkezőknek. Az „igazságosztó idős nő” motívuma Jassó Judit és Háromszéki Nándor írásában is megjelenik, az előbbiben vaskos realitásként, az utóbbiban üres fantasztikumként. Más novellákban pedig a megalázottak végzete annak rendje és módja szerint színpadra szólítja a keménykötésű és agyafúrt hősöket, akik leleplezik a bűnösöket, és bosszút állnak a gaztettekért. Szerzőink általában véve jóval nagyobb fantáziát látnak a bűnügyi művek társadalomkritikai potenciáljában, mint a műfaj(ok) által nyújtott másféle irodalmi lehetőségekben – és ez nagyjából összhangban van mindazzal, ami a krimi nemzetközi vizein történik.

A Prae krimiszámát olvasgatva nehéz elhallgattatni a kisördögöt: a pályázat eredménye éppen azt demonstrálja, ami miatt maga a felhívás megszületett. Tudniillik, hogy égető szükség van jól szervezett alkotói műhelyekre, megbízhatóan működő irodalmi-szakmai közösségekre. Egy kéziratból sok-sok különböző személy – „előolvasók”, irodalmi szerkesztők, szöveggondozók, tipográfusok – együttes munkájának eredményeképpen lesz csak olvasható mű; a szerző tehetsége önmagában nem garancia semmire. (Különösen nem a zsánerirodalomban, ahol is az alkotónak szigorú műfaji szabályok szerint kell kibontakoztatnia a kreativitását.) A Prae-krimiszám szövegei az esztétikai megformáltságuk tekintetében nagyon különböznek egymástól: némelyik gyakorlatilag készen van, némelyik viszont szerkesztőért kiált.

Szerencsére a kötet négy legjobb írása megközelíti a maga ideális formáját. Imre Eszter novellája remeklés: sűrű, költői prózában elbeszél misztikus történet a *kisajátító szeretet* hatalmáról, a rajongott Másikkal való egyesülés vágyáról mint eredendő bűnről – mindez egy jól megtervezett műkincsrablás históriájába ágyazva. (Bosch triptichonjának, a *Gyönyörök kertjének* bal oldali táblája végül visszakerül a Pradóba. Hogy a Paradicsom örökre

elveszett-e, bízzuk ki-ki belátására.) Gődény Balázs írása szellemes és szórakoztató metafikatív elbeszélés, amelyben S. Márló Fülöp, a legendás magánhekus kortárs alakmása egy koszorús költő rejtélyes halála után kutakodik – lépten-nyomon tudatosítva az olvasóban, hogy a detektívtörténetek világában a nyomozás mindig *szövegek értelmezését* jelenti, a valódi tét pedig a megfelelő interpretáció megtalálása. (Az írás korábbi változatát a szerző 2007-ben egyszer már benyújtotta a PIM és a Jelenkor folyóirat „Philip Marlowe Magyarországon” című novellapályázatára; annak idején meg is jelent az egykori Origo [hasábjain](#). Hja kérem, így változik az irodalmi ízlés! Tizenhárom évvel ezelőtt még egy metafikatív elbeszélés, Latzkovits Miklós műve nyerte meg a krimipályázatot. Mai szemmel olvasva Gődény ironikus posztmodern novellája kifejezetten „békebelinek” tűnik – ahogy Latzkovitsé is.) Jules Winkler kémtörténete az 1989-es határnyitás idején játszódik: egy keletnémet lány és egy nyugatnémet fiú Nyugat felé menekül autóstoppal egy Stasi-ügynök és egy magyar állambiztonsági tiszt társaságában. Az elbeszélés precízen adagolja a feszültséget, határozott ecsetvonásokkal, érzékletesen festi meg a politikai világrend megváltozásának pillanatait a „szolgáltatok” perspektívájából – feltehetőleg a zsűri ezért ítélte a szövegnek a második díjat. Az olvasó csak azt sajnálhatja, hogy a szerző nem nagyobb fesztávon, mondjuk kisregény-terjedelemben dolgozta ki a témát – így finomabban, érzékenyebben ábrázolhatta volna a karaktereket és az ő sajátos morális dilemmáikat. Bodor Emese Réka írása ötletes „bérházi *whodunit*”: lássuk, mi történik az egymás szájában élő alsó-középosztálybeli típusfigurákkal (akiket oly jól ismerünk a kortárs magyar próza világából), ha rájuk eresztyük az Agatha Christie-regények kissé mesterkélt dramaturgiáját! A kísérlet sikerült, a magányos informatikusfiú meghalt; a novella megérdemelten nyert harmadik helyezést.

Szintén érdekes olvasmány Jassó Judit lélektani novellája az önvédelemből gyilkossá, majd elszánt igazságosztóvá váló magányos kisnyugdíjasról, vagy Vad Sebestyén elbeszélése a családanyáról, akinek a kilencvenes évek magyar valóságában egyszerre kell szembenéznie a szociális kiszolgáltatottsággal, és feldolgoznia, hogy kisbolti eladóként rablótámadás áldozata lett. Hilgert István írása szintén a rendszerváltás utáni évtizedbe kalauzolja el az

olvasóját – bár itt a közelmúlt inkább a nosztalgia fénytörésében jelenik meg. Az anekdotikus csalástörténetben azoknak a budapesti és nagyváradi „hackereknek” a sorsába pillanthatunk bele, akik egykor nagy üzletet csináltak a telefonkártyák kikódolásából, és akik „az információs társadalom árnyékaként”, „a szarzsáktársadalom peremén létezve” megsarcolták a nemzetközi cégeket. Vistë Sándor novellája furcsa, de ötletes műfaji kevercs: a *hard-boiled* regények kiégett, cinikus detektívfigurája ezúttal nem a nagyváros utcáin üldözi egy szerencsétlen prostituált gyilkosát, hanem a tragikusan lepusztult magyar periferián – mindez Leslie L. Lawrence modorában előadva. A szöveg itt-ott megbicsaklik, akárcsak Forrai Márton véres „bosszútörténete”: a szerző pontosan érzi, milyen nyelven kell megszólalnia egy *noir* elbeszélés narrátorának, de sokszor elveszíti a kontrollt a beindított stilisztikai gépezet felett („...mintha egy hatalmas, mechanikus szív lökne sűrű, alvadó vért az éjszakai élet szennyétől gátolt erekbe”). Egy jó szerkesztő mindkét novellán sokat segíthetne.

A zsűri tagjai alighanem a kortárs magyar környezetben játszódó rendőrségi regény, no meg a köteteken átívelő epikai építkezés ígéretét pillantották meg Szlavicsék Judit írásában, ezért ítélték neki az első helyezést. (Jól kalkuláltak, időközben a „Balatoni krimik” első kötete már meg is jelent az Erawan Kiadónál.) Nyomozónő Keszthelyen gyors észjárással és nyomasztó emlékekkel, rejtélyes bűnesetek, rendőrségi rivalizálás és bonyolult viszonyok az „örsön” – a műfaji recept minden összetevője együtt van. Csak a mondatokkal kellene valamit csinálni, hogy élni kezdjen a szöveg. („– Fogd be a mocskos pofád, te huszadrangú kis senki zsarú, úgysincs ellenem semmid – sziszegte Réka, és egész testében remegni kezdett.”) Ami persze elsősorban szerkesztői feladat.

Az olvasó jó érzéssel hajtja be a Prae folyóirat különszámát: a kortárs magyar krimi sikeréhez szemlátomást megvan az alapanyag. De még nagyon sok munka lesz vele.

Eredeti megjelenés: *168 Óra*, 2021/14. (április 8.), 57–59. old. [„Nyomozók a társadalom peremén” címmel]

Cserhádi Éva
és
Sz. Molnár Szilvia

Cserhádi Évát könyveiben leginkább a krimiszerkezet kihívásai izgatják. Örömmel fedez fel új alműfajokat, és variálja azokat különböző elbeszélői hangokkal. A feszültségteremtés és az olvasó, valamint a nyomozók félrevezetése számára soha meg nem unható feladat. Eddig három kötete jelent meg A K. É. Z. esetei című krimisorozatában (A Sellő titka, Szabadulószoza és Zarándoklat a halálba), és legelső könyve, a Palackposta, sorozatelőzetesként is olvasható. A Magyar Krimiszemle egyik szerkesztője.

Sz. Molnár Szilvia irodalomtörténész, nyelvész, logopédus.
A Magyar Krimiszemle egyik szerkesztője.

Trauma és gyilkosság – beszélgetés a szociokrimiről

A szociokrimi meglehetősen új alműfaja a kriminek Magyarországon, és erre igen egyszerű a magyarázat: a kritikai gondolkodás és a történelemmel való szembenézés nem erőssége a magyar társadalomnak. Ezért üdvözölhető örömmel minden olyan alkotás, legyen akár tudományos, akár művészeti, akár szórakoztató jellegű, amely a bűnről nem a jó-rossz morális vonatkozásában gondolkodtat el minket, hanem mint a társadalom és benne az ember történetének, múltjának és jelenének egyik mozgatórugójáról, és amelyben a nyomozó nem feltétlenül helyrehozni akarja az általa „kizökkentett valóságot“, hanem elsősorban megérteni.

A krimi az az irodalmi műfaj, amely a leggyorsabban reagál társadalmi változásokra és eseményekre, ez jól látható a zsáner hazájában, az angolszász kultúrában született és nagy múltra visszatekintő krimikben, illetve újabban a társadalmi kérdések iránt érzékeny skandináv detektívregényekben (melyek valójában szociokrimik, erre majd még később visszatérünk). Mivel azonban a krimi maga is hibrid műfaj (mint nagyjából minden műfaj), ezért számtalan módon képes reagálni a jelenben zajló változásokra. A múlttal való szembenézés igénye hívta életre a történelmi krimi, és annak jelenben való lecsapódásaként, egyfajta nyúlványaként a társadalmi vagy szociokrimit – hiszen minden jelenben zajló társadalmi változásnak történelmi gyökerei vannak, múltból hozott traumák, múltban tanult reflexek dolgoznak még ma is bennünk.

A szociokrimi a skandináv országokban népszerű krimifajta, ezért a fordítások nálunk „skandináv krimi” címke alatt kerültek fel a boltok polcára. A megnevezés azonban megtévesztő, sok mindent vár az ember a skandináv krimitől, ha ebből az elnevezésből indul ki, aminek semmi köze a műfajhoz. A skandináv országokban a hatvanas években születtek először társadalmi problémákat a központba állító bűnregények, valamiért „az északi országok lakói vették le leghamarabb, hogy a bűnről meg az arról okozta

traumákról a leghatékonyabban *bűnügyi* regényekben lehet beszélni”. (Varga Bálint: Bevezetés a krimi történetébe, ui. ... old.) A szociokrimiben a bűncselekménynek súlya van, társadalmi érvényű és vagy mélyen eltemetett trauma munkál nem csak az áldozatban, de sokszor a nyomozókban, sőt az elkövetőben is. „Nincs súlytalan áldozat, és nincs súlytalan gyilkos. Tétje, tényleges tétje van annak, hogy kiderítsük (és nem feltétlenül elkapjuk) a gyilkost.” (ui. ... old.) Ma Magyarországon ketten írnak szociokrimet ebben az értelemben: Kolozsi László és Cserhádi Éva.

Cserhádi Éva krimije is hibridek, egyszerre viselik magukon a rendőrségi, a történelmi és a szociokrimi jegyeit. Érzékeny témákat érint, főleg női sorsokat egy olyan társadalomban, jelesül a magyarban, ahol a nők a mai napig kiszolgáltatottai a maszkuláris ideológiájú kormányzásnak és a maszkulin irányítású társadalmi intézményeknek.

Leültem hát Évával beszélgetni, és feltenni kérdéseimet mindazokról a dolgokról, amelyek társadalmi és történelmi problémaként krimijeiben (a K.É.Z. sorozat darabjaiban, *A Sellő titkában*, a *Szabadulósobában* és a *Zarándoklat a halálba* című kötetekben) felmerülnek.

Krimijeid sűrűn megírt társadalmi keresztmetszetek múltban és jelenben: hol találsz a témákat hozzá? A cselekményekhez, a szereplőkhöz?

Amikor elkezdtem komolyan írással foglalkozni, fedeztem fel, hogy a könyv témájának alakulása sokkal hosszabb folyamat, mint azt eredetileg gondoltam. Általában van egy elképzelésem, ami egy erős nyitóképen alapszik, amivel dolgozni szeretnék. Ilyen volt a *Sellőben* a Moszkva térre lenéző szereplő, a következő kötetben a címadó szabadulósoba, a *Zarándoklatban* pedig a gyóntatófülkében meggyilkolt atya. Ezek a nyitóképek hozzák az elsődleges témákat: a görög menekült gyerekek, a fiatal baloldali politikusok, valamint az egyházi ellenállás történetét. Ahogy a kutatómunka elindul, az előtérbe türemkedik egy másik téma, amelyre eredetileg nem gondoltam. Ez már jellemzően nőtörténelmi, mert ez érdekel a legjobban: a partizán nők sorsa a görög polgárháború után, a

hetvenes évek abortuszpolitikája és az illegalitásba kényszerült női szerzetesrendek túlélésének története. Ez a második téma aztán jellemzően túlnő az elsőn. Ezzel azt hiszem, nagyon sok író van így. A cselekményépítést is maximálisan meghatározza, hogy a történelmi tényekből minél többet be tudjak emelni. A szereplőimet pedig nem is én írom, hanem a történelem. Én csak adoptálom és adaptálom őket a krimimbe.

Minden szereplődnek a jelenben önálló története van, amely végignyúlik a sorozaton. Ráadásul a K.É.Z. csoport tagjainak élete önálló szociológiai tanulmányokat érdemelne, valós és mai problémákkal terhelt emberek: mentális betegséggel küzdő alkoholista, kisgyerekeket nevelő stresszes szülő, Down-kóros gyermeket nevelő szülő, túlsúlyos mellrák-túlélő, kóros hajhullásban szenvedő fiatal lány, és még sorolhatnám. Az egyes kötetekben - Scott Turow Kindle County krimijeéhez hasonlóan - mindig másvalaki kerül a fókuszba. Hogyan állt össze a K.É.Z. bűnügyi csoport?

Rengeteg munkát öltem abba, hogy a K. É. Z. összeálljon. Meg akartam kísérni a lehetetlent, és olyan nyomozócsoportot kialakítani, ahol nem a hierarchia dominál. Igazából olyan csapatot szerettem volna, ahol nincs is hierarchia. Hamar rájöttem azonban, hogy a hatalmi viszonyok nem megkerülhetőek egy olyan intézményben, mint a rendőrség, és még kevésbé egy olyan társadalomban, amelynek működését alapjaiban határozzák meg a nők és a férfiak, az idősek és a fiatalok, vagy az éptestűek és a fogyatékkal élők közti egyenlőtlenségek. Ezért döntöttem úgy, hogy a sorozatszerkesztés fog egyenlőséget teremteni, és minden kötetben a K. É. Z. egy másik tagja fog főszerepet kapni.

Főleg a *Sellő* megjelenése után ért az a kritika – nem mindig negatív felhanggal –, hogy a nyomozóim közül „mindenkinek van valami baja”, senki sem „normális”. Én azt gondolom, hogy mindannyiunkat érnek veszteségek és kihívások, és az a „normális”, hogy „van valami bajunk”. Lehet ez kisebb vagy nagyobb, de a mindennapjainkat meghatározza. Kicsit olyan ez, mint a tökéletes család mítosza: véleményem szerint az sem létezik – csak egy díszlet a kívülállók felé.

Nagyon örülök, hogy éppen ezzel a szóval írtad le a szereplőidet, hogy „normálisak”, mert ahogyan Máté Gábor írja könyvében (Normális vagy, Open books, Budapest 2022): „a krónikus betegség (...) elsősorban a jelen helyzet funkciója vagy jellemzője, és nem hiba”. Volt-e ilyen szándékod, akár tudatosan, akár nem, hogy elfogadtasd szereplőid problémáit a társadalmi helyzetükben ebben az értelemben normálisnak?

Igen, volt. De az elsődleges céloom nem az volt, hogy az olvasó „megtanulja elfogadni” például a foltos hajhullással élőket, hanem az, hogy felismerje, hogy ő is azok közé tartozik, akik „nem normálisak”. Mindenki más valamiben, amiért lehet rá ferde szemmel nézni, kigúnyolni vagy kiközösíteni. Ha viszont én egyénként elfogadom, hogy az alopéciások világában a csupasz fej a normális, akkor joggal várhatom el, hogy ne mutogassanak rám, mert túlsúlyos vagyok. Ezzel nem akarom azt mondani, hogy nincsenek különbségek, és hogy nem kapom fel a fejem az utcán, ha valaki lila hajjal közelít. Én csak annyit szeretnék elérni, hogy ne minősítsünk azonnal: akinek nincs haja nem feltétlenül boldogtalan, a túlsúlyos meg lehet nagyon sportos. Az azonnali minősítés és az előítéletes gondolkodás viszont nemcsak egyéni, hanem tágabb társadalmi probléma. De ez már nagyon messzire vezetne.

Mindig érdekelt, hogy mit szólnak az írók a könyvükről írt kritikákban kifejtett értelmezésekhez, gondolatokhoz. A *Sellő titka* című krimidről Bárány Tibor a következőket írta: „a bűncselekmények a társadalmi valóság terében zajlanak, amelyben szigorú hatalmi mechanizmusok jelölik ki az egyén helyét, sok esetben elvéve tőle a szabad választás lehetőségét“ (Bárány Tibor: *Ami személyes, az politikai*, ÉS 2019. június 14.). Mit gondolsz erről a krimijeidhez választott témák kapcsán?

Ha egy mondatban kellene megfogalmaznom, mi után kutatok az írás segítségével, mi az a rejtély, aminek megoldása annyira izgat, hogy újra és újra neki kell futnom, akkor az a következő lenne: Az a kérdés feszít, hogy mekkora az egyén felelőssége a történelem sodrásában, és számonkérhető-e, ha egyszerre sújtják a sokszor

szétválaszthatatlan történelmi és személyes traumák? Bárány Tibor érzékeny kritikája éppen erre tapint rá.

A bevezetőben te is nagyon pontosan megfogalmaztad, hogy a szociokrimiben a bűn mozgatórugója a lényeg, a nyomozó pedig elsősorban megérteni akarja azt a valóságot, amelyben a bűncselekmény bekövetkezik. Engem, és ezáltal a nyomozóimat is ennek a megértésnek a vágya vezérel.

Te hogyan fogalmaznád meg a társadalmi bűnt? Mi különbözteti meg az egyéni bűntől?

Kérdésedre először az a válasz jutott eszembe, hogy nem különböztetem meg. Ha a gyerek azzal áll elő, hogy azért rúgott bele a szemüveges osztálytársába, mert a többiek is, akkor azt nem fogadjuk el felmentésnek. Ha azonban ugyanez történelmi kontextusban történik meg – „azért jelentettem a munkatársaimról, mert mindenki ezt csinálta” –, akkor az egyént könnyebben felmentjük. A társadalom és a történelmi pillanat határozzák meg, hogy mi számít bűnnek.

Továbbgondolva a kérdésed arra jutottam, hogy a társadalmi bűn esetében több az elkövető. Én hiszek a társadalmi, a közösségi felelősségben, ezért hiszek a társadalmi bűnben is. Ugyanakkor egyéni felelősségvállalás nélkül nincs társadalmi felelősségvállalás. Azaz a társadalmi és az egyéni bűn nem elválasztható. Vallom, hogy ami személyes, az politikai, azaz minden belső ügyünknek van tágabb társadalmi vonatkozása. Ezért a tetteink is messzebbre muttanak a magánéletünknel.

Dennis Lehane: Titokzatos folyó című regényét az elsők között kanonizálták szociokrimiként, amely Boston egyik munkásnegyedében játszódik, és három férfi barátságáról szól, akiket közös traumatikus gyermekkori események kötnek össze, és a múlt a jelenben ismét felbukkan. Te is dolgozol hasonló scénáriókkal krimijeidben, a *Szabadulószobában* nők vallanak arról, hogy lánykorukban miért és hogyan kellett megválniuk magzatuktól, hogyan kerültek ebbe a helyzetbe, és hogyan kényszerítette rájuk ezt a döntést maga a társadalmi rendszer. Mit gondolsz a gyilkosságok és a megélt traumák kapcsolatáról?

Nagyon kettős a viszonyom ahhoz, ahogy a trauma megjelenik a krimiben. Azt gondolom, hogy nagyon vékony a határvonal aközött, hogy a szereplők múltjának feltárása segíti a működésük megértését és aközött, hogy felmentésként szolgál. Hozok egy példát ennek megvilágítására. Főleg a skandináv, de sok angolszász krimiben is a szexuális indíttatású sorozatgyilkosról gyakran kiderül, hogy gyerekkori szexuális abúzus áldozata volt. Ha ez a tény nincsen az olvasó számára kontextusba helyezve, akkor olyan téves következtésekre juthat, ami megerősíti amúgy is jóerőben lévő előítéleteit. A bűncselekmény elkövetése az esetek többségében döntés kérdése. A sorozatgyilkos újra és újra eldönti, hogy ölni fog. A felnőtt lakosságnak legalább 10%-át érte gyerekkorában bántalmazás, mégsem lett belőlük sorozatgyilkos.

Hiába igaz a statisztika, hogy a súlyos bűnelkövetők szinte kivétel nélkül bántalmazott és elhanyagolt gyerekek voltak, az nem igaz, hogy a bántalmazott és elhanyagolt gyerekekből bűnelkövető lesz. Ez egy nagyon fontos megkülönböztetés, és nagyon ügyesnek kell lennünk krimíróként, hogy ezt elérjük. Én is állandóan egyensúlyozom.

A trauma beillesztése a karakterábrázolásba, nem válhat felmentéssé, mert a felmentés meg fogja bélyegezni azokat a traumatizáltakat is, akik nem lettek elkövetők.

Ezt nagyon fontosnak tartom, hogy így megfogalmazd és leírtad, mert manapság a trauma egyre többet hivatkozott fogalom lett, és egyre többet beszélünk a jelentőségéről, ami sajnos mindig együtt jár félreértések felszínre kerülésével és félremagyarázásokkal is. Milyen társadalmi traumákkal szembesíted krimijeidben olvasóidat, meg tudnád ezeket fogalmazni konkrétan a görög menekültek, a felosztott szerzetes- és apácarendek és az abortuszt megélt nők esetében?

Azt hiszem, nálam alaptéma az otthon, a közösséghez való tartozás. A görög menekültgyerekek esetében az otthon, majd a menekülést lehetővé tevő politikai rendszer elvesztése az a trauma, amit meg akartam írni. Az abortusz mellett döntő nőket az intézményi rendszer traumatizálta és traumatizálja a mai napig. Az intézményi rendszer – az abortuszbizottságok, a tanácsadók és a nőgyógyászatok –

működése pedig még mindig patriarchális elveken és társadalmi tévhitteken alapszik. A felosztatott apácarendek történetében megint az otthon, a szerzetesi család elvesztése fogott meg.

Van egy íve ennek a sorozatnak azon túl is, hogy a K.É.Z. tagjainak története fokozatosan, könyvről-könyvre bomlik ki a szemünk előtt. Van egy erős oknyomozói szándék, a múlttal foglalkozó és annak elhallgatott traumáit a felszínre hozó, valamint megérteni akaró igény, amely fokozatosan erősödik, egyre több helyet foglal el a két külön idősíkon mozgó történetekben. Én ennek nagyon örülök, én ezt nagyon szeretem, és az olvasói visszajelzéseket olvasva látom, hogy mások is lelkesen üdvözlik, mert nagy szükség van rá. A hetvenes években ezt az élményt megkaptuk Moldova Györgytől és Végh Antaltól, akik olyan társadalomban éltek, ahol másképpen nem lehetett kibeszélni bizonyos traumákat, mert az uralkodó rendszer nem engedte azokat felszínre. Ma megint ugyanitt tartunk, újra előállítottuk ezt a helyzetet, ezért nagyon fontos, hogy újra legyenek ú.n. „leleplező”, traumákat feldolgozó íróink. Nem gondoltál még arra, hogy kettéválasztva a két vonalat írsz egy tisztán a közelmúltunk történetének traumáival foglalkozó szociográfiát? Nem vonz téged ez a műfaj?

Nem, ez soha nem jutott az eszembe. Nagyon nagyra tartom a történészek és szociográfusok munkáit, és ezért tudom, hogy nekem nincs meg a képzettségem, hogy magas színvonalú műveket írjak ebben a műfajban. A könyveimhez végzett kutatások során sok szekunder irodalmat olvasok, de levéltárazok is, mégisincs meg bennem az a leleplező szándék, amiről írsz. Az sem jutott még az eszembe, hogy a könyveim segítenének bármilyen traumafeldolgozásban. Ilyen szándék sincs bennem. De az igaz, hogy az olvasók így olvassák sokszor, aminek viszont örülök. Kettéveszem a felvetéset, és először a műfajt érintő kérdésekre válaszolok.

Én a krimi műfaját imádom. Olvasóként és íróként is függő vagyok: nekem kell a rejtély és az izgalom, kell a szerkezettel való játék, szórakoztat, hogyan tudom becsapni az olvasót és a nyomozóimat.

És olvasóként élvezem, ha jól átejtett a szerző. Erről a függőségről nem tudok lemondani. Soha nem mondtam még ezt ki, de nem tudom elképzelni az életemet krimiírás nélkül. Ez nem azt jelenti, hogy nem érdekelnek más műfajok.

És ahogy te is mondom, minden műfaj hibrid. Csak ez jobban feltűnik, ha krimiről van szó, mert annak kötöttebbek a szabályai, illetve a műfajjal szembeni olvasói elvárások is sokkal konzervatívabbak itthon, aminek történelmi okai vannak. Ezért lógnak ki a könyveim a sorból. Én szeretem ezt a meghasadtságot. És ugyan az olvasók furcsállják, mégis a legjobb értékeléseket a műfajilag leginkább kettős Zarándoklat a halálba kapta. A harmadik kötetnél már nem akartam megfelelni senkinek sem, és szerettem volna bele egy nagy lírai részt. Az olvasók ezt tökéletesen értették, és jól fogadták.

A felvetésed másik részében is igazad van: a történelmi téma valóban komolyan alakítja a műfaji, de leginkább a szerkezeti megoldásaimat. A múltat megmutatni és tükrözni leginkább a több idősíkos ábrázolással tudom, de azon belül is sokat variálok. Nagyon izgalmas kihívásnak találom.

Deczki Sarolta

Deczki Sarolta irodalomtörténész, filozófus, kritikus. Debrecenben született, a Szegedi Egyetemen szerzett magyar és filozófia szakos diplomát, majd a Debreceni Egyetemen doktorált filozófiából. 2006-ban az MTA Irodalomtudományi Intézetében kapott állást. Szakterületei: a német irodalom magyar recepciója; a magyar szellemtörténeti iskola és a német szellemtudomány; a kortárs magyar próza, különösen Tar Sándor prózája.

Rejtélyes irodalom

A detektívregény, krimi, puzzle-story vagy mystery-story a XIX-XX. században vált külön, önálló műfajjá, ám előzményei sokkal messzebbre tekinthetnek vissza. A világirodalom első detektívje egy kínai bíró volt, Ti Zsen-csie (i.sz. 630-700.), akiről számos történetet jegyeztek föl. A kínai igazságszolgáltatás szerkezetére enged következtetni, hogy a hős bírói minőségében szegődik a jogilag nem tiszta ügyek nyomába, és egyszerre több bűnessel is foglalkozik. De már a kínaiak előtt is léteztek történet-töredékek az araboknál, perzsáknál, törököknél, szanszkritoknál. Az *Ezeregyéjszaka meséi* is tartalmaztak hasonló szövegeket, de ide lehet számítani Arkhimédész fölfedezését is, hiszen Szirakúza királya annak kiderítésével bízta meg, vajon nem lopták-e meg aranyművesei a rendelkezésükre bocsátott anyagot. Ez esetben a leleményesség tudományos felfedezéshez vezetett, ami nem ritka eset a kriminalisztika történetében.

Mindemellett utalnunk kell az európai kultúrtörténet két klasszikus mítoszára, Káin és Ábel, illetve Oidipusz történetére. Az utóbbi história jóformán a detektívtörténet valamennyi modern jellegzetességét magán hordja, míg az előbbiből hiányzik a hermeneutikai mozzanat: Isten minden bűnt lát. Talán nem véletlen, hogy mindkét történetben - mely meghatározó a napnyugati gondolkodás és identitás számára - a bűn áll középponti szerepben.

Az európai szépirodalom az első klasszikus krimi megszületése előtt sem volt híján rejtélyes történeteknek, hiszen ezek mindig széles olvasóközönségre számíthattak. Meg lehet említeni ezen művek között Aiszóposz meséit, Apuleius *Aranyszamarát*, sőt Shakespeare drámáit is. Utóbbiakra Chesterton is hivatkozik: „sok detektívtörténet olyannyira teli szenzációs bűntettekkel, mint akár Shakespeare egy drámája”. Voltaire *Zadig* című regénye is tartalmaz hasonló elemeket, s ide sorolható még Beaumarchais *Sevillai borbély*a, William Goodwin *Caleb Williams*-e, de akár azt is ki lehet jelteni, hogy jóformán minden ezidőtájt íródott regényben található rejtvény-elemek. Nem kivétel ez alól Balzac sem, akinek két könyvében is, *A rejtély*-ben és a *Maître Cornelius*-ban is jelentős szerephez jut a nyomolvasás.

Dickens volt az első olyan író, aki kifejezetten a nyomozásról és a detektívekről írt. S rá is fért az akkori angol nyomozókra a népszerűsítés, hiszen a Scotland Yard korántsem tekinthetett vissza olyan múltra, mint francia elődje, a Sûreté. Az angol közvélemény a rendőrség intézményében a polgári szabadságjogok veszélyeztetését látta, ezért inkább túrték a gonosztevők garázdálkodásait, majd 1750-ben Henry Fielding lépett föl az egyre növekvő törvénytelenység ellen. Mivel irodája a Bow Streeten volt, ezért emberei a „Bow Street Runners” néven vonultak be a kriminalisztika és Dickens történeteibe. De legfontosabb hőse a Scotland Yard embere volt, Field felügyelő, akit az első jelentős angol bűnügyi regényben, az 1850-ben íródott *Black House*-ban Bucket néven szerepeltet. A felügyelő jó barátságban állt az íróval, s mindkettőre jellemző volt, hogy nem csak a bűnnel, hanem annak okaival is foglalkoztak: a viktoriánus Anglia nyomortanyáival. Nyomozójának a következő *ars poeticát* adja Dickens a szájába: „A gyanút gondos összehasonlítás és következtetés után a valódi tettesre kell irányítani, a valódi tettestől kell megtudni, hová lett, és mit csinált, hogy elkerülje a felfedeztetést. Ha megfogták, és bíróság elé állították, ez elég. [...] Ez az *eleven alakokkal játszott sakkjáték* [kiemelés tőlem, D. S.] csak kevés néző előtt zajlik le, és nem jegyeztetik fel semmiféle krónikában. Mégis, a játék izgalma örökké éber figyelemben tartja a játékost”. Az ő nevéhez fűződik a detektív megnevezés elterjedése is.

A bűnüldözés professzionalizálódásával a tudományos módszerek is egyre jelentősebb szerepet töltek be a nyomozásban. A fejlődés kezdeti lépései a tettes vagy áldozat azonosításának nehézségei körül bontakoztak ki. Georges Simenon még említi egy regényében az antropometriai módszert, a *bertillonage*-t, mely különböző testméretek vett figyelembe, de ezt néhány fatális tévedés után fölváltotta a sokkal biztosabb és egyszerűbb ujjlenyomatvétel. Ennek is vannak irodalmi vonatkozásai: Mark Twain az *Életem a Missisipin* c. regényében már fölfedezte ennek jelentőségét.

A tudományok fejlődése mind a kriminalisztika módszerében, mind szemléletében jelentős változásokat hozott. A XIX. század vége felé egyre inkább eluralkodó pozitivisták beállítódás következménye az ész korlátlan megismerőképeségébe, hatalmába vetett hit

volt. A tudományos módszer a nyomozásban a dedukció lett, az a meggyőződés, hogy a tiszta ráció segítségével ki lehet deríteni a bűnügyeket. Ez részben kapcsolatban van azzal is, hogy Anglia ekkoriban óriási gyarmatbirodalommal rendelkezik, s rendíthetetlenül hittek abban, hogy a világot pusztán az ész és a szervezés segítségével uralni lehet. Ezenkívül gazdag ország volt, ahol a detektívregény igen hamar jól jövedelmező üzletággá változott. E korban íródtak továbbá azok a visszaemlékezések is, melyek szintén fontos állomásai a műfajnak: Vidocq párizsi rendőrfelügyelő önéletrajza (akit Balzac is megörökített regényeiben); Gross műve: *A vizsgálóbíró kézikönyve* 1892-ből, s hasonlók. Ekkorra a bűnüldözés és módszerei kezdtek a köztudatban is gyökeret verni, de az igazi áttörés a sajtónak köszönhető.

Az újságok, napilapok megjelenésével jutottak először a nyilvánosság tudomására szenzációs bűntettek, bűnperek, melyekkel az újságírók az olvasók érdeklődését próbálták fölkelteni. A sajtóban megjelenő bűnügyi témájú cikkek, cikksorozatok technikája hasonló a detektívtörténetekéhez, ami „tehát úgy is felfogható, mint epikus zsurnalisztika [...]. A mese formai jegyeivel ellátott cikksorozat”. Ez aztán nagyban hozzájárult a műfaj későbbi felhígulásához is; az olcsón kapható füzetek és az újságok hasábjain folytatásokban megjelenő történetek ritkán érték el a „klasszikusok” színvonalát. (Viszont némi megélhetőségi lehetőséget nyújtottak azoknak az íróknak, akiknek egyéb művei kevesebb pénzt hoztak.)

Maga a „detektívregény atyja”, Edgar Allan Poe is újságokban közölte történeteit. Túlzás nélkül állítható, hogy iskolát teremtett, az utána következő szerzők már az ő módszerét utánozták. Pedig mindössze öt novelláról van szó: *A Morgue utcai kettős gyilkosságról*, a *Marie Roget rejtelmes esetéről*, *Az elloptott levélről*, *Az aranybogárról*, és a *Té vagy a gyilkos!*-ről. Ezekben csaknem készen megtalálhatóak a későbbi történetek strukturális összetevői: maga a detektív személye, aki többnyire külön, amatőr, lepipálja a rendőrséget, és tökéletesen tisztában van képességeivel; a segítőtárs, a mindenkori dr. Watson; a tökéletesen elzárt helyszín; az eszközök szokatlansága; illetve, hogy a bűnös mindig az, akire az olvasó a legkevésbé sem számítana. Dupin annyiban is méltán nevezhető a nyomozó prototípusának, hogy már benne is jelen van

a szakmai féltékenység, a „kollégák” teljesítményeinek lebecsülése; nem tartotta valami sokra a párizsi rendőrséget, s fejét, Vidocqot.

Ezeken kívül Poe egy olyan nagy jelentőségű tényezővel is számolt, amiről a ponyvaszerzők rendre megfeledkeztek: az emberrel s pszichikai alkatával. Nyomozója, Dupin játszik, s tisztában van a játék szabályaival, sőt, különleges tehetsége révén ő alkotja meg ezeket. *Az ellopott levél*ben a következőket jelenti ki: „A rendőrfőnök és fogdmegjei rendszerint azon buknak el, hogy - először is - nem azonosítják magukat azzal, akivel összeakadtak; másodszer pedig, hogy nem mérlegelték kellőképpen (vagy sehogy sem!) annak lelki adottságait.” A nyomozónak föl kell derítenie ellenfele módszerét, s bele kell élnie magát az ő észjárásába. A rendőrség ebben a történetben sémák szerint nyomozott, s ez alighanem be is vált volna, ha a bűnös történetesen nem éppen művész, s ezenkívül „elvtelen lángész” lett volna. Csakhogy ők éppen azon „realista gyengeelméjűség” alapján dolgoztak, mely úgy véli, hogy ami el van rejtve, az nincs a helyén, Dupin azonban megpróbált azonosulni a miniszter gondolkodásmódjával. A titok mindig is szem előtt volt: ott, ahol nem keresték: „Az igazság nincs mindig a kút fenekén. Sőt, ami a fontosabb dolgokat illeti, én azt vallom, hogy mindig a felszínen lebegnek. [...] A szükségtelen elmélyedés megzavarja és gyengíti a gondolatainkat...”.

Franciaországban Gaboriau lépett Poe nyomdokaiba, de tolla alatt alapos átformálódáson ment keresztül a műfaj. Megnövekedett a terjedelem, több száz oldalas regényeket írt, s ennek megfelelően más szálak is helyet kaptak történeteiben. Írói módszerére még jobban rányomta bélyegét a francia romantika; hősei végletes jellemek, akik fatális módon kerülnek bele a legszélsőségesebb helyzetekbe. Ennyiben közeli rokonságot tart a romantikus kalandregénnyel s ennek egyik legismertebb képviselőjével, Dumas-val. Ez a rokonság korántsem véletlen, sőt maga a detektívregény is a kalandregény egy sajátos fajtája. Hiszen éppen a romantika korában növekedett meg az igény a rejtélyes, kalandos irodalom iránt, amit az is jól jelez, hogy maga Poe is az ilyen történeteivel vált híressé. Az irodalomban egyre nagyobb szerepet kapott a titok, mint a cselekmény szervező elve, ahogyan ezt már Dickensnél is meg lehetett figyelni. Sklovszkij még azt is megjegyzi, hogy „A titokzatosságot a kalandregénybe

vagy a kalandos történetbe rendszerint a cselekmény feszültségének fokozása végett vezetik be, hogy az értelmezés kétértelműségét tegye lehetővé”. Mind a romantikus kalandregény, mind specifikus alfaja, a detektívregény sajátossága, hogy több értelmezési lehetőséget is fölkinál egyszerre, ezzel tartja fenn az olvasóban a feszültséget. A nyomolvasás folyamatában a félreértelmezésnek, másként értelmezésnek is döntő szerepe van. Tipikus az is, hogy egy gyilkosságról nem derül ki rögtön, hogy valóban bűn történt, balesetre vagy öngyilkosságra gyanakszanak – s nem ritkán maga a tettes intézi úgy a dolgokat, hogy félrevezesse a nyomozást. Senki sem gyanakszik, míg valaki – legtöbbször a detektív – olyan bizonyítékok birtokába nem jut, melyek kétségtelenné teszik a bűnt, s ezzel veszi kezdetét a nyomozás. A nyomozás során szintén bőven akad alkalom a nyomok félreértelmezésére. Éppen ezért áll a krimi középpontjában egy titok, hiszen Sklovszkij szerint éppen azért ez a szervező elv, hogy „félreértelmezésre adjon alkalmat”. Az egész cselekmény a rejtély, illetve megoldási kísérletei körül szerveződik, s az izgalom növelése végett van szükség tévutakra. Egy nyomot többféleképpen lehet olvasni, s a regény logikájában szükségszerű, hogy a detektív először hamis értelmezést adjon neki. Vagy ő, vagy pedig segítőtársa, „dr. Watson”.

A detektívregényből azonban idővel kikoptak a kalandregény kellékei, s cselekménye egy büntett leleplezésévé tisztult. Hogy miért éppen büntett állt az olvasóközönség érdeklődésének fókuszában? Ennek okai közt szerepel az is, hogy a bűn elkövetésével maga a világrend mozdul ki helyéről, ebben az értelemben rokonítja Keszthelyi a középkori misztériumokkal: „... a detektívtörténet korunk passiójátéka a tömegkultúra közegében. [...] Kezdetben van a büntett, a gyilkosság, amely kizökkenti a világot sarkaiból... a bűnbeesés megszünteti a rend paradicsomi állapotát. [...] A nyomozó diadala a tettes leleplezése, az ördög nevének kimondása, ami a Rossz megsemmisülését vonja maga után. A káosz felett diadalmaskodik a Rend, helyreáll a paradicsomi nyugalom állapota”. Čapek szerint „az igazságosság ösztöne”, „valami nagy és szigorú rend sejtelme” vezérli a detektívet.

Az is szembetűnő, hogy a klasszikus detektívregény cselekményének fókuszában többnyire egy gyilkosság áll. Ez is az

előbbi igényre vezethető vissza: az emberölés a a legsúlyosabb bűn, s nem mellesleg a legnagyobb érdeklődésre tarthat számot, hiszen zsurnaliszta szempontból ez a legnagyobb szenzáció. Ugyanakkor a téma csaknem a végtelenségig variálható, hiszen az indítók száma gyakorlatilag végtelen. Nem így egy közönséges lopásnál, melynek oka többnyire egyértelmű. Viszont a gyilkosság az olvasót mégsem érinti mélyen érzelmileg, őt a nyomozás érdekli, az elme elvont játéka. Ezzel ellentétben áll Čapek véleménye: „a meggyilkolt ember meggyalázott és kirabolt templom”.

Az amerikai kontinensen is megjelentek az első kezdeményezések, habár Poe történeteinek színvonalát még sokáig nem tudták elérni. Említésre méltó közülük Anna Katherine Green, akinek műveiben már fölfedezhető Miss Marple elődje, de a műfaj további történetében egy brit, Conan Doyle munkássága jelentett mérföldkövet. Sherlock Holmes a brit és a detektív. Éppúgy nemzeti hős, mint az angol történelem valóságos alakjai. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy a Baker Street 221/b. nevezetes turistalátványossággá vált, s hogy több „életrajzi” könyv is megjelent róla. Holott szerzője, Sir Arthur Conan Doyle nem az ő alakjával akart bevonulni a történelembe. Történelmi regényekkel, versekkel próbálkozott, polgári foglalkozása pedig orvos volt. Az első Sherlock-story 1887-ben jelent meg, s innentől kezdve az olvasók nem hagyták meghalni sem a nyomozót, követelték a folytatást, s *Az utolsó eset* című novella hatására koszorút is kapott a gyászoló közönségtől. Habár maga kitalált alak, mégis tudni lehet, hogy Doyle kikiről mintázta. Egyértelmű elődje volt Dupin, akitől a logikus következtetést, a szilárd dedukciót tanulta. A másik nagy detektív-előd Gaboriau Lecoq-ja volt, aki a helyszíni szemlék alapján képes volt csaknem mindent megállapítani a tettesről. A harmadik minta pedig egy valóságos alak volt: egy Edinburgh-i professzor, dr. Joseph Bell sebésztanár, aki mellett Doyle asszisztensi teendőket látott el. Bell diagnosztikai képességei rendkívüliek voltak, első látásra tudta betegéről, honnan érkezett, és miért. Ez az a tulajdonság, amivel Sherlock is mindig elképesztette dr. Watson, és ez szinte történeteinek védjegyévé is vált. Sklovszkij megjegyzi, hogy tizenkét novellában a látogató ruhájának az ujjá vált árulkodóvá számára, (s ezt azzal magyarázza, hogy egymás után jelentek meg a storyk,

s az író már nem emlékezett pontosan). Sherlock ugyanakkor meglehetősen műveletlen figura. A természettudományok területén eléggé jártas, de leginkább azon diszciplínákban, melyek munkájához szükségesek. Ujjai mindig savfoltosak voltak vegyész kísérleteitől, arról viszont nem tudott, hogy a Föld a Nap körül keringene, a humántudományokról pedig pláne semmit.

Az eszményi mesterdetektív többnyire műkedvelő, s nem ritkán vannak konfliktusai a hivatalos bűnüldöző szervekkel. Amatőr, de nem dilettáns. Ez ismét az angol közvéleményre vezethető vissza: sokkal inkább kedvelték azt, aki nem hivatalos minőségben nyomoz, hanem lehetőleg jó házból és társaságból való, művelt laikusként, akit elsősorban az ügy szellemi része foglalkoztat, és intellektuális kihívást lát minden egyes bűntényben. Prototípusa Sherlock Holmes, aki kandallója mellett ülve oldja meg eseteit. Ahogyan Leacock parodizálja: „Nem annyira a bűn maga vonzza az olvasót, mint inkább a bűneset felgöngyöltése, a rejtély megfejtése, a hallgatag és zseniális nagy Detektív szuper-agyvelejének csodálatos működése. A Nagy Detektív legfeljebb egyszer szólal meg hetenként. Ritkán eszik. Nesztelenül mászkál négykézláb a fűben, és nyomokat keres. Este meg órák hosszat üldögél fejjel lefelé kényelmes karosszékekben, és türelmesen kovácsolja kérérelhetetlen erejű vaslogikája eltéphetetlen láncát.”

Az elmaradhatatlan segítő elsőrendű feladata pedig olyan hipotéziseket felállítani, melyek utólag tévesnek bizonyulnak – vagyis ezúttal is kulcsszerepe van a félreértelmezésnek. De sok esetben ő a detektív krónikása, ő meséli el az egész történetet. Afféle Sancho Panza. Dramaturgiai szerepe pedig az, hogy a vele folytatott párbeszédéből értesülhet az olvasó a detektív elképzeléseiről is. Az a dolga, hogy tudassa velünk „fejezetről fejezetre, hogy mit gondol a detektív. A szerző ennek érdekében kénytelen watsonizálni vagy monologizálni: az egyik a másiknak csak párbeszédesebb formája, és a párbeszéd mindig olvasmányosabb”. Ezenkívül Sklovszkij szerint Watson félreértéseivel nyújt alkalmat a nagy detektívnek a korrigálásra. Ugyanakkor megfelelő kontrasztként is szerepel, hogy a detektív zsenialitása még inkább kidomborodjon. Ő valami olyasféle szerepet tölt be a krimiben, mint Szókratész beszélgetőtársai a platóni dialógusokban: bólogatni

és igazat adni a mesternek. Aki alkalmanként maga is kénytelen hibákat elkövetni - csak hogy a szerkezet ép maradjon. Föl kell mutatni, hogy a nyomokat többféleképpen is lehet értelmezni. A detektívregény elvárásokat keresztez, rágó az előzetes várakozásokra. A feszültséget mindvégig az tartja fent benne, hogy mindig más történik, s mindig más a megoldás, mint amire az olvasó gondol.

Sherlocknak számos utánzója akadt, s már „életében” megjelentek az első paródiák. Ezek közül Leacock írásai a legszellemesebbek, *A rejtély titka* és a *Hogy kell detektívregényt írni* címűek. A Nagy Detektív nem más, mint maga Sherlock Holmes, a Bamba Pacák pedig természetesen Dr. Watson. Leacock éppen a történetek sztereotip elemeit figurázza ki.

A klasszikus detektívtörténet első nagy korszaka körülbelül a XIX. század utolsó és a XX. század első két évtizede, ekkor vált uralkodóvá a regényforma is. Ezen kor egyik legjelentősebb szerzője angolszász területen Doyle mellett Gilbert Keith Chesterton. Hőse - elődeitől eltérően - egy együgyűnek tűnő katolikus pap, Brown atya, aki úgyszólván „hivatalból” üldözi a bűnt. Ennek megfelelően nem is vallomást csikar ki a vétkesekből, hanem gyónást. Egyszerre űzi mindkét mesterségét, de a legfontosabbnak a bűnös lélek megmentését tartja. Ez a humanisztikus motívum többnyire hiányzik a detektívregényekből, melyekben a tettes csak mint egyfajta elvont logikai X jelenik meg. Brown atya sem egyedül nyomoz, segítőtársa Flambeau, aki mielőtt „jó útra tért volna” – a pap hatására – az egyik legügyesebb bűnöző volt. Ez a motívum bármennyire is romantikusnak tűnik, valóságban alapul: Párizs első rendőrkapitánya, Vidocq, mielőtt pályát változtatott volna, évekig ült börtönben. Ott volt alkalma kiismerni a „hivatásosok” módszereit, így aztán meggyőződésévé is vált, hogy „a bűnt csak bűnöző tudja üldözni”, s embereit is e körből válogatta. Brown atya tehát a bűnüldözést is egyházi szolgálata részének tekinti, s szakrális jelentéssel ruházza föl. Nála a hermeneutikai motívum hangsúlyozottan egy kitüntetett mindentudó értelmezői horizontból jelenik meg.

Szintén ezidőtájt írta Karel Čapek is bűnügyi novelláit, melyek a *Betörők, bírák bűvészek és társaik* című kötetben jelentek

meg. A detektív nála nem afféle öntelt, különc figura, hanem a prágai rendőrség egy-egy kisember hivatalnoka. Módszerei sem káprázatos elmemutatványok, hanem a józan ész és a rendőrségi rutin szerint dolgozik. Leglátványosabban a *Gandara báró halála* című történetben szakít a Dupin-féle módszerekkel. A nyomozó, Mensik úr eljárása egyszerű: „én éppen olyan primitív vagyok, mint a gyilkos; ami nekem eszembe jut, az éppen olyan mindennapi, egyszerű és buta dolog, mint az ő indítékai, terve és tette. [...] ...ha rablásról van szó, akkor azt valami szakember csinálta, ha meg gyilkosságról, akkor családtag vagy rokon.” A felügyelő „nem gondolkodott, mert elvből elvetette a gondolkodást. ‘A gyilkos se gondolkodik’, szokta mondani, ‘annak vagy eszébe jut valami, vagy nem’”. A büntett sem szenzációs, hanem közönséges, mindennapi. Habár társa, Mejlík nyomozó mindenáron rejtélyt szeretne benne látni, romantikus, izgalmas bűnesetként értelmezi a gyilkosságot, Mensiknek azonban – saját bevallása szerint – nincs fantáziája az ilyesmihez, számára a bűn prózai - s ennyiben Brown atya rokona.

A XX. század második évtizede volt a detektívregény hőskora, melyet Agatha Christie nevével lehet fémjelezni. Chesterton vezetésével megalakult a Nyomozó Klub, afféle céh, mely a minőséget hivatott szavatolni. Ami azt jelenti, hogy:

- A detektívek nem élnek vissza a józan ésszel és a logikával
- Nem folyamodik az író intuícióhoz, véletlenhez, deus ex machinához
- Nem titkolnak el lényeges bizonyítékokat az olvasó előtt
- Nem folyamodnak a rém- és kalandregények szokásos kellékeihez: összeesküvésekhez, hipnózishoz, csapóajtókhoz, örültekhez, tudomány előtt ismeretlen mérgekhez. stb...
- Tiszteletben tartják a helyesírás szabályait...

Ebbe az illusztris társaságba tartozott többek között Agatha Christie, Dorothy Sayers, Philip Macdonald, A. A. Milne, Erle S. Gardner, Van Dine. Ekkor jelentek meg az első „káték”, szabályzatok. Formai változások is történtek, pl. figyelmeztették az olvasót, hogy most már elegendő ténnyel rendelkezik a rejtvény megoldásához; a detektív igazolására fiktív kriminológiai szakértőktől idéztek; intimitásokat közöltek róla, stb...

Agatha Christie első könyve, *A titokzatos stylesi ügy* 1920-ban jelent meg. Hőse, Hercule Poirot a hagyományok szerint szintén csupán híres „szürke agysejtjeit” dolgoztatja, s elődeihez hasonlóan ő is öntelt és különc figura. Különlegessége viszont, hogy nem brit. (A szigetország mindennel szemben, ami kontinentális, távolságtartást tanúsít a detektívregényekben is. A külföldi legfeljebb csak bűnöző, besúgó vagy hasonló alantas szerepet betöltő figura lehetett.) Sajátos atmoszférájának alapja az angol kisvárosi környezet s itt élő „jó társaságbeli” emberek – közéjük tartozik persze a gyilkos is. Szereplői inkább funkciók, egy típust jelenítenek meg; ez nála sokkal hangsúlyosabb, mint más szerzőknél. Az ő figurái csupán annyi individualitással rendelkeznek, mint egy sakktábla bábu – szerepük sem több. Stílusa azonban jellegzetesen egyéni, sajátos humora és iróniája van, ami kifejezetten ritkaság a krimiírók között. Szinte védjegyeként lehet számon tartani a „nursery rhyme”-et, azt, hogy egy primitív rigmus gyilkosságok ómenjeként szerepel.

A. A. Milne neve Micimackó történeteiről ismerős. A korabeli olvasóközönség is nagyon meglepődött, mikor a Punch jól ismert humoristája egy *detective story*val rukkolt elő, *A vörös ház rejtélyével*. A legtöbbet akarta kihozni a műfaj lehetőségeiből: „úgy érzem, hogy a Lelkes Ember szemével nézve ez majdnem a tökéletes detektívregény”.

Ekkor már Magyarországon is megjelentek, s rövid időn belül elterjedtek az ilyen történetek. Többnyire persze angol mintára, hiszen kevés esély lett volna arra, hogy egy itthoni környezetben játszódó krimi népszerűvé váljon. Rejtő Jenő is álnéven publikált, s hozzá hasonlóan még Moly Tamás, Havas Zsigmond, Tersánszky Józsi Jenő, és még sokan mások. Különösen híressé a magyar származású Orczy Emma vált Pimpernel-történeteivel. S mint ahogyan külföldön Leacock tollából származtak a legjobb paródiák, Budapesten is volt erre hivatott tehetség: Karinthy Frigyes.

A bűn ugyanakkor megjelenik más kontextusban is az irodalomban: példának okáért Móricz Zsigmond *Tiszazugi méregkeverők* című novellájában, csakhogy itt nem a rejtvényfejtés a fontos, hanem azon körülmények ábrázolása, melyek bűnhöz vezettek. Hasonló tendenciák jelentkeznek Krúdy Gyula *A tiszaszlári Solymosi Eszter* című dokumentumregényében.

Ez is megtörtént esetet dolgoz föl társadalomkritikai célzattal. Hőse Eötvös Károly országgyűlési képviselő és a vérvád gyanújába kevert zsidók védőügyvédje. Az eset kriminalisztikai szempontból is rendkívül jelentős: fontos áttörést hozott a törvényszéki orvostan elterjedésében és fejlődésében. A Tiszában talált holttestet ugyanis két olyan orvos vizsgálta meg először, akik nem értettek hozzá, s helytelenül állapították meg személyazonosságát – vagyis egy olyan félreértelmezésről van szó, melynek ezúttal nem dramaturgiai szerepe van, hanem több szempontból is nagyon komoly tétje. Miután azonban a per szerte az Osztrák-Magyar Monarchiában szélsőséges antiszemita indulatokat váltott ki, országos ügyé vált, ezért a legtekintélyesebb osztrák igazságügyi orvosszakértőket kérték föl véleményezésre. Hofmann professzor pedig, aki a döntő vizsgálatot elvégezte, minden gyanú alól tisztázta a vádlottakat. S ezzel arra is fölhívta a figyelmet, hogy törvényszéki ügyekben csak különlegesen képzett orvosok alkothatnak véleményt.

Feltétlenül meg kell említeni még Szerb Antal nevét is, s *A Pendragon-legenda* című regényét. Ez is tipikusan angol környezetben játszódik, de éppannyira tekinthető a műfaj paródiájának, mint detektívregénynek, vagy kultúrhistoriográfiai értekezésnek. A klasszikus kalandregény minden elemét fölhasználja, sőt, mintegy a ponyva paródiájaként még tobzódik is az effajta motívumokban.

A húszas évektől kezdve a klasszikus detektívtörténet radikálisan átalakult. Amerikában a nyomozót már kevésbé a logika, mint inkább a revolvere vezeti, mint Dashiell Hammett *A máltai sólyom* című regényében Sam Spade-et, vagy Raymond Chandler Philip Marlowe-ját. Angliában is megváltoztak a műfajszabályai. *A puzzle story* klasszikus elemei nem variálhatóak a végtelenségig, a szabályok megváltoztatása pedig magát a műfajt is megváltoztatja. A nyomozás, a rejtvényfejtés papírmásé figurákkal egy idő után unalmassá vált, másrészt voltak a változásnak történeti-társadalmi okai is. „1920 és 1930 között [...] a világ még arról álmodozott, hogy a dolgok csupán értelmünk segítségével megoldhatók. Aztán jött Hitler és az atombomba...”. A modern bűnügyi regény realizmusra törekszik és valóságosabb emberábrázolásra. A társadalomrajzzal pedig már a klasszikus detektívregények egyik szerzője,

Dorothy Sayers is megpróbálkozott – kevés sikerrel. Ezzel szemben a modern regények valóságosabban akarták tükrözni a szociális és erkölcsi viszonyokat, illetve mélyebb pszichológiai elemzésre törekedtek. Témánk szempontjából már csak kevés szerző maradt; Edgar Wallace s társai nem alkottak maradandó műveket. Az újabbak közül Ellery Queen, Erle Stanley Gardner, Georges Simenon nevét érdemes még említeni. Utóbbi szintén azok közé tartozott, akik szépirodalmi igénnyel írtak, messze meghaladva valóság- és emberábrázolásban a sematikus helyzeteket és figurákat.

Az ő nyomdokait követi Friedrich Dürrenmatt *Az ígéret* című regényében, mely anti-detektívregénynek is tekinthető. A zürichi rendőrség volt parancsnoka, aki a történetet elmesélte az írónak, szélhámossgal vádolja a *mystery story*kat, szerinte tündérmesékbe illő államfenntartó hazugság, hogy a gonosztevők mindig elnyerik büntetésüket. „... a logikával csak részben lehet hozzáférközni a valósághoz. [...] ám a zavaró körülmények, amelyek megghiúsítják számításainkat, oly gyakoriak, hogy a legtöbb esetben csak a vadászszerencse meg a véletlen hozza meg a sikert.” Ezen a véletlen siklik ki a regény nyomozójának is karrierje. Habár mindenki ellenére ő követte a helyes nyomot, mégsem adatott meg neki, hogy leleplezhesse a tettet. Dupin módszerét követve analitikusan oldotta meg a rejtélyt, csak éppen a kiszámíthatatlant, az esetlegest nem kalkulálta bele számításaiba.

Čapek és Dürrenmatt történetei cáfolatai annak, hogy pusztá logikával uralni lehetne a valóságot. Érdemes hosszabban is idézni mindkettejük álláspontját: „úgy tesznek, mintha sakkoznának, itt a gonosztevő, ott az áldozat, emitt a cinkos, amott az orgazda; a detektívnek csak a játékszabályokat kell ismernie, és lejátszhatja a partit, már ki is ütötte a bűnöst, győzött az igazság. [...] Valamilyen esemény már csak azért sem mehet végbe számtani feladvány módjára, mivel sohasem ismerjük valamennyi szükséges tényezőt, hanem csak néhányat, keveset, többnyire a mellékes jelentőségűeket. Az esetlegesnek, kiszámíthatatlannak, felmérhetetlennek túl nagy a szerepe.” Čapek novellájában pedig így vélekedik Mates vizsgálóbíró: „hogyan hiszek? A véletlennek barátom; azoknak az önkéntelen, ösztönös vagy hogy is mondjam, ellenőrizhetetlen megnyilvánulásoknak, tetteknek, szavaknak,

amelyekkel az ember imitt-amott elárulja magát. Mindent meg lehet rendezni, mindent meg lehet hamisítani, minden lehet színlelés vagy szándékosság, csak a véletlen nem; a véletlent az első tekintetre felismeri az ember.”

A véletlent azonban mégis lehet bizonyos mértékben, ha nem is lehet uralni, de kalkulálni, kísérletezni lehet vele –erre tett kísérletet Čapek több novellájában is. Az egyikben, a *Rouss professzor kísérletében* az asszociációs módszer vezet célhoz. A titok úgy tárul föl, mint az elfojtott tudattartalmak a pszichoanalízis segítségével. A kettő között analógia nem véletlen: mindkettő szándéktalan, leplezni kívánt nyomokból próbálja meg kiolvasni az igazságot. Hasonló a módszere Dr. Mejzliknek is *A költő* című történetben. A szemtanú, bár némiképp alkoholos befolyásoltságban, de rögzítette egy gázolás körülményeit egy versben. Csakhogy a költemény semmi konkrét információt nem tartalmaz, csak spontán asszociációkat, és a detektívnek csupán meg kellett fejteni a szürrealista, és minden látszólagos logika nélküli képeket, és összevetnie őket a bűneset körülményeivel.

A klasszikus krimiben a detektív alapvető meggyőződése és reménye, hogy az igazság van és elérhető. Nem mindenki számára, de vannak kitüntetett személyek, akik képesek a közelébe férkőzni. Sőt, például Chestertonnál a nyomozás és a vallomás szakrális motívumokat viselt: egybefonódott a gyónás és a vallomás, s az igazság föltárása egyszerre történt az égi s a földi igazságszolgáltatás égisze alatt. Ez azt a meggyőződést implikálja, hogy létezik valahol valami, valaki, aki/ami szeme előtt semmi sem marad rejtve, csakhogy ekkor az igazság még csak valamilyen preszimbolikus egzisztenciával bír – a gyónásnak, vallomásnak, nyomozásnak kell bevonnia a törvény rendjébe. Nem csupán ismerni kell tehát a bűnt, de ki kell nyilvánítani, föl kell tárni lépésről-lépésre – ez a processzus állítja vissza a megbolygatott világrendet.

S a detektívregényben éppen ez a remény fejeződik ki: rend van a világban. Vagy ha nem is, de legalább van rá magyarázat, a törvénysértés lelepleződik és bevonható a szimbolikus rendbe. Brecht szerint kiszámíthatatlan és katasztrófákkal teli világban élünk, sőt „élettapasztalataink katasztrófa formájában történnek”, „az egzisztencia ismeretlen faktoroktól függ”, a történések

nem uralhatók, esetlegesek. De kell lennie magyarázatnak, megokolásnak, világosságának – ha csak mindig a katasztrófa után is. Hasonló motívumokra mutatott rá Chesterton is: „egy katonai táborban élünk, háborús állapotban egy kaotikus világgal, és a tettes, a káosz gyermeke, nem más, mint áruló saját falainkon”. A gyilkos, a tettes tehát nem csupán egy bűncselekményt követ el, de magát a világ észszerűségébe vetett hitet sérti meg. A rendet újra kell alkotni. Ennek dramaturgiai mozzanata az, amikor a detektív a regény végén az összes életben maradt szereplőt összegyűjti a könyvtárszobában, és lépésről lépésre felfedi az igazságot. Ez egyszermind egy legitimációs gesztus is, mellyel eloszlatja a félreértelmezéseket, és helyreállítja a világ megsértett rendjét – legalább az irodalomban.

Korábban megjelent: Új Forrás, 2010 szeptember, 37-48.

Kálai Sándor

Kálai Sándor irodalomtörténész, médiatörténész, a Debreceni Egyetem Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszékének egyetemi docense. Kutatási területei: az európai (és különösképpen a magyar) populáris kultúra, ezen belül pedig a bűnügyi regény története.

Közelmúltban megjelent kötetei: Fejezetek a francia bűnügyi irodalom történetéből (2012), Irodalom és médiakultúra (2019).

Miért intézményesül(t) nehezen a magyar krimi?

(avagy mi minden változott – vagy sem – az elmúlt 10 évben)

Az irodalomtörténet, s persze nemcsak a magyar irodalomtörténet, egyik sajátossága, hogy vannak bizonyos nagyon erős, szinte közhelynek számító állításai, amelyek azonban nem feltétlenül megalapozottak. Mifelénk az egyik ilyen, hogy nincs magyar krimi.¹ Nyilvánvaló, hogy ezek a típusú állítások árnyalásra szorulnak. Ez az írás a magyar krimi történetét az intézményesülés (illetve az azzal kapcsolatos problémák) szempontjából próbálja meg áttekinteni.

Az intézményi elemzés egyik lehetősége, hogy a műfajt irodalmi kommunikációs keretbe illesztve vizsgálja.² Az elemzés kiindulópontjaként felhasználhatjuk a műfajtudatra vonatkozó

1 Ez az állítás azt is implikálja, hogy az irodalomtörténet egyáltalán foglalkozik az úgynevezett populáris műfajokkal is – azonban tudjuk, hogy ez sokáig nem volt így, s magyar irodalomtörténet-írást tekintve még mindig bőven vannak hiányosságok. Ez a kérdés is részét képezi az intézményesülésre vonatkozó vizsgálatnak, s néhány szó erejéig ki is kell majd térni rá a későbbiekben. Itt inkább csak jelezném, hogy míg a krimi e téren viszonylag szerencsés helyzetben van (s ez bizonyosan összefüggésben áll azzal is, hogy a fiatalabb irodalomtörténészek és médiatörténészek nemcsak, hogy fogyasztanak populáris kulturális termékeket, hanem ezen termékeket elemzés tárgyává is teszik), addig például a magyar szentimentális regény történetéről szinte semmit sem tudunk. Azonban az irodalomtörténeti áttekintés sem példa nélküli, bár nem teremtett hagyományt: hivatkozzunk az európai hírű komparatista, Hankiss János kiváló és sok szempontból egyedülálló kis könyvére: *A detektívregény (A „népszerű irodalom” elmélete és története I.)* (Hankiss 1928).

2 A francia irodalomtörténész, Alain Vaillant egyik legutóbbi könyve az irodalomtörténet-írás irodalmi kommunikációs fordulatát hajtja végre (Vaillant 2010).

elképzeléseket.³ Ez a fogalom arra utal, hogy egy műfaj születése soha nem tekintő pontszerűnek, vagyis 'többször születik'. Egy műfaj ugyanis akkor létezik, ha tudatában van önmaga intézményesült mivoltának. Ennek van a szövegre (bizonyos tematikai, strukturális elemek megszilárdulása, gyakori visszatérése; a korábbi, a műfajhoz tartozónak vélt szövegekre való utalás) és a társadalomra vonatkozó (a műfaj jellegzetességeinek megfelelő befogadás, az intézményesülés fázisai: szakkritika, díjak) dimenziója is (Reuter 1999: 10). A krimi esetében a műfaj 20. század eleji (ön) legitimációja azt jelenti, hogy ekkor már tudatában van saját létének, a születés egyes fázisait pedig a Poe-elbeszélések (amelyek az 1840-es években láttak napvilágot), Émile Gaboriau és Wilkie Collins regényei (az 1860-as évtized) és Conan Doyle Sherlock Holmes-történetei (az 1880-as évek) jelentik. A 20. század első évtizedeiben tehát Nagy-Britanniában, Franciaországban és az Egyesült Államokban a műfaj intézményesült. Azonban világosan kell látnunk azt, hogy az egyes kultúrákban ez a folyamat különféleképpen zajlott, s minden bizonnyal más (a nyugati kultúrához tartozó) országok irodalmának történetében is hasonló folyamatokat látunk – például Magyarországon is –, csak irodalomtörténeti vizsgálódások híján keveset tudunk erről a történetről. Az alábbiakban az intézményesülés társadalmi vetületeire térek ki, és szándékosan kerülni fogom a szövegek dimenziójának vizsgálatát.

A fentebb említett társadalmi dimenziók közül hiányzik egy nagyon fontos elem: a mediális aspektus. Számot kell vetnünk ugyanis azzal is, hogy a szövegek milyen hordozókon válnak hozzáférhetővé, s hogy mindez milyen kiadói/gazdasági gyakorlatokat implikál. A francia krimi története e tekintetben (is) megvilágító erejű lehet. A 19. században az ekkor még nem *roman policier*-nek, hanem *roman judiciaire*-nek nevezett műfaj fő megjelenési helye a napi sajtó volt, a szövegek folytatásokban jelentek meg (könyvként, gyakran illusztrált kiadásban csak egy későbbi fázisban váltak hozzáférhetővé).⁴

3 A krimi kapcsán lásd erről: Reuter 1999.

4 Ahhoz, hogy minél nagyobb, de a könyv formátumával még nem túl familiáris viszonyban lévő rétegekhez is eljussanak ezek a szövegek, arra van szükség, hogy a hordozó minél kevésbé hasonlítson a könyvre (Bleton 1999: 32).

A folytatásos regényt tehát folyamatosan alakítják új elemek, s ezek között a legfontosabb a nyomozás folyamatának ábrázolása: ha manapság úgy érezzük, hogy az ezen korai regényekben színre vitt nyomozások ügyetlenek (s ezzel a váddal gyakran illetik például Gaboriau regényeit), akkor az olvasó és a kritikus valójában olyasmit kér számon a szövegeken, amit azok eleve nem is teljesíthettek. A nyomozás struktúraszervező funkciójának megszilárdulása ugyanis hosszú folyamat eredménye, amelyben fontos szerepe van annak – továbbra is a francia példát tekintve –, hogy az 1910-es évek közepétől a folytatásos közlés háttérbe szorult, könyvsorozatok (*collections*) jelentek meg, amelyek – egy második lépésben – egyre inkább műfajok köré szerveződtek. Továbbra sem elsősorban könyv formátumról volt szó, hanem például az amerikai *dime novel* mintájára Európában is meghonosodott füzetekről (amelyeket a drezdai székhelyű Eichler cég szerte Európában terjesztett). Az új kiadói gyakorlat a sorozatszerűség új formáját is megszilárdította. Az újság, mint hordozó meghatározta a folytatásos regény narratív struktúráját: minden egyes folytatás egy nagyobb egység soron következő eleme volt. Gaboriau regényei azonban már egy újfajta sorozatszerűség felé mutattak: bár a szövegek sok és hosszú *flashback* tartalmaztak, amelyek a folytatásos regény műfaji szabályainak való megfelelésként is értelmezhetők, a nyomozás folyamatának ábrázolása következtében azonban egyre célélvűbb, mert a nyomozás reprezentációjára fókuszáló regényszerkezet kristályosodott ki. A sorozatokban megjelenő detektívtörténet esetében viszont már egy absztrakt formula elvileg akár végtelen reprodukciójáról van szó: az ugyanazon formula alapján megszülető, egymástól független elbeszéléseket a visszatérő hős alakja köti össze. Ide vezethető vissza az a két alapvető sorozattípus (angol terminológiával élve: *serial* és *series*), amelyek mind a mai napig a különféle médiumokban születő sorozatok alapvető mátrixaként működnek. Ebből a szempontból a Magyarországon csak filmekből ismert *Fantômas*-sorozat egy nagyon izgalmas határpontként értelmezhető: a folytatásos regény képzeletvilágát és struktúraszervező elemeit módosítja az, hogy a regények egy sorozatban, a Fayard kiadó 65 centimes-ba kerülő *Le livre populaire* sorozatában jelentek meg (amely azonban még nem volt műfajspecifikus, mi több Arthème Fayard az általa

felvásárolt kiadóknál korábban megjelent szövegeket is újra kiadta, így jelentette meg például ebben a sorozatban Gaboriau regényeit is).

A magyar krimi – mint a műfaj egy kulturális változatának története, intézményesülése – e szempontok figyelembe vételével is értelmezhető. A helyzetet komplikálja, hogy a műfaj alakulástörténetét a politikai folyamatok (is) befolyásolták, az intézményesülés folyamata többször megakadt, új irányt vett. Elég, ha csak arra gondolunk, hogy 1956 után a krimi és a kémregény kódjait kombináló műfaj milyen szerepet játszott a politikai rendszer legitimálásában. Provizórikusan három szakaszt különíthetünk el: az első szakasz 1945-ig, a második 1945-től 1990-ig, a harmadik pedig 1990 óta tart.

Nézzünk egy-két példát (hiszen a teljes történet az alap kutatások hiánya miatt egyelőre nem rekonstruálható). Más megközelítést alkalmaz ugyan, de Varga Bálint feltáró és hiánypótló írása az intézményesülés folyamatát is megvilágítja (Varga 2009). A francia példához hasonlóan a magyar bűnügyi regény (pontosabban annak előzményei) is a folytatásos regény keretei között létezik, s a szerző által is kiemelt Gúthi Soma (előbb hírlapban, majd kötetekbe rendezetten megjelent) szövegeiben már a nyomozó mint visszatérő alak és a nyomozás folyamata kerül előtérbe. Minden jel arra mutat azonban, hogy – bár a későbbiekben is fontos szerepet játszanak a magyar könyvkiadásban – a sorozatok nem műfajspecifikusak, így nem segítik a műfaj intézményesülését, nem – vagy csak alig – ismerünk olyan visszatérő nyomozó hősöket, mint amilyen a Gúthi által megteremtett Tuzár Mihály. A műfajspecifikusság hiánya szempontjából említhetjük példaként a *Milliók könyve* címet viselő sorozatot, amelyet a Singer és Wolfner kiadó jelentetett meg, s mely programját tekintve sok szállal kötődött a szintén ennél a kiadónál megjelenő Herczeg Ferenc-féle *Új Időkhöz*. A 32 oldalas, havonta egyszer megjelenő füzetek 4. és a 12. kötete egy-egy Conan Doyle szöveget tartalmazott (*Az üldöző, A nábob kincse*), de Bródy *A tanítónője* éppúgy olvasható volt ebben a sorozatban, mint Zola, Turgenyev, Heltai Jenő vagy Courths-Mahler szövegei. Ugyanezt a műfaji sokféleséget tapasztaljuk, ha a 30-as években megjelent, filléres regényeket közlő sorozatokra gondolunk (*Friss Újság színes regénytára, Pesti Hírlap könyvek, Tarka regénytár,*

Új Élet regénytár, Világvárosi regények stb.) – azzal a különbséggel, hogy ebben az esetben már csak populáris műfajokkal van dolgunk. Mindennek pedig máig ható következményei vannak: ma is csak⁵ kevés olyan kiadót, sorozatot találunk, amely a sorozatszerűségeen alapuló műfajok, köztük a bűnügyi regény produkcióját/terjesztését megkülönböztetett figyelemmel, a műfaji sajátságok figyelembe vételével végzi. Minden bizonnyal nem volt véletlen az Agave kiadó és Kondor Vilmos, illetve Baráth Katalin találkozása sem: a (krimi is megjelentető) kiadók közül azon kevesek egyikeről beszélünk, amelyek a szerzői és kiadói paratextusok (a címtől, az alcímtől kezdve a formátumon, tipográfián, borítón át egészen a promóciós anyagokig és interjúkig)⁶ által kiválóan képesek egy, a szerzői néven alapuló, sorozat-elven működő *brandet* építeni.⁷ E tekintetben talán valóban nem túlzás azt állítani, ami a szerző *A másik szárnysegéd* című kalandregényének a borítóján olvasható: „Kondor Vilmos megalapozta a magyar krimi.” (Falvai Mátyás). Valóban egy olyan, a fenti értelemben vett megalapozó vállalkozásról van szó, amely egyedülálló a műfaj magyar történetében, és a műfaj újraintézményesülése szempontjából is minden bizonnyal mérföldkőnek tekinthető. S vajon nem a *brandépítés* hiányosságai magyarazzák-e az egyébként nagyon fontos (mert időben közelebb, közelmúltbeli ügyeket feldolgozó) Kolozsi László-regények (ld. például a regények borítóját, címét) későbbi sorsát?⁸

Azt is érdemes megvizsgálni, hogy Kondor, Baráth és Kolozsi (vagyis az első hulam szerzőinek) regényei milyen kontextusba érkeztek. Kondor Vilmos egy interjúban ezt mondja:

5 Ugyanakkor ez esetben is óvakodnunk kell a sommás megállapításoktól. Saját kollekciónkból egy-két példát kiragadva meglepő dolgokra bukkanhatunk: a *Világvárosi regények* 29. száma, Hidas Miklós *Hotel Excelsior* című regénye csak a kiadói logikát tekintve sorolható a populáris regények közé, műfaját tekintve sokkal inkább társadalmi regényről beszélhetünk.

6 Lásd mindehhez: Genette 1987.

7 Írom mindezt annak tudatában, hogy – az említett kiadó Simenon-sorozatainak egykori szerkesztőjeként – személyes elfogultsággal is vádolhatnak.

8 Kolozsi 2011 és 2012.

„Az is fontos volt, hogy sok jó krimi adnak ki, azaz némileg kikövezett útra engedték a *Budapest noirt*.” (Bárány – Vári 2009: 92) Ez a megállapítás természetesen nemcsak az Agave kiadó tevékenységére vonatkozhat. A műfaj nagy klasszikusai ugyanis a 60-as évek eleje óta folyamatosan megjelentek és megjelennek magyarul. Vannak olyan életművek, amelyek döntő része már 1990 előtt is olvasható volt, például Dashiell Hammetté, más, jóval terjedelmesebb életművek esetében, mint amilyen a Simenoné, azt tapasztaljuk, hogy még mind a mai napig nem fejeződött be a szövegek fordítása, a meglevők pedig különböző kiadók gondozásában jelentek meg. Itt a gondozáson is hangsúly van – nem mindegy ugyanis, hogy egy-egy szerző vagy visszatérő hős köré szerveződő sorozat kötetei mely kiadóknál, milyen sorrendben, milyen paratextusokkal jelentek-jeljenek meg. Az elmúlt tizenöt év egyik nagy (nem csak hazai) sikertörténete a skandináv krimi óriási sikere. Stieg Larsson, majd Jo Nesbø vagy Camilla Läckberg ismertsége elhalványítja az időben mindőjüket Henning Mankell munkásságának itthoni láthatóságát, amihez jócskán hozzájárul életművének hazai kiadói gondozatlansága is. A legjelentősebb és legsikeresebb skandináv szerzőket az Animus jelenteti meg, de sok más kiadó is próbálkozott/ próbálkozik – a teljesség igénye nélkül: Scolar, Cartaphilus, Libri, Athenaeum. A Kossuth kiadó vállalkozása – hogy egy, a skandináv krimi sötét világa helyett a mediterrán, könnyedebb életszemléletet közvetítő, spanyol nyelven írott krimiket megjelentető sorozatot vigyen sikerre – csupán nyolc kötetet ért meg, és a nem angol vagy valamely skandináv ország nyelvén írt krimik ellentmondásos helyzetét tükrözi az is, hogy az egy személy által működtetett, orosz, ám ezen belül kizárólag Alekszandra Marinyina krimijeit megjelentető Detektív kiadó vállalkozása is a rentabilitás határán mozog (az eddigi utolsó, nyolcadik fordítás 2020-ban jelent meg). A piacon jó tíz éve, Kondor Vilmos és Baráth Katalin regényeivel egyeduralkodónak számító Agave vezető pozícióját nem vette át más kiadó, de többen is próbálkoznak magyar szerzők szisztematikus kiadásával, pl. Athenaeum, General Press és különösképpen a Prae, amely külön sorozatot szentel a magyar szerzők által írt krimiknek (Molnár T. Eszter, Cserhádi Éva, Pintér Tibor, Kertész Erzs, Mészöly Ágnes immár két regénnyel, illetve a szintén sorozatot

építő Gráczer L. Tamás első regényével). A kiadó 2021-ben krimi novella- és regénypályázatot hirdetett (amelyet Szlavicsek Judit novellája és Gráczer regénye nyert meg) – a sorozat mellett ez is a kiadó műfaj iránti elkötelezettségének fontos bizonyítéka. Ugyanakkor a műfaj és a kiadók és a magyar szerzők közötti kapcsolat problematikuságára utalhat az, hogy évek óta nem publikált krimi sem Baráth Katalin, sem Kolozsi László, több szerző pedig kiadót váltott: Kondor Vilmos az Agavétól előbb a Librihez, majd az Open Bookshoz, Cserhádi Éva a Praetól az Athenaeumhoz, Szlavicsek Judit pedig a Erawantól a Librihez szerződött.

Úgy tűnik, hogy a krimi honi történetében az újraintézményesülés ritmusa lassabb annál, mint amit például a képregény vagy a sci-fi esetében látunk: a műfajhoz nem kötődnek rituálék (mint amilyen például egy-egy, a bűnügyi regény köré szerveződő fesztivál lehetne);⁹ nem meglepő, hogy nincsenek díjak, amelyek a szerzőknek anyagi vagy még inkább szimbolikus presztízst jelenthetnének, s amelyek odaítélésébe a közönség is bevonható lenne (ismét csak francia példákat hozva: a legfontosabb elismerésnek talán a *Grand prix de littérature policière* számít, de az *Elle* magazin olvasói is minden évben odaítélnek egy díjat az általuk legjobbnak tartott bűnügyi regénynek). Magyarországon tehát még hiányoznak a műfajhoz kötődő sajátos kulturális gyakorlatok.

Az irodalomtörténet is adós: a sci-fi és a bűnügyi regény kivételével – ezen műfajokról és az ide köthető szerzőkről egyre több elemzés született az elmúlt egy-két évtizedben¹⁰ – keveset tudunk a magyar populáris irodalom történetéről. Egy ilyen projekt kivitelezése a szándékon és az anyagi forrásokon túl kutatócsoportok létrehozását és feltáró munkát jelentene, hiszen mindaz, amit jelen pillanatban ebből a történetből ismerünk, csak a jéghegy csúcsát jelenti. Jelenleg nehéz elképzelni azt is, hogy létrejöhetne itthon egy olyan szervezet, mint amilyen a francia *Amis du roman populaire* (A populáris regény barátai), amely egyszerre képes

9 Bár ez az írás, egy 2014-ben megjelent tanulmány aktualizált változata, épp egy (az első) krimifesztivál apropóján születik.

10 A bűnügyi regénynél maradva: Bényei 2000, Benyovszky 2003, 2007, 2008 és 2016, Varga 2005, Miklós 2009, 2018, Benyovszky – H. Nagy 2009, Kálai 2012, 2019, Grób 2015.

lelkes és az adott területen hatalmas erudícióval bíró amatőröket és egyetemi oktatókat is tömöríteni, s amely egy negyedévente megjelenő folyóiratot (*Le Rocambole*) is kiad. Azonban egyre több kritikus-irodalomtörténész volt/van, akik rendszeresen publikálnak írásokat a magyar szerzők műveiről (a teljesség igénye nélkül: Deczki Sarolta, Szilágyi Zsófia, Benyovszky Krisztián, Bárány Tibor vagy e sorok írója), egyre több blogon olvashatunk írásokat (e tekintetben különösen kiemelkedik a <https://kortarskrimi.hu> oldal), több, a kriminek szentelt konferencia került megrendezésre (2022-ben rögtön kettő is, júniusban a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet Mai Magyar Kutatócsoportja által szervezett, *A rejtély titka*, illetve novemberben a Károli Gáspár Református Egyetemen megrendezésre került *Körkörös nyomok* című konferencia). Élénk érdeklődés mutatkozik a szocialista magyar krimi történetének feldolgozása iránt (ld. különösképpen Török Lajos írásait), illetve szintén fontos fegyvertény a <https://magyarkrimiszemle.hu> elindulása is: a magyar krimi kritikai portálja az elsősorban 1990 után megjelent magyar krimikről született írások gyűjtőhelyeként funkcionál.

De mindez talán még tágabb összefüggésbe is állítható: a műfaj helyzete egyúttal annak a kulturális logikának a helyzetéről is tanúskodik, amelynek a terméke: a tömegkultúráéről. Edgar Morin híres, tömegkultúrának szentelt könyvében azt állítja (Morin 1975a), hogy az emberiség történetének első univerzális kultúrájának tekinthető tömegkultúra integrálódik egy polikulturális valóságba, miközben magába olvaszt olyan kulturális rendszereket, mint a nemzeti vagy a humanista értékeken alapuló kultúrák, és csakúgy, mint azok, mítoszokat, szimbólumokat, reprezentációkat közvetít. Morin e kulturális logika egyik alapvető jegyének látja, hogy sztenderdizáció/invenció logikáján alapul, illetve szinkretikus, mivel elvileg mindenkinek szól, életkortól, nemtől vagy éppen társadalmi osztálytól függetlenül. Morin hatására Franciaországban egy új szociológusgeneráció (Éric Maigret, Éric Macé)¹¹ véli úgy, hogy ez a kulturális logika – az első olyan, amelyet nem képes teljesen felügyelni és ellenőrizni a kulturális elit – azért (is) érdemel figyelmet, mert

11 Ld: Maigret – Macé 2005 és Macé 2006.

nagyon gyorsan és érzékenyen képes reagálni egy adott társadalom változásaira, s egyúttal képes változásokat is generálni.

A bűnügyi regény dinamizmusa (s ez a dinamizmus a műfaj transzmediatikus terjedésében – mozifilmek, televíziós sorozatok képregények, videójátékok – is tetten érhető) összefüggésben áll a társadalmi érzékenységgel. Varga Bálint már említett írását idézem: „Az elmúlt ötven-hatvan évben a krimi lett a társadalmilag legérzékenyebb zsáner. Hihetetlenül gyorsan válaszol a modern kor problémáira, roppant sokrétű, és nagyon alkalmazkodó.” (Varga 2009: 80) Számtalan példát hozhatnánk arra, hogy egyes kultúrák bűnügyi regényei miként szólnak aktuális társadalmi problémákról vagy olyan múltbeli traumákról, mint például egy adott nemzet különféle háborúkban játszott szerepe. A kiváló francia szerző, Didier Daeninckx egyik regényének mottója így szól: „Ha elfelejtjük a történelmet, arra ítéljük magunkat, hogy újraéljük” (Daeninckx 1984). E regény a jelent és a múlt két rétegét (a második világháború és az algériai háború) köti össze, a francia bürokrácia felelősségét hangsúlyozza: a regénynek nem kevés szerepe volt abban, hogy elítélték Maurice Papon prefektust, aki a második világháború alatt közreműködött a francia zsidók deportálásában, majd az ő parancsára lőttek 1961-ben az algériai háború elleni párizsi tüntetők közé.

A tömegműfajok (s ennek megfelelően a populáris irodalmi műfajok is) a nyilvánosság színtereként és egyúttal annak egyik aktoraként is funkcionálnak. Az agóraként működő nyilvánosság határait az jelöli ki, hogy egy adott társadalom egy adott időben mit és hogyan képes tematizálni, és e tekintetben az elmúlt tíz év a folyamatosan szűkülő magyar nyilvánosság története.

Azonban azt látjuk, hogy az egyre számosabb szerző egyre változatosabb regényei egyre többféle problémát jelenítenek meg. Kondor Vilmos regényeinek nagy érdeme (többek között), hogy olyan korszakokba viszi el olvasóit (a két háború közti időszak, a háború, az 1956-os forradalom), amelyekhez a különféle politikai táborok továbbra is csak meglehetősen leegyszerűsített ideológiai sémákkal közelítenek. A szerző 2022-ben új alműfajjal, az alternatív történelmi krimi műfajával kísérletezett: egy olyan Magyarországot épít fel a *Második magyar köztársaság* lapjain, amely a második

világháború során nem a vesztesek táborában található, különbékét köt a szövetségeseikkel. Csabai László Szindbád-sorozata és Hász Róbert Fábián Marcell-regényei a történelmi krimik sorát szaporítják, s ezen alműfajon belül különösen üde színfolt Gráczer L. Tamás *A háromfa hölgye* című regénye, amelyben a Mátyás koronázására készülő középkori Buda elevenedik meg.

Cserhádi Éva regényei egyszerre reflektálnak napjaink, illetve a szocialista Magyarország társadalmi, különösképpen a nőket érintő kérdéseire. A szinte külön alműfajként létező balatoni krimi, amelynek Kellei György regényei jelentik az első, 1990 utáni példáit, egyszerre teszik lehetővé a szocialista korszak színre vitelét (Zajác D. Zoltán), illetve egy nyomozónő személyes történetén keresztül napjaink Magyarországnak megidézését (Szlavicsek Judit). A Prae kiadó fentebb említett sorozatának regényeit is tematikus és poétikai változatosság jellemzi.

A Petőfi Literary Fund 2021-ben megjelent, reprezentatív, angol nyelvű kiadványa (https://plf.hu/file/documents/0/0254/plf_2021_nyar_krimi_web_spreads.pdf) arról tesz tanúbizonyságot, hogy egyre több magyar krimi lenne képes megállni a helyét a nemzetközi könyvpiacra is, ahová egyelőre csak Kondor Vilmos regényeinek sikerült a kilépés (Baráth, Csabai, Cserhádi, Hász, Kondor sorozatain túl a kiadványban Molnár T. Eszter, Mészöly Ágnes, Szlavicssek Judit egy-egy regénye is szerepel Réti László *Megölni Telekit* című történelmi krimijével, illetve N. Nagy Zoltán 2018-ban megjelent kiváló, *Keselyű* című regényével együtt, amelynek a folytatása remélhetőleg idén megjelenik). A moly.hu szerzői oldalainak böngészése megerősíti, hogy a közönség szívesen olvassa és értékeli a fentebb említett szerzők regényeit.

A 2022-ben megrendezésre kerülő első magyar krimifesztivál apropójára aktualizált tanulmány konklúziója nem lehet ugyanaz, mint az idestova tíz éve megjelent írásé. Az azóta eltelt időt több olyan, alapvetően üdvös fejlemény jellemezte, amellyel ez az írás megpróbált számot vetni. A műfaj hazai helyzete tehát változóban van, mert úgy tűnik, hogy egyre többek (szerzők, kiadók, olvasók, kritikusok, irodalomtörténészek) közös ügye.

Bibliográfia

Benyovszky Krisztián 2003: *A jelek szerint*. Pozsony: Kalligram

Benyovszky Krisztián 2007: *Bevezetés a krimi olvasásába*. Dunaszerdahely: Lilium Aurum

Benyovszky Krisztián 2008: *Kriptománia: titok és elbeszélés*. Pozsony: Kalligram

Benyovszky Krisztián – H. Nagy Péter (szerk.) 2009: *Lepipálva (Tanulmányok a krimiről)*. Dunaszerdahely: Lilium Aurum

Benyovszky Krisztián 2016: *A Morgue utcától a Baker Streetig – és tovább*. Dunaszerdahely – Pozsony: Kalligram

Bényei Tamás 2000: *A rejtélyes rend, A krimi, a metafizika és a posztmodern*. Budapest: Akadémiai

Bleton, Paul 1999: *Ça se lit comme un roman policier... (Comprendre la lecture sérielle)*. Québec: Éditions Nota bene

Daeninckx, Didier 1984: *Meurtres pour mémoire*. Paris: Gallimard

Genette, Gérard 1987: *Seuils*. Paris: Seuil

Grób László 2015: *A magyar detektívregény fénykora, 1930-1948*. Máriabesnyő: Attraktor

Hankiss János 1928: *A detektívregény (A „népszerű irodalom” elmélete és története I.)*, Debrecen –Budapest: Csáthy Ferencz Egyetemi Könyvkereskedés és Irodalmi Vállalat R.-T.

Kálai Sándor 2012: *Fejezetek a francia bűnügyi irodalom történetéből*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó

Kálai Sándor 2019: *Irodalom és médiakultúra*. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum Egyesület

Miklós Ágnes Kata 2009: *Bűnös szövegek*, Kolozsvár: Kom-Press

Miklós Ágnes Kata 2018: *A nyolc fogaskerék esete. A detektívtörténetek mechanizmusai*. Budapest: Napvilág

Reuter, Yves 1999: *Le roman policier*. Paris: Nathan, coll. 128

Vaillant, Alain 2010: *L'histoire littéraire*, Paris: A. Colin

Varga Bálint 2005: *Magádetektívek*. Budapest: Agave

Varga Bálint 2009: Nyomozás az első magyar krimi után. In: Benyovszky Krisztián és H. Nagy Péter (szerk.): *Lepipálva (Tanulmányok a krimiről)*. Dunaszerdahely: Lilium Aurum, 49–81.

Kondor Vilmos

Kondor Vilmost a magyar krimi megteremtőjeként tartják nyilván már külföldön is, állítása szerint azonban ő csak krimiket ír. 16. regénye Második magyar köztársaság címmel jelent meg 2022-ben.

WANTED!

The Mysterious Absence of Eastern European Noir

We might as well put up a "Wanted!" sign looking for any traces of noir in Eastern Europe, in any shape or form - says I, who penned the, so far, only Hungarian noir novel, and one which is not so noir when it comes down to it.

It's not "The Case of the Missing Noir," rather it's "The Case of the Noir That Never Was." Before going into details, I will supply a very short explanation for this absence: where there's tyranny, there's no freedom, and where there's no freedom, there cannot be noir. (I borrowed and rephrased the line from the Hungarian poet Gyula Illyés's emblematic poem, "A Sentence on Tyranny," which will be relevant - even in the case of noir - until the end of times.)

For a longer explanation, I'd have to dig deeper into the history of Hungary and Eastern Europe. Before I do that, let me clarify an issue for all of us who use the term "noir". Noir, nowadays, is more an umbrella term, and while many books have a swell time under this parasol, very few have a legitimate claim to be there.

In a broader sense, noir applies to crime novels and movies that show the dark side of crime. In a more restricted sense, noir is a story about morally corrupt people in which there are no heroes. Most noir novels don't even feature a detective, or if they do, he is as morally bankrupt as his subjects. Noir shows people who have reached the end of their rope, or shows - in glorious B&W - the way people reach the end of their rope and hit rock bottom. Noir has no morals. Noir is about crime in its purest, ugliest form. So, for noir to exist, there has to be crime, that much is clear. And here is precisely where noir's entry into Hungarian and Eastern European culture was derailed.

When noir claimed its rightful place amongst the genres of crime fiction in the 1950s, Hungary was suffering under an especially clever and cruel tyrant named Mátyás Rákosi. He considered himself

Stalin's best pupil, and he did all he could to prove his aptitude to his master. So much so that Moscow reportedly was simultaneously repelled and surprised by Rákosi's sheer brutality.

His credo was simple: where there's socialism, there's no crime. His subjects, us Hungarians, learned very quickly that punishment oftentimes comes without a crime, so only a very select few of our countrymen decided to commit crimes anyway. Those were such dark times that even the French cinema would have shied away from them. There were some petty crimes committed on a daily basis but those were handled by the authorities as direct and vicious assaults against the socialist system - meaning the people themselves. Naturally, murders were committed but those, argued the officials, were isolated incidents, and the killers were lone madmen, remnants of a bygone era (the Horthy-era of the pre-war period), or agents of the West.

To make matters worse, there was one slice of society that had a blank check to commit any crime they wanted to. Those privileged ones were members of law enforcement agencies, especially members of ÁVH (State Protection Authority). While David Goodis, Jim Thompson, and Charles Willeford freely published outstanding novels about social outcasts who had nothing to lose, Hungarian (and Czech, Romanian, Polish, etc.) citizens woke up every day without knowing whether by the end of the day they would still be free to sleep in their own bed, or would face a harsh sentence for a crime they did not commit.

This political climate only grudgingly tolerated the presence of popular fiction. Even jazz was not accepted: it was labeled Western poison. The novels published at the time tried desperately to avoid any topic that might show everyday struggles. No suffering was allowed in the wonderful socialist utopia, not even in fiction. As a result, these works were hardly readable. Even pre-war popular novels were banned and culled from libraries.

If there was nobody to commit a crime, except for the authorities, and there was nobody to write about those crimes, how could noir have been born in Hungary or the Eastern Bloc? The answer is simple: crime fiction, noir, mystery, and suspense novels were nonexistent for long decades in Hungary. This is a real pity since everything was

set for the perfect noir novel and movie. Every proper noir has two main protagonists. One is the guy we read about, and another one is the setting, preferably a big city like New York or Philadelphia, or some hole in the ground in Texas, in Jim Thompson's case.

Without a living, breathing location, the crime itself cannot be properly understood. The city provides the background and the explanation for the crime and the criminal. No crime stands alone, no crime is committed in a vacuum. Budapest was the perfect setting for a proper noir. Even today, almost 80 years after WWII, bullet holes still can be seen on the buildings' facades right in the heart of the city. It was worse in the 60s. Even worse in the 50s. The city was filled with dark alleys, dangerous corners, and ugly pubs. And these places were never empty. The crimes committed there were interconnected in more than one way.

The great noir authors write about three types of crime in the genre's rich, overheated environment. Crimes of passion, crimes of opportunity, and crimes of deliberation. The common theme is that the people who commit these crimes (somehow I'm reluctant to call them criminals, I rather tend to see them as victims of circumstance) don't even see the distinguishing lines between these three types. Back then, there was not much to steal. Whatever was left after the total devastation of WWII, was taken away by the state after 1947, and whatever was left after that, was hidden - or sold to make ends meet. Hungary was as poor as they come. Sure, theft and robbery were present, but the trophy was usually a coat or a bicycle or an empty purse. And since private property was frowned upon, and valuables were owned and controlled by the state or its minions, any crime against property of real value was a crime against the state.

It was the worst possible scenario: people were scared to commit crimes because the punishment was harsh and brutal. Yet some had no other choice but to lead a criminal life: the migrants from the countryside, the factory workers, the miners, the educated people who disagreed with the state, and were therefore forced to work in factories with no hope, no future, and no prospects in sight.

Crime should be egalitarian and democratic. Crime should be committed by anyone against anyone. Under tyranny, there are so many things absent or deformed, and crime is no exception.

And this can lead to horrendous outcomes. Even today, not many of my countrymen are aware that there was a serial killer on the loose in the countryside in the 1950s. Between 1953 and 1954, a young and deeply disturbed girl killed five teenage girls in Törökszentmiklós. She was a lesbian, and killing the objects of her desire was the only way she could try to handle being different - as well as getting some money by robbing them. The story itself was much more complicated but it doesn't change two facts. One: there was a sexual predator, a serial killer on the loose. Two: the police had no idea what to do. Literally, no idea.

The police were so helpless not only because the last known Hungarian serial killer, Béla Kiss, vanished during WWI but because a crime of this magnitude did not fit into the official view on crime. Socialist authorities claimed that depraved sexual killers were the product of the corrupt West. If there ever was a noir story to be written in Hungary, Piroska Jancsó's story was it. A contemporary writer, Szilárd Rubin, took up the job to make sense of it. He spent decades working on the manuscript about the case and died without having actually finished it. The book under the title *Aprószentek* (The Holy Innocents) was published posthumously in 2012 to great critical acclaim.

But, as I said, crime was not egalitarian. Crime was not democratic, and could not have been since the political and societal framework was not democratic. Our tyranny, the socialist dictatorship of the Eastern Bloc flat-out denied the purpose of crime's existence in our respective countries. The regime preferred only one type of "crime fiction," namely, books about Western spies as evil incarnate as well as the heroic policemen who bravely fought against them and, inevitably, won - each and every time. Nowadays we say: reality was seriously bent. And that deformed our view of crime in real life and in literature as well.

Piroska Jancsó's horrible story is something that Jim Thompson should have come up with. Yet, it happened in Hungary and left no trace on our collective psyche. In some sense, the level of crimes committed during the socialist era was indeed low. Since the state took upon itself the daunting task of looking after every citizen, almost everybody was taken care of one way or another.

The inner logic of the regime led directly to the most obvious conclusion: if a citizen turns to crime, it's an attack against the socialist system itself; it's a sign of moral deprivation of unimaginable depth, and therefore must be punished as harshly as possible.

If we list the necessary elements of a proper noir novel, we see that all the ingredients were present in Hungary: the setting, the dark and unsettling location of Budapest or Törökszentmiklós, the morally lost characters, the crimes of passion, the crimes of chance, and even the crimes of deliberation. Yet there could not have been a literary adaptation of these elements because the existence of these crimes was denied by the state.

According to the official line, Budapest was a wonderful city that at most needed some infrastructural development. The citizens of the small villages were educated in every possible way, and the result of their hard work was uniform houses and straight roads complemented by flower beds and fruit trees. There was no need to commit any crime since the state was everybody's mother and father, therefore crime was rare and foreign to the Hungarian socialist way of life. Everybody had an equal and decent chance to make a living, so the criminals were traitors to our nation and socialism as well. There was no crime, ergo no crime fiction. The lack of democracy and equality directly led to the painful absence of noir, hard-boiled detective fiction, cozy mysteries, and so on.

Free societies accept crime as part of life. In one way or another crime is part of our nature. The lack of freedom and the lack of democracy killed, or even murdered, so many tiny parts of our nature in the Eastern Bloc. Regardless of this, one desire survived those decades. The desire, the need to get to know ourselves and our lives. Noir is just another vehicle for this. That is why Philip Kerr turned to it when he penned the ultimate re-created noir fiction of all time, *March Violets*.

Set in pre-war Berlin, a private detective called Bernie Gunther investigates low-level crimes that lead to people at the highest places. Philip Kerr's trilogy was later published in a volume titled *Berlin Noir*. It was not noir, it could not have been noir. The timing

was not right (noir as such blossomed after 1945), the setting was not right (Germany was run by a bunch of tyrants, see above), and the topic was not right (Bernie is a hero, he solves a murder, has no real moral ambiguity, and restores order in that part of the world for a short while).

Philip Kerr and his genius are responsible for the fact that noir has any presence at all in Eastern Europe, yet it means something very different to us. As opposed to the American and French audiences, noir was not part of our culture and our heritage - so under the guiding light of Kerr's torchlight, we decided to insert and invent it *post-factum*. I never denied the huge impact Kerr made on me, and it's no coincidence that my first novel was titled *Budapest Noir*. It resonated well with readers all over Europe, and in America, too. As a writer and as a reader, I love dirt. I love the oily, muddy dirt, the smell of decay, and the stench of low life. Crime is not pretty. Noir is least of all pretty. Noir is dirty, dark. Good noir makes you cover your neck, clean your hands, and feel a deep unease.

Nonetheless, in this part of Europe, the term *noir* immediately and automatically means simply something dark. For us, more often than not, noir is a dark story with dark characters that happens in dark places. This might change in the future but I have my doubts whether noir (or neo-noir) in its purest form would ever be an organic part of our popular culture. Without getting into details about Hungarian pop culture, let me shine some light on the key points.

The pre-war period, or the Golden Age, of crime fiction was very well and widely present in Hungary. Popular fiction was published in abundance. But not the good stuff. The bookstores were filled with mostly cozy mystery novels written by either obscure Western authors or by Hungarians hiding behind an Anglo-Saxon-sounding pseudonym. Let me illustrate my point. The only hard-boiled author that made it to the Hungarian market was Dashiell Hammett with two novels that were never reprinted. James M. Cain's "The Postman Always Rings Twice" was published in 1938 - and again in 1967. Raymond Chandler was first published in Hungarian in 1966. Even though there were two incredibly and alarmingly successful mystery series on the Hungarian book market, no noir was published

in Hungary until 1994 when Jim Thompson's "Getaway" was released along with the movie. The giants of the genre - Charles Willeford, Cornell Woolrich, James M. Cain, Harry Whittington, Jim Thompson, Horace McCoy, and Charles Williams - are still more or less unknown in Hungary. For some regional perspective, it must be noted that Charles Willeford didn't make his debut in the German market until 1989.

Thus, it is no wonder that both authors and readers are having problems with this genre. When I started writing *Budapest Noir* I was completely aware that my *noir* is not the classic, pure American noir of the 1950s. I didn't even attempt to write proper noir because finding a credible investigator was hard enough. I accepted the fact that I had retroactively created (or brought to life) a genre, and I was fully aware of my responsibility. The book became successful abroad as well: it was the first Hungarian crime novel ever published in America, and thirteen more languages followed. If I should take a look around, looking for the presence of noir anywhere in Eastern Europe, only the Polish writer Marek Krajewski comes to mind, whose fabulous Breslau series is present in several markets as well.

There are striking similarities between his and my work - as the predominant authors who are the closest to noir in these parts of Europe: we gained fame and success by hard-boiled crime novels set before WWII, incorporating elements of noir. And even some of these elements are a bit too much for the average reader. Like Krajewski, I see Budapest, my city, as a living, breathing organism, that is always one of the main protagonists in all of my novels. Like Krajewski, I describe the city, my city, as minutely, as closely, and as accurately as possible. It's the genre's main feature that the characters don't wander around on nameless streets, and get from A to B with a snap of the finger. Breslau and Budapest provide perfect settings for our novels, and we describe lovingly and in great detail the streets, the trams, and the buildings.

And even this seems to be too much for many readers. The genre is so rootless in our region that street names and tram numbers are viewed as shortcomings of the novel or self-indulgences of the author. Just imagine what would happen if the streets with names and the trams with numbers would be filled with morally corrupt,

psychologically imbalanced people for whom crime is just a means to an end or a way of life. Filled, in other words with 'Life Itself,' to quote Paco Ignacio Taibo II. I sure as hell would want to write about these people in the form of a noir but that would be a book with very few readers besides myself and my friends.

The odd thing is that these people are not foreign to us. They've been present in our literature for long decades. We do know what hopelessness means, we know what the total lack of moral compass looks like. There's a long list of Hungarian writers from Ignác Nagy, Lajos Kuthy, and Zsigmond Móricz to Sándor Tar who devoted many of their books to outcasts. However, the lines between fiction and crime fiction (or maybe even noir) were blurred only twice in the history of Hungarian literature. Móricz's short story 'Barbarians' (1932) is as disturbing as anything Jim Thompson imagined, while Sándor Tar's 'Grey Pigeon' is as upsetting as anything Andrew Vacchs wrote. I might be overreaching when I say that genre fusion is not particularly popular in Eastern European popular fiction. The classic noir of Thompson and Willeford is as rootless in this book market (and cultural tradition) as the comic crime fiction of Donald E. Westlake, Lawrence Sanders, and Carl Hiaasen. The neo-noir of John Ridley or James Ellroy hardly finds a publisher, let alone readers.

So, we are left in a dark city filled with dark shadows and dark stories - and with a protagonist who at least on the surface knows right from wrong. It's as if we were afraid to let loose ourselves in the murky, muddy, and ambiguous world of noir. We are afraid of losing our way and wandering around aimlessly. So, we need a hero. It doesn't really matter what kind of a hero it is. But a hero nonetheless, whose moral compass might be faulty but at least it looks like a working compass. I might be overreaching again but I'd venture to state that the tyranny of the 20th century scared and confused us so much that we're afraid to look at our reflection in the mirror noir shows us.

That's just as well. Maybe for noir to exist, we must have freedom deep within ourselves. Tyranny might be around us in one form or another, but as long as it's present inside us as well, the world of noir is a place we not only are afraid of, but are also totally unwilling to understand.

Török Lajos

Török Lajos irodalomtörténész, kritikus. 2005-ben szerzett PhD-fokozatot irodalomtudományból az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. 1999-2000-ben az MTA Könyvtárában dolgozott, 2000-től a Károli Gáspár Református Egyetem oktatója. Kutatási területe a klasszikus magyar irodalom és a Kádár-kor magyar bűnügyi irodalma.

Politikai propaganda a Kádár-kori bűnügyi irodalomban

1. Bevezetés

Az alábbi fejezet a rendszerváltás előtti bő három évtized magyar nyelvű, a kritikai közbeszédben „szocialista krimi”-ként is aposztrófált szövegtörzsének keletkezéstörténetébe kíván betekinteni. Azon belül is a műfaj első bő egy évtizednyi termésének arculatát meghatározó jelenségre fókuszál: az 1956-os forradalom után újjászerveződő kommunista rezsim hatalmi praxisára jellemző politikai propaganda néhány változatát igyekszik szemügyre venni korabeli regények felidézésével. Bár reflexióink igényelnék a téma tágabb kontextusban való elhelyezését lehetővé tévő politikai, kultúrtörténeti és -ideológiai összefüggések felvázolását, most nem vállalkozhatunk efféle munka elvégzésére. Az ebből származó befogadói hiányérzetet azzal igyekszünk feloldani, hogy témánk kifejtése során próbáljuk beleszőni gondolatmenetünkbe a ki nem fejtett összefüggések néhány mozzanatát.

Ha arra a kérdésre próbálnánk válaszolni, hogy mi hívta életre a Kádár-korszakban a legutóbbi szakirodalom szerint¹² a két világháború közötti időszakban virágzó, a háború után lassan elhaló, a Rákosi-éra és az 1956-os forradalom bukása között pedig tiltólistára került népszerű irodalmi műfajt, a krimi, először a zsáner korabeli honi létezhetőségének problémájával kellene foglalkoznunk. E szükségletet az indokolja, hogy a bűnügyi irodalom történetét elbeszélő hazai gyártású népszerűsítő és tudományos szakirodalomban e műfaj Kádár-korszakbeli jelenségei nem, vagy csak néhány bekezdés erejéig válnak reflexió tárgyává. Azok, akik szót ejtenek róla, a krimi magyarországi hanyatlástörténeteként értelmezik e saját korában kétség kívül népszerű és olvasott, de mostanság már felettébb silánynak tartott szövegtörzset.

12 Grób László: *A magyar detektívregény fénykora (1930-1948)*, Máriabesenyő, Attraktor, 2015.

Kondor Vilmos, a kritika által a műfaj egyik legmeghatározóbbnak tartott jelenkori hazai képviselője egy interjúban a magyar nyelvű krimi hiányosságait firtató újságírói kérdésre a következőt válaszolta:

Berkesi [vagyis Berkesi András – T.L.] meg Mattyasovszky [vagyis Mattyasovszky Jenő – T.L.] könyveiből elképesztően sokat adtak el, de nem azért, mert jó könyvek voltak. A szocialista szerzők két szempontból fontosak ebben a kérdésben. Egyfelől rajtuk kívül nem volt más, így nyilván mindenki őket olvasta. Másfelől pedig éppen ők voltak azok, akik kitartó és csökönyös munkával egyszerre két eredményt is elértek: hiteltelen hőseikkel gyakorlatilag ledózerolták a magyar krimi, végezetül Hód, Kántor és társai sóval hintették be a helyét. Majd népszerű lesz megint a magyar krimi, ha jó könyveket írnak. A szocialista krimi a kortárs magyar krimi műfajának Csernobilja volt, és egy ideig még sajnos feleződik a rossz hatás és a kellemetlen élmény.¹³

Ez a hozzáállás a szerző öt darabból álló *Budapest*-ciklusának megkomponálásában is tetten érhető, hiszen Gordon Zsigmond utolsó kalandja éppen akkor ér véget - az öt kötetből álló regényfolyam utolsó darabja, a *Budapest novemberben* 1956 őszének sorsfordító napjaiban játszódik -, amikor a kádári kommunista rezsim megszületik, ezáltal egy olyan műfaji emlékezettel számol, amelybe a forradalom utáni időszak termése már nem tartozik bele. Hogy mennyire igaz vagy sem a kondori ítélet, most nem kívánjuk eldönteni. Már csak azért sem, mert alábbi megjegyzéseinkkel nem a „szocialista krimi” kapcsán katasztrófálisnak tartott színvonalbéli sajátosságok indokoltságát vizsgáljuk, hanem azt a tulajdonságát, amely miatt Kondor a fenti értékítélet megfogalmazására kényszerül(het)et: a műfajnak a kommunista államhatalom politikai szócsövévé válását.

13 Szathmáry István Pál: Kondor elköszön Gordontól, *Magyar Nemzet*, LXXV. évf., 303. szám, 2012. november 6., 15.

2. Mintázatok

A Kádár-kori bűnügyi irodalom kibontakozását legalább két okra vezethetjük vissza. Egyrészt az 1956 után újjászerveződő kommunista államhatalom legitimációs gyakorlatához kötődő (kultúr)politikai törekvésekre, másrészt pedig a honi szórakoztató irodalom iránt megnövekedő olvasói érdeklődésre. A kettő viszonya – ugyanúgy, mint minden önkényuralmi rendszer felülről vezérelt kulturális praxisában – hierarchikus: az előbbi szükségletei jelentős (vagy teljes) mértékben meghatározták az utóbbi lehetőségeit. Éppen ezért nem meglepő, hogy a kor bűnügyi irodalmát a Kádár-rezsim politikai önértelmezése, egy militarizált Kelet-Nyugat ellentétre épülő hidegháborús retorika, és a szocialista ideológia által uralt közösségi eszmények alakították. Emiatt cseppet sem csodálkozhatunk azon, hogy e korpusznak a maga korában sem igazán termelődött számottevő recepciója. A kor honi irodalomértelmezési gyakorlata néhány elszigetelt, terjedelmében és színvonalában nem igazán mérvadó próbálkozásnál többet nem tud felmutatni. Az, hogy a rendszer igyekezett saját szócsöveként kezelni a krimi, nem pusztán a korpusz esztétikai alultápláltságához vezetett, de magát a (termékeny) kritikát is kitessekelte saját, ideológiailag színes, poétikailag viszont szürke világából. Az a néhány reflexió, amely a kérdéses műfaj és/vagy a hozzá rendelhető szövegcsoporthoz napvilágot látott, kommunista szellemiség és poétikai megformáltság feloldhatatlan feszültségén keseregve arra a következtetésre jutott, hogy a művek a szocialista világ- és értékrend közvetítésére alkalmasak ugyan, irodalmi nívót viszont nem képviselnek. Mondanom sem kell, hogy az irodalmi értékteremtés szükséglete nem szerepelt a zsáner geneziséhez köthető korabeli politikai elit víziói között és azon írók törekvéseitől is távol állt, akik a honi krimi Kádár-kori felélesztésében jeleskedtek. Egyrészt azért nem volt, mert a korabeli krimi a zsáner irodalmi hagyományához egyáltalán nem kötődő bűnügyi riport műfajából nőtt ki. Ez 1957-től, a Kádár-rezsim erőszakos konszolidálásának kommunikációs eszközeként az elsők között igyekezett meggyőzni az olvasóközönséget az előző esztendő eseményei miatt erősen megtépzott kommunista államhatalom politikai, erkölcsi, jogi és

társadalmi legitimálásáról. Eme agitációs praxis egyik – ha nem a – legfontosabb eleme a politikai ellenségképekre épülő hatalmi beszéd, melynek kitüntetett témája az 1956-os „ellenforradalmár”, s legfőbb célja ennek démonizálása. Másrészt pedig azért nem játszott szerepet az irodalmi színvonal a korabeli krimi születésében, mert a műfajnak az 1950-es évek vége és a 60-as és 70-es évek fordulója közötti bő egy évtizedében szinte kizárólag olyan szerzők tollából születnek a regények, akik a Rákosi-érában, esetleg a kádári hatalomátvétel utáni években vagy a rendvédelmi, illetve az államvédelmi szervek tisztii állományába tartoztak; vagy a rendszer szócsöveként működő médiumok tehetségesnek tartott munkatársai voltak. Az előbbire a volt ÁVO-s tisztet, a Kondor által is említett Berkesi Andrást, az utóbbira a pályáját az 1950-es évek végén bűnügyi riporterként kezdő és e hivatásában példátlan karriert befutó Szabó Lászlót vagy éppen a kondori idézetben citált Mattyasovszky Jenőt említhetnénk hevenyészett példaként.

Az a tény, hogy a Kádár-kori bűnügyi irodalom a kommunista ideológia képviselőjében került be a szocialista kultúra vérkeringésébe, nemcsak az első évtizedben, de az egész korszakban meghatározta a műfaj arculatát. A hatalom iránti politikai-ideológiai elkötelezettség kommunikálása – igaz, változó formában és valamelyest gyengülő intenzitással – szinte a rendszerváltás idejéig uralta a műfajt. A Kondor Vilmos említette „ledózerolás” tapasztalata döntően annak köszönhető, hogy a Kádár-kori bűnügyi irodalom kezdetben minden olyan hagyományt igyekezett eliminálni, amely a zsáner 19-20. századi nyugat-európai és/vagy tengerentúli vagy éppen honi előzményeihez köthetne volna. A két világháború közötti hazai „pengős” vagy „filléres” krimik világában még mindennaposnak számító, egy rejtély (többnyire gyilkosság) megoldásának folyamatára épülő cselekményt vagy a igazság bajnokaként fellépő magánnyomozó figurája köré szerveződő sztorit a Kádár-rezsim belügyi szerveinek képviselőjében fellépő katonatisztek, nyomozók, kémelhárítók, és e szervek által kíméletlenül üldözött kémei, diverzánsok és kollaboránsaik díszes kavalkádja váltotta fel.

A túlnyomórészt a nyugati kémszervezetek lankadatlan – ám hiábavaló – hírszerző tevékenységével szembeni és a szocialista világrend védelmében folytatott, több műben egyenesen „hazafias”-

nak nevezett, mindig sikerrel járó harcról mesélő művek kezdetben nem a népszerű irodalom iránt fogékony olvasóközönség számára készültek, hanem a Belügyminisztérium rend- és államvédelmi állományába tartozóknak. A sztálini, majd a hruscsovi szovjet kémelhárítás tevékenységét regényesítő oroszajkú szerzők munkáinak fordításait tartalmazó kötetek mellett „eredeti”, ám az előbbiekhöz világnézetileg, tematikailag, sőt olykor szövegszerűen is feltűnően hasonlító alkotásokat is magában foglaló, hosszabb-rövidebb életű könyvsorozatok indultak és folytatódtak az 1956 novemberében újjászervezett Belügyminisztérium központi szerveinek kiadásában. A Rákosi-érában a BM Országos Rendőrkapitányság Politikai Főosztálya által útjára bocsátott *Rendőrség kiskönyvtár*ában egészen 1958-ig jelentek meg kötetek, a BM Határőrség Politikai Csoportfőnöksége 1957-ben indította útjára a *Határőrök kiskönyvtárát*, a BM Tanulmányi és Módszertani Osztálya pedig 1960-ban a *Belügyminisztérium kiskönyvtárát*. Ezek közül a szériák közül az elsőként és az utoljára említett csak néhány esztendeig élt, a középső viszont egészen a rendszerváltásig (utolsó kötetei 1990-ben láttak napvilágot). A sorozatok, amelyek a kémkedéssel összefüggő bűncselekmények mellett a rend- és az államvédelem világába kalauzoló, az 50-es évek első felének esztétikai ízlésére jellemző sematizmussal átítatott, a vasfüggönyön inneni világot derűvel és optimizmussal, az azon túlit pedig iróniával és szarkazmussal ábrázoló életképeket is tartalmaztak, döntően propagandacélokat szolgáltak. A többnyire kémek vagy kémcsoportok lefűlélésének történetét elbeszélő regények emiatt a belügyi szervek oktató-nevelő tevékenységének korabeli dokumentumai közé is sorolhatók. Céljuk az volt, hogy a kurrens kriminalisztikai tankönyveknél valamivel könnyedebb formában, ám azok elméleti-módszertani ismeretanyagához szorosan kötődve megismertessék olvasójukkal a rend-, a határvédelem és a kémelhárítás munkáját, a nyugati kémszervezetek működését, a kémek kiképzésének folyamatát és jellemrajzát. Emellett pedig a korábban említett, nagyrészt 1956 kádári olvasatával létrehívott ellenségképekre épülő bűnesetekkel kívánták a hatalom jogi és morális értelmezésében a bűn és bűnösség fogalmait példázatos sztorikkal megvilágítani. A *Belügyminisztérium kiskönyvtára* első kötetének, Földes Mihály

Felszáll a köd című regényének¹⁴ sorozatajánlójában olvashatjuk a következőket a sorozat elindításának céljairól:

A Belügyminisztérium beosztottai és családtagjai részére érdekes, tanulságos, izgalmas könyveket adunk azzal a céllal, hogy a Belügyminisztérium különböző területén dolgozó elvtársak a regényekből megismerjék és a jövőben fokozottabban megbecsüljék egymás munkáját, támogassák egymást nehéz, áldozatos munkájukban. Célunk az is, hogy a Belügyminisztérium dolgozói és családtagjai növeljék politikai és szakmai képzettségüket, gyarapítsák általános műveltségüket.

A kémelhárítás, a honvédség és a rendőrség tevékenységének bemutatásakor gyakran alkalmazott eljárás volt a probléma megoldására fókuszáló stratégiák protokoll-szabályoknak megfelelő cselekményesítése. Rendszeresen visszatérő eljárás a regényekben, hogy a belügyi tisztikar különböző rendfokozatú tagjai párbeszéd közben felmondják az adott esetre alkalmazható kriminalisztikai leckéket, mégpedig úgy, hogy a magasabb rendfokozatú felettes tiszt kérdez vagy javasol vagy tanácsokat ad, az alacsonyabb pedig válaszol, illetve el- vagy megfogadja előljárója útmutatásait. Efféle megoldást tartalmaz az 1956 előtt az ÁVH kötelékébe, de a Kádár-rezsim első másfél évtizedében is még a BM tisztikarába tartozó Vértes Tivadar 1961-ben megjelent *A fecske* című regényének ötödik fejezete, amelyben Timkó Béla őrnagy, a bűnügyi alosztály vezetője beszámoltatás céljából magához kéreti Újvári századost, aki nyomozócsoportjával éppen egy különös haláleset körülményeit vizsgálja, s a nyombiztosítás, a tanúkihallgatás módszertani tisztázása közben összegzik a nyomozás eddigi eredményeit. A katonai, rendőrségi szabályzatokban rögzített elvárások is egyszerre válnak reflexió tárgyává és a cselekményt formáló, a hősokeket motiváló elemekké. Vértesi hivatkozott művében a sorkatonai szolgálatát teljesítő Füzesi Gábortól a nevelt lányával őt behálózó, majd érzelmileg

14 Földes Mihály: *Felszáll a köd*, Budapest, Belügyminisztérium Tanulmányi és Módszertani Osztálya, 1960.

zsaroló, az egyik nyugati kémszervezet honi kollaboránsaként tevékenykedő Németh Lajos haditechnikai titkokat akar szerezni. A lány iránti vonzódása és a „hazafiú” lelkiismerete közt őrlődő ifjú azért dönt végül amellett, hogy beszámol feletteseinek a kémről, mert a honvédelmi oktatáson egy fiatal tisztnek a haza védelmét szolgáló helyes katonai viselkedésre vonatkozó magyarázata közben Füzesi ráismer az általa korábban elkövetett vétségekre: szóba állt egy idegennel (Némethtel) és meggondolatlanul fecsegett neki a laktanya haditechnikai fejlesztéseiről, noha „hazánk védelme – figyelmeztet az előadó – megköveteli minden lelkiismeretes katonától, hogy őrizze a katonai titkokat. A meggondolatlan fecsegéssel ártunk népünknek és magunknak, s ellenségeinket segítjük”, majd hozzáteszi, hogy „egy katona nem köthet első látásra ismeretséget. Óvakodni kell a feltűnően barátkozni akaró idegenektől...”¹⁵

A fenti sorozatok írói kínosan figyeltek arra, hogy egy olyan rend- és államvédelmi intézményrendszer képét rögzítsék műveikben, amelyben a legprofibb, hibázni és/vagy veszíteni nem tudó szakemberek és káderek találhatók. Emiatt regénybéli státuszuk tisztán funkcionális: kizárólag a rend- és államvédelem nagy gépezetében betöltött szerepükben látjuk őket. Ez egyformán érvényes minden egyes figurára, legyen az egy járőrszolgálatot teljesítő rendőrtizedes vagy egy nyomozó vagy egy kémelhárító tiszt. Mint ahogy az is minden felsorolt típusra igaz, hogy a potenciális bűnelkövetők kilétét illetően megérzéseik, sejtéseik mindig beigazolódnak: már jóval azelőtt tudomást szereznek a kémtevékenységgel gyanúsítható személyekről és csoportokról, amikor azok még csupán tervezik a bűncselekmény elkövetését. Általában már a regények kezdetén kész szereposztást kapunk. Pontosan tudjuk, hogy ki a kém, a diverzáns vagy ki a kollaboráns, csak idő kérdése, mikor jut el a cselekmény a leleplezésükhöz. Két példát hoznék erre a jelenségre. Az első Svecz István 1960-ban megjelent regényének, *A rózsadombi villának*¹⁶ az első fejezete, amelyben Kovács Sándor rendőrtizedes fényjeleket vesz

15 Vértési Tivadar: *A fecske*, Budapest, Belügyminisztérium Tanulmányi és Módszertani Osztálya, 1961, 111.

16 Svecz István: *A rózsadombi villa*, Budapest, Belügyminisztérium Tanulmányi és Módszertani Osztálya, 1960.

észre az egyik ház emeleti ablakán, s több alkalommal kilesve a tett elkövetőjét, megfejtí a jeleket, s jelenti az esetet feletteseinek. Innentől fogva már csak az a dolga a rendőrségnek és a kémelhárításnak, hogy az elkövető nyomait követve felszámolja a kémcsoportot. A második korábban már említett Szabó László önálló „szépírói” munkásságának első darabja, az 1962-ben megjelent *Az elmaradt találkozás*¹⁷ című regény. A mű egy kihallgatási jelenettel indul, amelyben a vizsgálótiszt, Molnár Tibor főhadnagy Krizsán Péter őrizettest arról faggatja, hogyan került kapcsolatba az amerikai hírszerzéssel. A gyanúsítottat a nyomozónak sikerül megtörnie, s vallomása alapján már azelőtt lelepleződik a nyugati kémszervezet, hogy bármelyik tagja magyar földre lépett volna.

Az efféle könyvek világában a jogi és politikai értelemben vett bűnösök mindig elnyerik büntetésüket. Olyan sohasem fordulhat elő, hogy valaki a rendszer által felmentést nyerjen. Morális feloldozás sincs. Döntően azért, mert a regények világában a kommunista államapparátus a hatalom megdöntése érdekében tevékenykedőket már azelőtt bűnösnek tekinti, hogy azok kémnek álltak volna. Ennek az az oka, hogy a diverzánsként értelmezett figurák szinte kizárólag azokból az ellenségképekből nyerik eredetüket, amelyet a Rákosi-érától kezdődően a honi önkényuralmi rendszer megkonstruált. A Kádár-kori bűnügyi irodalom részben a személyi kultusz korából örökölt, részben pedig saját politikai identitásának megalkotása és megőrzése céljából teremtett ellenségképekre építette hatalmi praxisát és retorikáját. Az 1956 előtti időszak által politikailag démonizált típusok közül három tűnik fel a legtöbb bűnügyi regény lapjain: a két világháború közötti időszakban felemelkedő és a proletariátuson élősködő pénzarisztokrácia; a Horthy-rendszer és a nyilas rémuralom idején a magyar hadseregben szolgáló, 1944/45-ben emigrált katonatisztek; és az 1948-ik kommunista hatalomátvétel miatt hazájukat elhagyók. A bűnügyi irodalom leggyakrabban citált réme azonban nem ezek közül került ki, hanem – ahogy arra már korábban utaltunk – a kádári politika saját gyártású szörnyszülöttjeiből, az 1956-ra reflektáló, „ellenforradalmi” diskurzus által létrehívott

17 Szabó László, *Az elmaradt találkozás*, Budapest, Belügyminisztérium Tanulmányi és Módszertani Osztálya, 1962

két típusból: egyrészt a rendszerint bűnözői múlttal rendelkező, erőszakos, érzéketlen fegyveres ellenállóból, aki eszmék nélkül, nyereségvágyból vagy heccből fegyvert ragadott és a kommunizmus épületének rombolásába kezdett; másrészt az októberi-novemberi események miatt kialakult politikai, gazdasági és társadalmi válság haszonélvezőiből. A korabeli bűnügyi irodalomban előforduló kémek, akikkel a honi rend- és államvédelem képviselőinek meggyűlik a baja, nagyrészt azok az 56-osok, akik a forradalom bukása után elhagyták Magyarországot, és akiket a nyugati hírszerzés zsarolással, ígéretekkel kémtevékenységre kényszerítettek.

A fentiekben kifejtettek alapján a „Kádár-kori bűnügyi irodalom” egy tágan értelmezett szövegtörzset jelölő alakzat. Olyan gyűjtőnév, amelybe a bűnügyi riport, a belügyi szervek által belső használatra készült oktató-nevelő célzatú példázatos történetek és a honi olvasóközönség egésze számára írott, több tízezres példányszámban megjelent „kalandregény”-ek egyaránt beletartoznak. Politikai propagandafüggőségük egészen az 1960-70-es évek fordulójáig dominánsnak mondható. Ezen esztendőik során a pártállami kultúrpolitikának a népszerű (vagy ponyva-) irodalommal szembeni ellenérzéseiben mutatkozó, a krimi későbbi alakulására kedvezően ható módosulások (megindul az *Albatrosz könyvek* és a *Fekete könyvek* sorozat, amely a detektívtörténet klasszikus és modern képviselőinek – Conan Doyle-nak, Agatha Christie-nek, Dashiell Hammettnek, Raymond Chandlernek vagy éppen Georges Simenonnak – a munkásságát részben vagy egészben hozzáférhetővé teszi a magyar olvasóközönség számára) komolyszerepet játszanak abban, hogy a honi bűnügyi irodalomban ettől fogva a politikai propaganda mellett a detektívtörténet hagyományos műfaji sémái és hőstípusai is egyre nagyobb jelentőséget kapnak. A politikai propaganda részleges visszahúzása – Mattyasovszky Hód-történetei és Mág Bertalan önéletrajzi ihletésű rendőrségi regényei csaknem a rendszerváltásig őrzik a Kádár-rezsim korai időszakának rend- és államvédelmi propagandájára jellemző beszédmódok emlékezetét – maga után vonja a hatalmi elit által létrehozott és éveken át tartósított ellenségképekre épülő bűnügyi irodalom befolyásának csökkenését. Az 1956-hoz kötődő ellenségkép végleg ugyan nem tűnik el a korpusz világából, de az ebbe a körbe

tartozó „hősök” ideológiai alapozású ábrázolása, jellemrajza és a művek cselekményvilágában betöltött funkciója megváltozik.

3. Ellenségképek

A forradalom utáni években napvilágot látott írásművekben 1956 még az ellenségkép-alkotás tematikai centrumában áll. Ez azt jelenti, hogy a bűnözés szinte minden formáját, a bűnelkövetés csaknem összes változatát – közvetve vagy közvetlenül – „ellenforradalmi” előzményekhez kötődő okokra vezetik vissza. A Kádár-rezsim korai társadalomnevelő törekvéseinek részeként is szemlélhető bűnügyi riport ennek a praxisnak talán legreprezentatívabb példája. A hatalom „ellenforradalmi” propagandájának a népszerű műfajokhoz kötődő első komolyabb kísérlete Pintér István és Szabó László *Riporterek az alvilágban* című kötete, amely 1957 júniusában jelent meg. A mű az 1950-60-as évek fordulóján aktuálisnak tekintett társadalmi kérdésekkel (többek között a ifjúság nevelésének problémáival, az időskorúak helyzetével, a párkapcsolatokkal) foglalkozó *Hétköznapiok* sorozat első darabjaként látott napvilágot. E gyűjtemény enciklopédikus jelleggel fogja át a később kiteljesedő Kádár-kori bűnügyi irodalom leggyakrabban előforduló témáit: a gazdasági, vagyon-, élet- és államellenes bűncselekményeket, a fiatalkori bűnözést, a prostitúciót; emellett betekintést nyújt a csaknem 100%-os hatékonysággal folyó rendőrségi és államvédelmi munka világába. A látszólag ismeretterjesztő jellegű írásokból álló kötetet megkomponáltsága, illetve a riporteri szövegek perspektívái és nyelve alapján a kommunista államhatalom 1956-ra vonatkozó interpretációs manőverei uralják. A büntettek szinte kizárólag a forradalom által megbomlott közrenddel kerülnek ok-okozati összefüggésbe. Az első fejezet a következő megállapítással indul:

Bizonyára Ön is örömmel tapasztalta, kedves olvasó, hogy ma már esténként nyugodtan lehet sétálni az utcán, szórakozni a zenés vendéglőben. Éjszaka hazafelé tartva nem kell minden pillanatban arra számítani, hogy *elibénk* toppan egy bűnöző, követelve pénztárcánkat, esetleg ruhánkat. Egyszóval össze sem lehet hasonlítani a

főváros közbiztonságát mondjuk az 1956. évi novemberi-decemberivel. Pedig a 13 ezret is meghaladja azoknak a bűnözőknek a száma, akik az októberi események során a börtönökből kiszabadultak. Igaz, sok „nehéz fiú” ma már Ausztriát boldogítja. De azért maradt belőlük idehaza is elég. No, nem kell félni – a rendőrség a kiszabadult bűnözők tekintélyes részét már visszajuttatta eredeti „lakhelyére”. S általában minden éjjel horogra akad 15-20 szökött rab.¹⁸

A megállapítás oppozíciókra épített argumentációs logikával igyekszik meggyőzni olvasóját arról, hogyan tekintsen a közelmúltra és a jelenre. A múlt a káosz, a jelen a rend világa; az olvasó az előbbi áldozataként és az utóbbi haszonélvezőjeként jelenik meg. A bűnösök már azelőtt a bűn megtestesítőiként értelmeződnek, hogy az „ellenforradalom” színpadára léptek volna. Az idézett magyarázat főként lélektani érvekkel igyekszik meggyőzni az olvasót a fejezet további szakaszaiban a riport főszereplőivé váló belügyi szervek által rendszeresen tartott razziák társadalmi hasznosságáról. A rend őrei iránti kollektív tisztelet legfőbb indoka, hogy azok a társadalomnak a közelmúlthoz fűződő félelmeit a rend helyreállításával visszanyert biztonságérzettel cserélik fel. A kifejtettek hitelességének illúzióját a riporter egy egyszerű fikciós manőverrel igyekszik elérni: magát is (lásd az idézetben általam dőlt betűvel kiemelt szót) a megszólított közösség tagjaként tünteti fel. A kötet első lapjain vázolt témák és argumentációs technikák a további fejezetekben részletesebb kidolgozást kapnak. Az „ellenforradalmár” csoportok összetételére vonatkozó reflexiók a Kádár-rezsim későbbi történelemkönyveiből is jól ismert ellenségtípusokra építik az 1956-os események értelmezését. Az *Amikor kinyíltak a börtönök kapui* című fejezet arról tájékoztat, hogy a kommunista államhatalom megdöntésére irányuló fegyveres csoportok csaknem egészében a zavargások során kiszabadult politikai és köztörvényes bűnözőkből álltak. Az előbbibe tartoznak az antiszemiták, nyilasok, fasiszták, háborús uszítók, a horthysta katonai tisztikar és csendőrökülönítmények

18 Pintér István – Szabó László: *Riporterek az alvilágban*, Budapest, Kossuth, 1957, 9.

egykori tagjai, továbbá mindazok, akik korábban „a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés büntettségért kerültek börtönbe”.¹⁹ Az „ellenforradalmárok” csoportjának összetételét taglaló szerzők olyannyira el vannak foglalva a bűnösök kollektív jellemzésével és megnevezett főszereplőik személyiségének megrajzolásával, hogy nem figyelnek fel – valószínű inkább, hogy nem is akarnak felfigyelni – egy argumentációs zavart eredményező hibára. Arra a kérdésre ugyanis nem válaszolnak, hogy kik lehettek azok, akik a börtönből kiengedett bűnözőkből álló „ellenforradalmi” csoportok tagjait kiszabadították. Ha ugyanis azok is bűnözők (erre céloz a fenti fejezet elején az „ellenforradalmi” sajtót jellemző szakasz egyik zárójeles megjegyzése, amely szerint a Magyar Nemzet 1956. november 2-i számának a váci börtön megnyitásáról szóló híradását „egyébként szintén egy szökött rab”²⁰ írta), őket is ki kellett valakinek szabadítani. Ha viszont nem azok, akkor az „ellenforradalmárokról” alkotott kép hamis. Valószínűleg szándékos csúsztatásról van itt szó. Nem csupán azért, hogy a szerzők az „ellenforradalmárokat” a lehető legsötétebb színben tüntesse fel, hanem azért is, hogy közösségüket még felforgató cselekedeteik végrehajtása előtt jogi és morális szempontból elkülönítsék az általuk törvénytisztelőnek és erkölcsileg tisztának vélt állampolgároktól. Ezzel a kérdéses ellenségképet vélt olvasóközönségük tudatába is bevésik.

A *Riporterek az alvilágban* lapjain életre keltett, a társadalomra és az államhatalomra veszélyt jelentő egyéb típusokról (a Magyarországot 1956 utolsó és 1957 első hónapjaiban elhagyók vagy elhagyni szándékozók útját egyengető embercsempészekről vagy az forradalomból az előzőekhez hasonlóan anyagi hasznot húzó spekulánsokról) külön nem ejtünk szót. Ezek a Kádár kori bűnügyi irodalom első évtizedének termésében gyakran felbukkannak, de a bűnügyi riport előbbi példájához viszonyítva valamelyest átalakuló „ellenforradalmi” diskurzus részeként. E diskurzus képviselői már nem a forradalom világának felidézésében érdekeltek, hanem a jelenbe nyúló következményeinek kimutatásában.

19 uo., 40.

20 uo., 37.

Arról igyekeznek meggyőzni a honi olvasóközönséget, hogy az államhatalom megdöntésére irányuló törekvések 1956 után sem lanyhultak: a nyugat-európai és/vagy az Egyesült Államokban működő kémszervezetek az „ellenforradalmi” tevékenységük miatt hazájuk elhagyására kényszerült bűnözőket a kapitalizmus kémeiként visszacsempészik Magyarországra, azzal a céllal, hogy kifürkésszék a keleti blokk katonai erejét vagy azzal, hogy a szocialista világrend végső győzelméhez hozzájáruló hadi- és orvostechikai találmányok terveit ellopják. Ilyesféle cselekménysémák bukkannak fel a BM belső használatra készült könyvsorozatának számos kötetében. A korábban említettek közül Svecz István *A rózsadombi villa*, Vértes Tivadar *A fecske* című regényeiben, de az 1960-as évekből a szövegek paratextusainak műfaji megjelölése szerint legtöbbször „kalandregény”-nek nevezett, a nagyközönség számára készült bűnügyi regények közül is számos példát említhetnénk. Csak néhány a sok közül: Berkesi András *FB-86* (1960), Szabó Miklós *A 117-es ügynök* (1961), Szabó László és Pintér István *Különös vadászat* (1963), Szabó László *A Gamma-null eltűnik* (1967), Sós György *A sűrke autó utasai* (1967). Az „ellenség köztünk él” kommunista víziójának efféle változatai az 56-os ellenségképet tovább őrzik, de ezzel egyetemben a hidegháborús világpolitikai helyzet alapján újra is értelmezik. Emiatt a kor honi bűnügyi irodalmában csak elvétve találhatunk olyan regényeket, amelyek 1956 eseményeinek és szereplőinek közvetlen felidézésére törekszenek. Azok, amelyek ezt megteszik, egyrésztől szolgálai követik a forradalom értelmezésének a Kádár-rezsim első hónapjaiban kodifikált argumentációs sémáit, másrésztől pedig megpróbálják kimetszeni a kérdéses időszakot a kommunizmus honi kiteljesedésének üdvtörténeti elbeszéléséből. Míg az előbbi stratégiával az 56-hoz kötődő ellenségképek továbbörökítésével kísérleteznek, addig az utóbbival a kommunista államhatalom politikai legitimitásának az 1956 előtti évekre visszanyúló kontinuitását próbálják bizonyítani. Az alábbiakban két egymástól nyolcévnyi eltéréssel napvilágot látott mű alapján igyekszünk közelebb jutni ezekhez a törekvésekhez.

Első példánk az általunk vizsgált periódus elejéről származik. Vértesi Tivadarnak a *Belügyminisztérium kiskönyvtára* sorozatban 1962-ben megjelent *A „K-4-es kísérlet”* című regénye 1945 és

az 50-es évek vége között játszódik. Középpontjában egy már a forradalom után elkövetett gyilkossággal összefüggő ipari kémkedési ügynek a rendőri és államvédelmi szervek által történő felgöngyölítése áll. A cselekmény a nyomozás megkezdésekor visszatér közvetlenül a háború utáni hónapokba, s megismerteti az olvasót a bűn elkövetőinek előéletével. Az egyik figura Somkuthy Ákos, a korabeli politikai viharok haszonélvezője. Az 1949-es kommunista hatalomátvételig egy híradástechnikai üzem tulajdonosa, majd az államosítások idején üzemét szövetkezetté alakítja, s főként állami megrendelésekből magas bevételre tesz szert. Gazdasági büntetési mellett ipari kémkedést is vállal, mert az NSZK kémszervezetének illetékese szembesíti világháborús múltjával: 1944-ben a magyar hadsereg tisztjeként szökés közben meggyilkolta az oroszoknak magukat megadni szándékozó katonáit. A másik figura Bodonyi Zita, egy 1945 előtt fajvédő és nacionalista, a háború után züllésnek indult és alkoholistává vált hivatalnok lánya, aki a családon belüli erőszak elől megszökik, s egy prostituált barátnőjénél élve maga is törvényszegővé válik. A narrátor ironikus/szarkasztikus perspektívája mellett e két alak nézőpontja határozza meg a forradalom regénybeli elbeszélését. Somkuthyhoz az októberi napok egyikén forradalmárok érkeznek. A fikció szerint 16-18 éves suhancokból álló gépfegyveres csapat arra próbálja kényszeríteni őt, hogy az általa igazgatott szövetkezet teherautóit adja át nekik. Somkuthynak és a vita közben megérkező szövetkezeti dolgozók erélyes fellépésének köszönhetően a három fiatal fegyveres elillan. Bodonyi Zita számára az október 25-i nap fordulópont lesz: akkor indul el az erkölcsi züllés útján. Fegyverropogásra ébred, majd az utcára lépve találkozik prostituált barátnője futtatójával, Ferivel, aki egy csapat forradalmárral száguldozik egy teherautón a budapesti utcákon. A lány csatlakozik a csapathoz, s mivel nem érti mindazt, ami körülötte történik, a férfihez fordul.

- Mondd, Feri? Mi van itt tulajdonképpen? Ti mit csináltok itt? – teszi fel a kérdést Zita, amint egyedül maradnak.
- Forradalom van angyalom. Kitakarítjuk a vörösöket, átvesszük a hatalmat... Meg mit tudom én. Egyelőre csak azt tudom, hogy ebben a zűrzavarban nagyszerűen

lehet élni, majd te is meg fogod látni.

[...]

– De mégis, mivel foglalkozik a csoportod? Hadd tudjam legalább, ha már így belecsöppentem.

– Mivel? Hát egy kis szajré, aztán meglátogatunk egy-két ávós családot, s ha nem találjuk otthon az ipsét, elszórakozunk velük, végül elhozzuk, amit tudunk. Hidd el, nagyszerű világ van ... Senki sem kérdezi, hogy honnan, hova visszük a cuccot. Fegyverrel, jó flepnyivel mindent meg lehet szerezni, csak ügyesnek kell lenni, és ez a csoport tele van ügyes fickókkal.²¹

Zita a kezdeti félelmeitől megszabadulva felettébb könnyen alkalmazkodik az forradalomnak az előbbi idézet által vázolt értékrendjéhez. Szemrebbenés nélkül lop, csal és gyilkol. A harcok végeztével pedig Ferivel együtt hagyja el az országot, hogy aztán a nyugati kémszervezetek képviselőjeként később új személyazonossággal visszatérjen az országba és Somkuthyt segítse kémtevékenységében. A regény – különösen annak a forradalom idején játszódó fejezeteiben – propagandafunkciójának messze eleget téve szinte a bűnök enciklopédiájává válik, hiszen a Kádár-kori bűnügyi irodalom összes törvénybe és erkölcsbe ütköző bűnét ráaggatja szereplőire, a lehető legnagyobb mértékűre növelve ideális olvasójának e figurákkal szembeni ellenszenvét. Vértesi ebből a szempontból (is) hűen alkalmazza a bűnügyi riport témájánál már általunk említett „ellenforradalmi” diskurzus ellenségképeit. Somkuthy és Bodonyi Zita egy személyben egyszerre több típust is megtestesít. A férfi a horthysta katonatisztet, spekulánst, gyilkost, kémet, a nő pedig az utóbbi kettő mellett a prostituáltat. A forradalom világa itt is a káosz megtestesítője, a céltalan vagy önző, erkölcsileg és jogilag bűnös figurák halmaza. Ahogy a bűnügyi riport korábbi példájában, úgy itt is az 1956 utáni rend- és államvédelem a törvény és erkölcs forradalom előtti állapotának visszaállítójaként értelmeződik: a regény végére minden bűnös elnyeri méltó büntetését.

21 Vértesi Tivadar: *A „K-4-es kísérlet”*, Budapest, Belügyminisztérium Tanulmányi és Módszertani Osztálya, 1962, 72-73.

Második példánk az általunk vizsgált periódus végén keletkezett. Az 1945-től haláláig (1971) pártfunkcionáriusként, újság- és szépíróként tevékenykedő Révész Gy. Istvánnak 1970-ben az *Albatrosz könyvek* sorozatban megjelent regénye, *Az izgága bébi* a Vértesi-mű cselekménybonyolításában uralkodó kronológiai folytonosság helyett a párhuzamos időszerkesztés „poétikai” relevanciájára építi a sztori kifejtését. A történet az ipari kémkedés narratív sémáját idézi. 1956 válságos napjaiban egy fiatal magyar vegyész, Zuboly Károly úgy dönt, hogy az általa és a professzora által kifejlesztett radioaktív izotóppal és annak dokumentációjával elhagyja az országot, méghozzá a céllal, hogy a nyugati hatalmaknak eladva a találmányt, meggazdagodjon. Mivel idősebb kollégája nemet mond a férfi ötletére, az ifjú tudós szerelmével (aki kollégája lánya is egyben) megszökik. Mikor a professzor mindezt megtudja, öngyilkos lesz. A két fiatal 1957 februárjában egy embercsempész segítségével tiltott határátlépést kísérel meg, de felfedezik őket, s az osztrák és magyar határőrök között kialakult tűzharcban a lány életét veszíti. A férfi egy másik meggyilkolt disszidens iratait magához véve visszatér Budapestre, s az elhunyt személyazonosságát felvéve él egészen addig, míg az általa elrejtett izotóp, amelynek konténere menekülés közben megsérült, halálos sugárzást nem okoz egy tinédzserkorú lánynak. Ez utóbbi, majd másfél évtizeddel a disszidálási kísérlet után történt bűneset ügyében kezd el nyomozni a rendőrség, s el is jut a vegyészhez, akit a találmány nyugatra való eladásának egyik újabb kísérlete alkalmával el is fog. A disszidálás és a radioaktív sugárzás okozta haláleset ügyében folytatott nyomozás története a regény első harmadában párhuzamosan fut. Az utóbbi sztori szakaszait hat *Közjáték a múltból* címmel ellátott fejezet szakítja meg. A szerző ezzel a kompozíciós eljárással lényegében szakít a Kádár kori bűnügyi irodalom politikai propagandaszerepet magára vállaló szerzőinek általunk korábban említett szerkesztési elvével, az előre leosztott szerepek alkalmazásával. Az olvasó csak a cselekményszálak egymásba érésekor tudja meg, ki a voltaképpenit tette. Az 56-os szál felhasználja az „ellenforradalmi” diskurzus jó néhány elemét. A fiatal vegyész jellemrajza a kommunista rendszer ellenségképeiből bontakozik ki, ám egyértelműen mégsem sorolható a rezsim által bűnösnek ítélt alakok közé. Noha ki akarja használni

a kommunista államhatalom válságos pillanatait, egyáltalán nem tartozik annak predestinált bűnözői közé. Nincs 56 előtti priusza, a találmány ellopása és a disszidálási kísérlet pedig olyan „járulékos” következményekkel jár (szerelme és a tinédzserkorú lány is meghal), amelyek őt is megtörik, s amelyeknek bekövetkeztében morális szempontból nem tekinthető egyértelműen bűnösnek. Ezt sugallja a regény több helyen is. A volt vegyész kedvese holttestének felfedezésekor, illetve a nyomozók előtti vallomástétel alkalmával az őszinte gyász és megbánás jeleit mutatja. A törvény viszont vele sem tesz kivételt.

A párhuzamos időszerkesztéssel mintha azt kommunikálná a regény, hogy a jelen a múlt között már nincs közvetlen folytonosság. Másként fogalmazva: mintha a múlt és a jelen már nem lenne elbeszélhető egyetlen történet részeként. A forradalom elnagyoltan, árnyékszerű háttérként van bemutatva. Ez az ábrázolásmód és Zuboly karakterének erkölcsi megítélése természetesen még nem jelenti Révész regényében a forradalommal szembeni ellenszenv megszűnését, de démonizálásának szükségletében jelentős visszaesés tapasztalható. Ez legfőképpen abban mutatkozik meg, hogy az 1960-as évek honi krimijének 56-ra vonatkozó kommunista olvasatát uraló propagandisztikus retorika tulajdonképpen eltűnik a szövegből. A regény végén az ügyben érdekelt nyomozótisztek egyike így elmélkedik: „De hát beleillik-e Zuboly esete, cselekedetei a megrögzött gonosztevők kategóriájába? Aligha. Intellektuális egyéniség, aki talán sohasem került volna a bűn útjára, ha az ellenforradalom nem csillant meg előtte egy váratlan, őt elkápráztató lehetőséget. Hogy aztán gyavaság, bosszúvágy, hamis érvényesülési törekvések következtében az első ballépés súlyos bűnhalmazzá tornyosult, az már a lejtő törvényéből, és nem utolsósorban egy véletlen szerencsétlenségből fakadt, amit nem vett idejében észre: abból, hogy a konténer megsérült. Tényleg, hogyan is történhetett ez?”²² Amiatt, hogy egy – a regény világában rezonőrnek nem igazán nevezhető – rendőrtiszt mondja ki a végső szót és nem a Kádár kori bűnügyi irodalomban ezt az előjogot bitorló narrátor, az elmélkedés aligha értelmezhető az olvasóra is érvényes kollektív verdiktnek.

22 Révész Gy. István, *Az izgága bébi*, Budapest, Magvető, 1970, 241.

Márcsak azért sem, mert politikai propaganda helyett egy nehezen feloldható dilemmát rögzít a gondolat a bűnösség megoszlásáról és a bűn viszonylagossá válásáról. Az „ellenforradalom”-ra mint okra már csak részben vezeti vissza Zuboly motivációit; a tettek és azok tragikus következményei közti logikai kapcsolatok hiánya pedig eldönthetetlenné teszi, hogy Zuboly miért vonható felelősségre és miért nem.

Az a tény, hogy az „ellenforradalom” Révész regényében jelentősen veszít a Kádár kori bűnügyi irodalomban korábban rögzített démonikus funkciójából, már a műfaj 70-es évekbeli részleges irányváltását előlegezi. Regényíróként az 56-os ellenpropagandán szocializálódott nemzedék tagjainak többsége az évtized elejére/közepére befejezi „szépírói” pályafutását. Az e hagyományhoz kötődő „keményvonalas” krimi – már „ellenforradalmi” retorika nélkül, de a keleti blokk hidegháborús nyelvének megőrzésével – Mattyasovszky Jenő Hód-történetei és Falus György kémhistóriái képviselik, de egyre nagyobb népszerűségnek örvendenek Mág Bertalan politikai propagandától mentes, élet és/vagy vagyon elleni bűncselekmények nyomozati anyagára támaszkodó dokumentarista elbeszélései. A kádári konszolidáció lazuló kultúrpolitikai környezetében tollat ragadó fiatal újságírók közül Kristóf Attila neve említendő még, aki az elsők között próbálkozott a klasszikus angolszász krimihagyomány hazai viszonyokra applikálásával. De az ő és kortársainak világa már egy másik történetbe vezet minket.

Varga Bálint

Varga Bálint fordító, főleg gyerek- és ifjúsági könyvek és krimik szerzője, a Magyar Krimiszemle egyik szerkesztője.

BEVEZETÉS A KRIMI TÖRTÉNETÉBE

A KRIMI ÉS A BŰNÜGYI IRODALOM

„A gyilkosság áldozatának pusztán emberi mivoltát és emberségét olyan mértékben sértik meg, hogy az szinte felfoghatatlan számunkra. Azért nézünk és olvasunk krimiket, mert még fikcionalizált szinten is alig vagyunk képesek felfogni és megérteni, mi is történt.”

Scott Turow

A KRIMI ÉS A BŰNÜGYI IRODALOM

A legelvetemültebb krimiesztéták azt állítják, hogy a krimiszerzők sorát Szophoklésszel kell kezdeni, Shakespeare-rel folytatni, és Dosztojevszkijnél becsatlakoztatni a modern korba. Ez elég merész állítás, amiben természetesen van némi igazság. A fenti szerzők – és velük együtt szinte mindenki – akár egy, akár több művük központi témájául a bűnt választották. Ezek az alkotások a bűn elkövetésének következményeivel foglalkoznak, a bűnhődéssel, a büntetéssel, az elkövetéshez vezető úttal és a következményekkel. Ezen műveknek van még egy közös vonásuk: az elkövetett bűn a legtöbbször gyilkosság. Ha egy pillanatra felidézzük a görög tragédiákat vagy éppen Shakespeare drámái közül szinte bármelyiket találomra, akkor látjuk: mindegyik e téma körül forog.

Ha csak pár sor erejéig, érdemes megvizsgálni a Hamletet. A dán királyfi – ha nagyon leszűkítem a kérdést – tulajdonképpen egy gyilkosság ügyében nyomoz. Igaz, a szellem folyamatosan súg neki, amely alapján Hamlet apja gyilkosát egyre keresve monologizál. A mai értelemben véve nem nyomozhatott, hisz a kor és az elkövetkező évszázadok legfontosabb nyomozati “technikája” a kínvallatás volt. Ez azonban már csak azért sem volt lehetséges az ő esetében, mert a gyanúsított Claudius volt, a király. Mivel a krimi definíciójának egyik alapeleme a nyomozás, ezért a 19. századig nem is születhetett a műfaj szabályainak megfelelő bűnügyi regény.

Mi is tehát a műfaj, és mik a szabályai? A bűnügyi irodalom csak egy gyűjtőfogalom, amelyet leginkább azért használtam, hogy a többit – bűnregény, krimi, kemény krimi, nyugis krimi, bűnregény, stb. – megfelelően el tudjam helyezni. Van ugyanis két, egymáshoz nagyon erősen kötődő műfaj, amely meghatározászerűen nem kerülhet ugyanabba a kalapba, de valahova közösen tartoznak. Az egyik a szinte minden irányzatot magába foglaló krimi, a másik a bűnregény. A bűnregény nem jöhetett volna létre a krimi nélkül, de a krimi szabályai közül szinte egyik sem vonatkozik rá.

A krimi szót a magyar nyelv a németből vette át, amely viszont az angol *crime*-ből ered. Különös módon a szót sem a Magyar Nyelv Értelmező Szótára, sem az Encyclopaedia Britannica

Hungarica nem ismeri, ezért kénytelen vagyok az amerikai és angol meghatározásokból kiindulni. **A krimi tehát egy olyan írás (regény vagy novella), amelyben a főhős logikus nyomozás során kideríti, ki követte el az írás cselekményéül szolgáló bűntettet. A legtöbb krimi ezen felül még egy nagyon fontos követelménynek is eleget tesz: a főhős – rendszerint – sikeres nyomozása által visszabilen az erkölcsi rend azoknak az életében, akikre a bűncselekmény elkövetése hatással volt.** Ez utóbbi momentumot legalább olyan fontosnak tartom, mint a logikus nyomozást, ahogy ezt majd példákkal is illusztrálom.

Ezen meghatározás alapján tartoznak a krimi műfajába Agatha Christie, Conan Doyle, Ed McBain regényei éppúgy, mint mondjuk Columbo hadnagy kalandjai, vagy éppen *A rózsza neve* Umberto Ecótól. A krimikben a nyomozás csak egy eszköz ahhoz, hogy a főhős a történet végére kisimítsa a meggyűrdött vagy éppen elszakadt erkölcsi rend szövetét. Ódivatú az erkölcs és morál szavakat használni, de ha egy olyan dolog – bűncselekmény – történik, amely ellentmond akár a törvény betűjének, akár közösségi, akár egyéni erkölcsrendszerünknek, akkor szinte mindennél fontosabb, hogy a könyvet úgy tegyük le: egyvalami a helyére került, a bűnös elnyerte büntetését. Rakhatunk le egy krimi fanyalogva, mert logikátlan volt a megoldás, unalmas volt, túl bonyolult, vagy egydimenziósak a szereplői. Sebjaj, legyintünk. Ám ha egy olyan regény akad a kezünkbe, amely semmilyen szinten vagy éppen nem a történet belső logikája szerint mulasztja el rendbe rakni az erkölcsi dilemmát, akkor azt a könyvet utálni fogjuk.

Szerencsére ennyire nem egyszerű a krimi, mert sok minden történik addig, amíg az utolsó lapra érve becsukjuk a könyvet. Ott a nyomozó és az ő módszere, a bűncselekmény, ott az áldozat, ott az elkövető – annyi félek lehetnek. És a krimi alműfajaiban nincs két ugyanolyan könyv, nincs két ugyanolyan nyomozó, két ugyanolyan elkövető. Az alműfajok mindegyikének megvannak a maga szabályai, úgy külső, mind belső logikai rendszerei, ami persze nem jelenti azt, hogy az a könyv, amely ezeket a szabályokat felrúgja, az nem krimi. Az anti-detektívtörténetek, anti-krimik éppen attól tartoznak a krimi műfajába, mert ennek a szabályait söprik félre.

Egy fogalommal még adós vagyok – bűnregényével –, de erre a maga helyén térek vissza. A következőkben kivonatossan felvázolom a krimi történetét, kialakulását, különböző fejlődési fázisait és legfontosabb szereplőit, egyelőre csak jegyzetszerűen említve meg a fontosabb magyar szerzőket, mert ez - jelesül a magyar krimi története - egy önálló kötetet érdemel, addig is minden műfajnál megemlítem a legfontosabb magyar szerzőket, trendeket és módosulásokat.

1.

A VIKTORIÁNUS KRIMI

Az 1800-as évek eleje két szempontból hozott gyökeres változást Európában. Az első az ipari forradalom volt, amely elindította egyfelől a városok robbanásszerű fejlődését, másfelől pedig a felvilágosodást követően központi életszemléletté vált a racionalitás. Tudósok, írók, művészek alapos munkával kigyomlázták a közgondolkodásból a középkort olyannyira jellemző miszticizmust és babonát. Ahogy a városok egyre népesebbek lettek, a föld mint alapvető tulajdon helyett a kézzelfogható dolgok (ékszerek, bútorok, festmények) képezték a tehetősebb rétegek gazdagságának alapját.

A bűnözés az irodalomban természetesen már régóta jelen volt, főleg a pikareszk regények formájában, amelyek azonban talajt vesztek a városi olvasók körében. Nekik új hősök kellettek a régi kópék és a kedves csirkefogók helyett. A városoknak új hősökre volt szükségük, hisz a számarháton barangoló csínytevők kalandjai maximum érdekes momentumok voltak a múltból. Az új hősök először 1773-ban jelentek meg, amikor is a londoni *Newgate Calendar* elnevezésű populáris folyóirat elkezdett bűnügyi történeteket közölni, melyek főszereplői természetesen bűnözők voltak. A hangvétel – a korábbi korokkal ellentétben – nem volt sem kedélyes, sem bohókás. A magazin elrettentő példaként adta közre a rémtörténeteket, amelyek valóban borzasztó közállapotokat mutattak be.

A századfordulón sem javult a helyzet. A városokban egyre többen és többen éltek, a bűnözés riasztó méreteket öltött. Ennek megfékezésére reformálta meg a londoni rendőrséget

Sir Robert Peel, 1829-ben. Megszületőben volt hát egy új urbánus hős, de arra még jó pár évtizedet kellett várni, hogy az irodalomban is helyet kapjon. Az embereknek még meg kellett barátkozniuk és ismerkedniük a rendőr és a bűnüldöző fogalmával, ezért fogadták szerte Európában kitörő lelkesedéssel Vidocq személyét és emlékiratait. Vidocq félúton volt a bűnöző és a rendőr között, kalandjai pedig még a legfinnyásabbak ízlését is kielégítették. Az emlékiratok 1828-29-ben láttak napvilágot, és óriási hatást gyakoroltak az olvasókra, akik szinte rávetették magukat Vidocq könyveire (melyek jó részét persze nem ő írta). Ugyanis volt idejük olvasni. Ez volt az az időszak, amikor a könyvek már nem úri kiváltságnak számítottak, hanem a mindennapi élet szerves részévé váltak. Vidocq történetei egyfelől szórakoztatóak voltak, másfelől pedig aktuálisak is, hiszen áthelyezték a hangsúlyt a bűnözőről a bűnüldözőre. A siker már csak azért is érthető volt, mert Párizs és London utcáin szinte falkákban tolongtak a zsebesek, a besurranó tolvajok, a pénzhamisítók, a hamiskártyások és a csalók. Vidocqszemélyében pedig végre jött valaki, aki elfogta – és megírta őket.

A francia mesterdetektív és az ő új, tudományos módszerekre helyezett nyomozása hamarosan eljutott Amerikába, ahol a siker nem maradt el. Edgar Allan Poe is olvasta Vidocq könyveit, ennek hatására írta meg 1841-ben a *Morgue utcai kettős gyilkosság* című novelláját, amelyet még kettő – *Marie Roget rejtélye* (1843) és *Az ellopott levél* (1845) – követték. Az írások Párizsban játszódnak, a főszereplőjük, C. Auguste Dupin pedig erőteljesen emlékeztet Vidocqra. Poe három novellájával új műfajt hozott létre: a detektívtörténetet. Dupinnal pedig új hős született: a gondolkodó, logikusan és racionálisan nyomozó detektív.

Poe ezen kívül lefektette a műfaj jó pár szabályát, és ő vezetett be olyan témákat, amelyek azóta is a krimiszerzők kedvencei. Az újítások a következők voltak: a rejtély megoldásával az írás végéig várni kell; a történet minden eseményének a végkifejlet felé kell mutatnia; a cselekmény lényegét semmilyen művészietlen, a történethez nem kapcsolódó eszközzel nem szabad elfedni. Ez a három alapelv azóta is érvényes a krimi irodalomban. Az örökzöld témák közül ő használta először az alaptalanul meggyanúsított szereplőt, a zárt szoba titkát, a váratlan módon megoldott rejtélyt, az ellopott dokumentumot

(amelynek megtalálásától fontos szereplők sorsa függ), a főhős gondolkodásának és a következtetései levonásának pszichológiai alapú bemutatását, a bizonyíték utáni kutatást a legnyilvánvalóbb helyen és végül az elkövetőt, aki a bizonyítékokkal és az elkövetett cselekményének borzalmas voltával történő szembesítés után beismeri bűnét. Poe szerepe tehát óriási, szinte minden egyes szerző, kritikus és esztéta egyetért abban, hogy a detektívtörténetet ő "találta fel".

A krimi rövid amerikai látogatása után visszatért Európába, nevezetesen Angliába. Poe hatása ugyan nem mutatható ki Dickens művein, annyi azonban bizonyos, hogy ő írt először szépirodalmi művet, amelynek egy rendőrnnyomozó volt a főszereplője. Az *Örökösök* Bucket felügyelője nem hasonlít Vidocqhoz, hisz alapvetően egy jellegtelen, középkorú férfi, aki a rejtélyt annak köszönhetően oldja meg, hogy úgy ismeri Londont, mint a tenyerét. Bucket felügyelő a későbbi rendőrnnyomozók prototípusa: szerepe bizonytalan a társadalomban, hisz félúton áll a törvény és a bűnözők között. (Dickens Bucketot a Sir Robert Peel által újjászervezett londoni rendőrség egyik híres detektívjéről, Charles Fieldről mintázta.)

A korszak másik fontos műfaja volt az ún. "szenzációs regény", amely – mint elnevezése is mutatja – a cselekmény központjába valamilyen misztikus rejtélyt állított, amelyet természetesen döbbenetes és szenzációs módon lehetett csak megoldani. A legfontosabb mű Wilkie Collins *A holdgyémánt* (1868) című regénye, amely a cselekményt egyetlen egy rejtély megoldására fókuszálta, ellentétben a kortársakkal, akik egy egész rejtélysorozatot oldottak meg a könyv végére. A műfaj szabályai szerint *A holdgyémánt* az első detektívregény, egyik főszereplője pedig egy rendőrnnyomozó, egy bizonyos Cuff őrmester²³.

23 Collins egyébiránt egy létező nyomozóról, egy bizonyos Jonathan Whicherről mintázta Cuff alakját.

2.

A KLASSZIKUS DETEKTÍVREGÉNY AVAGY AZ ARANYKOR

A modern detektívregény 1887-ben született meg, amikor Sir Arthur Conan Doyle megjelentette az első írását főszerepben Sherlock Holmessel. Az első „aranykor” feledhetetlen hősének sikere mindent elsöprő volt, amelyhez hozzájárultak a kor tudományos vívmányai is. A kriminalisztika mint önálló tudomány akkortájt lépett ki a gyerekcipőből. Egyre fejlődtek a nyomozási módszerek (ujjlenyomatok, rendőrségi fotók és adatbázisok, helyszínbiztosítás, nyomrögzítés), és ezzel együtt elkezdték közelebbről megvizsgálni magát a bűnözőt is. Az olasz Cesare Lombroso 1876-ban jelentette meg *A bűnöző ember* című munkáját, amely ma már gyermeket olvasmánynak számít, és csak mosolygunk rajta, de a kor embere szinte falta a lapjait. Lombroso tézise egyszerű volt: a bűnözés valamiféle betegség, amelynek jegyeit az ember magán viseli, így a bűnözőt könnyen lehet azonosítani fejforma, fülméret, szemöldökvonala stb. alapján. A bűnözés – következtették a kor tudósai – a társadalom betegsége, amely akár szabad szemmel is felismerhető. Márpedig ha a társadalom beteg, akkor doktort kell hívni hozzá. Egy orvost, aki egyben detektív is, vagy egy detektívet, aki egyben orvos is. Az úriember nevét mindenki ismeri: Sherlock Holmes.

Conan Doyle remek szemmel látta meg a lehetőséget főhősében arra, hogy állandó és megrögzött olvasókat szerezzen magának és a *The Strand* magazinnak, ahol *A Négyek jele* (1890) című regénye sikerének köszönhetően 1891. júliusától folyamatosan jelentette meg írásait Holmes főszereplésével. “Az jutott eszembe, hogy ha egy történetfűzérnek egy állandó főhőse van, akkor az annyira megragadja az olvasó figyelmét, hogy a magazin állandó és lelkes hívévé válik” – írta önéletrajzában Doyle. Így is lett: páratlan sikersorozatot vette kezdetét. Holmes volt az első tudományos detektív, aki kérélménytelen és megalkuvást nem ismerő logikával oldotta meg a bűneseteket. És ugyancsak ő állította fel a talán leghíresebb nyomozói alapelveket, amely szerint miután kizártunk minden lehetséges eshetőséget, és

már csak a lehetetlen marad, akkor az a megoldás. Doyle érdeme azonban nem merül ki ebben. Holmes az első fikcionális detektív, aki még ha valószínűtlen tulajdonságokkal rendelkezik is, de lélegző, hús-vér emberként lép elénk. Bogaras, makacs, nagyképű, lenéző, viszont lojális, bátor és fáradhatatlan is egyben. Holmes kilépett a *The Strand* magazin lapjairól, és önálló életre kelt, ami csak nagyon kevés irodalmi hősnek adatott meg. A Poe Dupinjéről mintázott Holmes a tudomány és a racionális gondolkodás emberi formát öltött alakja, akit nemcsak a kor olvasói öleltek a lelkesen keblükre, hanem azóta is minden krimiolvasó. (Talán csak egyvalaki nem, és ez maga Conan Doyle volt, aki egyik írásában "nagyon alacsonyrendű figurának" nevezi Dupint.) De Holmest még azok is ismerik, akik életükben még soha nem vettek a kezükbe kimit.

Doyle követői és epigonjai oly sokan voltak, hogy felsorolni sem érdemes őket, ám két kortársat ki kell emelni közülük. Az első Gilbert Keith Chesterton, aki nálunk leginkább *Az ember, aki csütörtök volt* (1908) című regénye alapján ismert, de detektívtörténeteinek állandó főszereplője, Brown atya a műfaj egyik nagy alakja. Az atya egy teljesen jellegtelen nyomozó, akinek személyiségéről és kinézetéről oly keveset tudunk meg, hogy még egy arcot is nehéz elképzelni a név mögé. Brown atya – nem meglepő módon – metafizikus oldalról közelítette meg a bűncselekményeket, és gyakran hagyta futni a bűnösöket abban a reményben, hogy megjavulnak. Az atya hihetetlen empátiával élte bele magát a gyilkos szerepébe, szinte ő maga vált a gyilkossá, így pedig "könnyű" volt megtalálnia az elkövetőt. R. Austin Freeman hőse, Dr. Thorndyke az atya tökéletes ellentéte volt: ő tudományos megközelítéssel nyomozott. Laboreredményekre támaszkodott, a bűncselekményt szinte kizárólag a technikai módszerek segítségével derítette ki.

A második „aranykor” a „krimi királynőinek” korszaka. Az első világháború után az angol társadalom ismét komoly változásokon ment keresztül. Az addigi séma, mely szerint a férfi dolgozik, a feleség pedig otthont teremt, egyre jobban megerősödött. Ezrével, sőt tízezérel éltek Angliában olyan asszonyok, akik a szorgos otthonteremtés mellett még mindig elég sok szabadidővel rendelkeztek. Az olvasás életforma lett, az írók pedig – eleinte csak ösztönösen, mintegy ráérezve erre a változásra, aztán egyre

tudatosabban – idomultak az olvasótábor markáns részéhez. A nők azonban nem akartak borzalmakról és rettenetes eseményekről olvasni, hanem sokkal könnyedebb témákat, valami biztonságosan borzongatót kerestek. Ebben a hangulatban jelent meg 1920-ban egy Agatha Christie nevű régész első könyve, *A titokzatos stylesi eset*. Főszereplője egy belga – még véletlenül sem francia – detektív, Hercule Poirot volt. Aztán még tíz évig kellett várni Miss Jane Marple megjelenésére, de megérte. Agatha Christie szinte egymaga teremtette meg a legnépszerűbb műfajt, amelyet az amerikai szaknyelv *cozynak* hív. A magyar olvasói és irodalomkritikai hagyományokhoz igazodva a leghelytállóbb elnevezés a „tradicionális” vagy „klasszikus” krimi, bár a *cozy* szótár szerinti jelentése „kellemes, lakályos”. A szó szerinti jelentésnek megfelelően ezekben a krimikben a gyilkosság mindig házon belül történik, a nyomozó mindig amatőr, állandóan teáznak, a gyilkosság a legritkább esetben erőszakos (és rendszerint valamilyen misztikus módon, mondjuk perui méreggel követik el, netán egy Ming-korabeli vázával ütik agyon a Lordot), sohasem káromkodnak, és vagy egy tágas vidéki házban, vagy valami egzotikus helyszínen (az Orient Expresszen, nílusi hajón) verődnek össze a szereplők, akik közül az amatőr nyomozó páratlan intelligenciával, csalhatatlan ösztönnel és szimattal, kiváló emberismerettel, valamint cáfolhatatlan következtetésekre épülő logikával választja ki a gyilkost.

A triumvirátus másik tagja Dorothy L. Sayers, aki Lord Peter Wimsey főszereplésével szórakoztatta olvasói hadát. Lord Peter csak annyiban különbözik, mondjuk, Poirot-tól vagy Miss Marple-től, hogy arisztokrata és szemérmetlenül nagyképű, fellengzős alak. A harmadik „királynő” Margery Allingham, akinek szintén amatőr hőse, Albert Campion lassan lépett ki Lord Peter árnyékából, de aztán önálló hangot találva új dimenziókat nyitott meg a krimi előtt, és továbbfejlesztette a műfajt.

A „királynők” utódai közül kettőt kell kiemelnem. Az egyik P.D. James angol író, akinek sikerült némi társadalomkritikát is csempésznie az írásaiba, legfőképp azzal, hogy regényei hétköznapi helyszíneken játszódnak. Ugyanez a kvázi-realizmus jellemzi a méltán népszerű Ruth Rendell is, akinek szereplői nemcsak hogy hús-vér emberek, hanem például homoszexuálisok vagy éppen transzvesztiták,

akik egészen addig a krimikben mellőzött figurák voltak. A két író legnagyobb érdeme az, hogy modernizálták a reménytelenül ódivatúvá vált nyomozó figuráját. Az ő hőseik nem gyűtenek ritka borokat, nem vaxolják a bajuszukat, nem beszélnek egy nem létező, aprólékosan cizellált nyelvet, és hiányzik belőlük a gög, a lenézés. (A nyomozó alapvető karaktervonásait nem változtatták meg, csak kicsit leporolták.)

Magyar szerzőt a legnagyobb jóindulattal sem tudok ide sorolni. Ugyan Agatha Christie a hetvenes évek óta a magyar olvasók lieblingje, a maga korában nem volt olyan író, aki magyarul akár csak értékelhető kísérletet tett volna egy ilyen regény megírására.

3.

A KEMÉNY KRIMI

Míg Sherlock és Poirot ezrével szerezték a híveket a kontinensen, addig amerikai kollegáik sem tétlenkedtek. Ott is éppúgy megvoltak a klasszikus kor nagy szerzői, mint Angliában. Három író a tradicionális krimi műfaját olyannyira tökéletesítette, hogy érdemi követőjük nem is nagyon akadt. Earl Derr Biggers 1925-ben megteremtette Charlie Chan feledhetetlen, joviális, kissé romantikus kínai nyomozóját. Rex Stout pedig már-már a paródia szintjére emelte detektívje, Nero Wolfe különtségét, amely igen hasznos volt a módfelett aprólékosan kidolgozott cselekményű regények megoldásában. S. S. van Dine a műfaj nagy öregjeként pedig 1928-ban a *The American Magazine*-ben tette közzé a detektívregény-írás húsz szabályát. Van Dine alapvetően az olvasóval szembeni tisztességes eljárás törvényeit rögzítette, amely sok aspektusában igen éles kontrasztban állt a kor másik nagy műfajával, a „kemény krimi”-vel. A meghatározás angol megfelelője – *hard-boiled*, azaz keménykötésű – jelentéséhez talán ez áll a legközelebb.

Ahhoz, hogy érdemben el tudjam helyezni a kemény krimit a műfajon belül, egy kicsit vissza kell szaladnom az időben. Amerikában a városodás értelemszerűen később indult meg, mint Európában, a magántulajdon viszont már a kezdetektől központi fogalma volt az amerikai mentalitásnak. Mivel az 1800-as évek elején az éppen csak formálódó országban alig volt erőszakszervezet, a károsultak,

áldozatok kénytelen voltak gyakran a maguk módján elégtételt venni. Nem az önbíráskodást értem ezalatt, inkább a kényszerűség szülte cselekvést. Kihez fordulhatott egy farmer, ha egy huligán elhajtotta 25 marháját? Maximum a fegyveréhez. Mit tehetett, ha egy üzlet során becsapták? Ha hamiskártyások elnyerték a pénzét a vásáron? Lóra pattant, szólt néhány farmernek, és maga intézte el az ügyet. Ez a helyzet a magándetektívek megjelenésével valamelyest normalizálódott az 1850-es években. Allan Pinkerton az ilyen megrendelőket is örömmel fogadta, ahogy a nagy vasúttársaságokat is, hisz ugyanazokkal a problémákkal küzdöttek, mint a farmerek. A vonatrablás nemzeti sport volt, a rendőrség pedig a partvonalról figyelt.

Ahogy egyre nőtt az ország, egyre több és több beszámoló jelent meg a romantikus vadnyugati hősokról, akik se istent, se embert nem ismertek, ha valaki ellopta a feleségüket, marhájukat. Ezeknek az írásoknak a központi témája és üzenete tehát az igazságszolgáltatás volt, méghozzá meglehetősen sajátos módon. A főszereplő először megtalálta a gaz bűnöst valahol Arizonában, aztán elszámoltatta, és amikor elmaradt a várt bocsánatkérés, a legtöbbször ott helyben elintézték a dolgot pisztolyok segítségével. A változás akkor következett be, amikor a regényekben főszereplővé vált a seriff. Addig is olvashattunk róla, de a legtöbbször csupán mellékszereplő volt. Ettől kezdve a seriff testesítette meg a törvényt, ő volt a magányos, bátor és rettenthetetlen hős, aki egy koszfészekben egyedül tartotta rendet. Nem ismert félelmet, mivel gyakran maga is törvénykivüliként kezdte, hogy aztán kérlelhetetlen bűnüldözőként érje a végzetes golyó egy szalonban.

A róluk szóló hihetetlen mennyiségű – és gyakran olvashatatlanul bugyuta – vékony füzetek első körben olcsó izgalmat biztosítottak az olvasóknak, másfelől pedig két dolgot hirdettek. Az egyik az individualizmus volt, az amerikai lélek egyik legfontosabb jellemzője: Merj kiállni az igazadért, merd vállalni önmagad, te magad is változtathatsz a dolgokon. Majdnem minden amerikai film és könyv valamilyen szinten ezt hirdeti még ma is. A másik pedig a helyes döntés meghozatala és végrehajtása volt. Ezek a hősök – és velük együtt amerikaiak milliói – hisznek abban, hogy saját eszükre, szívükre hallgatva még akkor is helyesen kell cselekedniük, ha ezzel a

többiek nem értenek egyet, esetleg a közfelfogás ellenzi. Ezzel olyan morális alapállás vált érvényessé, amely mindennél jobban átítatja a mai Amerikát. Ez a morális alapállás él tovább az irodalomban és a filmekben is.

A seriffeknek és a cowboyoknak az 1800-as évek végére, az 1900-as évek elejére leáldozott. Butch Cassidy és a Sundance Kölyök Bolíviába menekült Pinkerton emberei elől, Buffalo Bill beállt cirkuszosnak, a Vadnyugatról kijelentkeztek a hősök. A regények azonban nem haltak ki, sőt. Zane Grey a cowboyregények mestereként ontotta magából a regényeket egészen 1939-ben bekövetkezett halálig. De az általa és a társai által írt regények csak egy kis réteg igényeit elégítették ki. A városok egyre gyarapodtak, az iparosodás és a modernizáció rohamléptekben változtatta meg Amerika arcát. A városi olvasóknak pedig városi hősök kellettek.

Az új hős a magándetektív lett. Az alapot Allan Pinkerton dokumentumregényei adták, és ezen a termékeny talajon olyan hősök láttak napvilágot, mint Nick Carter. A fiatal és leleményes detektívről először 1886. szeptember 18-án olvashattak a *New York Weekly* olvasói. Carter elpusztíthatatlan alakját John R. Coryell írta meg Ormond G. Smith ötlete alapján, de három írás után újabb írók csatlakoztak hozzá. Közülük Frederick Van Rensselaer volt a legtermékenyebb: ő maga több mint ezer Nick Carter-történetet írt.

Habár egy kézlegyintéssel el lehetne intézni Nick Cartert, hisz a róla szóló írások valójában csak kalandos mesék voltak, mégis ő volt az első, igazi nagyvárosi hős. Amerikaiak millió töltötték gyerekkorukat Nick Carterrel, és ők felnőttként is valami hasonlót akartak olvasni.

Az ő igényeik kiszolgálására (is) alapította meg a befolyásos szerkesztő és újságíró, H.L. Mencken 1920-ban a *Black Mask* című magazint, amelynek neve egybeforrt a kemény krimivel. A magazin egészen újfajta írásokat közölt. Amerika a háború után magába fordult, és (politikai szinten is) egyre jobban elszigetelődött. Amerika ugyanis elveszítette az ártatlanságát, még akkor is, ha győztesként került ki a világégésből. Befolyt egy háborúba, amelyben amerikaiak haltak meg, és kénytelen volt ráébredni arra, hogy valami véglegesen megváltozott. Az országot gyenge elnökök

irányították, a bűnözés és a korrupció elhatalmasodott, a társadalmi feszültségek egyre erősödtek. Az irodalomban a dzsesszkorszak évei voltak ezek: F. Scott Fitzgerald, Dorothy Parker és Anita Loos fogalmazták meg legtalálóbban az elveszett nemzedék életérzését. Mindennél jobban szükség volt hát a hősökre, akik a káoszban rendet teremtenek.

A háborúnak is köszönhetően egy olyan nemzedék nőtt fel, amely pontosan tisztában volt a kor valóságával, a társadalmi-gazdasági állapotokkal, az egyre növekvő bűnözéssel. Ők tudták, hogy Los Angelesben nemcsak Hollywood és Beverly Hills van, hanem nyomortanyák, sötét sikátorok, prostituáltak is. Tudták, hogy New York számos arca közül a legrondább milyen erőszakos, milyen kilátástalan, milyen mocskos. Tudták, hogy az alkoholtilalom mennyire álságos, és csak arra az egyre jó, hogy egységbe szervezze a bűnbandákat. A nagyvárosokban (Los Angeles, New York, Chicago, Detroit, Boston, Philadelphia) a gengszterek vették át az uralmat, senki és semmi nem volt biztonságban tőlük. Nekik nem volt elég van Dine és Stout, Erle Stanley Gardner és Ellery Queen tradicionális világa, mert ennek semmi köze nem volt a valósághoz. Ők nem menekülni akartak a valóságtól, hanem szembenézni vele, és válaszokat kapni kérdéseikre. Valakinek meg kellett végre mutatnia, milyen is az amerikai városi élet, és hogyan működik.

A *Black Mask* ezt tűzte ki célul, és Menckenék nem is sejtették, milyen elsöprő sikert aratnak majd. Őket is megdöbbenetette, mennyien nem akarják homokba dugni a fejüket, mennyien találják elavultnak a tradicionális detektívtörténeteket, hányan keresnek rendet a káoszban. Az első író, aki érdemben foglalkozott a korrallal – még hozzá nem is akármilyen formában – Dashiell Hammett volt. Első novellája (akinek főhőse a név nélküli „Continental Op”) még Peter Collins néven jelent meg, 1923. október 1-én, a *Black Mask*ben. Ha valaki első kézből ismerte a nagyvárosi élet sötét oldalát, akkor az Hammett volt. 1915 és 1922 között a Pinkerton detektívügynökségnek dolgozott, és számos kemény akcióban, többek között egy sztrájk véres leverésében is részt vett. Hőse, a Continental Op kemény és cinikus detektív, aki nyakig benne volt kora minden mocskában. Hammett volt az, aki megteremtette a

keménykötésű magádetektív (*hard-boiled detective*) alakját. Regényei folyamatosan jelentek meg a *Black Mask*ben: elsőként a *Véres aratás*, majd *Az üvegkulcs* és a többi. Hősei – Sam Spade és Ned Beaumont – szenvtelen, kemény alakok, akikben az igazi érzelmek szikrája csak elvétve fedezhető fel, és kizárólag saját erkölcsi kódrendszerük alapján élnek. Szerencsés esetben ez az erkölcsi kódrendszer egyezik a törvényével, de ha nem, a hős akkor sem tántorodik vagy bizonytalanodik el, hanem cselekszik, ahogy helyesnek tartja. A Continental Op maga is egy kétes figura volt valahol félúton a törvény és a bűn között, de saját kora annyira bemocskolta őt is, hogy ártatlansága már csak nyomokban lelhető fel. A kortárs amerikai irodalom kiemelkedő alkotásaként számon tartott *Véres aratás* első része 1927-ben robbant be a köztudatba. Hammett témája gyökeresen új volt: a Continental Op egy kisváros politikai mocsarában nyomoz, ahol a jó és a rossz közötti határok teljesen elmosódtak, semmi sem szent, mindenki a saját zsebére dolgozik, és csak a saját érdekeit nézi.

Leghíresebb hőse azonban nem más, mint Sam Spade, az először 1929-30-ban a *Black Mask*ben folytatásokban közölt *A máltai sólyom* nyomozója, aki annak ellenére, hogy ki nem állhatta partnerét, Miles Archert, kötelességének érezte kinyomozni, ki ölte meg. A figurát 1941-ben Humphrey Bogart elevenítette meg a filmvászonon. Spade-et nem érdekli a törvény, ám nem tekinti magát páncélos lovagnak sem. Nyomoz, mert ezt tartja helyesnek. Ő a legkeményebb magádetektív, akinek még fegyvere sincs, vannak viszont morális elvei, melyeknek nem tud hátat fordítani. Teszi a dolgát, mert képtelen nem tenni azt.

Hammett utolsó regénye (*A cingár feltaláló*) 1934-ben jelent meg, utána csak kisebb írások és töredékek láttak napvilágot. Dolgát elvégezte: megalkotta a keménykötésű magádetektívet, száraz stílusával iskolát teremtett. Így is öt évet kellett várni arra, hogy utódja színre lépjen. Míg Hammett reális képet festett az amerikai valóságról és benne a magádetektívről, addig Raymond Chandler olyan főhőst alkotott, aki ugyanazokat a mocskos utcákat róttá, mint a bűnözők, mégsem tartozott közéjük. Philip Marlowe Hammett főhőseivel szemben biztos erkölcsi alapokon állt, őt a világ nem tudta beszennyezni. A legfontosabb különbség kettejük

közt az, hogy Hammett hősei két lábbal a földön álló férfiak, akiknek nincsenek illúzióik, Marlowe viszont egy reménytelenül romantikus alak.

Raymond Chandler első írásai szintén a *Black Mask*ben jelentek meg 1933-tól kezdődően, ám első, zajos sikerét az 1939-ben kiadott *Hosszú álom* című regényével aratta (amelyből egyébiránt kiváló film is készült Humphrey Bogarttal a főszerepben, és amelynek forgatókönyvét a későbbi Nobel-díjas William Faulkner írta). Marlowe már kevésbé olyan érdekes, mint Hammett hősei. Marlowe nyomozás közben ritkán irányítja az eseményeket, ő inkább egy szemlélődő típus, nemritkán önironikus távolságtartással szemléli saját magát is nyomozás közben. Bizonyos szempontból ez érthető is. Az 1929-es gazdasági válság, majd az azt követő depresszió már a múlté. A krónikások már mindent feljegyeztek a korról, amit csak lehetett. Philip Marlowe figurája egyszerre romantikus és cinikus, de ha kicsit mélyebbre kaparunk a személyiségében, azt látjuk, hogy a cinizmus csak álca, hisz valójában egy olyan fénylő páncélú lovag, akinek a feladata védelmezni a gyengéket és az elesetteket, elfogni a gonoszokat és a rosszakat, és helyreállítani a társadalom kizökent morális rendjét.

Chandler iskolát teremtett Marlowe-val, egy máig ható tradíciót. Mert bár Marlowe is az élet sötétebbik oldalán nyomozott, ő is szerette az italt és a nőket, ő is cinikus volt, de személyiségét egyfajta csendes melankólia lengte be, és csak nagyon ritkán keveredett olyan kegyetlen és véres verekedésbe, mint mondjuk Hammett Ned Beaumontja. És még ennél is ritkábban tévedt az élet olyan sötét oldalára, mint Hammett hősei. Nem is kell különösebben figyelmesen olvasnunk a későbbi szerzők magándetektív hőseit, hogy belássuk, szinte mindegyik Marlowe ballonkabátja alól bújt ki. A fikcionális magándetektív kemény fickó, aki egy ócska irodát bérel, és nincs titkárnője. Ha van, akkor se nagyon veszi hasznát. Amikor felvállal egy ügyet, nem az számít, hogy mennyit keres vele, hanem az, hogy segítsen a bajbajutotton. Fegyvert ritkán hord, egyszerre egy ügyön dolgozik, és legalább egyszer alaposan megverik a regényben, amiért természetesen kiadós bosszút áll. Nagyvárosban él és dolgozik, mert itt az utcák mocskosak, a nők erkölcsre feslett – és mert itt van rá a legnagyobb szükség. A nagyvárosok termelték ki az egyre

erőszakosabb bűncselekményeket, itt futhatott ki leghamarabb a talaj az ember lába alól, itt kellett leginkább féltetnie az életét, tulajdonát, integritását. Chandler és iskolája ezért olyan népszerű mind a mai napig: amikor őket olvassuk, szeretjük tudni, ki a jó és ki a rossz, és azt is, hogy van valaki, egy magányos detektív, aki képes és hajlandó kilépni a szürkén egybemosódó hétköznapiokból, és azt mondani: ez a helyes, az meg a helytelen.

Ennek az imáznak a megteremtésében játszott óriási szerepet egy film, amely (újra)értelmezte a kemény krimi. Roman Polanski 1974-ben vitte vászonra Robert Towne később Oscar-díjjal jutalmazott forgatókönyvét *Kínai negyed* címmel. A film főszereplője Jake Gittes (Jack Nicholson feledhetetlen alakításában) magánnyomozó, aki megtestesít magában mindent, amit a magádetektívekről addig (és azóta) olvastunk. Polanski filmje a kemény krimi szerves része, hisz Gittes alakjában éppúgy fel lehet fedezni Marlowe-t, mint Lew Archert, a történet pedig olyan mesterien kombinálja a Hammett-féle²⁴ politikai vonalat a Ross Macdonald-féle pszichológiai analitikus iskolával, hogy a film mély és kikerülhetetlen nyomot hagyott a krimi történetében.

Magyarországon ez a műfaj - számos oknál fogva - soha nem tudott gyökeret verni, noha a 30-as években a magyar szerzők ontották magukból a detektívregényeket, ám ezek jelentős részét angolszász álnéven írták, helyszíneik egzotikusak, történeteik pedig sablonosak voltak, a fentiekhez hasonló keménykötésű nyomozó szerepeltetését szinte kínosan kerülték. Az első keménykötésű detektív megjelenésére 2008-ig kellett várni, amikor megjelent Kondor Vilmos *Budapest noir* című regénye. A műfaj szinte abszolút hiányára az is magyarázatul szolgálhat, hogy fordításban is talán csak maroknyi regényt lehetett olvasni, Hammett-től összesen kettőt, Chandlertől semmit (de még Agatha Christie is alig-alig bukkant fel magyarul), és ezek semmiféle nyomot nem hagytak maguk után.

24 A film egyik főszerepét az a John Huston alakítja, aki a *A máltai sólymot* rendezte.

4.

A BŰNREGÉNY

Az 1930-as években azonban feltűntek olyan írók is, akik másik formulát választottak maguknak. Ők nem magádetektívekről írtak, nem rendőrökről, nem az igazság és az erkölcs kereséséről – hanem a bűnözőről, vagy éppen a hétköznapi emberről, aki különböző okokból bűnt követ el. Ezekben a regényekben maximum mellékszereplőként tűnik fel egy rendőr vagy egy magádetektív, és elvétve lehet csak nyomozásról olvasni. Amennyiben tehát a krimi általános definíciójából indulok ki, a bűnregény nem krimi. Viszont mégis a bűnügyi irodalomba tartozik, hisz ha nem is mindig bűnözőkről, de szinte kivétel nélkül a bűnről szól. A bűnregények ritkán foglalkoznak a bűn részletes elkövetésével és a bűnhődéssel. A központi téma egy helyét kereső, talajt vesztett ember, aki vagy kényszerből, vagy opportunizmusból követ el bűncselekményt. Arról pedig szó sincs, hogy a világ összegyűrdött erkölcsi rendje bármilyen módon kisimulna a regények végére. Épp ellenkezőleg: azt dokumentálják, néha hátborzongató alapossággal, mi sodorhat egy embert az erkölcs senkiföldjére, ahol nem egy magasabbrendű jónak akar megfelelni, hanem egyszerűen életben akar maradni. Bizonyos olvasatban a bűnregény arról is szól, hogy milyen valójában az élet, míg a krimi „csupán” arról, hogy minden mocska ellenére az életnek milyennek kellene lennie. A krimiben a gyilkost elkapják, míg a bűnregényben a jó kapja meg megérdemelt büntetését, a rossz pedig éli világát. De ez az álláspont is mindössze csak azért használható kiindulópontként, hogy aztán mind a két műfaj rácsáfoljon.

A műfaj két nagy alkotása a gazdasági világválság gyermeke. James M. Cain *A postás mindig kétszer csenget* című regénye 1934-ben jelent meg, míg Horace McCoy *A lovakat lelövik, ugye?* című regénye egy évre rá. Velük született meg egy újfajta Los Angeles-i regény, amelyben a mesés Kalifornia már nem a lehetőségek hazája, Los Angeles nem egy csillogó, káprázatos város, hanem egy sötét, kudarcokkal és bukással teli hely, ahol az új reményt keresők rendszerint alulmaradnak a világgal szemben.

Cain és McCoy hősei jelentéktelen kisemberek, akik igyekeznek értelmet találni egy kusza és ostoba világban, amely véletlenszerűen működik. A regények szereplői egy gazdasági válság által megtépázott társadalom áldozatai, akik az ígélet földjeként tekintenek Kaliforniára. Az Amerikai Álmot kergetve érkeznek meg, hogy a végén legyőzve és megalázva nézzenek szembe a valósággal.

A regényeket kiábrándult olvasók milliói üdvözölték. Sokan ismertek magukra, vagy csak egyszerűen megszerették a szokatlan borzongást, amit ezek a regények adtak: tudjuk, hogy a főhős a végzete felé halad, de szorítunk érte, és együttérzünk vele, ám ez mit sem számít, hisz a történet rossz véget ér. Ezekre az írásokra az utókor ragasztotta rá a *noir* jelzőt, amelyet a francia *roman noir* (fekete regény) kifejezésből csempészték vissza az angol nyelvbe. Én a *noir*-t alapvetően szűkítő meghatározásnak érzem, ezért inkább a bűnregényt definíciót használom, hisz abba beletartozik az az új vonulat is, amely főszereplőjeül a bűnözőt választotta.

Jim Thompson már a harmincas évek elején elkezdett novellákat publikálni, de csak 1949-ben jelent meg első regénye, a *Nothing More Than Murder* („Semmi más, csak egy gyilkosság”), amelyet 1977-es haláláig még kéttucat követett. Thompson annak az Amerikának volt a krónikása, amelyről addig nem sokat lehetett hallani. Főszereplői lecsúszott, kiégett, alkoholista figurák, akik jelentéktelen kisvárosokban kínlódnak a saját, kilátástalan életükkel, és ha a helyzet úgy hozza, minden gond nélkül követnek el gyilkosságokat. 1952-ben látott napvilágot a *Killer Inside Me* („A gyilkos bennem”), amelynek főszereplője Lou Ford az egyik legfelkavaróbb figurája a modern amerikai irodalomnak. Thompson könyörtelen alaposággal mutatja be a pszichopata kisvárosi seriffet, aki lelkipurdalás nélkül öl. A regény párja az 1964-ben megjelent *1280 fű*, amelynek főszereplője, Nick Corey, hasonlóan gyomorforgató módon tekint az álságos kisvárosi létre, és gyilkol könnyörület vagy lelkipurdalás nélkül. Thompson a szélhámosságok életéről is pontos képet festett az 1963-ban megjelent *Svindlerek* című regényében, amelyből Stephen Frears forgatott kiváló filmet 1990-ben. Az anya, a fiú és a fiú szeretője háromszögében senki nem ismer kegyelmet, hűséget, szeretetet. Az anya a fiára támad, a fiú az anyjára, a szerető mindkettőjükre. A bűn itt már mellékes, mert csak egy dolog számít: a túlélés.

Ahhoz pedig pénz kell. Amelyet mindenáron meg kell szerezni. (Valóban) mindenáron.

A szellem kiszabadult a palackból, és többé már nem volt tabu a bűnöző szemszögéből regényt írni. A sajnos még ma sem eléggé elismert Charles Willeford a hatvanas években sorra írta regényeit álnok használtautó-kereskedőkről, lecsúszott alkoholistákról, álpredikátorokról, csalókról, gyilkosokról. Ő egy egészen újfajta megközelítést alkalmazott. Legtöbb könyvében a szereplői nem gondolkodnak, hanem cselekszenek. Willefordtól gyakorlatilag teljesen idegen a „gondolta”, a „tűnődött” és „mélázott” szófordulat. Szereplői cselekszenek, és ő ránk bizza, hogy szeretjük-e őket vagy sem. Willford világában nincs egyértelmű jó és rossz, de a szereplők mégsem szürke alakok. A *Cockfighter* („Kakasharcos” 1972) Frank Mansfieldje, a *High Priest of California* („Kalifornia főpapja” 1953) Russell Haxbyje, a *Springer testvér fekete miséje* (1958) vagy a *Pick-Up* („Stopposok” 1955) alkoholista párja soha nem mérlegel, hogy mi helyes vagy mi helytelen. Ugyanakkor nehéz lenne rájuk fogni, hogy Thompson hőseihez hasonlóan ők is pszichopaták lennének. Elveszett emberek, akik tudják, hogy boldogulásuk vagy éppen életben maradásuk csak rajtuk múlik, és ezért mindent megtesznek. Willeford nem kínál kapaszkodót az olvasónak, nem segít, nem válaszolja meg a kérdéseket, csak odarakja elé a tényeket. Ez történt, ítélj magad.

Ugyanez az alapállása Patricia Highsmithnek is. A Texasban született író nő először 1950-ben az *Idegenek a vonaton* című regényével robbant be a köztudatba, amelyből Alfred Hitchcock készített nagyszerű filmet. Highsmith ugyanazt a technikát követi legtöbb könyvében, mint Willeford. Tom Ripley az öt kötetből álló sorozatban nagyon ritkán „gondolkodik el”, ő is inkább cselekszik. Méghozzá könyörtelenül, villámgyorsan, ahogy azt *A tehetséges Mr. Ripley* című filmben is láthattuk. Ripley a bűnügyi irodalom egyik legellentmondásosabb figurája, hisz Highsmith folyamatos bizonytalanságban tartja az olvasót: csak azért bűnözik Ripley, mert adja magát az alkalom, vagy pedig azért, mert ez a kisebb ellenállás útja a boldoguláshoz? Highsmith szinte minden regényében azzal a klasszikus kérdéssel foglalkozik, hogy valóban a bűn-e az, ami szabaddá tesz? A válasza: igen.

Donald E. Westlake nem foglalkozik morális kérdésekkel. A kortárs amerikai krimiirodalom egyik legfontosabb alakja a hatvanas évek elején kezdte pályáját, először a saját neve alatt kiadott krimikkel, amelyek stílusukban leginkább Hammett korai regényeit idézik. A *Killing Time* („Gyilkos idő” 1961) és a *361* (1962) rendkívül erős könyvek, ám a hírnevet nem ezek, hanem a Richard Stark álnéven írott regényei hozták. Westlake egyike azon nagyon kevés szerzőknek, akiknek a más-más néven írott regényei annyira különböznek egymástól, hogy nehéz elhinni: egyvalaki áll mögöttük. A Stark álnév alatt megjelent könyveinek visszatérő szereplője Parker, egy profi bűnöző, aki alapvetően rablással foglalkozik. Parker nem moralizál, nem filozofál, csak egyetlen dolog érdekli: az aktuális balhé. Ezek a regények több szempontból is újat hoztak. Westlake nem romantikus hősként ábrázolta a bűnözőt, nem misztifikálta a figurát, hanem „munka” közben, már-már dokumentarista igényvel mutatja be. A másik újítás a nyelvezet. A Stark álnéven írott regények végtelenül lecsupaszított, minimalista prózája többek közt olyan utódokra is hatott, mint Lawrence Sanders vagy James Ellroy. Parker többször is megjelent a filmvászonon, ám ezek közül kettő érdemel említést. Először John Boorman angol rendező vitte vászonra 1967-ben az öt évvel korábban megjelent *Hunter* („Vadász”) című regényt, Robert Duvallal a főszerepben, majd 1999-ben adaptálta ugyanezt a regényt Brian Helgeland, Mel Gibsonnal a főszerepben, *Visszavágó* címmel. A két film két különböző kor alkotása: míg Boorman filmje kilátástalan és kegyetlen mozi, addig Helgeland alkotása sokkal könnyedebb és szórakoztatóbb. Westlake a halála előtti években ismét felelevenítette Parker figuráját, így a korábban szinte csak a gyűjtők számára elérhető, meglehetősen drága, régi kiadású, klasszikus Stark-regények (amelyek közül magyarul a két legfontosabb - *Parker és a szajré*, *Parke és a szindikátus* - is kiadásra került) ismét megjelenhettek. Az új regényekben Parker semmit nem változott. Kissé megöregedett, és fáradtabb lett, de ha valaki keresztbe tesz neki, ugyanolyan kíméletlen bosszút áll, mint fénykorában.

Magyarul ez a műfaj szinte semmilyen formában nincs jelen, noha a kilátástalanság és a bűn bűvópatakként jelen volt főleg a háború alatti időszak népszerű regényeiben, de a felszínre soha nem tört:

az ötvenes és hatvanas évek kulturális étosza eltolta magától ennek még csak a gondolatát is, 1989 után megszűnt a természetes közege, napjaink bűnnel átitatott valóságában pedig talán már sem írói, sem olvasói igény nincs az ilyen regényekre.

5.

A PONYVA KORSZAKA

A második világháború után Amerikában beköszöntött a „csalóka aranykor”, amelyet a hamis jólét és a paranoia jellemezett. Az ország gazdaságilag és erkölcsileg is megerősödve jött ki a világegésből. A családok bevétele majdnem a duplájára emelkedett, mindenkinek volt (legalábbis a propaganda szerint) egy autója, egy kertes háza, meg pár mosolygós gyereke. A gazdasági világválság már csak rossz álmom volt, az átlag amerikai az anyagi javakat helyezte előtérbe, és igyekezett annyira beleolvadni a tömegbe, amennyire csak lehetséges. Máshogy nem is érezhetett, hisz a rendre megalakuló hatalmas cégek elnyomtak szinte mindent, és könnyebb volt beállni a sorba, semmint árral szemben úszni.

A győztesek morálja átítatta a hétköznapi embert, és mindennél fontosabb volt számára megvédeni az amerikai életformát, amelynek legnagyobb ellensége – állította az amerikai történelem egy legszégeyenteljesebb alakja, Joe McCarthy szenátor – a kommunisták voltak. Ezzel párhuzamosan új fenomén jött létre az amerikai könyvkiadásban: a ponyvairodalom²⁵. Beköszöntött az olcsó papírkötésű könyvek kora. Fontos hangsúlyozni, hogy eredetileg a ponyva nem műfaji besorolás volt, hanem egy újfajta könyvforma, egy új médium. A médium újszerűségéből fakadt, hogy bizonyos szerzők neve eleinte egybeforrnt a ponyva fogalmával. Nem szűkítő vagy bővítő műfaji besorolásról van tehát szó, hanem egy forradalmian új kivitelű, formájú könyvről. (Ezzel szemben nálunk a ponyva ma pejoratív, degradáló műfajfogalommá módosult, pedig eredeti jelentése nem ez. Azokat a könyveket hívták ponyváknak, amelyeket ponyvára leterítve árultak, legyen az Csokonai, Petőfi, vagy éppen Eugen Sue.)

25 Ponyvaregény, azaz *pulp fiction*.

A második világháború végéig a legtöbb könyv kemény kötésben jelent meg, a papír borítós könyvek tartalmukban is a filléres irodalomra korlátozódtak. 1946-ban aztán 150.000 cím jelent meg papírkötésben, egy év múlva pedig ennek háromszorosa. Sorra alakultak a kifejezetten papírkötésű könyvekre szakosodott kiadók (Pocket Books, Avon, Dell, Bantam), amelyek már nem a keménykötésű könyvek olcsó változatával jelentkeztek, hanem eredeti alkotásokat adtak ki. Az amerikai ponyvairodalom fénykorának könyvei kifejezetten a kiadók megrendelésére készültek, és a kor viszonyai közt nagyon olcsóknak számítottak.²⁶ Természetesen a művek nagy része nem volt és nem is lehetett kimagasló minőségű írás, de a második világháború utáni amerikai irodalom több jelentős alakja „ponyvakiadóknál” jelent meg.

Az egész folyamat egy Mickey Spillane nevű íróval kezdődött, aki 1947-ben azért írta meg az *Én, az esküdtszék című* regényét, hogy az érte kapott pénzből befejezhesse a házáat. A regény keménykötésű kiadásából alig hétezer példány kelt el, de amikor a Signet kiadta papírkötésben, akkor két év alatt két milliót vettek meg belőle, és 1953-ra tizenötmillió példány fogyott el.

Spillane főhőse Mike Hammer azért lett annyira népszerű, mert nem volt olyan szellemes, művelt és intelligens, mint Philip Marlowe. Épp ellenkezőleg. Hammer szétrobban az energiától, és ennek megfelelően nemcsak üti-veri a szereplőket a regényben, hanem rendszeren ritkítja is őket. Hammer nem moralizál, hanem egyszemélyes kereszteshadjáratot folytat azok ellen, akik tönkre akarják tenni az amerikai életformát. Spillane ezzel rátapintott valami nagyon fontosra. A kor többi írójával ellentétben ő azokra a félelmekre építve írta a regényeit, amelyek a McCarthy-féle kommunistaüldözést táplálták.

A ponyva fénykora hatalmas iparág volt. Nap mint nap jelentek meg új szerzők, akiktől a kiadók havonta egy könyvet követeltek durván 200-250 oldal terjedelemben. Akik ebből akartak élni, nagyon

26 Az ötvenes évek közepén egy puhakötésű ponyva 25-35 centbe került. Ma Amerikában egy átlagos puha kötésű könyv \$6.99-ba kerül. Ha az akkori árakhoz viszonyítjuk a maiakat, akkor 2005-ben egy puha kötésű krimi durván 2 dollárba kerülne.

keményen megdolgoztak a pénzükért.²⁷ A rendszer nagy előnye az volt, hogy a rossz írók hamar kihullottak: aki meg akart jelenni, annak folyamatosan magas színvonalon kellett teljesítenie. Könyveiknek nemcsak pazarul megrajzolt, megfestett borítóik voltak, hanem a történetek is remekül megírtak, izgalmasak és érdekesek voltak. A skála roppant széles volt, de egy valami közös azért mégis akadt bennük: nagyságrendileg több kemény krimi és bűnregény jelent meg, mint tradicionális.

Az ötvenes években két nagyszerű szerző emelkedett ki a tömegből. Az egyik David Goodis, a másik Cornell Woolrich volt. Goodist a franciák ölelték a keblükre, Woolrichot pedig Hollywood. Goodis első nagy sikerét a *Cassidy's Girl* („Cassidy nője”) című regénnyel aratta 1951-ben. Az egykor sikeres szerzőnek indult Goodis személyes problémái miatt visszavonult Hollywoodtól, és sorra írta regényeit a vesztesekről. Velük nem a sors bánt el, nem egy adott esemény vagy személy miatt kerültek a lejtőre, hanem saját, tökéletlen személyiségük miatt. Ki akarnak törni a középszerből, és meg is volt rá a lehetőségük, de képtelenek élni vele. Cornell Woolrich egyaránt írt detektívtörténeteket és krimiket. Az ő hősei is sokban hasonlítottak Goodis szereplőire, de míg Goodis regényei inkább hosszúra nyúlt hangulatjelentések, addig Woolrich könyvei szédítő iramban robognak az elkerülhetetlen végkifejlet felé. Két érdeme révén írta be magát a krimi történelembe: nála jobban sötét hangulatot senki nem tudott teremteni, és cselekményei olyan

27 Harry Whittington, a noir egyik nagy alakja kivételes betekintést enged a kor ponyvairodalmának működésébe a *The Devil Wears Wings* („Az ördögnek szárnyai vannak” 1960) 1987-es, új kiadásához írott előszavában. A ponyvák egységárban 25 centbe kerültek, az írókat pedig nem a terjedelem, hanem a nyomdai előrendelés alapján fizették. Az induló példányszám 250.000 volt. 1964-től kezdődően 39 hónapon keresztül minden hónap elején elküldött a kiadójának egy 60.000 szavas regényt, amelyért 1000 dollárt kapott. (Összehasonlításképpen: egy átlagos Agatha Christie regény 50.000 szó, azaz 200-250 oldal. Whittington három évig havonta írt egyet.) Visszaemlékezése szerint 13 évébe telt, mire megtanulta, hogyan kell jó cselekményt kitalálni és megírni. A mennyiség nem ment a minőség rovására: a *The New York Times* éppúgy elismerőleg nyilatkozott róla, mint az *Ellery Queen Mystery Magazine*.

pontosan szerkesztettek, időzítettek, amelyet azóta is csak kevesen tudtak utolérni. Regényeiből számtalan film készült, melyek közül az 1954-es *Hátsó ablak* a legismertebb, Hitchcock rendezésében. (Woolrich utolsó, félig elkészült kéziratát *Into the Night* címmel [„Az éjszakába”] Lawrence Block fejezte be 1987-ben.) Goodis legalább annyira népszerű volt Franciaországban, mint Jim Thompson, de filmet csak Goodis könyveiből készítettek a franciák. A *Down There* („Ott lenn” 1956) című regényt 1960-ban Francois Truffaut vitte vászonra *Lőj a zongoristára* címmel, és azóta is a *noir* klasszikusaként tartják számon.

Tematikájában alapvetően különbözött Goodistól és Woolrichtól Fredric Brown, akit mi inkább sci-fi szerzőként ismerünk. Brown elképesztően termékeny író volt, aki csak azért írt néha sci-fit, mert el akart szakadni a krimi sötét világától. Lehetetlen lenne felsorolni, hány műfajban és alműfajban alkotott maradandót. Az Ed és Am Hunter nagybáty-unokahúg magándetektív-páros kalandjai mellett talán bűnregényei a legkiválóbbak. Brownt pályatársai és kritikusai elképesztő és mindenkit lenyűgöző cselekményszövése miatt tartják számon a legnagyobbak közt. A történetek olyan pontosan kitaláltak, annyira aprólékosan kidolgozottak, hogy még a leggyakorlottabb krimiolvasók sem tudják kitalálni, mi lesz a könyv vége. Ehhez párosul még Brown hihetetlen nyelvi leleménye, páratlan stílusa, fekete humora és lenyűgöző képessége, amellyel tökéletes paradoxonokat tudott létrehozni.

Mint korábban említettem, ez egyike azon kevés területeknek, amelyen megelőztük Amerikát. A harmincas években tonnaszámra kerültek ki a nyomdákban a ponyvák az egyszeri használat céljával és igényével. A sablonos borítók és történetek mégis tíz-, sőt százazereket mozgattak meg úgy, hogy minden húsz külföldi szerzőre jutott egy magyar, akik cserébe minden huszadik könyvükben mozdultak ki a már ismert sémából, és szerepeltettek magyar helyszínen magyar szereplőkkel valamelyest magyar történeteket. Ugyan túlzó az általánosítás, de a műfaj *voltaképpen* - amerikai megerősödésével egy időben - Magyarországon is megjelent, hiszen köthették bármilyen szép kemény borítóba Berkesi András regényeit, ponyvák voltak, ahogy Mág Bertalan vagy Mattyasovszky Jenő könyvei is, amelyek kritikai megítélése

még most is folyik, noha olvasójuk már szinte egyáltalán nincs. A különbség Amerika és Magyarország között annyi volt, hogy amíg a magyar piacon az említett három szerző ontotta magából a magas színvonalúnak a legnagyobb jóindulattal sem nevezhető könyveket, amelyeket tényleges irodalomként akartak és tudtak eladni, addig Amerikában száz és száz és száz szerző ontotta magából a néha zavarbaejtően magas színvonalú könyveket, amelyek színes borítójuk és a rögzített formai követelmények ellenére mára már a (szép)irodalmi kánon részévé váltak.

6.

A RENDŐRSÉGI ÉS JOGI KRIMI

Az olcsó papírkötésű könyvekben lépett először színpadra a rendőr mint főszereplő. A háború előtti időszak zavaros, korrupciótól hangos rendőrségét ugyanis megreformálták, a J. Edgar Hoover vezette FBI egyre hatékonyabban tartotta megfigyelés alatt a gyanús (és nem feltétlenül gyanús) polgárokat, emellett pedig kialakultak azok a nyomozati technikák, amelyeket a bűnügyi nyomozók azóta is használnak – kisebb-nagyobb változtatásokkal. Az FBI ujjlenyomat-bankja már ekkor több millió bűnözőt és gyanús embert tartott nyilván, a vérvizsgálat sem volt többé vita tárgya, a bűnügyi technikusok és helyszínelők a nyomozás első vonalába léptek, így teljesen természetes volt, hogy megjelenjék a rendőrségi nyomozó a regényekben. Ez persze csak az egyik ok volt. A másik Spillane botrányos magándetektívjének, Mike Hammernek az ámokfutására vezethető vissza. A magándetektív mint egyenrangú fél a bűn üldözésében egyre jobban visszaszorult, most már a hivatásos bűnüldöző hóstetteitől volt hangos a sajtó. (Az érdem nem feltétlenül a rendőrségé, hanem inkább az FBI-é volt, amely a háború előtt vasökölrel és gépfegyverekkel csapott le a gengszterekre.) Fontos váltás ez úgy az amerikai közgondolkodásban, mint az irodalomban. Már nem a kétes múltú, bizonytalan jelenű, zavaros jövőjű *magándetektív* volt a törvény és a rend letéteményese, nem az ő felelősége volt az erkölcsi rend visszaállítása, hanem a profiké.

A rendőrségi krimi nagyon sok szempontból hozott újat a krimi irodalomba. Míg egy magánnyomozó szabadon dönthet afelől,

hogy nyomoz-e egy ügyben, addig a rendőrnek ez a választás nem áll rendelkezésére. Míg a magándetektív egy sajátos erkölcsi normarendhez igazodva üldözi a bűnözőket, a rendőrök a törvény szavát követhetik, és csak azt. Míg a magándetektív egy romantikus, szinte mitikus figura, addig a hiteles rendőrségi krimi szereplői hétköznapi zsaruk, akiknek feleségük van, goromba gyerekeik meg beteg anyjuk. Míg a magándetektívek sorra dönthetnek ágyanak nőket, addig a rendőrök szerelmi élete egysíkú és unalmas. Míg a magándetektív kezét nem vagy csak alig köti a törvény, addig a rendőrnek az a szentírás. A különbségeket hosszasan lehetne még sorolni.

Így az olvasók is lassan két táborra oszlottak. A hivatalos erkölcsi- és jogrend tisztelői örömmel fogadták a rendőröket a krimikben. Érthető is, hiszen egy rendőrségi krimi sokkal egyszerűbb azonosulási sémákat kínált, mint a magándetektív kiismerhetetlen morálja, és nem kellett eltűnődni azon, hogy helyes-e, amit tesz. Ezeknek a regényeknek az elsődleges olvasótábora nem szeretett bajlódni a főhős értékrendjével. Az individualisták azonban egyre több és több magándetektív-történetet követeltek. A politikai gyilkosságok, faji alapú zavargások ismét összekuszálták a megtettesült Amerikai Álom képét, a társadalom ismét elkezdett változni a hatvanas évek elejétől. Nem volt már elég egy regény cselekményéhez egy eltűnt ékszer, egy csalfa feleség vagy egy meglovasított bélyeggyűjtemény. A magándetektíveknek is meg kellett felelniük a kihívásoknak.

A rendőrségi krimi műfaját egyszemélyben maga Ed McBain alkotta meg. McBain eleinte szépirodalmi regényekkel kezdte (melyeket saját nevén, Evan Hunterként jelentetett meg), aztán 1956-ban megírta az első regényét, amely a 87. körzetben játszódik, *Halj meg, zsarú!* címmel.²⁸

McBain regényeinek nincs főszereplője. A kitalált 87. körzet zsarui közül hol az egyik (Steve Carella), hol egy másik (Meyer Meyer), hol egy harmadik (Bert Kling) jut nagyobb szerephez. A rendőrök ugyanis

28 McBain természetesen nem csak rendőrségi krimiket írt, hanem egyéb regényeket is. Mindemellett volt még ideje arra is, hogy megírja Hitchcock *Madarak* című filmjének forgatókönyvét, és befejezze az egyedülálló Craig Rice egyik posztumusz kéziratát is.

csapatjátékosként dolgoznak, senki nem sajátíthat ki magának egyetlen ügyet. Az elkövetett bűncselekmények pedig valóban olyanok, amelyek bármely nagyvárosban bármikor előfordulhatnak. Éppen ez az univerzalitás McBain regényeinek a vonzereje. Mindenhol követnek el bűncselekményeket, mindenhol rendőrök nyomoznak, és mindenki szeretné, hogy a bűnös megbűnhődjék. McBain „hitelesen” ábrázolja a 87. körzet rendőreit: az addigi kemény, könyörtelen és kétdimenziós rendőr figurája megtelt étellel. (Aki csak egyet is elolvasott a regényei közül, soha nem fogja elfeledni azt a meleg szeretetet, amellyel életre keltette Teddy Carellát, Steve siketnéma feleségét, aki a vállára tetováltatott egy fekete pillangót.) Emellett hitelesen le tudja írni egy rendőrségi nyomozás menetét úgy, hogy még a legunalmasabb részek is izgalmassá válnak. McBain képes alapvető erkölcsi dilemmákat megfogalmazni. Mit tegyen egy rendőr, aki tudja, hogy ki, mikor, hogyan és miért követte el a gyilkosságot, de képtelen rábizonyítani? Jogában áll egy másik bűncselekményt a nyakába varrni? Mi a fontosabb? A bűncselekménnyel arányos, jogszerű büntetés, vagy az általános bűnhődés?

McBain örökségét folytatta Michael Connelly és John Sandford is, akik sikerrel adaptálták a rendőrségi krimi a modern kor követelményeihez. Rajtuk kívül meg kell még említenem egy különleges alakját a rendőrségi kriminek. A holland születésű, de az élete utolsó éveiben az amerikai Maine államban élő és angolul író Janwillem van der Wetering regényei Amszterdamban játszódnak, Grijpstra és de Gier nyomozókkal a főszerepben. Ő egyfajta metafizikus alapállásból szemléli a rendőrségi munkát filozofikus és szürreális könyveiben.

Bár nem feltétlenül rendőrségi krimiket írt, de mindenképpen szólnom kell Georges Simenonról, az egyik legsikeresebb, legtermékenyebb regényíróról. Ugyan sokféle műfajban alkotott, mégis a Maigret felügyelő főszereplésével írott könyvei a legnépszerűbbek. Simenont azért nagyon nehéz bármelyik alműfajhoz kötni, mert regényei egyszerre voltak tipikusak és atipikusak. Az egyszerűség kedvéért írok róluk ehelyütt, de a Maigret-regények javarésze értelmezhető úgy noirként, mint bűnregényként. Simenon lecsupasztotta a stílust, és semmi más nem érdekelt, mint a történet. Bár regényei

nem bővelkednek hihetetlen fordulatokban és izgalmakban, a feszültséget Simenon végig mesteri módon fenntartja, ráadásul úgy, hogy minden könyvét egyfajta csendes melankólia, szürke köd lengi be. Maigret sokkal meghatározóbb alak Poirot-nál vagy Miss Marple-nál, mert ugyan egy időben és egy kontinensen születtek, Simenon hőse a maga egyszerűsége ellenére hátborzongatóan életszerű – és ezáltal a könyvek is azok –, és ez az „aranykor” szerzőiről nehezen mondható el. Maigret volt talán az első európai fikcionális detektív, aki a „miértet” kereste nyomozásai során, és nem a „hogyan”, meg a „kicsodát”. Maigret mindig az embert kutatta a bűncselekmény mögött, és nem két elme egymásnak feszülését. A Maigret-regények azokra a körülményekre és tényezőkre koncentrálnak, amelyek ahhoz vezetnek, hogy egy ember megöl egy másikat. Simenon maga is vázlatoknak hívta a regényeit, ahhoz hasonlítva őket, mint amikor egy festő előtanulmányt készít egy készülő képhez. Maigret nyomozati technikája alig használja a klasszikus rendőri nyomozói munkát: inkább a megérzéseire támaszkodik.

Az angol születésű, de a Seattle-ben élt Michael Dibdin regényei Olaszországban játszódnak, főhőse Aurelio Zen detektívfelügyelő, aki annyira belefáradt az olasz belpolitika mocskába, hogy mindent megtesz azért, hogy ne kelljen nyomoznia. Ha viszont egyszer nekilát, akkor megoldja az ügyet, még hozzá nem kis feltűnés nélkül, aminek köszönhetően állandóan áthelyezik, hol Velencébe, hol Szicíliába, hol Nápolyba, ahol aztán ismét morogva és vonakodva, de megoldja az ügyeket. Dibdin rezignált, ravasz, cinikus és néha kegyetlen főhőse olaszabb az olaszoknál, mégse érezzük egy percig sem, hogy paródiát olvasnánk. Szereplői annyira élettel teliek, hogy szinte kilépnek a lapokról, a bűncselekmények pedig nagyon is jellemzőek Olaszországra. Zen nyomozásaiban Dibdin felvonultatja az összes olasz nagyvárost, és hangulatos képet fest róluk az olvasóknak, még hozzá sokkal hitelesebben, mint bármilyen útikönyv, közben olyan makrokozmoszt hoz létre (egy valós, de mégis elképzelt Olaszországról, hiszen egy *angol* író *Amerikában* írt *Itáliában* játszódó krimiket), amely nem csak teljesnek, hanem érvényesnek is érzik úgy a bűntények, mint az olasz rendőrség működését illetően, és erre a bravúrra Dibdinen kívül csak nagyon kevesen voltak képesek.

A rendőrségi kriminek viszont van egy nagyon komoly, műfajából fakadó korlátja. „Csak” addig tud elmenni, míg a bűnöst elkapják. Az igazságszolgáltatás első fázisa lezárulhat ugyan eredményesen, de mi lesz a bűnösrel a bíróság előtt, ha egyáltalán odakerül? Nézetem szerint ebből a szempontból a rendőrségi krimi logikus folytatása a jogi krimi. Nem elég a bűnöst elkapni, de el is kell ítélni. Érdekes módon az ezzel foglalkozó regények megjelenése sokáig váratott magára. Bármennyire is szeretném, de Erle Stanley Gardner regényeit Perry Mason főszereplésével nem sorolhatom ide. Remekül megírt könyvek, de csak távoli előfutárai a későbbi jogi krimiknek. Mason remek ügyvéd, leleményes, és valóban ki tudta húzni ügyfeleit a bajból, de ez sokkal inkább nyomozási képességeinek, semmint a jog alapos ismereteinek köszönhető. Briliáns vádbeszédeket tartott, a regények gyakran a tárgyalóteremben játszódtak, a borzongást és az izgalmat azonban nem a jogi bizonyítás részletei szolgáltatták, hanem a nyomozás.

Ezen változtatott Scott Turow, aki 1987-ben megjelentette az *Ártatlanságra ítélve* című regényét, amely Gardnertól eltérően az ügyre, és nem a nyomozásra helyezte a hangsúlyt. Turow mind a mai napig gyakorló ügyvéd Chicagóban²⁹, és ezekből a tapasztalatokból építkezve írja regényeit. Turow sajátos mikrokozmoszt teremtett Kindle megével, amelyről csak annyit tudunk, hogy valahol Illinois államban található. Szinte állandó szereplőgárdával dolgozik, akik bírók és ügyvédek. Aki az egyik regényben mellékszereplő volt, a következőben főszereplőként bukkan fel. Turow elsőként ment bele az amerikai büntetőjog ellentmondásaiba, miközben lélegzetelállító

29 A rendőrségi krimiszerzők egyik legnépszerűbb alakja Joseph Wambaugh, aki maga is rendőr volt, így elsőkézből írta a regényeit. De éppen Turow volt az, aki bebizonyította, hogy Wambaugh egy alkalommal összejátszott a gyilkosság helyszínére kiérkező nyomozókkal, majd folyamatosan nyomást gyakorolt rájuk (és pénzt is ígért), hogy az ügynek az legyen a vége, amit ő kitalált. Egy ártatlan embert börtönbe zártak, a védelmét Turow látta el, és ő rántotta le a leplet Wambaugh-ról. Turow második regénye után félig-meddig visszavonult a jogász munkától: közel tíz éve csak *pro bono* ügyeket vállal, azaz a vádlott képviselését ingyen látja el. Egyik legnagyobb sikere az volt, amikor egy gyilkosságért elítélt férfit kihozott a siralomházból, miután ártatlanságát bebizonyította.

képet fest a modern Amerikáról. Hősei nemcsak a törvénnyel viaskodnak, az ügyfelekkel, az előttük álló vádlottakkal, hanem saját hibáikkal, bűneikkel és a múltjukkal is. Legnagyszerűbb munkáját – a *The Laws of our Fathers* („Apáink törvényei” 1997) – a kritikusok nemcsak kiváló jogi krimiként üdvözölték, hanem az egyik legfontosabb kortárs amerikai regényként is.

Turow minden egyes regénye a jog belső működését elemzi, azt, hogy miképpen tud elveszni valaki az igazságszolgáltatás labirintusában – legyen szó védőről, vádlottról vagy bíróról. Könyvei mélységi értelmezést nyújtanak arról, mennyire önkényes a törvény, hányféleképpen értelmezhető, s így végső soron lehetetlen igazságot szolgáltatni.

Az ő nyomdokain haladt John Grisham is legelső könyveivel, bár ő a jogi kérdések mellé társította a legjobb kalandregények izgalmait is. A jogi krimi az utóbbi évtizedek legsikeresebb és legmeghatározóbb eseménye a krimiirodalomban. Sorba jönnek a jobbnál jobb szerzők, akik túlnyomórészt maguk is gyakorló jogászok. Akiket feltétlenül érdemes olvasni: Steve Martini, John T. Lescroart, Phillip M. Margolin, Philip Friedman, Lisa Scottoline, Robert K. Tanenbaum. Regényeik – bár alapvetően egy sémára épülnek – rendkívül izgalmasak, és remekül megírtak, de mi mást is várhat az ember ennyi jogásztól?

Azt várnánk, hogy magyar szerzők nagy kedvvel nyúlnak ehhez a műfajhoz, ám a helyzet ennél árnyaltabb. A már korábban említett hármas - Berkesi, Mág, Mattyasovszky - olyan hatalmas árnyéket vetettek, hogy csak nagyon kevesen mertek megpróbálkozni kimászni alóla. Egyvalakinek mégis sikerült, jelesül Tar Sándornak, akinek *A szürke galamb* című regénye máig a rendőrségi, sőt úgy általában a magyar krimi legnagyobb és legjelentősebb alkotása. A regény egyszerre rendőrségi és bűnregény, olyan társadalmi és erkölcsi problémákat boncolva - merész, grafikus nyelvezettel -, amelyek ma is érvényesek. Kondor Vilmos történelmi krimije hangúlyozottan rendőrségi központúak, és erősen politikai töltetű a Ferenczy Tibor-trilógiája. Mellette újabb szerzők jelentkeztek az utóbbi évtizedben rendőrségi krimivel, amely rögtön útjára indított egy zsubzsánert is a magyar krimi történetében, jelesül a kiemelt helyszínen játszódó történetészövést: Szlavicsek Judit és Zajác D. Zoltán regényei a Balatonnál játszódnak folytatva azt a hagyományt, amelyet a

veszprémi újságíró, Kellei György indított el a nyolcvanas évek végén. Egykori rendőrségi nyomozók tollából is kerültek elő rendőrségi krimik (Réti László, Tarjányi Péter, N. Nagy Zoltán), így idővel talán lesz olyan árnyalt ez a műfaj nálunk is, mint Amerikában.

7.

A MODERN KOR MAGÁNDETEKTÍVJEI

Az ötvenes évek ponyvairódmának robbanása magával hozta az új magánnyomozókat is. Nem nagy meglepetés, hogy az új generáció szinte kivétel nélkül Hammett és Chandler nyomdokán járt. A magán detektívek módszerei nem változtak, a társadalom azonban, amelyben éltek, igen, és erre nagyon gyorsan és határozottan válaszoltak a kor írói.

Ross Macdonald a negyvenes évek közepén kezdte pályafutását. Gyors egymásutánban kiadott négy regényt a saját nevéen (Kenneth Millar³⁰), majd 1949-ben már írói álnevén publikálta következő regényét, Lew Archerrel a főszerepben. A *The Moving Target* („A mozgó célpont”) sikere után Macdonald szinte soha nem hagyta el Archert, akiben továbbfejlesztette a Hammett és Chandler típusait. Lew Archer higgadt, visszafogott, becsületes, nem túl szórakoztató egyéniség, aki már nem csip-csup ügyekben nyomoz, hanem olyanokban, amelyekről akkoriban kezdtek csak el beszélni: családon belüli és gyerekek elleni erőszak, csellengők felkutatása. Hammett, Chandler és Macdonald hősei közül Lew Archer a legmarkánsabb erkölcsi meggyőződéssel rendelkező magánnyomozó. Ha vonakodva is, de mindent megtesz azért, hogy egy zavaros korban a rendet képviselje. Archer figurája aprólékosan kidolgozott, Macdonald ugyanis már annak az új irányzatnak a szellemében írta meg, amely inkább a főszereplő cselekedetei alapján rajzol jellemet, semmint a „gondolta”, „tűnődött” vagy „elmélkedett” kezdetű, kvázi belső monológokkal. Archer ennek ellenére inkább gondolkodó, semmint cselekvő hős, aki együtt érez kora fiatalságával és azok

30 A névváltoztatás azért volt többek közt szükséges, mert felesége, Margaret Millar szintén sikeres és megérdemelten befutott krimiíró volt.

problémáival. Még egy különös vonása van Macdonald regényeinek: Archer gyakran nyomoz olyan ügyekben, amelyek a környezet tisztításával kapcsolatosak. Regényeit szokatlan társadalmi érzékenység jellemzi, hisz ő volt az első krimiszerző, aki az (akkor még csak feketének hívott) afro-amerikaiakat sztereotípiáktól mentesen ábrázolta. *A másik férfi* és az *Eltűntnek nyilvánítva* című regények már-már hipnotikus erejű, néha a görög sorstragédiákat idéző, pszichológiai drámák, amelyek a szereplők kapcsolatait lenyűgöző beleéléssel és éleslátással ábrázolják. Magyarul az Albatrosz és a Fekete könyvek sorozataiban jó néhány fontos műve megjelent. Lew Archer 1973-ban végleg elbúcsúzott az olvasóktól, alig két évvel az első Matt Scudder-regény előtt.

Amikor 1975-ben megjelent *Az apák bűnei*, Lawrence Block még alig jegyzett író volt. Pályája elején pornográf regényekkel indult, innét nyergelt át a kalandregényekre, hogy elérkezzen végül a krimihez, annak is a kemény irányzatához. A mára már megérdemelten ikonikus figurává vált Matt Scudder tökéletes lenyomata korának. A hetvenes évek közepére Amerika számos komoly traumán ment keresztül, melyeket még nem volt ideje feldolgozni. Elvesztették a vietnámi háborút, Nixon meggyalázta az elnöki hivatal szentségét, nem tudtak magukkal mit kezdeni a hatvanas évekből itt maradt hippik és Vietnámból hazatért veteránok. A gazdaság mélyponton volt, a feszültségek nem csökkentek. Ekkor lépett színre Matt Scudder, a volt zsarú, az alkoholista, aki súlyos küzdelmet folytat belső démonaival, és gyakran áll vesztésre. Scudder, aki a legmocskosabb ügyekben nyomoz, Scudder, aki nem is magándetektív, hanem egy ex-zsarú, aki szívességet tesz a barátainak, akik vagy adnak érte pénzt, vagy nem. Block hőse nemcsak ebben egyedülálló. A szerző elődei – Hammett, Chandler és Macdonald – nem sokat foglalkoztak főhőseik jellem- és személyiségfejlődésével. Kőbe vésett alakok voltak, akik szinte soha, vagy csak nagyon keveset változtak. Nem úgy Scudder. A most már 17 kötetből álló regényfolyam a modern irodalom egyik legmarkánsabb és legjobban kidolgozott fejlődésregény-sorozata. Scudder ugyanis fejlődik, változik, öregszik, egy valamihez azonban csökönyösen ragaszkodik: erkölcsi kódrendszeréhez. Scudder a maga módján becsületos, egyenes, és csak egy dolog érdekli: a bűnös nyerje el büntetését. Scudder egyenrangú örököse elődeinek, az utcák

kemények, a pofonok fájnak, az ital mar, a nők megbízhatatlanok, a múlt szennyes, a jelen mocskos, a jövő bizonytalan.

Block tehát szinte lehámozta a magándetektív alakját: Scudder nem magándetektív, nincs irodája, fegyvere, szeretője, kocsija, viszont iszik, méghozzá elég keményen, cinikus és mélységesen csalódott. A nehéz figurához az első regényekben hasonlóan nehéz stílus is társul: Block a minimalizmus hagyományait folytatja végtelenül szikár, kihagyásos szerkezetű regényeiben. Ő egyike azon kevés íróknak, akik valóban gondolkodást és aktív együttműködést kívánnak az olvasótól. Scudder New York szürkeségében él, ahol a jó és a rossz közti határok eltűnnek, és Scudder legtöbbször nemcsak azt nem tudja, hogy mit tegyen, hanem azt sem, hogy mit ne tegyen. Nála lett a krimi világképe olyan, mint a világ maga. Mocskos, szennyes, sötét, és egy ilyen környezetben nemcsak a szépet és a jót nehéz észrevenni, hanem – nyomozóként – ítéletet mondani, majd azt végre is hajtatni.

Ross Macdonald kortársa volt John D. MacDonald, akinek első nagyhatású regénye – a *The Executioners* – 1957-ben jelent meg, melyből két kiváló film is készült *A rettegés foka* címmel.³¹ MacDonald volt talán a legtanultabb krimiszerző: MBA fokozatát a Harvardon szerezte, de sikertelen üzleti próbálkozásai után Floridába költözött, és ettől kezdve majdnem minden regénye ebben az államban játszódott. Főhőse, Travis McGee minden, csak nem magánnyomozó. Hivatalos megnevezése “visszaszerzési tanácsadó”. McGee a törvény másik oldalán áll, feladata rendszerint egy ellopott tárgy (nyaklánc, hajó), esetenként egy eltűnt személy visszaszerzése, a megbízó egy régi barát, rokon vagy közeli ismerős. Ha tárgyat kell felkutatnia, akkor a felét mindig megtarthatja annak, amit visszaszeréz. Ha eltűnt személyt, akkor díjazása megállapodás kérdése. MacDonald elsőként kezdett írni Florida felhőborító visszásságairól. McGee is különös hős: nem veti meg a testi erőszakot, és nehezen lehetne törvénytisztelőnek nevezni. Hatalmas szíve és barátai iránti hűsége hajtja veszélyes helyzetekbe. A filozofáló Scudderrel

31 A Martin Scorsese-féle változat forgatókönyvét az a Donald E. Westlake írta, aki a már említett *Svindlerek* alapjául szolgáló Jim Thompson-regényből készített forgatókönyvet.

ellentétben McGee mindig tudja, mi a helyes, és mi nem. Erkölcsi alapállása egyszerű: ha pofon vágta, visszaütök. Lehetőleg nagyobbat, mint amekkorát kaptam. McGee és Mike Hammer mégis fényévekre vannak egymástól, ami MacDonalddal remek stílusának, pompás cselekményszövésének és ellenállhatatlan humorának is köszönhető.

A tradicionális iskola legszebb hagyományait folytatja Robert B. Parker 1973 óta, amikor is megjelent első könyve Spenserrel a főszerepben (*The Godwulf Manuscript*, "A Godwulf kézirat"). Parkerről szinte mindent elmond, hogy diplomamunkáját Ross Macdonald, Dashiell Hammett és Raymond Chandler magán-detektív-hőseiről írta. Spenser (akiről soha nem derül ki, hogy ez a vezeték- vagy keresztnév) egyfajta modern cowboy-ként értelmezi magánnyomozói praxisát. Erkölcsi kódrendszere leginkább a westernregényeket idézi (ami nem csoda, lévén Parker a modern cowboyregény műfajának kiemelkedő mestere), de Parker trükkje abban rejlik, hogy olyan figurákat emel be könyveibe, akik eddig a krimikben nem jutottak érdemi szerephez. Legjobb barátja egy afro-amerikai testőr/verőember/exboxoló, szeretője pedig egy zsidó feminista pszichológus. Parker minden egyes regényében egy erkölcsi dilemma elé állítja Spensert, a megoldás pedig mindig hiteles, hisz a szerző aprólékosan építi fel főhőse alakját.

James Crumley szépíróként kezdte. Ő írta meg az első hiteles vietnami háborúval foglalkozó regényt *One to Count Cadence* címmel ("Egyvalaki adja a ritmust" 1969), amely nagy kritikai visszhangot kapott. Következő könyve (*The Wrong Case*, "A rossz eset" 1973) már krimi, amelyben Milo Milodragovitché a főszerep, egy lecsúszott, a züllés határán tengődő magán-detektív, és valahol a Közép-Nyugaton (valószínűleg Montanában) játszódik. Crumley úgy jellemezte magát, mint Chandler "fattyát", és ezzel szinte mindent elmondtunk Milodragovitchéről is. A kép ennél azért persze sokkal árnyaltabb. Milo vietnami veterán, aki más perspektívából látja mind a bűnt, mind az áldozatot, sőt az amerikai társadalmat is. Milo meglehetősen kiábrándult ember, de ha a szükség úgy hozza, hajlandó felkelni a bárpultról, és kideríteni az igazságot. Crumley másképp is megtörte a macsó értékeket egyedül védő, kemény fickó tradícióját. Míg Sam Spade, Marlowe, Archer és Scudder

magányos hősök, addig Crumley segítőtársakkal veszi körül Milót, akik szintén nem mondhatóak tipikusnak. Kemény nők, bűnözők, afro-amerikaiak és hasonlóan színes karakterek segítik őt a nyomozás során, amelyet ha egyszer elkezd, ugyanolyan elszántsággal fejez be, mint Marlowe. Crumley az elmúlt harminc év során nem sokat írt, de regényei (*The Last Good Kiss*, “Az utolsó jó csók” 1978; *The Dancing Bear*, “A táncoló medve” 1983; *The Mexican Tree Duck*, “A mexikói fán élő kacsa” 1993) egytől-egyig kiválóak, és több esetben is együtt szerepelteti Milodragovitchot másik sorozatának főszereplőjével, C.W. Sughrue-val.

Bill Clinton korábbi amerikai elnök nagy kedvence volt Walter Mosely, a Los Angeles-i szerző, aki Easy Rawlins személyében a krimiirodalom első színes bőrű magádetektívjét teremtette meg. (Chester Himes, aki a hetvenes évek elején írta regényeit, nem dolgozott magádetektív főhőssel, viszont ő volt az első afro-amerikai krimiszerző.) A könyvek az ötvenes évek vége, hatvanas évek elejének Los Angelesében játszódnak, és egészen másféle képet festenek a város nyomornegyedeiről, mint amit eddig olvashattunk. Rawlins is háborús veterán, de pénzét ingatlanba fektette, így megélhetési gondjai nincsenek. Becsületes, keményöklű nyomozó, aki alapvetően a szegregáció áldozata, előítéletektől mentes lojalitásának azonban nem szab határt a bőrszín: ha kell, nem csak a fehérek után nyomoz.

Jonathan Kellerman regényei első olvasásra nem tartoznak a magádetektív-irodalomba. Főszereplőjük ugyanis a gyerekpszichológus Alex Delaware, ami érthető, hisz Kellerman maga is elismert és neves gyerekpszichológus volt. A főhős Delaware már visszavonult, és igazságügyi szakértőként dolgozik, de időről időre elvállal egy ügyet, amelynek a középpontjában egy sérült gyerek áll. Delaware nem profi nyomozó, ezért munkájában a meleg rendőr, Milo Sturgis segíti őt. Nemcsak a meleg rendőr alakja jelenti az újdonságot Kellermannál, hanem az a dühös elszántság is, amellyel megközelíti az érzelmileg és fizikailag bántalmazott gyerekek tragédiáját. Delaware szellemiségét tekintve némiképp Lew Archer utódja (Macdonald hőse is gyakran nyomozott bántalmazott gyerekek ügyében), figurájában azonban egyedülálló. Kellerman kíméletlen pontossággal mutatja be Los

Angeles fertőjét olyan remek munkáiban, mint az Égszakadás (1985), *Hamisszeretet* (1994), *Pókháló* (1996). Magyarul nem olvasható sajnos a *The Butcher's Theatre* ("A mészáros színháza" 1988) című regénye, amely Izraelben játszódik, és egy sorozatgyilkos utáni nyomozás kapcsán nemcsak az izraeli rendőrség módszereit, hanem az ottani élet sajátosságait is hitelesen ábrázolja. Delaware, bár kívülálló, módszerei, ügyei és megoldásai kapcsán mégis méltán tartható Lew Archer és a többi magán-detektív örökösének.

John Dunning jónevű antikvárius és rádiós személyiség volt, amikor 1992-ben megjelentette *Booked to Die* ("Előjegyezve a halálra") című regényét, amely új tartalmat adott az irodalmi kriminek. A főszereplő, Cliff Janeaway egy visszavonult rendőr, akinek annyira elege lesz a szakmájából, hogy antikváriumot nyit. Míg azonban Lawrence Block Bernie Rhodenbarrja egy szeretnivaló betörő, akinek melleleg van egy antikváriuma, addig Janeaway kőkemény exzsaru, aki a kemény krimi legkiválóbb hőseit idézi. A mára trilógiává bővült sorozat (*The Bookman's Wake*, "Az antikvárius ébredése" 1995, *The Bookman's Promise*, "Az antikvárius ígérete" 2004) középpontjában mindig egy gyilkosság áll, amely egy ritka könyvhöz vagy gyűjteményhez kötődik. Janeaway exzsaruhoz híven nyomozni kezd, de valahol a senkiföldjén mozog, mert a volt kollégái hülyének nézik, amiért antikvárius lett, magánnyomozói igazolványa pedig nincsen. Dunning könyvei megtestesítik a gyújtószendvélyel sújtott krimiszeretők legvadabb álmait. A könyvadászat külön "szakma" Amerikában, és csillagászati összegeket fizetnek egy ritka könyvért. Dunning úgy ismeri ezt a "szakmát", mint a tenyerét. Nagy felkészültséggel és szenvedéllyel ír a könyvekről, de közben a krimiszálat sem hanyagolja el. Remek stílusú, hallatlanul alapos könyvei igencsak magasra rakják a mércét, melyet még neki is feladat lesz megütni a következő regényével.

Jelenleg Oxfordban él az amerikai Larry Beinhart, aki a nyolcvanas évek közepén egy nap elolvasott két sikerlistás krimi, majd feldühödött, és azt mondta: ennél én is jobbat tudok írni. Így is lett. 1986-ban jelent meg a *No One Rides for Free* ("Senki sem utazhat ingyen") című regénye, főszerepben Tony Cassellával, a manhattani magán-detektívvel. A megfáradni látszó műfajnak Beinhart adott hatalmas lökést sodró lendületű, szellemes és életszagú regényével.

Cassellának küldetése van: hű akar maradni magához és az elveihez. A trilógiává növő sorozat (*You Get What You Pay for*, "Azt kapod, amiért fizetsz" 1988, *Foreign Exchange*, "Valutaárfolyam" 1991) Cassella néha igencsak kétségesnek látszó küzdelméről szól, hogy küldetését teljesítse. Beinhart 1994-ben elkanyarodott a krimitől, és megírta az *American Hero* ("Amerikai hős") című regényét, amelyből *Amikor a farok csóválja* címmel filmet is forgattak, de a könyvet a film készítői jelentős mértékben megcsonkították. Beinhart regényében ugyanis az álháborút nem Albánia, hanem Irak ellen indítják. A szerző gyilkos politikai satírájában alaposan leszede a keresztvizet nemcsak Hollywoodról, hanem Washingtonról is. Amerikában nem értékelték eléggé, így amikor meghívást kapott Oxfordba, hogy kreatív írást tanítson, azonnal elfogadta az ajánlatot.³²

A modern generáció legkiemelkedőbb alakja a magyarul is olvasható, ír származású John Connolly, aki 1998-ban szabályszerűen berobbant a krimipiaca. Regényei Maine államban játszódnak, amelyet amerikai kritikusai szerint aggasztóan jól ismer, és bámulatosan mutat be. Nem véletlen a helyszín Connolly könyveiben. Főszereplője, Charlie 'Bird' Parker ugyanis többszörös újraértelmezése a fikcionális magádetektív fogalmának. Először is Parker ex-zsaru, aki, miután feleségét és lányát megölték, Maine-be költözik, és magádetektív lesz. Másodszor, neki is vannak segítői. Egy bérgyilkos és egy rabló, Angel és Louis. Az egyik fehér, a másik fekete – és mindketten melegek. Egymással élnek, és ha kell, gondolkodás nélkül segítenek Parkernek. De ha ez nem lenne elég, akkor Parker nemcsak nehezen magyarázható bűncselekmények (ti. természetfeletti esetek) után nyomoz, hanem néha elemi erejű és felkavaró látomásai is vannak. Connolly regényei mesterien egyensúlyoznak a horror és a krimi határán. A bűnös, az elkövetők és a stílus nemegyszer a Maine-ben élő, és könyvei jó részében az államot helyszíniül használó Stephen Kinget idézik, de inkább tiszteletadó jelleggel, semmint epigonként, hisz Connolly-é mesterien egyedi hang.

32 Azóta meg is jelent egy remekbe szabott könyve a krimiírásról *How to Write a Mystery?* („Hogyan írjunk krimi? 1996) címmel, amely legalább annyira hasznos és szellemes, mint Lawrence Block vonatkozó könyvei (a legjobb közülük a *Telling Lies for Fun and Profit*, „Hazudozni pénzéért és szórakozásból” 1981).

Eddig csak angolszász szerzőket említettem, de a magándetektívekről szóló fejezet nem lehetne teljes az egyik legkülönösebb és legszórakoztatóbb szerző, Paco Ignacio Taibo II nélkül, aki egyöntetű sikert aratva ötvözte a krimi a mágikus realizmussal. Spanyolországban született, de szülei még egész kiskorában kivándoroltak Mexikóba, ahol Taibót a Dél-Amerikában megszülető mágikus realizmus és az Észak-Amerikában már nagy hagyományokkal rendelkező krimi hatása szinte egyszerre érték. Ezekből írta krimijeit, melyek Amerikában is osztatlan kritikai sikert arattak. Taibo főhőse Hector Belascoarán Shayne, a félszemű nyomozó. Belascoarán filozófus, aki csendes beletörődéssel figyel, ahogy Mexikó egyre mélyebbre süllyed a nyomor és a korrupció mocsarában. Nem véletlen Taibo beállítottsága, hisz felvállaltan és büszkén vallja magát baloldalinak. A kilenc kötetes sorozat sikere annyira átütő volt, hogy amikor Taibo az egyik regényben megölte Belascoaránt, az olvasók addig követelődtek, míg Taibo feltámasztotta hőstét, aki a következő regényben – *Regreso a la misma ciudad y bajo la lluvia* (“Visszatérés ugyanabba a városba” 1989) – maga is eltűnődik: hogy is lehet az, hogy még mindig életben van? Taibo kortársaihoz hasonlóan csak azt veszi át a kemény krimi hagyományaiból, amire szüksége van. Az egyik kritikusa szerint Taibo könyvei olyanok, mintha Hammett regényeit Borges írta volna újra. A különbség annyi, hogy Hammett-tel ellentétben Taibo regényeiben a káosz nem a létezés formája, hanem a korrump politika eredménye. Belascoarán – mivel nincs más választása – megpróbál rendet teremteni ebben a káoszban. Ám legyenek könyvei akármennyire is kiábrándultak, a remény azért mindig felcsillan bennük valahol. A Belascoarán-sorozat mellett több regényt is írt, amelyek közül a *La vida misma* (“Az élet maga” 1990) a legérdekesebb, hisz egyszerre kemény krimi és mágikus realista regény. A sikeres regényíró, Jose Daniel Fierrót meghívják a határmenti kisvárosba, Santa Anába, hogy ő legyen a rendőrfőnök, hisz olyan jó krimiket ír. A gyáva Fierro elfogadja a megbízást, és egymaga ered a bűn nyomába. Taibót szerzőtársai annyira elismerik, hogy a kilencvenes évek elején megválasztották a Krimírók Nemzetközi Szövetsége (International Association of Crime Writers) elnökévé.

8.

A TÖRTÉNELMI KRIMI

Amikor történelmi krimiről beszélünk, az első kérdés teljesen nyilvánvaló, a válasz azonban már nem annyira. Mitől történelmi egy krimi? A kortól, amelyben íródott, vagy a kortól, amelyben játszódik? Ne menjünk tovább Dickens regényénél, az *Örökösöknél*. Jó százötven éve íródott, azaz bőségesen belefér abba, amit a közfelfogás "történelemként" tart számon. Ám mégsem lehetne történelmi kriminek hívni, hisz amikor íródott, kortárs írásnak számított. Magyarán egy krimi "retrospektíve" tekintendő történelminek, azaz ha már megírása időpontjában is egy régmúlt korba helyezte cselekményét. A másik kérdés akkor már csak az, hogy hol a határ a történelmi és a kortárs között. Az irodalomtörténet megfogalmazása szerint kortárs irodalomnak a saját generációkat, és az azt megelőzőt kell tekintenünk. Ha ugyanezt az elvet alkalmazom a történelmi krimi definíciójára, akkor az igazság közelében járok, de csak a közelében.

A fenti okfejtés persze azonnal értelmét veszti, mihelyst az adott műveket vizsgáljuk. A szerzők ugyanis egyszerre élveznek kivételes szabadságot és rendkívüli kötöttséget. A történelmi krimi ugyanis stílusjegyei alapján alapvetően a tradicionális krimi alműfajaként tartandó nyilván, hisz inkább az elméleti okfejtés, semmint az erőszak dominál, és rendkívül életszerű ábrázolást olvashatunk bennük, ahogy ezt a zsáner megteremtője és egyik legnagyobb alakja tette hűsznál is több könyvében.

Edith Pargeter számos álnéven alkotott, ezek közül is a legismertebb az Ellis Peters volt. A roppant termékeny angol író első könyve a negyvenes évek végén jelent meg, ám csak 1977-ben lett híres és közismert. Ekkor látott napvilágot Cadfael testvér főszereplésével az *A szent csontjai* című regénye, amellyel egy páratlan sorozat vette kezdetét. Cadfael testvér az 1100-as években, egy monostorban él. Mielőtt azonban magára öltötte a csuhát, megjárta a Szentföldet is a keresztes háborúk során, illetve számos szerelmének egyikétől egy fia is született. A testvér tehát bölcs, világlátott, nyugodt, békés ember. Peters a középkor Angliájáról és Waleséről ha nem is roppant alapos, de hiteles, és így nagyon izgalmas képet fest. Ha azonban

elvesszük a kor-, és helyszínfestést, és csak magukat a bűneseteket, illetve azok megoldását vizsgáljuk, egy csapásra nyilvánvalóvá válik, hogy Peters a tradicionális krimik hagyományának a követője, és regényeinek egyediségét a történelmi környezet adja. Ugyanez mondható el az amerikai Margaret Doodyról is, akinek 1978-ban jelent meg az ókori Görögországban játszódó *Aristotle Detective* ("A detektív Arisztotelész") című regénye.

Az igazi áttörést természetesen Umberto Eco hozta az 1980-as *A rózsza nevével*, amellyel megtette az első lépést azon az úton, amelyen a krimi és a szépirodalom egyre közelebb kerül egymáshoz. Eco regénye, sok más vitathatatlan érdeme mellett, egy óriási tettet mindenképpen végrehajtott: *A rózsza nevével* mindenki szívesen olvassa, legyen bár megrögzött krimirajongó vagy magas szépirodalmat olvasó entellektüel. Ezen felül *A rózsza neve* mást is bizonyított: rengeteg olvasót érdekel a történelmi helyszínű bűnügyi történet, különösen akkor, ha az írás mögött alapos és részletes kutatómunka áll. Kellott hát valaki, aki Robert Graves történészi alaposágát volt képes ötvözni egy modern krimiszerző cselekményvezetési tehetségével.

Az amerikai Steven Saylor volt az, aki a műfajt végleg definiálta a kilencvenes évek legelején. A történész végzettségű texasi író az ókori Rómát választotta regényei helyszínéül, és nem sajnálta sem az időt, sem az energiát ahhoz, hogy első regényéhez (*Római vér*) elképesztő mennyiségű kutatómunkát folytasson Rómában. Saylor azonban úgy lett a történelmi krimi legnagyobb alakja, hogy főszereplője tökéletesen történelmietlen. Gordinaus, a Nyomozó ugyanis az ókori Róma egyetlen magánnyomozója. Mivel Rómában akkortájt nem volt rendőrség (bár bizonyos rendfenntartói feladatokat a hadsereg ellátott, de rendőrségről és bűnüldözésről a mai értelemben nem beszélhetünk), így hivatalos nyomozó sem lehetett. Saylor nem bajlódott azzal, hogy főhőse mellékállásban legyen nyomozó. Egy patrícius, esetleg egy kereskedő vagy éppen jogász. Saylor ehelyett úgy döntött, tesz egy merész és bátor lépést, és olyan hőst tesz meg regényei főszereplőjének, aki egyszerűen nem is létezhetett abban a korban. Ez azonban az olvasókat egyáltalán nem zavarja. Saylor ugyanis szétfeszíti egy alműfaj határait, és valóban eredetit hoz létre. Könyveire semmiképpen nem fogható rá, hogy a

tradicionális krimikhez hasonlóan kellemesen élettelenek lennének. A gyilkosságok véresek és erőszakosak, Gordianus pedig minden rendelkezésére álló eszközt bevet, hogy megoldja a bűnügyet. Gyakran keveredik nyílt összetűzésbe ellenfeleivel, és mi sem áll távolabb tőle, mint a kedves jovialitás. Személyisége és nyomozati módszere sajátosan ötvözi Sherlock Holmes-t és a kemény krimi detektívjeit. Saylor mindezt megfejezi még egy olyan aprólékosan kutatott és történelmi szempontból hiteles környezettel, amely alapján angol és amerikai kritikusan joggal tartják őt a történelmi krimi legnagyobb alakjának.

Ugyan teljesen máshonnan indul, és más korban játszódik, de a történelmi krimi elképesztő világméretű sikeréhez nagyban hozzájárult az amerikai Caleb Carr, aki 1995-ben jelentette meg *A halál angyala* című regényét, majd annak folytatását, *A sötétség angyalát*. (A két kötetből kiváló tévésorozatot is forgattak, ráadásul Magyarországon.) Carr ezzel a két regénnyel újraértelmezte a viktoriánus detektívregény fogalmát. Főszereplője egy magyar származású pszichiáter, Laszlo Kreizler, aki Manhattanben egy újságíró barátjával egy borzalmas sorozatgyilkosság ügyében nyomoz a 19. század végén. Carrt is ugyanaz az aprólékos kutatás jellemzi, mint Saylor. Könyveit olvasva az ember valóban egy nyomtalanul eltűnt New York utcáin barangol, ám ez nem okoz meglepetést egy hadtörténésztől. Carr egyszerre idézi Dickenst, M.R. Jamest, Conan Doyle-t és Edith Whartont – hogy csak párat említsek azon szerzők közül, akik előtt mesterien megkomponált prózájával és cselekményszövésével egyaránt tiszteleg.

Az Eco által a palackból kieresztett szellem Carr két regénye révén kezdett el hódítani a modern krimiiradalomban. Nélkülük soha nem születhettek volna meg Dan Brown thrillerjei, Ian Caldwell és Dustin Thomason *Négyszögelés* című bestsellere, vagy éppen Arturo Pérez-Reverte regényei.

A történelmi kriminek nemcsak sztárjai, hanem szerény, hétköznapi munkásai is vannak, akik közül két angol szerzőt kell feltétlenül kiemelnem. Az egyik Paul Doherty, akinek egy iskolaigazgatói állása és öt gyereke mellett van ideje és energiája arra, hogy évente négy-öt könyvet megírjon, amelyek részben a középkori Angliában, részben pedig az ókori Egyiptomban játszódnak. Őt a roppant fordulat

történetvezetés, olvasmányos stílus jellemzi, míg Michael Jecks morbid középkori témákat és cinikus, gúnyos elbeszélői hangvételt tudhat a magáénak.

Az alternatív történelmi regény kifejezést a sci-fivel kapcsolatban szokták alkalmazni, de van egy krimiszerző, aki kifejezetten ebbe a kategóriába tartozik. Az angol Donald James történész végzettséggel rendelkezik, és Oroszországra meg a náci Németországra szakosodott. 1997-ben nagy nemzetközi sikert aratva jelent meg a Vadim-trilógia első kötete, a *Monstrum* (2004). A regény 2015-ben játszódik, ezért az alternatív történelmi jelző. James a maga történészi tapasztalata alapján elképzelte, hogy milyen viszonyok uralkodhatnak majd Oroszországban a nem túl távoli jövőben. A véres polgárháború szaggatta országban lassan helyreáll a rend, amikor egy sorozatgyilkos kezdi szedni áldozatait Moszkvában. Konsztantyin Vadim rendőrfelügyelőt időlegesen áthelyezik Murmanszkból, hogy megtalálja a szörnyeteget. James könyve hátborzongatóan hitelesnek hangzik: inkább elemzés a közeljövő orosz valóságáról, semmint fantazmagória. A trilógia további kötetei (*A jövődömondó* és *Vadim*) a remek nyomozati munka, és hallatlan izgalmak mellett még jobban árnyalják az aggasztó képet.

Philip Kerr nevét szinte minden fejezetnél megemlíthetném, hiszen szinte módszeresen írt a legfontosabb műfajokban: írt technothrillert (*Gridiron* 1997), akciókrimit (*Vakmerő terv* 1998), filozófiai krimit (*A Philosophical Investigation*, "Egy filozofikus nyomozás" 1993) és science-fictiont (*Second Angel*, "Második angyal" 1999), választott oroszországi helyszínt (*Dead Meat*, "Szétverlek" 1994), újraértelmezte a Kennedy-gyilkosságot (*The Shot*, "A lövés" 2000), sőt még Isaac Newton főszereplésével is írt egy kiváló történelmi krimit (*Dark Matter*, "Sötét anyag" 2003). Igazi helye mégis a történelmi kriminél van, hiszen *Berlin Noir* (egybegyűjtve 1993-ban jelent meg Angliában) című trilógiája a náci Németországban játszódik, főszerepben Bernie Gunther magánnyomozóval, akiben Kerr Marlowe legszebb hagyományait elevenítette fel. A sorozat 14 kötet után ért véget, amikor 2019-ben - egy évvel Kerr halála után - megjelent a Metropolis. A Bernie Gunther-sorozat kimagaslik úgy a történelmi, mind a magánnyomozó-regények sorából állandó, megalkuvást nem ismerő magas színvonala, történelmi alapossága

és lebilincselően érdekes tematikája miatt. Kerr a regényeivel szintetikus életművet hozott létre: szinte az összes alműfajban maradandót, modernet és eredetit alkotott úgy, hogy véletlenül sem lehet epigonnak nevezni. Sőt talán ő volt azon kevesek egyike, aki egyszerre tartott meg egy műfajt, és lépett túl rajta - egyelőre nem látni, hogy bárki képes lenne pótolni őt.

Magyar szerzők ebben a műfajban képviseltetik magukat a legtöbben. A korábban a noirnál és a keménykötésű kriminél említett Kondor Vilmos *Bűnös Budapest-ciklusa*³³ a húszas évek végétől 1956-ig követi nyomon a zsurnaliszta Gordon Zsigmond ügyeit. Kondor a kor- és hangulatfestés mellett a történelmi hitelességre helyezi a legnagyobb hangsúlyt, amely éppannyira jellemzi magát az adott bűncselekményt (minden regénye egy megtörtént esetet dolgoz fel valamilyen formában), mint magát az elkövetőt. Ugyanez az alaposság - és Kondorénál markánsabb nyelvi stíl - jellemzi Baráth Katalin *Dávid Veron-sorozatát*³⁴ is, amely a századforduló Bácskájában játszódik, és a tűzről pattant Veron szemén keresztül egy sosem látott vidéki Magyarország bontakozik ki az olvasó előtt. Csabai László *Szindbád-sorozata*³⁵ már a közelmúltba tekint vissza, az ötvenes évek Magyarországra, és a főszereplő neve nem véletlen utalás. Hász Róbert Fábián Marcell-történetei³⁶ a magyar rendőrség bölcsőjébe vezetnek vissza, ahol a főszereplő egy pandúr, aki az Alföldön nyomoz.

33 A ciklus kötetei: Budapest Noir, Bűnös Budapest, A budapesti kém, Budapest novemberben, Budapest romokban.

34 A sorozat kötetei: A fekete zongora, A türkizkék hegedű, A borostyán hárfá, Az arany cimbalom.

35 A sorozat kötetei: Szindbád, a detektív; Szindbád Szibériában, Szindbád, a forradalmár; Inspektor Szindbád; Sherlock Holmes Budapesten.

36 Fábián Marcell pandúr detektív tizenhárom napja, Fábián Marcell és a táncoló halál

SKANDINÁV SZOCIOKRIMI

Ha van egy műfajnak összfelkiáltással megszavazott, bevezetett és mindenki által elfogadott hibás definíciója, akkor a skandináv+krimi szóösszetétel az, ami többek között azért bosszantó, mert egyfelől az egyik legolvasottabb szubzsánert címkézi félre, másfelől pedig a krimi egyik legfontosabb feladatát rejti el úgy, hogy lassan nem is látszik ki onnan. (Attól most tekintsünk el, hogy a „skandináv krimi” mennyire fantáziátlan magyarítása egy egyébként szintén raklap egyszerű eredeti angol elnevezésnek, amely ezt a műfajt „nordic noir”-ként kezdte el hivatkozni.)

Kezdjük ténylegesen az elején, és nem ott, ahol kézenfekvő kezdeni. A *tetovált lány*-sorozat szinte egyetlen szempillantás alatt rakta a világ (krimi)olvasói elé az északon írott krimiket, és ha másért nem, ezért köszönettel tartozunk Stig Larssonnak, aki azonban semmi újat nem talált ki. A skandináv krimi, mint olyan, már a hatvanas években megszületett, csak akkor még nem tudta, hogy mi lesz belőle, amikor nagy lesz.

A skandinávnak titulált krimi számos, markáns jellemzővel rendelkezik. Az első és a legfontosabb, és egyben a legáltalánosabb: akut és feszítő társadalmi problémákra reagál, legyen az gyermekbántalmazás, kábítószerhasználat vagy illegális menekültek. Hogy miért, miért sem, nem tudni, az mindenesetre biztos, hogy Európa északi részében a krimi a társadalmi problémákra leggyorsabban, legpontosabban és legérdekesebben reagáló műfaj. Hozzáteszem: ezek a problémák mindenütt jelen vannak, nem csak Skandináviában, hanem az Egyesült Királyságtól Magyarorszáig mindenhol, de az északi országok lakói jöttek rá a leghamarabb, hogy a bűnről és az általa okozott traumákról a leghatékonyabban *bűnügyi* regényekben lehet beszélni. A folyamat, mely szerint a krimi nem csupán szórakoztatásra jó, a hatvanas évek elején kezdődött a svéd szerzőpáros, Maj Sjöwall és Per Wahlöö regényeivel, akik komor, szikár és roppant fegyelmezett könyveikkel még Amerikát is meghódították, és Magyarországon is számos kötetük látott napvilágot a hetvenes években. A házaspár regényei túllépnek a rendőrségi krimin abból a szempontból, hogy rendszeresen kritizálják a jóléti állapotot, és

gyakran „felmentik” a bűnözőt, miközben se nem absztrakt, se nem csupán érdekes/megborzongató bűnesetekben keresik az elkövetőt, hanem a bűnnek mindig társadalmi súlya van. Ha van a skandináv kriminek mint műfajnak kezdete vagy megteremtője, akkor a Sjöwall-Wahlöö páros az. Az ő általuk kitaposott úton haladt tovább a svéd Henning Mankell, aki Maigret felügyelőből kiindulva rajzolja meg Kurt Wallander rendőrfelügyelőt. Wallander figurája és sajátos gondolatmenete, kriminalisztikai gondolkodásmódja - az obligát és gyakran hasznos rendőrségi sallangokkal és tippekkel megtűzdelve - egyedülállóvá teszi a regényeket a műfajban, de nem ettől lesz Wallander igazán fontos. Mankell újítása olyan egyszerű és olyan kézenfekvő, hogy eleinte nem is világos, eddig miért nem csinálta ezt senki. Ám a regényeket olvasván kiderül: nem lehetett fáklyásmenet megírni a Wallander-sztorikat, hiszen a regényfolyam széles tablóban mutatja meg egy adott bűncselekmény továbbgyűrűző hatását: egy halott lánynak vannak szülei, testvérei, iskolatársai, a hiánya látható és érezhető nem csupán a mikroközösségében, hanem tágabban és messzebben is - és a nyomozó sem maradhat ki belőle, nem kapaszkodhat fel az erkölcsi zászlórúdra, onnét méregetve az alatta állókat. Wallandernél látjuk elsőként, zsigerbe marón bemutatva, hogy a nyomozás a nyomozót is érinti. Neki is fájhat a veszteség, őt is felkavarhatja a brutalitás. Ami történt, az rá is hatással van, és kell is, hogy legyen, különben az egésznek nincsen súlya, nincsen tétje. Henning Mankell képes együttérezni tettessel és áldozattal, és ha kell, akkor az egész társadalmat állítja nyomozása központjába, nem csak az adott egyént, ugyanakkor soha nem menti fel az egyént mint elkövetőt saját, egyedi felelőssége alól. Ha egy kisfiút megfojtanak, akkor az mindenkinek fáj, a tragédia mindenkié. Henning Mankell átveszi vállára azt a felelősséget, amit az aranykor triumvirátusa (és miriádnyi követője) éppúgy eltolt magától, mint Mickey Spillane vagy éppen Mág Bertalan. Mankellnél a bűn nem szép, a bűn nem egyedi, és ha igaz az, hogy aki egy életet ment meg, az az egész emberiséget menti meg, akkor annak is igaznak kell lennie, hogy aki csak egy valakit megöl, az az egész emberiséget öli meg. Kényelmetlen gondolatok ezek, feszengünk olvasásuk közben, és egy cseppet sem könnyíti meg dolgunkat, hogy nyomozónk is szenved, saját életének mindenféle nyügétől legalább annyira, mint

a bűncselekmény megoldásának súlyától. (Ugyan nem regény, de akár akként is értelmezhető a dán *Forbrydelsen* című sorozat, amely tökéletesen vitte filmvászonra mindazt, ami ezt a műfajt annyira fontossá és sajátossá tette.)

Akár Mankellt olvassuk, akár Jo Nesbøt, akár Jen Lapidust, akár Leena Lehtolaint, nem tudunk szabadulni a gondolattól, hogy *ennek most itt súlya van*. Nincs súlytalan áldozat, és nincs súlytalan gyilkos. Tétje, tényleges tétje van annak, hogy kiderítsük (és nem feltétlenül elkapjuk) a gyilkost. Ennek az étosznak értelme, szerepe és küldetése van, messze túl a szórakoztatáson és kikapcsolódáson. Ezért olyan fájó és bosszantó, hogy ugyanazon műfajba soroljuk Wallander történeteit, mint Miss Marple-éit, és aki erre felszisszen, annak ajánlom figyelmébe, hogy a gyorséttermi hamburger és a Wellington-bélszín egyaránt húsételek.

A tévesen skandinávnak hívott krimi valójában a műfaj nagykorúsága: társadalmi problémákról kell szólnia a kriminek ma, a 2020-as években - éppen úgy Európában, mint Amerikában és Argentínában.

Ennek fényében kifejezetten szerencsétlen, hogy a skandináv krimi hallatán minden második magyar olvasónak Kőhalmi Zoltán súlytalan és félrement műfajparódiája jut az eszébe, nem pedig Kolozsi László fájóan aktuális és belemenős regényei, vagy éppen Cserhádi Éva rendőrségi nyomozócsoporthoz sorozata - ezek éppen annyira valós és akut traumákkal foglalkoznak, mint skandináv országbeli társaik regényei. Kettejük könyvei kiváló példái az általam *szociokriminek* hívott műfajnak, ami a skandináv krimi magyar megfelelője valójában. Mert annak nincs semmi értelme és főleg jelentése, hogy Kolozsi László "skandináv krimije". A szociokrimi egyszerre szűkíti és bővíti a műfajt, amikor olyan regényeket írunk le vele, amelyek *számítanak*. A magyar krimirodalmi szcéna évről évre népesebb lesz, ami nem jelenti azt, hogy erősebb is lenne, mert amíg a cigánygyilkosságokról, a papok molesztálásáról, a kegyetlenkedő apácákról, a Magyarországon új hazát találni remélő görög menekültekről szóló könyvek szerzőinek nevét kevesen ismerik, addig a sok új névtől csak hígul a kínálat.

KRIMIKOMÉDIA KONTRA HUMOROS KRIMI

Ha mindenből gúnyt lehet űzni, miért éppen a krimi maradna ki a jóból? Azokkal a könyvekkel és szerzőkkel nem foglalkozom, akik parodizálták a műfajt, hisz akkor ez a fejezet igencsak hosszú lenne, inkább azokra a szerzőkre koncentrálok, akik a krimit a napos oldalról közelítették meg. A kőkemény magánnyomozók, helyes és kedves idős hölgyek, no meg a lelkiismeretlen bűnözők után üdítő változatosságot jelentettek azok a krimik, amelyek szellemes, ötletes és néha a legnagyobb neveltetőket idéző formában vették komolyan magukat.

A műfaj máig koronázatlan királya az a Donald E. Westlake, akinek Parkerénél nehéz keményebb és könyörtelenebb alakot elképzelni. Westlake a John Dortmunder-sorozatban megalkotta Parker tökéletes ellenpárját is: a töketlen bűnözőt. Dortmunder mindig egy hatalmas balhén dolgozik, azt szervezi éjjel-nappal, összeszedi a hozzá hasonlóan töketlen bandáját, hogy aztán sok-sok kaland és izgalom után megbukjanak. (*A Bank Shot* ["Mandíner" 1972] című regényben például Dortmunder úgy dönt, hogy nem bajlódik bankrablással: inkább elviszi az ideiglenesen egy guruló házba költöztetett bankfiókot.) Az első a sorozatban a *Hot Rock* ("Forró szikla" 1971) volt, amely azonban nem minden előzmény nélküli. 1967-ben látott napvilágot a *God Save the Mark* ("Isten óvja a balekot") című regénye, amelyet több hasonló is követett, ám az igazi sikert Dortmunder és ütdött bandájának története jelentették.

Hasonlóan nagy váltás volt Lawrence Blocktól a betörő Bernie Rhodenbarr alakjának megteremtése. Miközben Scudder egy csalódott, hitét veszített alkoholista, addig Bernie egy könnyed, szellemes és optimista figura. Az 1977-ben megjelent *A betörő, aki parókat viselt* óta Bernie nagyjából két évente visszatér, hogy betörjön, no meg nyomozzon. Dortmunderrel ellentétben ő nem töketlen, sőt. Bernie roppant eszes, szereti a nőket (akik ezért viszont szeretik őt), és csak nagyon alapos felkészülés után kezd bele egy balhéba, de a baj őt sem kerüli el. Block figurája azért újszerű a krimiiradalomban, mert Bernie egyszerre bűnöző

és nyomozó. Valaki mindig megpróbálja átvágni, mi meg szeretjük annyira Bernie-t, hogy drukkoljunk neki, míg ő nyomoz az álnok gaz ellen. Blocknak ez a specialitása: olyan szereplőket választ, akiknek az erkölcsi kódrendszerével ab ovo nem lenne szabad egyetértünk, ám ő az alkoholista ex-zsaruban, az antikvárius-betörőben vagy a nagyvárosi bérgyilkosban is meg tudja találni azt a jellemvonást, amelyhez mindannyian tudunk kötődni, amellyel mindannyian tudunk azonosulni. Bernie mindemellett valóban olyan, mint egy bohókás, modernkori Robin Hood: csak attól lop, akinek úgysem hiányzik. És mivel betörő a becsületes szakmája, így a nyomozási módszerei is új dimenziókat nyitnak a krimi irodalomban.

Az amerikai Carl Hiaasen első könyveiből még nem is lehetett sejteni, hogy új fejezetet jelent majd a krimi történetében. Bill Montalbano újságíróval közösen írt három átlagos krimi, majd 1986-ban megjelentette a *Tourist Season* ("Turistaszezonz") című regényét, mire az amerikai kritikusok egyöntetűen felkiáltottak: megvan John D. MacDonald utóda! Hiaasen a *Miami Herald* újságírójaként közlőről látta azt az eszetlen és lelkiismeretlen pusztítást, amelyet szeretett államában, Floridában műveltek: profitvezérelt befektetők és fejlesztők lecsapolják a floridai ökoszisztéma szempontjából kulcsfontosságú Evergladest (a délen fekvő, hatalmas mocsaras vidéket); korrump politikusok és közalkalmazottak segítenek nekik; a csodálatos adottságokkal rendelkező államot ellepik a virágmintás inget viselő zombik; miközben állatfajok pusztulnak ki, és erdők tűnnek el a Föld színéről. Nem véletlenül használom a jelen időt. Hiaasen idestova harminc éve Florida élő lelkiismerete. Teszi ezt ráadásul komikusként, akinek történetei, stílusa, meglátásai és megoldásai a legnagyobb szatirikus szerzőket idézik. Hiaasen regényeinek nincs állandó főszereplője, csak egyvalaki bukkan fel minden könyvében: Skunk, Florida állam egykori kormányzója, akinek annyira eleget lett a politikából, hogy egy napon kisétált a hivatalából, be az Evergladesbe, hogy Don Quijoteként vegye fel a küzdelmet a lelketlen környezetrombolókkal. Hiaasen újítása sokrétű. Egymaga többet tesz Floridában a környezetvédelemért, mint az összes civil szervezet együttvéve. Belátta, hogy szakmai írásaival soha nem fog célba érni, ezért választotta a hozzá amúgy is közel álló szatírárt. Főhősei lecsúszott újságírók, kérdemesült rendőrök,

vagy éppenséggel átlagemberek (már amennyire nála átlagról lehet beszélni), akik úgy torolják meg az őket ért sérelmeket, hogy egyben egy természetkárosító beavatkozást is lelepleznek. Hiaasen talán a szociálisan legérzékenyebb krimiszerző, aki a humor eszközével emeli ki az egyes embert (a főhőst) a tömegből, és mutatja meg, hogy a magányos harcosok ideje nem járt le teljesen. Könyveiben nincsenek kétértelműségek: csak jó és rossz. Nála soha nem kérdés, hogy elkapják-e a bűnöst. A történetekbe legtöbbször véletlenül belesodródó főhős először persze a saját érdekeit nézi, de amikor rádöbben, hogy az egyéni érdek egybeesik a közérdekkel, haladéktalanul cselekedni kezd. Persze minden egyes alkalommal egy csinos és hosszú combú nő is segíti őt a döntésében.

Végezetül a humoros krimi egyik nagy alakjáról kell még pár szót ejteni. Kinky Friedman country zenészként kezdte, aminél – gondolhatnánk – zsidó származása nem jelenthetett éppen előnyt. Ám Kinky ezt is előnyére fordította: 1973-as nagy slágere a *Ride 'Em Jewboy* címet viselte. A Kinkster becenevű Friedman zenészi karrierjét nem feladva jelentette meg első regényét 1986-ban *Greenwich Killing Time* ("Greenwich-i gyilkosidő") címmel. A főszereplő természetesen nem más volt, mint Kinky Friedman, a magándetektív. A könyvbéli szereplő és a szerző közti határok elmosódnak a regényekben, annyit azonban tudhatunk, hogy Kinky imád szivarozni, inni és alkalmanként nyomozni – hol gyanús körülmények közt elhunyt texasi mamókák, hol egy New York-i leszbikus tánciskola tagjait fenyegető alak ellen. Kinky a műfaj szinte minden szabályát felrúgja: néha nincs is bűneset a könyvben, vagy ha van, akkor ahhoz neki is köze van. Vonakodva nyomoz (alkalmanként ki sem mozdul a lakásából, ahogy azt Rex Stout hőse, Nero Wolfe tette), irodája sincs (hacsak nem számítjuk annak a lepukkant lakóautóját Texasban, vagy az állandóan leszakadni készülő mennyezetű lakását Manhattanben). Mivel Kinky nem igazán tudja, hogyan kell nyomozni, ezért gyakran veszi igénybe egy valódi magándetektív szolgálatait. Friedman szereplői ellenállhatatlanul mulatságosak, nyelve szellemes, ötletei felháborítóak. Úgy szedi szét darabjaira a műfajt, hogy az mégis egyben marad és újjászületik. Egyvalami azonban mégis konstans a műveiben: ha tetszik, ha nem, Kinkynek is van egy erkölcsi alapállása, amelyet tűzön-vízen keresztül követ. Ő sem

hagy bűnöst büntetlenül, bűnt megtorlatlanul, csak éppen annyira sajátos módon teszi ezt, amelyenre még nem volt példa a krimi történelmében.

A bármely skatulyába nehezen begyömöszölhető Richard Brautigan is foglalkozott műfajparódiával. Az *A Private Eye Novel 1942* („Magándetektívregény 1942) alcímet viselő *Dreaming of Babylon* („Babilonról álmodva”) 1977-ben jelent meg, és máig a műfaj egyik klasszikusaként tartják nyilván. A C.Card nevű magándetektív annyira le van égve, hogy még pisztolya sincs, így kérnie kell egyet kölcsönbe, amikor nyomozni kezd, mert egy hullára bukkant a lakásában. Brautigan értőn és szeretettel nyúl a krimi műfajához, olyannyira, hogy a regényt tíz nyelvre fordították le.

Magyar szerzők az egy Kőhalmi Zoltánt leszámítva nem nyúltak ehhez a témához, és Kőhalmi sem krimiszerzőként, hanem humoristaként írta meg a skandináv krimi műfajparódiájának szánt *A férfi, aki megölte a férfit, aki megölt egy férfit* című könyvét.

11.

A KRIMI MINT MASZK (AZ IRODALOMBAN)

Még a legpuritánabb, legkonzervatívabb irodalmárok is elismerik, hogy ha máskor nem is, de a második világháború után a krimi kikövetelte (vagy megkapta – ez nézőpont kérdése) az őt megillető helyet az irodalomtörténetben. Véleményem szerint alapvetően egy kettős folyamatról beszélhetünk. Az első a harmincas években kezdődött, és a hetvenes évek végén, a nyolcvanas évek elején kapott igazán nagy erőre. A hivatalos kánon szerint szépirodalmi szerzőkként nyilvántartott írók, eleinte csak “spontán” módon, krimiket kezdtek el írni, aztán a posztmodern próza megjelenésével (a sorban az egyik első ilyen regény 1966-ban Thomas Pynchon *A 49-es tétel kiáltása* című regénye volt, a műfaj csúcsát pedig Umberto Eco *A rózsza neve* és Paul Auster *New York trilógia* című munkái jelentették) már tudatosan használták a műfajt akár egészében, akár részleteiben. A második folyamat a hetvenes évek elején indult el, és mára teljeseedett ki. Ennek keretében a krimiszerzőkként kanonizált írók tudatosan szétfeszítik a műfaj korlátait, és a krimit már csak eszközként használják, mintegy maszkként maguk elé tartva, hogy

olyan műveket hozzanak létre, amelyek idővel akár szépirodalomká is válhatnak. Először a krimi és a szépirodalom tényszerű kapcsolatát vizsgálom, az első folyamatot, amikor a szépírók kezdték el művelni a műfajt.

A harmincas évek szépíróként nyilvántartott szerzői nem sokat törődtek azzal, mit mond és gondol a hivatalos irodalomkritika a krimiről és általában a szórakoztató irodalomról, hanem inkább leültek, és felvállaltan populáris könyveket írtak. Az első illusztris író a sorban Graham Greene, aki szépirodalmi regényei mellett számos ún. "entertainment"-et (szórakoztató irodalmat) írt. A fogalmat maga aggatta a könyveire. Greene hol nehezebb, hol könnyedebb témákat dolgozott fel, és krimi valójában nem is írt, hanem inkább kémregényeket.³⁷ Ha csak a *Havannai emberünkre* (1958) vagy *A harmadikra* (1949) gondolunk, tisztán látható: Greene komolyan vette a műfajt, sokkal komolyabban, mint kortársai. Vonzalma a kémtörténetek iránt soha nem csappant, és emiatt több magyar irodalmár is hajlamos őt lektűríróként kezelni.³⁸

Őt talán még le lehetett söpörni az asztalról, de Friedrich Dürrenmattot már nem. Trilógiáját mindenki ismeri, hisz örök klasszikusa a magyar könyvpiacnak *Az ígéret* (magyarul egy kötetben jelent meg 1979-ben), amely a címadó kisregény mellett még *A bíró és a hóhér* és *A baleset* című írásokat gyűjti egybe. Az ötvenes évek elején született három írás szintén azt a problémakört boncolgatja, mint a darabjai jó része: a bűntudat, a felelősség és a megváltás kérdéseit. Különös módon Dürrenmatt többször is hangot adott annak a véleményének, hogy nem szereti a műfajt annak hagyománytisztelete és hamis szabályai miatt. Így vagy úgy,

37 Nagy elődje William Somerset Maugham *Ashenden, a hírszerző* címmel írt roppant szórakoztató novellafüzért 1928-ban, amelyről sokan úgy tartják, ezzel született meg a modern kémregény.

38 Pedig ha valaki, hát Greene első kézből ismerhette a kémek hétköznapjait, hisz barátjának tartotta Kim Philbyt, a modernkori angol történelem leghírhedtebb kémjét, aki a Cambridge-i Négyek (majd később Ötök) egyikeként felbecsülhetetlen károkat okozott az angol hírszerzésnek és elhárításnak. Az MI6 szovjet szekciójának vezetője kalandos körülmények után, 1963-ban Moszkvában bukkant fel, ahonnan szinte haláláig levelezett Greene-nel.

de a későbbiekben többször visszatért a krimihez. Legutolsó ilyen tárgyú nagy művében (*Igazság-ügy*, 1985) elhagyta a szabályokat, és egy végtelenül kiábrándult parabolában az igazságszolgáltatás lehetetlenségét mutatta be.

Szintén az ötvenes években jelentek meg a már említett Patricia Highsmith, Charles Willeford és Jim Thompson regényei, melyeket ma a kortárs amerikai próza kiemelkedő alkotásaiként tartanak számon, de a hivatalos irodalomkritika (talán Highsmith kivételével) csak a nyolcvanas évek végén vett tudomást róluk, igaz akkor már szuperlatívuszokban beszélt a regényekről. Közülük Patricia Highsmith talán a legegységesebb stílusban író alkotó, akiről többek között Graham Greene is nagyon elismerően nyilatkozott.

Sokan vizsgálták már a krimi és a posztmodern kapcsolatát, így csak összefoglalom ennek legfontosabb jellemzőit. Bényei Tamás az *Esendő szörnyeink és más történeteink* (1993) című könyvében így fogalmazta meg, miért került a posztmodern érdeklődésébe a krimi: "A krimi egyik »pozitív« sajátossága a modernista regény által egyre jobban elhanyagolt cselekményesség. Miközben a »komoly« regény lassan minden formáját kezdte elveszíteni, a detektívtörténetben és a giccskultúra más műfajaiban mintha megőrződött volna a tiszta mesemondás öröme." Ha ehhez hozzávesszük még azt, hogy a krimik mindig egy sajátos, alaposan kidolgozott szabályrendszer alapján íródnak, akkor még jobban érthetővé válik, hogy a posztmodern nagyjai – élükön Borges-szel – miért kedvelték mindennél jobban a kimit, miért emelték be oly gyakran prózájukba. Borges emellett még egy alapvető kapcsolódási pontot is megfogalmazott, amely szerint kaotikus korunkban a detektívtörténet az, amely megőrizte a klasszikus erényeket.³⁹ A krimiben ugyanis mindennek helye és szerepe van, és ezt az írónál csak az olvasó tudja jobban. Hisz amikor a kezünkbe veszünk egy kimit, tudjuk, mit fogunk olvasni: akár a szerző segédletével, akár anélkül, de kiderítjük, hogy mi történt (esetleg azt is, hogy mi az igazság). A kimondatlan megállapodást a szerző és az olvasó megszeghetetlennek tekinti. De nemcsak ezért

39 Borges rendszeresen nyúlt a krimihez a novelláiban, de nemcsak ott. A második világháború környékén sorra jelentek meg krimije Adolfo Bioy Casaresszel közösen. Álnevük H. Bustos Domecq volt.

képviseli a krimi a „klasszikus erényeket”, hanem alaptémája miatt is. A krimikben a detektív testesíti meg a rendet. Nem feltétlenül a törvényt, hanem a rendet a káoszban. Ezek a jellemzők pedig tökéletes kiindulópontul szolgáltak a posztmodern szerzőknek, akik aztán a krimi szabályait gyakran megszegték, és alapjaiból fordították ki. De valamit csak akkor lehet szétszedni, ha tudjuk, milyen volt összerakott állapotában. A posztmodern regény sajátos módon dekonstruálta a krimit (is), amely annyiféle új szövegértelmezésnek adott lehetőséget. Sokan a krimi végét jósolták a hetvenes és nyolcvanas években, de a posztmodern próza folyamatos és párhuzamos szentségtörése és -tisztelete új utakat nyitott. Erre kiváló példa Paul Auster kikerülhetetlen műve, a *New York trilógia* (egybegyűjtve 1987-ben jelent meg), amely egy krimi a krimiben: egy nyomozás köré összpontosul a cselekmény, de a nyomozásnak nincs megoldása. Auster remekművében számtalanszor kikacsint az olvasóra, utalásai, főhajtásai, szemtelen pimaszkodásai hallatlan olvasottságról tanúskodnak, így az olvasó a szöveg újabb és újabb rétegeit fedezheti fel. Auster hol alkalmazza a krimi műfaji szabályait, hol nem, hol pedig teljesen elfelejtkezik róla: de mindvégig ott van a műben, akár egy maszk.

A hetvenes évek közepén megjelent egy olyan krimiíró generáció, amely már csak mintegy maszkként használta a krimit. Nagyon nehéz lenne pontos műfaji határok és szabályok szerint besorolni az elmúlt 20-25 év termését. Persze sokan megmaradtak a szokásos sémáknál, jóllehet azokat is bővítették, színezték, viszont a hetvenes évek végén és a nyolcvanas évek közepén jelentkezett néhány olyan szerző, akik alapvetően új értelmet adtak a kriminek.

A sort egyértelműen a már tárgyalt Scott Turow nyitotta. Első könyve magyarul is olvasható (Ártatlanságra ítélve 1987), de az életmű legfontosabb darabjai lefordíthatatlanul maradtak. Turow minden egyes regényével tudatosan tágította a műfaj horizontját, és már második regénye megjelenésekor (*The Burden of Proof*, „Bizonyítási teher” 1990) nyilvánvaló volt, hogy egy végtelenül tudatos szerző lépett a színre, aki, túl azon, hogy az amerikai jogrendszer vizsgálja, a legmeghatározóbb kortárs amerikai szerzők egyike lett. A főműveként nyilvántartott *The Laws of our Fathers* („Apáink törvényei” 1997) olyan magasra rakta a mércét, amelynek

igencsak nehéz volt megfelelni. Turow párhuzamos cselekményű regényének főhősei a hetvenes évek ellentmondásos világában nőttek fel, és olyan döntéseket hoztak, amelyek környezetük sorsát is megváltoztatták, illetve kibillentették. A múlttal való szembenézés nagy regénye ez, egy komoly és felelősségteljes író tollából.

A generáció többi kiemelkedő szerzőjénél a fejlődés kevésbé volt látványos, de ennek alig van jelentősége későbbi munkáik szempontjából. John Katzenbach szintén Floridában kezdte újságíróként (akárcsak Hiaasen). 1982-ben látott napvilágot az *In The Heat of the Summer* ("A nyár hevében") című regénye, amellyel egy csapásra ismert lett Amerikában⁴⁰. A Hiaasen kollégájaként dolgozó Katzenbach regénye egy újságíróról szól, aki végre rátalált élete sztorijára: egy halott tinilány ügyében kezd nyomozni, hogy aztán egy sorozatgyilkos célpontjaként az életéért kelljen küzdenie. Katzenbach könyve aprólékos, hiteles és nagyon alaposan megírt regény. Az amerikai szaksajtó és a publikum az első könyv után krimiíróként könyvelte el, de Katzenbachot a műfaji besorolás soha nem érdekelte. Az elmúlt 23 évben 10 könyve jelent meg, amelyek mindegyikével egyre jobban távolodik a krimi kliséitől. Átlagosan 5-600 oldalas regényeiben szépíróként kezeli a történetet, legyen az egy végzetesen elborult elméjű sorozatgyilkos utáni nyomozás, egy náci háborús bűnös utáni hajsza, vagy egy gyilkosság az USA 51. (!) államában. Egyszerre fest tablószerű képet Amerikáról, és ad hiteles pszichológia rajtot szereplőiről (ami nem jellemzője sem a történetre koncentráló tradicionális kriminek, sem a túlságosan is életszagú kemény kriminek).

A volt ügyvéd, Richard North Patterson első olvasásra jogi krimiket ír, de valójában nagyon alapos és realista képet nyújt az amerikai politikai életről és az igazságszolgáltatásról. Stephen Hunter, a *The Washington Post* filmkritikusa eleinte szabványos kaland- és kémregényekkel kezdte a pályáját, majd a kilencvenes évek elején megtalálta igazi hangját, és azóta már több könyvben elemezte az ötvenes évek Amerikájának meglehetősen sajátos, erőszak és fegyver uralta világát a déli államokban, olyan mesterien megírt

40 A regényből *Hőhullám* címmel rendezett egy igencsak közepes filmet a magyar származású Philip Borsos, Kurt Russell-lel a főszerepben.

regényekben, mint a *Hot Springs* (2000) vagy *Havana* (2003). Nelson DeMille ugyan nálunk nem érte el az amerikai népszerűség szintjét, de ez nem rajta múlt. DeMille egyik specialitása a katonai környezetben játszódó krimi. *A tábornok lánya* (1992) filmen is nagy sikert aratott, ami azért érthető, mert a W.E.B. Griffin fémjelezte heroikus katonai saga-hagyományaitól elszakadva DeMille igencsak dehonesztáló képet festett az amerikai hadseregről. *Az alvilág alkonyában* (1990) című alkotása pedig a Puzo-féle maffiaképet árnyalja, és teszi helyre egy páratlanul egyedi történetben. A regény központi témája az a kérdés, hogy mi történik akkor, amikor egy keresztapa lesz egy ügyvéd szomszédja az idilli Long Islanden, és a keresztapa egyszer csak kér egy szívességet az ügyvédtől. DeMille legnagyobb sikerét talán mégis a most már trilógiává nőtt sorozata aratta John Corey exzsaru főszereplésével, aki sajátos, ámde rendkívül hatékony módon ered a terroristák nyomába. (A trilógia mindhárom kötete olvasható magyarul: *Szilva-sziget* 1997, *Az Oroszlán játszója* 2000 és *Leszáll az éj* 2005) Legkomolyabb regénye a *Visszatérés Vietnamba*, melynek főszereplője *A tábornok lányának* visszavonult katonai nyomozója, akit Vietnamba küldenek nyomozni. Paul Brenner remekül megírt nyomozása azonban itt is csak maszk, hisz DeMille alapvetően a vietnami háborút eleveníti fel, még hozzá olyan erővel és meggyőző módon, hogy a könyv méltán foglalhatja el az őt megillető helyét a Norman Mailer, Irwin Shaw és Joseph Heller nagy háborús regényei mellett.

Amit DeMille *Az alvilág alkonyában* elkezdett, két másik szerző vitte tovább. Colin Harrison és Douglas Kennedy krimibe és/vagy bűnregénybe bújtatott sorsregényeket írtak. Főhőseik legtöbbször ügyvédek és üzletemberek, ám tévedés azt hinni, hogy az ő csodálatos és nagyívű életük áll a regények központjában. Harrison és Kennedy könyvei ugyanis a bukást dokumentálják, vagyis azt folyamatot, amikor egy véletlen vagy egy múltbéli apró hiba következményei még azokat is magukkal tudják rántani, akik kivételezett státusban élnek. Ami kivételezetteket letaszítja a stabilnak hitt trónjukról, az mindig egy bűncselekmény, melynek katasztrofális következményei lesznek. Harrisontól a *Break and Enter* ("Betöréses rablás" 1990), a *Manhattan Nocturne* ("Manhattani noktürn" 1996), valamint a magyarul is megjelent *Robbanás* (2001); míg Kennedytől a

The Job ("A munka" 1999) és a *The Big Picture* ("A nagy kép" 1996) mutatják be háttorzongató alaposággal, mennyire tűnékeny és törékeny az amerikai álom.

Dennis Lehane már öt könyvet is írt a Patrick Kenzie-Angela Gennaro magádetektív párosról, amikor 2001-ben megjelentette a *Titokzatos folyó* című regényét, amely sokkal inkább a modern Amerika mérhetetlenül szomorú krónikája, semmint egy nyomozás története. Persze történik benne gyilkosság, de ez sokkal inkább a cselekmény egyenes folyománya, mint a központi szála. A megrázó erejű írás három férfi szívszorító sorsa, és amikor a végén kiderül, hogy ki a gyilkos, a világ erkölcsi rendje egyáltalán nem áll helyre, sőt még jobban kibillen. 2003-ban aztán egy újabb szokatlan regénnyel jelentkezett: a *Vihar-sziget* első olvasatra egy szimpla nyomozás története, ám minél jobban belemerülünk a cselekménybe, annál erősebb a gyanúnk, hogy nem egy szokványos krimi olvasunk. A hallatlan pszichológiai felkészültséggel, és ördögi cselekményvezetéssel megírt regény az utóbbi évek egyik legcsavarosabb könyve.

Amikor 1999-ben megjelent Lawrence Block *Bérgyilkos* című novellaregénye Amerikában, a kritikusok nem nagyon tudtak mit kezdeni vele, leszámítva azt, hogy remekműként üdvözölték. Block új hőse J.P. Keller, bérgyilkos. A szerző olyan csavart tett a műfajba, amely valóban egyedülálló. Ha abból indulunk ki, hogy Keller bérgyilkos, akkor egyértelműnek látszik, hogy bűnregényről van szó. Az igazság távolabb már nem is állhatna ettől. "Az egyik olvasóm azt írta, hogy nagyon szereti Kellert, pedig tudja, hogy nem lenne szabad" – nyilatkozta Block. Bizony, nem lenne szabad szeretnünk Kellert, hisz neki az a munkája, hogy embereket öl. A szerző azonban a „miértre” koncentrál, és nem a „hogyanra”. Keller módszerei változatosak és mindig testreszabottak, de inkább csak árnyalják a történetet, mert nem a módszeré a főszerep. Keller ugyanis gondolkodik, és morális oldalról közelíti meg a gyilkolást, de a kérdése nem az, hogy szabad-e ölnie. Hát persze, hogy szabad, hisz ő a bérgyilkos. Egyetlen példával szemléltetem csak Keller dilemmáit. Az egyik novellában megbízást kap egy Strang nevű férfitől, hogy öljön meg egy bizonyos Moncrieff nevű alakot. Pár nappal később jön egy újabb megbízás, ezúttal Moncriefftől,

hogy ölje meg Stranget. Keller gondolkodóba esik. Mi a fontosabb? Hogy ki adta le előbb a megbízást? Nem. Hogy ki fizet többet? Nem. Ha az egyik megbízást teljesíti, a másikat értelemszerűen nem hajthatja végre. És különben is, ki ő, hogy eldöntse, melyik megbízásnak adjon elsőbbséget? Végül átvágja a gordiuszi csomót: megöli Stranget és Moncrieffet is. Keller tudja, milyen hatalom van a kezében, amelyet sajátos logikával gyakorol. Block tehát egy egészen új szintre helyezi a moralitást Keller személyében. A rendőrségi és keménykrimikben legtöbbször nyomozó erkölcsi rendjéhez igazodunk olvasóként, ami könnyű feladat; a bűnregényeknél a bűnözőéhez, ami viszont néha nehezebb (gondoljunk csak Highsmith Ripley-jére), de mindez a mi részünkről alig jár felelősséggel. Block tehát új kihívás elé állítja olvasóját: olyan főhőssel és annak morális világképével kell azonosulnia, amelynek következményeként emberek halnak meg. Az pedig a végső csavar a Keller-történetekben, hogy a végrehajtott feladatok segítségével a világ kizökkent erkölcsi rendje helyrebillen. Block a szeptember 11-i terrortámadás kapcsán sajátos emléket állított New York városának. A *Small Townban* („Kisváros” 2003) nem a krimiszál áll a cselekmény középpontjában. Block nem akart magával a terrortámadással foglalmazni – az „túl fájdalmas”, írta egy tavaly keltezett levelében, így soha nem is beszélt azóta sem az akkori eseményekről –, ezért inkább egy nagyívű regényt írt imádott városáról. A történet ugyan egy nyomozás köré összpontosul, de az elkövetett bűncselekmény-sorozat és a nyomozás csak keret ahhoz, hogy önéletrajzi elemekkel erősen átszőtt könyvében New York kapja a főszerepet. A kegyetlen, helyenként erősen pornografikus (Block pornókönyvekkel kezdte pályáját) alkotás talán a New Yorkhoz valaha írt legszebb ódák egyike.

A krimiírók új generációjának képviselői bár sokfélét és sokféleképpen írnak, pár közös vonásuk azért mégis van. A korábbi krimikre nem volt jellemző az alapos karakterrajz. A krimi ugyan mindig is a társadalmilag legérzékenyebb műfajok egyike volt (eltekintve az „aranykortól” és a „krimi királynőitől”), de az új generáció tagjai olyan kérdésekkel foglalkoznak részletes alaposítással, amelyek a modern kor olvasóinak életét alapvetően érintik és érdeklik: politika, terrorizmus, bűnözés, gyermekek bántalmazása, faji és szexuális előítéletek. Ezek a szerzők kiléptek abból a mikrokozmoszból, amely

színrelépésükig a krimiket jellemezte. Nagyobb összefüggésekben kezdtek el gondolkodni, a világot teljesebben és ugyanakkor aprólékosabban mutatják be. A jó és gonosz közti különbségeket relativálták, és ezáltal megszűntek a tiszta, leosztott szerepek. A bűnöző is lehet már a rend letéteményese, ahogy a rendőr is lehet bűnöző. A világ az ő műveikben nem fekete és nem fehér, így olvasóközönségük is egyre bővül, mivel képesek azt az űrt betölteni, amelyet a modern – a cselekményt és a fordulatosságot másodlagossá tevő – szépirodalom teremtett meg. Az új generáció tagjai kivételes írói képességekről is tanúbizonyságot tesznek, hisz könyveik ritkán kevesebbek 500 oldalnál. Mindeközben azokat az olvasókat is megnyerik, akik hozzászórtak a történet- és cselekményközpontú könyvekhez, filmekhez, márpedig ennek az elvárásrendszernek úgy megfelelni, hogy hosszú és tablószerű regényeik végig izgalmasak, fordultatosak legyenek, nem kis teljesítmény.

Nyilván több magyar szerző is használja a krimi maszkként, de például *A magas tengert* olvasva felmerül az olvasóban: miért ír olyan műfajban valaki, amit nem elég, hogy nem ért, nem szeret, még csak nem is ismer? Be kell látnom, hogy az a cezúra, amit a húszas években húztak komoly és lektúr szerzők közé, a mai napig is látható, sőt folyamatosan újrahúzzák, ráfestenek, hogy jobban láthassa mindenki. Olyan, sikeres krimiszerzőnk is van, aki nem csinál titkot abból, hogy lenézi a műfajt, és ez mindössze azért pikáns, mert közben jó könyveket ír. A szép- és lektúrirodalom átjárhatósága még talán a hatvanas-hetvenes években is könnyebb volt, elég ha Thurzó Gábor egyetlen kisregényére, vagy éppen András László több kötetére gondolunk. Ilyenkor érződik egy Graham Greene szintű író hiánya a könnyűnek nevezett műfajunkban, mert nem tudjuk mihez mérni magunkat. Ahogy Nagy-Britanniában és Amerikában volt egy erős átmeneti időszak a belletrisztika és a populáris irodalom között, hogy aztán mindkettő megerősödve mehessen tovább, úgy nálunk ez az időszak kimaradt, és a maszkot ma kevés kivétellel olyanok emelik maguk vagy könyvük elé, akik valamiféle szakmai előnyt, félrértelmezett erkölcsi fölényt, netán anyagi hasznot remélnek abból a mézárasmunkából, ami a legjobb esetben is pár száz olvasóhoz jut el.

12.

A KRIMI SOKFÉLE JELENE

Az egyre terjedő különféle terjesztési felületeknek és a különböző, virágba boruló közösségi platformoknak köszönhetően a könyvkiadás és azon belül persze a krimi is új lendületet kapott, új utak nyíltak, új szerzők bukkantak fel, majd tűntek el. Olyanról, hogy „világtrend” teljesen értelmetlen és idejétmúlt beszélni, annyiféle az olvasó, az író, a téma, a műfaj, a felület. Itt és most mindössze néhány fontosabb vonulatot emelek ki, amelyek valamilyen szempontból érdekesek vagy fontosak.

Magyarországgal ellentétben a nemzetközi piac már túljutott a skandináv szociokrimi hullámán, amelynek nyomán új szerzők és témák, illetve zsánerek sarjadtak. A legfontosabb szerzők elfoglalták az őket megillető helyüket: Arnaldur Indriðason, Karin Fossum, Camilla Läckberg, Jussi Adler-Olsen, Håkan Nesser és Jo Nesbø stabil nemzetközi olvasóbázissal rendelkeznek, öregbítve a krimi hírnevét mindenhol a világon.

A könyvkiadás nemzetközivé válása az e-könyvekkel vált teljessé, és ennek köszönhető, hogy a saját nyelvükbe ragadt nem angolszász írók közül egyre többen ki tudtak törni, gyakran nemzetközi hírnévre téve szert. Franciaországban horvát írókat olvasnak, Spanyolországban olaszokat, Észtországban mexikóiakat. Kelet-Európából két szerző került a nemzetközi kritikai (és kereskedelmi) érdeklődés homlokterébe: a magyar Kondor Vilmos és a lengyel Marek Krajewski, akiket a német Volker Kutscherrel (a *Babylon Berlin*-sorozat alkotójával) együtt jegyeznek a legbefolyásosabb angolszász műfajttörténeti és -kritikai kiadványokban. A neveket látva mindenesetre különös és sokat mondó, hogy mindhárman történelmi krimiket írnak.

Egyelőre ugyan nem meghatározó módon, de a krimi betörni látszik a sci-fi területére is. Anélkül, hogy részletesen belemennék a műfaj történetébe, két szerzőt mindenképpen meg kell említenem, akiket általában a sci-fi mesterekeint tartunk számon, pedig kiváló krimiket is írtak. Isaac Asimov magyarul is olvasható *Gyilkosság a könyvvásáron* (1976) című regénye a klasszikus krimi műfajába tartozik, de a *Gyilkosság az úrvárosban* (1967) már a sci-fi és a

krimi ötvözete, ahogyan az Alapítvány-sagában is főszerepet kap a nyomozás. Stanislaw Lem szintén írt egy remek krimit⁴¹ *Sledztwo* (“A nyomozás” 1959) címmel, amellyel egy időben jelentek meg Amerikában a már említett Fredric Brown tudományos-fantasztikus írásai. Valószínű, hogy nekik is nagy szerepük volt abban, hogy a krimi egyre tudatosabban merészkedik be a sci-fi területére. A skót Paul Johnston egy orwelli világba helyezte krimijét az 1997-ben megjelent *Body Politic* (“Politikai testület”) című regényében: Edinburgh, 2020. A városban a tévé, az autók és a popzene tiltott dolgok, ám ez az ideálisnak tervezett társadalom nem mentes a gyilkosságoktól. A város vezetői az éppen csak tengődő magánetektívhez, Quintilian Dalrymple-hez fordulnak segítségért. Johnston regényeinek lassan az Egyesült Államokban is komoly olvasótábora verbuválódik, így az utópiában élő magánnyomozó kalandjai tovább folytatódnak. Az sf/krimi hibrid műfajára China Mieville *A város és a város*, valamint Richard Morgan *Valós halál* című regényei a legékeesebb példák, mert külön zsánerként is megállják helyüket, hibridként viszont olyan egyedi alkotások, melyeknek magasra rakott mércéjét még senki sem tudta lelokní, de még csak megmozdítani sem, nemhogy átugrani.

A *noir* és a bűnregény újraértelmezése még várat magára, de azért megnyugvásra ad okot az amerikai John Ridley, akinek *Stray Dogs* (“Kóbor kutyák” 1997) című első könyve Jim Thompson, Charles Willeford, Charles Williams és David Goodis legszebb napjait idézi. *Love is a Racket* (“A szerelem átverés” 1998) című regényével sikerült megszilárdítania helyét, ráadásul úgy, hogy ma már nem a nagy elődök utódjaként, hanem egyenrangú partnereként tartják számon. Ridley könyörtelen főhőseivel. Az első oldaltól kezdve tudjuk, hogy megállíthatatlanul robognak, sodródnak nem túl vidám végzetük felé, mégis szorítunk nekik, hogy ez egyszer megússzák. Ridley azonban nem ismer kegyelmet: a társadalom peremén vegetáló alkoholistá, lecsúszott szerencsejátékos, piti bűnöző főhősök csak az odaútra szóló jegyet vették meg a pokolba, leszállni pedig nem

41 Magyarul is olvasható tőle egy bűnügyi kisregény: az 1980-ban az Európa Fekete könyvek sorozatában megjelent *Szénanátha* című kötet címadó írása egy tudományos alapú detektívtörténet.

tudnak a vonatról. Duane Swierczynski a másik véglet, aki rendkívül szikár prózával mesél el nagyon erőszakos bűncselekményeket - gyakran ellenállhatatlanul viccesen. A neo noirba tartoznak Don Winslow szellemes, atmoszférikus és körömrágósan izgalmas szörfös regényei, a *The Dawn Patrol* és *The Gentleman's Hour*. Winslow egyébként egymaga többet tett a krimi megújításáért, mint kortársai együttvéve. *Drogháború* című regénye önmagában is óriásként emelkedik ki a kortárs krimi alkotások közül, olyan magasra téve a mércét, hogy kétséges: egyáltalán meg lehet-e ugrani.

Azt még nem lehet eldönteni száz százalékos pontossággal, hogy milyen hatással van a nyomtatott krimi műfajára a streaming szolgáltatók megjelenése, ami gyakorlatilag felismerhetetlenné tette a húsz éve még annyira egyértelmű mozgóképes (televíziós és filmes) piacot. Egy bizonyos: nem múlik el hét, hogy ne kerülne elénk egy horvát, egy chilei vagy izlandi krimisorozat, és ezek minőségi egyenetlensége éppen annyira árulkodó, mint műfaji homogenitásuk, hiszen tíz sorozatból nyolc rendőrségi kriminek minősíthető. A magándetektívek kimentek a divatból, és az olyan kimagasló sorozatok, mint például a *Perry Mason*, elvesznek a továbbra is sorozat- (de legalábbis okkult) gyilkosok után nyomozó rendőrök történetei között. A sorozatokban már ismert irodalmi hősök is megelevenednek, köztük olyanok, mint Hector Belascoarán Shayne, aki ennél jobbat érdemelt volna, vagy Kirby Mazrachi, akinek sztoriját történetesen példásan adaptálták. Az egyébként nem krimi, de mindenképpen bűnügyi tematikájú *Peaky Blinders* vagy az *Ozark* nagyon magas minőségi kategóriát hoztak létre, kérdés, mennyire tud és akar ezzel versenyre kelni a könyvkiadás.

Az már külön tanulmányt (és nagyon alapos nyomozást) igényelne, hogy kiderítsük, miért néznek a magyar nézők szinte bármi mást szívesebben, mint magyar krimisorozatot. A legnagyobb sikert aratott *Aranyélet* egy adaptáció, és inkább bűndráma, semmint krimi; az *Alvilág* valójában kétszeres adaptáció, és a második évadot sem érte meg; *A besúgót* a kritikusok és a történészek földbe döngölték, amiből átszivárgott némi fanyalgás a nézői fogadtatásba is. Moziban *A nyomozó* aratott nagy sikert, bár az azért vita tárgya, hogy mennyire lehet Gigor Attila filmjére ráfogni, hogy krimi. A *Valan* az első értelmes kísérlet szociokrimire, a *Budapest noir*

viszont a filmkészítői közepszer csillogó diadala. A magyar piacból nem szabad azonban hosszú távú következtetéseket levonni, mindenesetre csak bízni tudunk abban, hogy születni fog még olyan magyar krimisorozat, amiből értő kezekben jó tévésorozat készül a jövőben.

A fenti írás eredetije a szerző 2005-ben megjelent Magádetektívek című kötetében látott napvilágot, az átdolgozott változatot most az ő szíves hozzájárulásával közöljük. Kritikák és tanulmányok a nyomozásról.

Kritikák és tanulmányok a nyomozásról

Sasvári Rudolf

Sasvári Rudolf több mint három évtizede aktív nyomozó, 2000 óta rendszeresen publikál. 1990-1995 között a Nemzetbiztonsági Hivatal Terrorelhárító Igazgatóság kiemelt főoperatív tisztje, ahonnan 1995. április 30-án főhadnagyként szerelt le; 1987-1990 Budapesti Rendőr-főkapitányság Állambiztonsági Szolgálat Gazdaságvédelmi Osztály (ipari kémelhárítás), főoperatív tisztje; 1986-87 BRFK II. Kerületi Rendőrkapitányság, bűnügyi nyomozó, majd ügyeletes tisztje. Kötetei: Sasvári Rudolf: Klasszikus magánnyomozástan, Alfa Communication Kft., Budapest 2000. Sasvári Rudolf: Üzleti hírszerzés, avagy Az ügynöktartás ábécéje, Agave Könyvek, Budapest 2006. Sasvári Rudolf: Az adatgyűjtés módszertana (Módszertani füzetek 1.) Kiadta a Személy-, Vagyonvédelmi és Magánnyomozói Szakmai Kamara Budapesti Szervezete gondozásában az AduPrint Kiadó és Nyomda Kft., Budapest 2011.

A magánnyomozás rövid átfogó története hazánkban

Nagy megtiszteltetésként ért, amikor 2022 novemberében a magyar krimi kritikai portálja, a *Magyar Krimiszemle* szerkesztőbizottságának tagja, *Varga Bálint* e-mailben azzal keresett meg, hogy örömmel venné, ha küldenék egy írást, ami lehet kőkemény szakmai is, bár ő inkább egy esettanulmánynak örülne jobban. Bálint megkeresésére az adott okot, hogy a Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa-program Holszsezon néven kortárs irodalmi fesztivált szervez, ahol az írott műfajok közül a krimi is képviselteti magát. A rendezvénysorozat keretein belül kap helyet a *Holszsezon Krimifesztivál*, amelyet a Magyar Krimiszemle szerkesztőgárdája bonyolít le 2023. február 25–26-án, és szeretnének valamiféle nyomot hagyni egy kiadvánnyal.

A Magyar Krimiszemle szerkesztőbizottsági tagjának felkérését azért is vettem örömmel, mert Varga Bálint régi barátom, akivel közel húsz évvel ezelőtt egy magánnyomozókról készülő cikk megírása kapcsán találkoztam először, amelyet 2005-ben egy könyv követett: *Magándetektívek – oknyomozás valóság és fikció területén* címmel, ami az Agave Könyvek kiadásában jelent meg. A könyv megírása érdekében Bálint másfél évig a társam lett, és több bűnügyben is együtt nyomoztunk, rablásban, csalásban, még üzleti titok megsértésében is. E nyomozásokról Varga Bálint a *Magándetektívek* Esetek és tanulmányok című III. részében négy: *A tizenkétfélmillió nejlonzacskó*, *a Kémjátzsma*, *a Szibériai kistigrisek és fétis szaküzlet Manhattanben*, valamint *A csaloautomata* – roppant találó címekkel ellátott – minikrimikben számolt be. Barátságunk azóta is tart.

Bálint kérésének két esettanulmány közreadásával szeretnék eleget tenni, előtte azonban óhatatlanul foglalkozni kell a magánnyomozás magyarországi történetével. Az első írásos, jogtörténeti emlékek arról tanúskodnak, hogy a magánnyomozás az angliai kialakulását követően több évtizedes késéssel érkezett meg Európa keleti felébe. Bár az Osztrák-Magyar Monarchia fejlettebb osztrák tartományaiban az uralkodó már a XX. század elején, az 1904. évi 41. számú császári

pátenssel (törvényerejű rendelettel) szabályozta a magánnyomozást – e tevékenység folytatásának engedélyhez kötésével –, azonban az akkor 74 esztendőös I. Ferenc József uralkodói rendelete a birodalom többi részében, így Magyarországon sem lépett hatályba. Magyarországon csak 1914. január 18-án került kihirdetésre a magánnyomozói tevékenységet szabályozó 135.585/1913. BM számú körrendelet, amelynek hatálya Fiume kikötővárosra is kiterjedt. A jogalkotó a körrendelet preambulumban az alábbiak szerint indokolta meg, hogy miért vált szükségessé a jogszabály megalkotása:

„Az újabb időben igen elszaporodtak azok a vállalatok, amelyek különböző elnevezések alatt, mint magánkutató irodák az lpartörvény hatálya alá nem eső üzletszerű foglalkozásképpen, megfigyelések és kutatások útján bizalmas természetű értesülések megszerzésére vállalkoznak, a közönség megtévesztésével működésüket gyakran olyan feladatok teljesítésére is kiterjesztve, amelyek a közhatóságoknak, vagy közegeiknek vannak fenntartva.”

Hogy miért „magánkutató” irodákról rendelkezik a fenti belügyi körrendelet? A kiegyezés után, 1873-ban került a fővárosi rendőrség a belügyminisztérium irányítása alá, majd a Budapest-fővárosi rendőrségről szóló 1881. évi XXI. törvénycikkben rendezték a testület jogi helyzetét, szervezetét és működését. 1885. november 4-én állították fel az első budapesti detektívtestületet. A detektívek neve és címe is hivatalos jellegű volt, így senki sem nevezhette magát magándetektívnek. Ezért a szigorúan az üzleti és magánszféra ügyeire terjedő nyomozásokat végző szakembereket magánkutatóknak nevezték el. A magyar királyi belügyminiszter 135.585/1913-as körrendeletének 3. pont 2. bekezdése ugyanis kimondta:

„A magánkutató iroda tulajdonosa és alkalmazottjai a »detektív« nevet semmiféle vonatkozásban nem használhatják, s ez a megjelölés a magánkutató iroda címében vagy hirdetéseiben még értelmezésképpen sem fordulhat elő.”

A magánnyomozás következő jogi szabályozására Magyarországon 1923-ban került sor, a 45.800/1923. BM számú körrendelettel, amely kisebb módosításokkal megismételte az 1913-ban kiadott belügyminiszteri rendeletet. Ez a szabályozás volt érvényben a Horthy-korszak végéig, majd 1945–49. között is.

A II. világháború befejezését követően hazánk szovjet fennhatóság alá került. A kommunista párt hatalomátvétele után, 1949-ben a belügyminiszter hatályon kívül helyezte a 45.800/1923. BM számú körrendeletet, és kiadott egy tiltó rendeletet. A 458.700/1949. (X. 16.) BM rendelet megtiltotta Magyarországon a magánnyomozás folytatását, a tiltás megszegőivel szemben kihágási (szabálysértési) eljárás lefolytatását és egyben pénzbírság kiszabását helyezte kilátásba. A jogi normához fűzött jogpolitikai érvelések szerint a magánnyomozást a közhatalom számára nemkívánatos, a társadalom érdekeit szolgálni aligha képes olyan tevékenységként jellemezték, amely jogintézmény – jellege, kontrollálhatatlansága folytán – a legitim és az illegitim mezsgye határán mozogva, valójában idegen testként funkcionál a társadalmi, gazdasági struktúrában, intézményrendszerben. Az 1980-as évek végére Magyarországon elsősorban a nyugat-európai működő tőke beáramlásával, valamint a hazai privát gazdasági szféra megjelenésével a tulajdonviszonyok is megváltoztak, melynek következtében az akkori belügyi vezetésben általános elvként megfogalmazódott, hogy a rendőrségnek nem feladata a tulajdonosok helyett a vagyonuk védelme, a rendőri tevékenységben primátusa a bűnüldözésnek van. E szemléletnek megfelelően került megalkotásra a 24/1987. (VII. 22.) MT rendelet a vagyonvédelmi tevékenységről és a magánnyomozás tilalmáról, amely csak a vagyonvédelmi tevékenységet szabályozta, de ismételten a tilalmas vállalkozások sorába számúzta a magánnyomozást. A minisztertanácsi rendelet hatályba lépésétől szabálysértésnek számított a magánnyomozói tevékenység, és tízezer forintig terjedő pénzbírsággal volt sújtható. Ez a kormányzati szemlélet túlélte a rendszerváltozást is.

A magánnyomozás magyarországi történetében igazi áttörést a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény hozott, amelynek 100. § (1) bekezdés akkori h) pontja adott felhatalmazást a kormány részére, hogy „a törvényi szabályozásig a vállalkozás keretében

végzett személy- és vagyonvédelem, valamint a magánnyomozói tevékenység szabályait rendeletben szabályozza”. E törvényi felhatalmazás alapján 1995. szeptember 1-jén lépett hatályba a vállalkozás keretében végzett személy- és vagyonvédelmi, valamint a magánnyomozói tevékenység átmeneti szabályairól szóló 87/1995. (VII. 14.) Korm. rendelet, amely 46 év után első ízben legalizálta és egyben szabályozta a magánnyomozói tevékenységet, hatályon kívül helyezve a korábbi minisztertanácsi tilalmat. A kormányrendelet 1998. május 1-jéig, a vállalkozás keretében végzett személy- és vagyonvédelmi, valamint a magánnyomozói tevékenység szabályairól, a Személy-, Vagyonvédelmi és Magánnyomozói Szakmai Kamaráról szóló 1998. évi IV. törvény hatályba lépéséig volt érvényben. Ezt követően még az év július 9-én hatályba lépett a törvény végrehajtására a 24/1998. (VI. 9.) BM rendelet is. E két jogszabály rendelkezései – melyek Európában az osztrák megoldáshoz hasonlítanak leginkább, és hatással lehettek megalkotásukra a monarchiabeli, 1913-as belügyi körrendelet elemei is – szabályozták a magánnyomozást hazánkban egészen a 2005. évi CXXXIII. törvény 2006-ban, több szakaszban történt hatályba lépéséig. Magyarországon röviddel a rendszerváltás után, 1991-ben budapesti székhellyel megalakult a Vagyonvédelmi Vállalkozók Kamarája és a *Magyar Detektív Szövetség*, amelyeknek fontos szerepük volt a fenti jogszabályok meghozatalában, valamint a *Személy-, Vagyonvédelmi és Magánnyomozói Szakmai Kamara* létrejöttében is.

Bár az állam végre lemondott a nyomozás monopóliumáról, de nehogy azt gondoljuk, hogy sokévi hányadtatás után most már minden rendben van a hazai magánnyomozás háza táján, és végre nyugodtan hátra dőlhetünk karosszékünkben. Jóval a rendszerváltás után, mint sok más területen, adatvédelmi szempontból is átestünk a ló túlsó oldalára, az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény, az Infotv. megalkotásával. Nem elég, hogy a saját törvényünkkel is akadnak gondjaink, erre az Infotv. is rátett egy lapáttal. A jelenleg hatályos személy- és vagyonvédelmi, valamint a magánnyomozói tevékenység szabályairól szóló 2005. évi CXXXIII. törvény, sőt az azt megelőző 1998. évi IV. törvény és annak végrehajtására megalkotott belügyi rendelet közös jellemzője, hogy nehezen

értelmezhető, homályos és ellentmondásos rendelkezéseket fogalmaznak meg a magánnyomozásra vonatkozóan. Ez leginkább abból fakad, hogy ezek a jogszabályok a mai napig nem határozták meg a magánnyomozás törvényi definícióját, azaz a törvényalkotó nem tudta, mit szabályozott. Ráadásul a személy- és vagyonvédelmi rendelkezések mellett elsikkadt a magánnyomozói tevékenység részletes szabályainak megalkotása, és 1998 óta úgy múlt el több mint két évtized, hogy a helyzet e tekintetben semmit sem változott.

Az Infotv., amelynek az I. fejezetében, az értelmező rendelkezések szerint a magánnyomozó (is) adatkezelő, vagyis *„az a természetes vagy jogi személy ..., aki vagy amely – törvényben vagy az Európai Unió kötelező jogi aktusában meghatározott keretek között – önállóan vagy másokkal együtt az adat kezelésének célját meghatározza, az adatkezelésre (beleértve a felhasznált eszközt) vonatkozó döntéseket meghozza és végrehajtja ...”*. Adatkezelésnek számít például: *„az alkalmazott eljárástól függetlenül az adaton végzett bármely művelet vagy a műveletek összessége, így különösen gyűjtése, felvétele, rögzítése, rendszerezése, tárolása ..., felhasználása, lekérdezése, továbbítása ..., összehangolása vagy összekapcsolása ..., fénykép-, hang- vagy képfelvétel készítése, valamint a személy azonosítására alkalmas fizikai jellemzők (pl. ujj- vagy tenyérnyomat ...) rögzítése”*. A magándetektíveknek ezzel semmi gondja, hanem az idézett törvénynek a személyes adatok védelméről szóló II. fejezetében az adatkezelés jogalapjával kapcsolatban van problémája, a jogszabály ugyanis az alábbiakat írja elő:

„5. § (1) Személyes adat akkor kezelhető, ha

- a) azt törvény vagy – törvény felhatalmazása alapján, az abban meghatározott körben, különleges adatnak vagy bűnügyi személyes adatnak nem minősülő adat esetén – helyi önkormányzat rendelete közérdeken alapuló célból elrendeli,
- b) az a) pontban meghatározottak hiányában az az adatkezelő törvényben meghatározott feladatainak ellátásához feltétlenül szükséges és az érintett a személyes adatok kezeléséhez kifejezetten hozzájárult,

c) ... az az érintett vagy más személy létfontosságú érdekeinek védelméhez, valamint a személyek életét, testi épségét vagy javait fenyegető közvetlen veszély elhárításához vagy megelőzéséhez szükséges és azzal arányos, vagy

d) ... a személyes adatot az érintett kifejezetten nyilvánosságra hozta és az az adatkezelés céljának megvalósulásához szükséges és azzal arányos.”

Miután a magánnyomozó nem törvény vagy önkormányzati rendelet felhatalmazása alapján végzi adatkezelési tevékenységét, és – a szakmánk természetéből fakadóan – az érintett (akit mi célszemélynek hívunk) hozzájárulását sem kérheti, akkor vajon mit tehet? Az Infotv. alapján semmit. Azaz annyit, hogy beballag a területileg illetékes rendőrkapitányságra, és leadja a magánnyomozó igazolványát. Mert implicite visszatértünk a 458.700/1949. (X. 16.) BM számú rendelethez, amely Magyarországon megtiltotta a magánnyomozás folytatását, a tiltás megszegőivel szemben pedig szabálysértési eljárás lefolytatását és egyben pénzbírság kiszabását helyezte kilátásba. E (szerencsére már 46 éve nem hatályos) jogi normához fűzött jogpolitikai érveléseket érdemes újra felidézniünk, mely szerint a magánnyomozást a közhatalom számára nemkívánatos, a társadalom érdekeit szolgálni aligha képes olyan tevékenységként jellemezték (akkor a vasfüggönyön innen, és implicite ma is), amely jogintézmény – jellege, kontrollálhatatlansága folytán – a legitim és az illegitim mezsgye határán mozogva (ami igaz is), valójában idegentestként funkcionál a társadalmi, gazdasági struktúrában, intézményrendszerben. Erről a tiltó jogszabályról az Alfa Communication Kft. által 2000 májusában kiadott *Klasszikus magánnyomozástan* című könyvben, *A magánnyomozás története, kitekintés Európára* fejezetében írtam először. És a könyv Általános részében a magánnyomozók adatkezelői tevékenységéről sem feledkeztem meg, ugyanis az akkori – 2000-ben még érvényben lévő – adatvédelmi törvény, a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény nyitva hagyott egy lehetőséget a magánnyomozók számára (is), mivel annak 5. § (4) bekezdése kimondta:

„A személyes adatot – akár az érintett hozzájárulásával, akár jogszabály alapján – különösen akkor lehet kezelni, ha ... az adatkezelő [vagyis a magánnyomozó] vagy harmadik személy [a megbízó] jogos érdekének érvényesítéséhez ... szükséges.”

A már hatályát veszített 1992-es adatvédelmi törvényünk még tökéletesen harmonizált az Európai Parlament és az Európai Unió Tanácsa által jóval később, 2016. április 27-én – a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról – kiadott 2016/679 rendelettel, az Általános adatvédelmi rendelettel, mivel a GDPR (General Data Protection Regulation) a II. fejezet (Elvek) 6. cikkében, az adatkezelés jogszerűségével kapcsolatban így rendelkezik:

„(1) A személyes adatok kezelése kizárólag akkor és annyiban jogszerű, amennyiben legalább az alábbiak egyike teljesül:

... f) az adatkezelés az adatkezelő vagy egy harmadik fél jogos érdekeinek érvényesítéséhez szükséges, kivéve, ha ezen érdekekkel szemben elsőbbséget élveznek az érintett olyan érdekei vagy alapvető jogai és szabadságai, amelyek személyes adatok védelmét teszik szükségessé, különösen, ha az érintett gyermek.”

Az Európai Parlament és a Tanács által kiadott 2016/679-es rendeletet 2018. május 25-étől kell alkalmazni, teljes egészében kötelező és közvetlenül alkalmazandó valamennyi tagállamban. Optimista adatvédelmi szakemberek szerint a GDPR alapján a jogos érdeken alapuló adatkezelés térnyerése várható, a hozzájáruláson alapuló adatkezelés pedig jelentősen veszíthet a szerepéből. Jogos érdeken alapuló adatkezelésre akkor kerülhet sor, ha az adatkezelő, vagyis a magánnyomozó vagy magánnyomozó iroda előzetesen elvégzi az úgynevezett *érdekmérlegelési tesztet*, és a teszt eredményeképpen megállapítható, hogy az adatkezelő jogos érdeke felülmúlja az érintettet (vagyis a célszemélyt) érő esetleges hátrányokat, s akkor nem kell tájékoztatni őt. Miről is? Hogy magánnyomozást folytattunk a célszemély viselt – nem egy esetben bűnös – dolgaival összefüggésben. Ismerve a kollégákat, nehezen folytom vissza

a nevetést, ha azt vizionálom, hogy minden egyes megbízásnál lázas érdekmérlegelési tesztbe kezdenek. És az sem nyugtat meg túlzottan, hogy jogvita esetén a bíróság fogja eldönteni (utólag), hogy az adatkezelő magánnyomozó, valamint az adatokat megkapó harmadik fél vagy felek, vagyis a megbízó(k) jogszerű érdeke, vagy az érintett (célszemély) érdeke élvez-e prioritást, vagyis kinek „magasabb rendű” az érdeke. Számomra – aki nap mint nap az objektív tények felderítésével és több forrásból történő ellenőrzésével foglalkozom – ezek a kategóriák (előzetes érdekmérlegelés, „magasabb rendű érdekek” prioritása) meglehetősen szubjektívek.

De mindegy is, mivel a 2018. évi XXXVIII. salátatörvénnyel⁴² módosított, hatályos Infotv. nemcsak az 1995. október 24-én megjelent Európai Parlament és a Tanács adatvédelmi irányelvének (95/46/EK) II. szakasz 7. cikk f) pontját hagyta figyelmen kívül, hanem a GDPR II. fejezet 6. cikk (1) bekezdés f) pontjába foglalt, az adatkezelés jogszerűségével (jogalapjával) kapcsolatos rendelkezését is. Az európai uniós tagállamok közül tehát Magyarország az adatkezelés jogalapjaira vonatkozóan sokkal szigorúbban rendelkezett. Ezzel ez a „kiskapu” (a jogos érdekérvényesítés) is becsukódott a magánnyomozó adatkezelői tevékenysége előtt. Így egy cseppet sem csodálkozom azon, hogy a Személy-, Vagyonvédelmi és Magánnyomozói Szakmai Kamara Budapesti Szervezetének elnöke, *Rohánszky Mihály* – aki nagyon sokat tett azért, hogy a magánnyomozást a szakma által is elfogadható módon szabályozzák újra (egyelőre süket fülekre találva) – nem is olyan rég a magánnyomozás végnapjairól beszélt egy előadásán.

A kedvezőtlen jogi környezet ellenére valamivel mégis optimistább vagyok, mint a kamara budapesti elnöke, hiszen 2011. július 26-ától, az Infotv. kihirdetésének napjától, 2018. május 25-éig, a 2016/679-es európai parlamenti és tanácsi rendelet, a GDPR hatályba lépéséig is végezték (adatkezelői) munkájukat a magándetektívek, még ha elvileg jogalap nélkül is ebben a közel hét esztendőszakban.

42 Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvénynek az Európai Unió adatvédelmi reformjával összefüggő módosításáról, valamint más kapcsolódó törvények módosításáról szóló törvény.

2018. május 25-étől pedig már jogalapunk is van, mert hivatkozhatunk az EU hazánkban is teljes egészében kötelező és közvetlenül alkalmazandó Általános adatvédelmi rendeletének II. fejezet 6. cikk (1) bekezdés f) pontjára – ha máshol nem, az Emberi Jogok Európai Bíróságánál, a Strasbourg-i Bíróságánál.⁴³

Mivel tehát a magánnyomozás jogintézménye valójában ma is idegentestként funkcionál a római jog alapú kontinentális jogrendszerünkben, ezért – bár én az egyesült királyságbeli nulla szabályozás híve vagyok – maximálisan egyetértek *dr. habil. Budai Balázs Benjamin PhD*⁴⁴ 2011. január 30-án, az Infotv. kihirdetése előtt fél évvel megjelentetett, *A koreguláció és a dereguláció szerepe a közigazgatási modernizációban* című tanulmányában leírtakkal:

„A jogra végső eszközként kell tekintenünk. Kizárólag akkor tekinthetjük hatékonyak, ha a társadalmi magatartások – a jogalkotó által elképzelt – befolyásolására nincs alkalmasabb eszköz. Ha végigtekintünk a kontinentális jogrendszereken (így hazánk poroszos beidegződésű szabályhalmazán is), láthatjuk, hogy olyan területek, részterületek is a jogalkotás „áldozataivá” váltak, amelyeknél más – enyhébb, illetve a társadalmi automatikus mechanizmusokat jobban felhasználó – eszköz célravezetőbb lett volna.

Feladatunk tehát: a jogbiztonság érdekében csökkenteni a jogszabályi halmazt. Ezt a szabályok ritkításával, az állami beavatkozás és szankcionálás visszafogásával, valamint a szabályozni kívánt célcsoport aktív bevonásával, önszabályozási felhatalmazásával érhetjük el. Erről szól tehát a dereguláció és a koreguláció.”

43 Erről a problémáról, *Magánnyomozás a XXI. század elején Magyarországon 2. rész – A magánnyomozás végnapjai?* címmel jelent meg írásom a Detektor Security biztonságvédelmi szakfolyóirat 2021. májusi, II. évfolyam 2. számának 46–47. oldalán.

44 A tanulmány megírásakor egyetemi adjunktus a Budapesti Corvinus Egyetem Közigazgatás-tudományi Karán, ma a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kara Közszervezési és Info-technológiai Tanszékének vezetője.

A hazai magánnyomozás 1995-ös – jó 46 évet késett – újra-engedélyezése, a 87/1995. (VII. 14.) Korm. rendelet óta, függetlenül a fenti jogi anomáliáktól, ma már a piac igényeit követve ott tartunk, hogy a magánnyomozó szolgáltatásokat az alábbi két nagyobb csoportba oszthatjuk:

1) Klasszikus magánnyomozásra, úgymint:

- az adatgyűjtés és elemzés,
- a környezettanulmány, életmódvizsgálat,
- a titkos megfigyelés, követés,
- az eltűnt vagy ismeretlen helyen tartózkodó, illetve bujkáló személyek felkutatása,
- a tanúkutatás és meghallgatás polgári és büntetőügyekben,
- a gazdasági, pénzügyi és vagyonelleni bűncselekmények felderítése,
- cégek és magánszemélyek vagyoni helyzetének felmérése, valamint
- a követeléskezelés.

2) Üzleti hírszerzésre (business intelligence) és elhárításra, úgymint:

- a céginformációk összeállítása, céghálózatok eltérképezése, konkurencia-vizsgálat, elemzés és jövőkép-alkotás,
- a likviditás- illetve fedezetvizsgálat (bonitásvizsgálat, ügyfélmonitoring),
- a gazdasági és politikai médiaanalízis (internetes háttérkutatás, értékelő-elemző tanulmányok elkészítése)
- a nyílt forrású információszerzés (Open Source Intelligence – OSINT),
- a vállalati vezető tisztségviselők, alkalmazottak lojalitásának, továbbá az üzleti partnerek megbízhatóságának ellenőrzése (kockázat-minimalizálás),
- a vállalati belső bűncselekmények (lopás, sikkasztás, üzleti titok megsértése) felderítése, ezzel összefüggésben poligráfos hazugságvizsgálatok előkészítése, és

- a kémeszközök műszaki-technikai felderítése és hatástalanítása („poloskairtas”).

A felosztás első csoportjával a Klasszikus magánnyomozástan könyvem egyes ügýtípusokat ismertető Különös részében, míg a második csoporttal a 2006 februárjában az Agave Könyvek Kiadó Kft. gondozásában *Üzleti hírszerzés, avagy Az ügynöktartás ábécéje* címmel megjelent könyvemben foglalkoztam. Amíg a klasszikus magánnyomozás inkább a XX. század végére volt jellemző, addig az üzleti hírszerzés a XXI. század elejére, a 2010-es évektől terjedt el Magyarországon, melynek legújabb ága a nyílt forrású információszerezés, az *Open Source Intelligence* (OSINT). Az OSINT a katonai felderítés és a hírszerzés rendszerén kívül is alkalmazható, a mindenki számára nyilvánosan, legális eszközökkel megszerezhető, vagy korlátozott körben terjesztett, de nem minősített adatok szakmai szempontok alapján történő felkutatását, gyűjtését, szelektálását, elemzését-értékelését és felhasználását jelenti. Az OSINT a XXI. század első évtizedére túlmutat a hírszerzés keretein, és gyakorlatilag valamennyi ágazat: a hírszerzés, az elhárítás, a bűnügyi felderítés, a bűnmegelőzés és persze a magánnyomozás alkalmazott eszköze lett.⁴⁵

A továbbiakban a magyarországi magánnyomozás XX. századvégi „hőskorával”, a klasszikus magánnyomozás időszakával foglalkozom, de nem szeretném sem elméleti, sem szakmai, nyomozáselméleti, krimináltaktikai, adatgyűjtés-módszertani és legfőképp jogi kérdésekkel untatni tisztelt olvasóimat. Helyette két megtörtént esetet teszek közzé (természetesen a szereplők nevének titokban tartásával), remélve, hogy ezzel a laikus érdeklődőkhöz közelebb hozom a magándetektív hivatást.

45 Lásd: Dr. Solti István PhD: *Az OSINT információgyűjtő eszközeiről* című tanulmányát – megjelent a Nemzeti Közsolgálati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézetének elektronikus (online) megjelenésű tudományos folyóirata, a Nemzetbiztonsági Szemle 7. évfolyam (2019.) 2. számának 3–18. oldalán, és más írásait.

1. esettanulmány: A szélhámos álügyvédnő⁴⁶

Miután sokévnnyi rendőrségi, állam-, majd nemzetbiztonsági szolgálat után 1995. április 30-án leszereltem, nyomozóhivatásomtól nem távolodtam el, mert egy fővárosi társas ügyvédi iroda mellett működő magánnyomozó irodánál helyezkedtem el. A magánnyomozó irodát a főként büntetőügyekkel foglalkozó ügyvéd barátom alapította, akivel korábban évekig együtt dolgoztam a Nemzetbiztonsági Hivatal Terrorelhárító Igazgatóságán. A detektíviroda tulajdonosa a nyomozásokat rám bízta, az első ügyem egy csalási ügy lett.

1995 májusában az egyik ügyfelünk a következőkkel kereste fel irodánkat. Néhány hónappal azelőtt kiadta Havanna-lakótelepi panellakását egy vidékről Budapestre költözött ügyvédnő részére, aki annak rendje és módja szerint a kauciót kifizette és a lakbérrel sincs elmaradása. Pár napja azonban egy újsághirdetésen akad meg a szeme, amelyben az ő lakását hirdetik eladásra, megadva annak vonalas telefonszámát. Miután rendelkezésünkre bocsátotta lakásingatlana hiteles tulajdoni lapjának másolatát, arra kért bennünket, hogy derítsük ki, mi az igazság az ingatlan eladásra történt meghirdetésével kapcsolatban. Még aznap tárcsáztam a pestszentlőrinci lakás vonalas telefonszámát, melyet egy hölgy vett fel, akivel másnap délelőttre beszéltünk meg időpontot az eladandó ingatlan megtekintésére.

A lakásmustrára *Kojak*⁴⁷ becenevű kollégámmal érkeztünk, aki egy nagydarab, tarkopasz, de kinézete ellenére vajszívű fickó, találó ragadványnevét a rendőrnnyomozói múltjából hozta magával.

46 Ez az esettanulmány, *Magánnyomozás a XX. század végén Magyarországon – 1. esettanulmány: A szélhámos álügyvédnő* címmel megjelent a Detektor Security szakfolyóirat 2021. decemberi, II. évfolyam 4. számának 50–51. oldalán.

47 A fiatalabb olvasók kedvéért: *Kojak* egy népszerű amerikai krimisorozat főhőse, a dél-manhattani rendőrkapitányság hadnagya, akit az 1994. január 22-én elhunyt *Aristotelis „Telly” Savalas* görög származású, Oscar-díjra jelölt és Emmy-díjas amerikai színész alakított. A filmsorozatot 1973 és 1978 között sugározták, de népszerűsége miatt azóta is többször ismétlik.

A helyszínen egy ügyvédként bemutatkozó, középkorú hölgy fogadott bennünket, és miközben körbevezetett minket a lakásban, elmondta, hogy azért akarja eladni lakását, mert talált egy jobbat, ami a munkahelyéhez, egy belvárosi ügyvédi irodához közelebb van. Mi pedig – az előre kitalált álvásárlási legendánknak, fedőtörténetnek megfelelően – előadtuk, hogy a cégünk részére székhelynek néztük ki az ingatlant, mert kiváló az elhelyezkedése és telefonos, földszinti lakás. A lakásmustra befejeztével kijelentettük, hogy megvennénk, ha meg tudunk egyezni. Az ügyvédnő mosolyogva közölte, hogy az ingatlan ára 12 millió forint, melyből egymillió az előleg, az előleg átadását követően természetesen ő fogja elkészíteni az adásvételi szerződést és a földhivatali ügyintézkést is ellátja. Miután beleegyezően bólintottunk, leültetett minket a nappaliban és egy fiókból biankó formanyomtatványt vett elő, amely az előleg átadásáról, illetve átvételéről szólt. Ezt most szépen kitöltjük, és ha még ma kifizetik az előleget, önöké az ingatlan – mondta a hölgy, majd elővette személyi igazolványát, a fényképnél kihajtotta, s elkezdte beírni személyes adatait a formanyomtatványba. Személyi igazolványa még a régi sötétbordó színű kis könyvecske volt, melyben a fénykép hasonlított a hölgyre, alatta a neve előtt a „Dr.” is jól látható volt. Amikor végzett, megkérdezte, ugye a cég lesz a vevő, kérném a pontos adatait. Kojak erre a kis dohányzóasztalra dobta céges névjegykártyáját, parancsoljon. A hölgy egy darabig nézte a hanyagul odavetett névjegyet, és lassan lehervadt arcáról a mosoly. Ez a cég egy magánnyomozó iroda és önök magándetektívek, akkor én most lebuhtam? – kérdezte meglepődve.

– Szóval, maguk magánnyomozók ... Hála istennek, mert már azt hittem, hogy a rendőrök jöttek értem! – monda, majd felállt és határozott léptekkel elindult a kijárat felé. Akkor én most elmegyek. Kollégám a maga mackós, mégis fürge mozgásával útját állta, nagyjából be is töltve a nappali ajtaját. A lebukott álügyvédnő, hogy kilátástalan helyzetén javítson, taktikát váltott. No akkor kísérjenek át a hálószobába, mutatok önöknek valamit. Átkísértük. A hálóban kihúzta az ágyneműtartót, amelyben egy halom ropogós bankjegy volt, nyilván a károsultak ingatlanra kicsalt előlegkifizetései. Ha futni hagynak, a pénz fele az önöké. Tekintetünk egymásra villant társammal, és a következőket mondtam a szélhámós

hölgynek. Ebben a kérdésben a magánnyomozó iroda tulajdonosa és ügyvezetője dönthet, de szerintem meg tudunk egyezni. Én most kimegyek egy utcai telefonfülkébe, mert az mégis biztonságosabb a lakástelefonnál, és mindent megbeszélék a főnökömmel. Addig a barátommal számolják át a pénzt.

Az utcai telefonfülkéből persze nem a főnökömet, hanem a XVIII. Kerületi Rendőrkapitányságot hívtam, röviden beszámoltam az illetékes parancsnoknak, s arra kértem igyekezzenek, mert sokáig nem tudjuk a helyszínen visszatartani az elkövetőt. Az utcán vártam meg a rendőröket, akik tényleg gyorsan a helyszínre értek, még a cigarettám sem égett csonkig. A két egyenruhás járőrrel és egy civilruhás nyomozóval együtt mentünk be a lakásba, ahol a kollégám először a hölgyre mutatott, ő lenne az elkövető, majd az addigra már megszámlolt és az asztalra kötegelt pénzre, ez pedig a kicsalt összeg, pontosan hatmillió forint. A civilruhás nyomozó hivatalos hangnemben közölte, innentől átveszi az intézkedést. Az ügyről természetesen részletes jelentést készítettünk, melyet megküldtünk a XVIII. kerületi kapitányságnak, bár tisztában voltunk vele, hogy tanúként is kihallgatnak majd bennünket.

A szélhámós álügyvédnő tehát fatálisan tévedett amikor azt mondta: „Szóval, maguk magánnyomozók ... Hála istennek, mert már azt hittem, hogy a rendőrök jöttek értem!” Mert nem ismerte a skót származású amerikai nyomozó, majd a polgárháború idején az északiak katonai hírszerzője (kém és kémelhárító), végül magánnyomozó *Allan J. Pinkerton* legendás történeteit. Pinkerton az 1850-es évek elején Chicago központjában alapította meg a Pinkerton Nemzeti Detektív Ügynökséget, a *Pinkerton's National Detective Agency*-t, amelynek mottója a „Mi sohasem alszunk!” (We Never Sleep!), jelképe pedig a mindent látó szem volt. Ez ihlette a magádetektív angol megnevezését: *private eye*. Pinkerton az egész országra kiterjedő ügynökhálózatot épített ki, ügynökei, magánnyomozói és fejedelmek, a *Pinky*-k – a klasszikus Vadnyugat korához méltón – igen kemény fickók hírében álltak. Ezért amikor a rendőrök rátörték az ajtót egy körözött fegyveres bűnözőre, az megkönnyebbülten sóhajtott: – *Ja, maguk rendőrök... Hála istennek, mert már azt hittem, hogy a Pinky-k jöttek értem!*

2. esettanulmány: Zálogházi rablás

A második ügyem egy rablás volt. 1995 nyarán ügyvéd barátom, a lipótvárosi magánnyomozó iroda alapítója a következő problémáját osztotta meg velem. Kirendelt ügyvédként egy rablás vádlottját kell védenie, akit azzal vádol az ügyészség, hogy 1994 decemberében Békásmegyeren, a Hollós Korvin Lajos utcai kis magánzálogházat, arcát símaszkkal eltakarva, egy revolverrel (fegyvernek látszó tárggyal) kirabolta. A húszas évei elején járó védenca kidobó emberként dolgozik egy budai diszkóban és volt már büntetve erőszakos bűncselekmények, könnyű testi sértések, s egy ízben súlyos testi sértés miatt is. Ez a munkájával jár együtt – vélekedett barátom –, de vagyonelleni bűncselekményt még nem követett el. Majd azzal folytatta, áttanulmányozva az ügy nyomozati iratait arra jutott, hogy a terhelt ellen a priuszán, meg hogy Békásmegyeren lakik, nincsen semmilyen megdönthetetlen bizonyíték. A rendőrségnek csupán egyetlen szemtanút sikerült felkutatnia, egy hatéves fiúgyermeket, aki éppen a közeli homokozóban játszott, amikor az elkövető kirohant a zálogházból, a fején lévő fekete kötött símaszkot letépte, s a dzsekije zsebébe gyömöszölve tovább szaladt. Ekkor látta egy pillanatra az arcát, amit állítólag megjegyzett. A rendőrségen a gyereket a szülei és egy gyermekpszichológus jelenlétében többször is meghallgatták, majd több fénykép közül kiválasztotta a feltételezett elkövetőt, a védencaemet. A srácot rögtön őrizetbe vették, majd előzetes letartóztatásba helyezték. Néhány hónapig előzetesben volt, és most szabadlábon várja a bírósági büntetőperét. Első fokon az illetékes Budapesti II. és III. Kerületi Bíróság tárgyalja az ügyét, amely rövidesen kezdődik. Mivel a vád gyenge lábakon áll, a b) pontos felmentő ítélet biztosra vehető, de védenca a) pontos felmentő ítéletet akar, mert váltig állítja, hogy a bűncselekményt nem ő követte el. Gyakorlatilag ez okozza az ügyben a legnagyobb problémát.

Ehelyütt közbevetőleg meg kell jegyezni, hogy 1995 nyarán még a régi Be., a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény volt hatályban, amely a büntetőeljárás akadályainál az alábbiakat rendelte:

„13. § Büntetőeljárást nem lehet indítani, és a már megindult eljárást meg kell szüntetni vagy felmentő ítéletet kell hozni, ha

- a) a cselekmény nem bűncselekmény vagy azt nem a terhelt (a feljelentett személy) követte el;
- b) nem állapítható meg bűncselekmény elkövetése, illetőleg az, hogy a bűncselekményt a terhelt (a feljelentett személy) követte el ...”

Az új büntetőeljárás törvény kidolgozásának munkálatai 1991-ben kezdődtek meg, melynek eredményeképpen megszületett az 1998. évi XIX. törvény, amely a hivatalból való eljárás, a büntetőeljárás megindítása és a büntetőeljárás akadályainál, a 6. § (3) bekezdés a) és b) pontjaiban ugyanúgy rendelkezett, mint a régi Be. A 2018. július 1-jén kihirdetett új Be., a 2017. évi XC. törvény a felmentő ítélettel kapcsolatban kimondja:

„566. § (1) A bíróság a vádlottat a vád alól felmenti, ha

- a) a cselekmény nem bűncselekmény,
- b) a bűncselekményt nem a vádlott követte el,
- c) nem bizonyított a bűncselekmény elkövetése vagy az, hogy a bűncselekményt a vádlott követte el ...”

A fentiekre tekintettel ügyvéd barátom arra kért, tanulmányozzam át én is a nyomozati iratokat, aztán beszéljük át, hogy mit is tehetnénk. Erre a beszélgetésre hamarosan sort is kerítettünk, első kérdésem az ügyvéd felé az volt: a rendőrség miért nem próbálta meg felismertetni a fogvatartott elkövetőt a zálogházi alkalmazottakkal? Ez egy kis zálogház, ahol nincsenek alkalmazottak, a zálogház tulajdonosa egyedül dolgozik ott, és azért nem mutatták meg neki az állítólagos elkövetőt, mert hogy az símaszkot viselt. Ezen igen meglepődtem, mert annak idején a Rendőrtiszti Főiskolán a személyleírás elkészítésénél, a személyek felismertetésénél és a szembesítésnél azt tanultam, hogy az elkövető fontos jellemzőihez tartozik annak termete, mozgása és a hangja is. Akkor ezt a

hiányosságot fogjuk először pótolni – indítványoztam, s arra kértem barátomat, hogy beszéljen védencével, hajlandó-e belemenni ebbe az igen izgalmasnak ígérkező „társasjátékba”. Amennyiben ugyanis elzárkózik ettől, az ügyvéd úr ne vegyen mérget a srác ártatlanságára. A zálogháztulajdonossal majd én beszélek.

Az ügyvéd úr már másnap elújságolta, hogy védenca zokszó nélkül beleegyezett, ugyanis jól ismeri ezt a zálogházat, mert korábban vitt már oda ezt-azt, főleg műszaki cikkeket, amikor hamarjában készpénzre volt szüksége. Ezt azonban nem mondta el a rendőröknek, nehogy beismerésnek vegyék. (Helyesen gondolta.) Én is beszéltem a zaci tulajdonosával, aki nem zárkózott el a felismertetéstől, és elújságolta, hogy a rablás óta már nem tartózkodik egyedül az üzletben, mert felvett egy fegyveres biztonsági őrt rész munkaidőben. Mivel nem kedvelem a téli sportokat és síelni se tudok, előzetesen beszereztem egy fekete kötött símaszkot, hogy pontosan idézzük fel a történeteket. Erre azonban semmi szükség nem volt, mert amikor beléptünk a terhelttel a kis üzletbe, a zálogház tulajdonosa ismerőseként üdvözölte állítólagos kirablóját. Te voltál letartóztatva a bűncselekmény miatt? – csodálkozott, majd hozzátette: téged símaszkban is azonnal felismertelek volna, akárhogy is változtatod el a hangodat. No, akkor ezt majd a bíróságon se felejtse el elmondani – mondtam búcsúzóul, aztán mindenki mindenkivel kezét rázott, s távozott a helyszínről.

Elérkezett a nagy nap, az elsőfokú tárgyalás a Budapesti II. és III. Kerületi Bíróságon. Az ügyész nem túl hosszú, s nem igazán meggyőző vádismertetése után végre a védelemé lett a szó. Az ügyvéd ismertette a bírósággal, hogy magánnyomozója segítségével pótolta a nyomozó hatóság mulasztását, s indítványozta, hogy itt és most végezze el a tisztelt bíróság a sértett és a vádlott szembesítését egymással. Az eljárási cselekmény során ugyanaz történt, mint előtte a zálogházban, ezért a bíró azonnal felmentette a vádlottat. Az ügyész természetesen nem értett egyet a felmentéssel arra hivatkozva, hogy a védelem befolyásolta a sértettet a vallomásában. Az ügyvéd erre indítványozta, hallgassák meg erről a magánnyomozót is, aki itt ül a hallgatóság soraiban. A bíróság nem tartotta szükségesnek a magánnyomozó kihallgatását, viszont felmentő ítélete indokolásában felhívta a védelem figyelmét, hogy szokatlan eljárása valóban

alkalmas lehet a sértett tanú befolyásolására.

Már majdnem elfelejtettem a zálogházi rablást, mert más ügyek kötötték le figyelmemet, amikor ügyvéd barátom beviharzott Báthori utcai közös irodánkba, kezében lobogtatva a másodfokú bíróság ítéletét. Na ennek az ítéletnek olvasd el az indokolását! Bekereteztetem és kirakom az irodám falára. A másodfokú ítélet mindenben helybenhagyta az első fokon meghozott döntést, azonban maximálisan egyetértett a védelem „szokatlan eljárásával”, mivel enélkül a vádlott valószínűleg igen szigorú, évekig tartó szabadságvesztés-büntetést kapott volna – ártatlanul –, hiszen a fegyveres rablásért ez jár.

Ettől a sikeres büntetőügytől fogva még nagyon sokáig *Petrocelliként*⁴⁸ emlegették az ügyvéd urat. „Petrocelli”, ügyvéd barátom és régi harcostársam a titkosszolgálatnál megérdemli, hogy név szerint is megemlékezek róla, ő *dr. Gyury József*, aki sajnos 2013 nyarán elhunyt. Kedvenc szlogenje azóta is fülemben cseng: „*Ügyvéd–magánnyomozó verhetetlen páros!*”

48 A fiatalabb olvasók kedvéért: A Petrocelli 1974 és 1976 között forgatott, 44 részes amerikai bűnügyi tévéfilmsorozat. Az 1980-as években Magyarországon is nagy sikerrel vetítették, a különböző tévécsatornák időről időre mind a mai napig műsoron tartják. A sorozat címszereplője a bostoni születésű, olasz gyökerekkel rendelkező ügyvéd, *Anthony J. Petrocelli* (Barry Newman) – egyszerűbben Tony Petrocelli – egy képzeletbeli arizonai kisvárosban, San Remóban praktizál. Az ötvenperces epizódokban egy-egy eleve vesztesre álló büntetőügyben vállalja el a vádlott védelmét, és *Pete Ritter* magánnyomozó segítségével nyomozást folytat védenca érdekében.

Szomor Sándor

Szomor Sándor két évtizedet töltött bűnügyi nyomozóként, és vezette többek között az Országos Rendőr-főkapitányság Bűnügyi/Nyomozó Osztályát. Ma már jogászként dolgozik és vezeti blogját: <https://detektiv-tortenelem.hu>, ahol a detektívek történetével foglalkozik, valamint az Állami Rendőrség Detektívtestületének történetét dolgozza fel és mutatja be.

DETEKTÍVREGÉNYEK A VALÓSÁGBAN⁴⁹

Az Ön által most olvasott szösszenet apropója: A VESZPRÉM-BALATON 2023 EURÓPA KULTURÁLIS FŐVÁROSA rendezvénysorozat sokszínű kínálati palettáján felettebb izgalmasnak ígérkezik a **HOLTSZEZON** névre keresztelt kortárs irodalmi fesztivál. A fesztivál alapvetően ösztönművészeti jellegű, de elsősorban az irodalomra fókuszál. Azon műfajokat kívánja előtérbe helyezni, amelyeket bár sokan szeretnek, mégis ritkán találkozhatunk velük kulturális eseményeken. A veszprémi egyetemi hallgatókkal közösen kidolgozott programok főként a fantasy, a **krimi**, a sci-fi, a dalszöveg, az ifjúsági irodalom és a képregény műfajai köré épülnek, de a négynapos eseményen szó esik a sorozatkultúra vagy éppen az ökológia irodalmi kapcsolódásairól is. A tervek szerint 2023 februárjának utolsó hétvégéjén – a **MAGYAR KRIMISZEMLE** (<https://magyarkrimiszemle.hu/>) szakavatott, lelkes gárdájának szervezésében – megrendezésre kerül a **MAGYAR KRIMIFESZTIVÁL**. Ennek gerincét a hazai krimi műfaji sajátosságairól, írókról és műveikről, jelenségekről, az irodalom és a valóság kölcsönhatásairól, és természetesen a valóságos és a fantázia szülte detektívekről szóló nyilvános kávéházi eszmecserek képezik. Ilyen lesz például *A magyar krimi történeti távlatai és öröksége* című beszélgetés is. Az alábbi sorok – a hazai nyomozás, illetőleg az államrendőrség detektívtestülete történetének⁵⁰ néhány, a második nagy világháború előtti fontos epizódjának felidézésével, a rendőrség és a sajtó kapcsolatának, valamint a bűnügyi regények, novellák és a valóság néhány személyi és tartalmi jellegű összefüggéseinek bemutatásával, a teljességre törekvő igénye nélkül – a téma alaposabb megismeréséhez kívánnak hozzájárulni.

49 PESTI HÍRLAP, 1941, augusztus 26.

50 A magyar detektívekkel kapcsolatban azámos érdekesség található a <https://detektiv-tortenelem.hu> ingyenes, mindenki számára hozzáférhető ismeretterjesztő weboldalon, illetve a JUBILEUMI EMLÉKALBUM A 125 ÉVE ALAKULT DETEKTÍVTESTÜLET TISZTELETÉRE című könyvben (írta és szerkesztette dr. Szomor Sándor, Budapest, 2011)

Rólam: Anyám szívesen töltötte kevés szabadidejét olvasással, és ajándékként mindig kaptam tőle könyvet is. Apám alapvetően műszaki orientáltságú volt, de nem álltak messze tőle a művészetek sem. Jól játszott tangóharmonikán, szívesen és mély átéléssel szavalt, baráti körben gyakran idézett sztorizás közben magyar klasszikusoktól. Nem meglepő, hogy az irodalom és a történelem irrti érdeklődésem nagyon korán kialakult. Az általános iskolai alapok megismerése után a középiskolában a jó öreg „Domo” (Domonics Géza tanár úr) számunkra újszerű (kedvesen magázódó), személyiségformáló tanítási stílusa igencsak elevenné tette bennem a – mindenki ott lakozó, minden (régi és új) után érdeklődő – kíváncsi kis ördögöt. Bár nagyon laza volt a stílusa, ha a nebuló nem vette fel az általa elvárt ritmust, a naplóból fel sem nézve közölte, széles karmozdulatokkal jelezte: „*Elég is lesz! Majd legközelebb! Csücsi! Karó!*” Hát lehet az ilyen szívhez szóló motivációnak ellenállni? (Lehet, de nem tűnt diákfejjel sem jó ötletnek...☺) A tanár úr a felnőtté válás útján kacskaringózó tinédzserekre szabott módszerei alapvetően a nyitottság irányába terelték a művészetekhez való viszonyomat. Megmutatta, hogyan is lehet egy mű értékeit felfedezni úgy, hogy az örömet okozzon, és ezáltal hogyan tudjuk saját személyiségünket formálni. Egy régi kínai bölcs mesélte, hogy ő gyakran vesz fel utazásai során idegeneket a kocsijába. Tanítványai riadtan kérdezték tőle, hogy miért nem fél, hiszen bárki lehet az úti köpeny alatt, rosszindulatú ember, akár egy gyilkos is. Erre a mester csak annyit mondott: „*Amirosszatlátokbanne, aztmagambankijavítom, ajótmegátveszem*”. Később, már fiatal felnőttként egy felvételi előkészítőn Kiss Kálmán tanár úr (a Quimby frontemberének édesapja, költő, pedagógus) újabb aspektusokból világította meg az olvasás fontosságát.

Ezekkel az útravalókkal vágtam neki annak a bizonyos „*nagybetűs*”-nek, lettem „*kulturális mindenevő*”, csapongva a különböző művészek és irányzatok között. Azt gondolom, hogy szükség van a művek tematizálására, a szakmai kritikákra (véleményem szerint, természetesen az alkotói szabadság tiszteletben tartása mellett ezeknek igazán az alkotóknak kell/kellene fontosnak lennie), de egy mű igazi értékét az egyén számára nem a műfajba sorolás, a kortárs vagy az utókor alkotóinak, szakembereinek („*Mire gondolt*

a *költő?*” típusú) véleménye adja. A mű szemlélője/hallgatója/olvasója számára akkor lesz valamiből értékes valami, ha megérinti a lelkét, esetleg megmozgatja a „szürkeállományát”, tanítja, vagy egyszerűen csak szórakoztatja. És ha ezeket egyszerre teszi velünk, akkor az maga a katarzis ...

A gépész karbantartó üzemmérnöki diploma átvétele után pár évvel – talán Poirot, Sherlock, Sam Spade, Perry Mason, Philip Marlow, Vidocq, Lupin, esetleg Maigret, vagy Steve Carella hatására – a Dunaújvárosi Rendőrkapitányság próbaidős nyomozói között találtam magam. Bő két évtizednyi bűnügyi szakterületen folytatott munka után szakvizsgázott jogászként dolgoztam aktív pályafutásom végéig. Mára már 2500 kötetet meghaladó kis könyvtáram is van, amelynek közel harmada történelmi, jog- és rendészettörténelmi kiadvány, valamint krimi/bűnügyi regény.

Vitt a lendület. Így igazán 60 éves korom fölött tudatosult bennem, hogy a művészet a maga módján életem során milyen sok zűrös, stresszben bővelkedő időszakot segített átvészelni, és mennyi örömteli pillanattal ajándékozott meg. Rejtő, Ady, Shakespeare, Szolzsenyicin, Wodehouse, Esterházy, az Lgt, a Sziámi, a Kontroll Csoport, a Queen, a Scorpions, a Jethro Tull „*ügyeltek*” arra, hogy nehéz időkben is talpon maradjak. Nem is szólva a krimikről, bűnügyi témát is tartalmazó regényekről, kémregényekről. Inspiráltak a továbblépésre, a fejlődésre, és jóindulatúan hátba vertek, utat mutatattak, ha tétováztam. Nyomozásaim alatt egy helyszínen, egy kihallgatáson többször támadt deja vu érzésem, erről már valamelyik krimiben olvastam. Tettek, kérdések, „*mesterfogások*”. Mi is volt a megoldás?

Ezek után gondolom, senki nem csodálkozik azon, hogy a kedvenc „*krimim*” – amely kortalanul, ma is időszerű módon írja le a „*bűn melegágyának*” titulált szegénységet, nyomort, folyamatos feszültséget teremtve, remekül megformál szereplőkkel, többféle aspektusból végig visz egy nyomozást, ütköztet vallási és ateista ideákat, jogot és erkölcsöt – az 1866-ban megjelent *Bűn és bűnhődés*.

Dióhéjban a magyar állami rendőrség kialakulásáról.

Az emberiség történetének korai időszakából származó emlékek között szép számmal találunk a bűnnel, illetve a bűn elleni fellépés különböző formáival kapcsolatos, valamint a társadalmi együttélés reguláit összefoglaló dokumentumokat. Ennek ellenére, az írásban rögzített szabályok szerint eljáró, törvény által létrehozott, egységes elveken szervezett, központosított rend védelmére szakosodott (bűnüldöző egységet is magába foglaló) szervezet létrejöttére mégis sokat kellett várni. Véleményem szerint ennek egyik alapvető oka, az adott államban mindenkire vonatkozó és mindenkivel szemben alkalmazható, a többség által beszélt nyelven (is) írt, mindenki által megismerhető anyagi- és eljárásjogi büntető-kódex hiánya.

Hazánkban Árpád-házi királyaink már a kezdet kezdetén is igyekeztek megtenni mindent a rend fenntartása érdekében. Szent István szigorú büntetések kilátásba helyezésével próbálta elejét venni – elsősorban az élet és a vagyon elleni – delictumok elszaporodásának. Szent László követte elődei következetes büntetőpolitikáját. Sőt, több ponton még szigorításokat is eszközölt, illetve az uralkodó módot adott „forrónyomos” tevékenységre, azaz „a lopott jószág nyomon követésére” a gazdának, „nehogy a falubeliek a barmaikat kihajtván, eltapodják a keresett nyomot; és szükség esetén házkutatásra is, „... ha pedig ..., akkor a nyomozók házról-házra motozzanak.” Emellett jeles uralkodónk Dekrétumai Harmadik Könyvének bevezetőjében feladatul határozta meg a „tolvajságba” esők elleni fellépést azoknak, „a kiket közönségesen öröknek neveznek”, egyúttal utasította a király követét, járjon faluról falura, és „tudakozzék a faluk népétől; és valahol tolvajt tudnak jelentsék meg”.

Az ezt követő századokban több magyar és idegen, jelentős, illetve kevésbé jelentős hatású büntetőjog-gyűjtemény gyakorolt hatást a hazai igazságszolgáltatásra. Természetesen – egymástól függetlenül, a helyi érdekekre figyelemmel – vármegyei és városi statútumok egész sora szabályozta a törvénysértőkkel szembeni fellépést.

A „*kalapos király*” központosított hatalom létrehozását célzó intézkedései során állami rendőrség szervezésébe is belekezdett. Budára és Pestre (egy-egy rendőrbiztos mellett) közös

rendőrigazgatót nevezett ki, Perczel István kapitány személyében. Az „új” rendészeti szerv a király haláláig működött. Ezt követően a vármegyék, a városok visszanyerték alaposan megnyírbált jogait, és többségében visszatért minden a megszokott kerékvágásba. Pár esztendő elteltével I. Ferenc császár lehetőséget biztosított már a megyéknek is, hogy külön „bűnüldöző” szervezeteket hozzanak létre. Néhány évtizeddel később a Helytartótanács – a közállapotok javítása érdekében – 1836-ban utasítást adott a rendőrség újjászervezésére. A feladatot báró Mednyánszky Móric „szervezőbiztosra” testálták, aki a főkapitány részére is részletes utasítást készített. A szabályozás meghatározta a fontosabb rendészeti potentátok feladatát is, és egészen 1848-ig hatályban maradt.

Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc idején megszülettek a nemzeti őrseregről⁵¹ és a szabad királyi városokról megalkotott törvénycikkek. Szemere Bertalan belügyminiszter elképzelései alapján 1848 tavaszán megszervezték az *Országos Rendőrséget*, elkülönítették azt a Belügyminisztériumtól, és – közvetlenül az Országos Honvédelmi Bizottmánynak alárendelve – létrejött az **Országos Rendőri és Postaosztály**. A szabadságharc bukása után a császári erők teljesen befolyásuk alá vonták a magyar közigazgatást. Budán és Pesten egészen 1861-ig – 1851-től Pest-Budai Cs. Kir. Rendőr-igazgatóság elnevezéssel – az osztrák császári rendőrség működött. Az Októberi Diploma nyomán 1861-ben Rottenbiller Lipót, Pest főpolgármestere megbízta Podmaniczky Jánost – **rendbiztosi** rendszert is működtető – **önkormányzati városi rendőrség** megszervezésével, amelynek rendőrség szolgálati utasítását a városi tanács dolgozta ki. A Vasárnapi Ujság⁵² a következőképp kommentálta az eseményt: *„Pest város új rendőrsége. Hazánk újra szervezési nagy munkájában változás alá kell esnie az eddigi rendőrségi intézményeknek is. E munka lassan halad bár, de biztosan, s úgy hisszük inkább is célhoz fog vezetni, mint az eddigi*

51 *A nemzeti őrseregről szóló 1848. évi XXII. tc.: „A személyes és vagyonbátorság, a' közcsend és belbéke biztosítása, az ország polgárainak őrködésére bizatik...”* Trattner és Károlyi Könyvnyomtató Intézetében, Pest, A sajtószabadság visszaállításának első évében, 47-52.o.

52 Vasárnapi Ujság, 1861.03.10., 113.o.

nyomasztó, s csaknem egészen idegen elemekből összeállított, s azért a népségtől mindig bizalmatlansággal, ellenszenvvel fogadott rendszer. Mint örvendetes tényt említik a hazai lapok már eddig is – bár még csak a kezdet kezdetén vagyunk, – hogy a vétségek és kihágások esetei már eddig is tetemesen meggyérültek s a mi történik is, az jó részben a még mindig létező régi rendőrségi organumok elleni tüntetésekben találja okát. De a ki várni tud, azt meg nem csalja reménye, s azért hiszszük, hogy e bajtól is csak megszabadulunk. Fővárosunkban, hol az összeütközésekre több alkalom kínálkozik, hol a helyi viszonyok rendezését ezernyi érdekek követelik, s a személy- és vagyonbiztonság kiáltó szükségévé válik, mert annak megsértésére százszorta több alkalom kínálkozik, Pest városában, mondjuk, **végre komolyan hozzálátnak a városi rendőrség szervezéséhez...**” Pest első rendőrfőkapitányának a „kalandos életű” **Thaisz Eleket** választották, 1861. május 1-jétől töltötte be ezt a fontos tisztséget. Első intézkedései között a várost körzetekre osztotta, és alkaptányságokat (a mai kerületi rendőrkapitányságok előfutárai) hozott létre, felszámolta a régi osztrák rendszer által foglalkoztatott hadács-hálózatot (besúgóhálózat), megszervezte először a porkoláb, majd a rendbiztosokból (később polgári biztosokból) és darabontokból álló rendszert. Visszaadta a könyvkereskedőknek az osztrák hatóságok által elkobzott könyveket, iratokat, és több magánszemélynek a lefoglalt levelezését is. Regnálása első hónapjában – amikor még nemhogy speciális bűnügyi egység nem volt, de a rendőrség szervezete is éppen csak alakulgatott – megtalálta az élet egy kiemelt üggyel (talán élete legnagyobb kihívása volt, mindjárt az elején). A hosszú emigrációból hazatért gróf Teleky Lászlót **1861. május 08-án** a Szervita téri Teleki-palota első emeletén reggeli 8 óra előtt a gróf inasa az elzárt lakosztályba menvén a földön fekvő taláta, lábánál a saját kisütött pisztolya volt látható. A helyszínre érkezett Pest rendőrfőkapitánya és főügyésze, illetve oda rendelték két sebész főorvost és egy fegyverszakértőt. A hír hallatán az alakuló félben lévő Országgyűlés részéről is megjelent egy kisebb küldöttség. Az első benyomások alapján öngyilkosságra gyanakodtak, de a helyszínen lévő politikusok azonnal összeesküvést kiáltottak, és gyilkosságnak ítélték az esetet (a mai napig nem

sikerült teljességgel bizonyítani sem egyik, sem másik feltételezést). Abban végül megegyeztek, hogy a helyszínen észlelték jegyzőkönyvezése, és a tanúk által észlelték írásban rögzítése mellett más módon is meg kell örökíteni a halál körülményeit. A palotában tartózkodók valamelyikének javaslatára a helyszínre kérték MayerGyörgyfotográfust, aki az elhunytról és a hálószobaberendezési tárgyairól két sztereofelvételt (térhatást keltő fotózási eljárás) csinált. A magyar kriminalisztika korszakhatárként tekint a gróf halálára, **első alkalommal készült egy magyarországi „nyomozás” során, fénykép.**

Telt-múlt az idő, de a rendőrfőkapitány jogai és kötelezettségei nem kerültek írásban meghatározásra. Így Thaisz eléggé sajátosan, mondhatni öntörvényűen végezte feladatát, ami miatt rendszeresen összetűzésbe került a fővárosi önkormányzattal (is). Előfordult, hogy bíróság elé citálták, állásából felfüggesztették, de a főkapitány rendületlenül haladt előre a maga által megalkotott elvek és tervek szerint. Voltak előremutató, de botrányos, krimibe illő döntései is, gyakran merült fel a korrupció gyanúja, de ez már egy másik történet⁵³.

Az események sűrűjében, a Kiegyezés után 15 évvel megszületett szuverenitásunk egyik legfőbb szimbóluma, Magyarország új fővárosa, **Budapest**. Az 1848-49-ben megfogalmazott főváros-konceptió a *Buda-Pest fővárosi törvényhatóság alakításáról és rendezéséről szóló 1872. évi XXXVI. tc.*⁵⁴ rendelkezéseiben realizálódott. E törvény **20. §-a** akként rendelkezett, hogy **„A fővárosi törvényhatóság területén a rendőrséget egységes szervezettel az állam – fővárosi rendőrség – neve alatt saját közegei által kezeli”**. Mondhatni „jó magyar szokás szerint” az egységes fővárosi rendőrség jó darabig csak papírra vetett remek gondolat maradt.

53 Lásd pl.: Szomor Sándor: Most kavarja, vagy nem kavarja? Rendhagyó portré Thaisz Elekről; BUDAPEST A VÁROSLAKÓK FOLYÓIRATA, 2011/10, 14-17.o.

54 **„1. § Buda és Pest sz. kir. fővárosok, valamint Ó-Buda mezőváros és a Margit-sziget, ez utóbbiak Pest vármegyéből kikebelezettvén, Buda-Pest főváros név alatt egy törvényhatósággá egyesítettnek.”**

A társadalmak polgárosodási folyamata során a bűnnel kapcsolatban két máig alkalmazott alapelv jegecesedett ki: „*nullum crimen sine lege*” (nincs bűncselekmény törvény nélkül) és a „*nulla poena sine lege*” (nincs büntetés törvény nélkül). Könnyen belátható, hogy a törvényes keretek között zajló nyomozás egyik alappillére, hogy a bűncselekmény elkövetésekor legyen egy, az adott ország nyelvén megalkotott, mindenki számára megismerhető büntetőtörvénykönyv. Közérthetően: az adott országban hatályos törvények milyen magatartást büntetnek és milyen büntetés szabható ki bíróság által a **bűncselekménnyé nyilvánított magatartás**ért. Ezekhez az elvekhez azért a komolyan veendő krimiszerzők is tartják magukat.

A fentiek tükrében nem szorul különösebb magyarázatra, milyen kolosszális eredmény, hogy a '48-as szabadságharc és forradalom bukása után nem egész 30 esztendővel, több évszázados próbálkozások után végre-valahára megszületett a magyar büntető törvénykönyv, az **1878. évi V. tc.**⁵⁵ (alkotója, Csemegi Károly után **Csemegi-kódex**). Mindjárt olyan jóra sikeredett, hogy több idegen nyelvre lefordították. Még franciára is, ami abban az időben nagy elismerésnek számított. Hosszas vajúdást követően – igaz, csak Budapest területén – a rendőri szervezet is konkrét formát öltött a *Budapest-fővárosi rendőrségről szóló 1881. évi XXI. tc.* (az **első rendőrségi törvény**) rendelkezései alapján. Munkájukat a *Régi Pesti Tornyos Városházán* kezdték meg, pár irodában. Az itt eltöltött évek után 1877. november 1-jétől a Hatvani utcába (mai Kossuth Lajos utca), a volt **Grassalkovich-palotába** költöztek. A kis létszámú, alacsony fizetésű, szakképzetlen személyekből álló rendőri szervezet nem oldotta meg a gondokat, és polgári biztosokra alapított tevékenység körül az 1880-as évek közepére egyre több botrány robbant ki. A Pesti Hírlap *Országos rendőrség* című vezércikkében⁵⁶ követelte a rendőrség haladéktalan átszervezését.

A székesfővárosi államrendőrség vezetését **1885** tavaszán **Török János** vette át, aki tanulmányozta Bécs, Berlin, Párizsi és London rendőrségeinek szervezetét, munkamódszereit.

55 Lásd: A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről, Pfeifer Ferdinánd kiadása, Budapest, 1878

56 Pesti Hírlap, 212. szám, 1884. augusztus 02., 1-2.o

Kinevezését követően vasszigorral látott neki a korrupt, megbízhatatlan elemek eltávolításának és helyükbe igyekezett jól képzett, megbízható személyeket kinevezni. A növekvő létszámú rendőrség számára egyre szűkösebb Hatvani utcai épületből 1887-ben a budapesti m. kir. államrendőrség főkapitányi hivatala átköltözött a Budapesten Lipótváros Zrínyi utca és Ferencz József tér sarkán fekvő épületbe, amelyben korábban a nemzetközi felső körökben is népszerű Európa szálló működött. Török János főkapitánysága alatt rengeteget fejlődött, a modernizáló törekvések eredményre vezettek.

Török János halála után a főkapitányi széket a bűnügyi osztály vezetője, **dr. Sélley Sándor** foglalta el, aki tovább folytatta elődje terveinek megvalósítását. A feladatot az is nehezítette, hogy Budapest rohamléptekkel haladt a világvárossá fejlődés útján. Az 1894. év végén 11 rendőri kerületre osztott 24 401 hektárnyi terület – amelynek rendőri felügyeletét el kellett látni – meghaladta a bécsi, párizsi és a berlini rendőrökét is. A lakosok száma – a csatlakozott Újpesttel és Rákospalotával – túl lépte az 520 000 főt. Budapesten a nyilvántartás szerint ez idő tájt 15 432 ház állt, amelyekben 106 572 lakás volt kialakítva, így egy lakásra átlagosan 4,85 lakó jutott.

A király **1896** elején **Rudnay Bélát** nevezte ki a fővárosi államrendőrség élére. Ennek az esztendőnek a legjelentősebb rendezvényeit a magyar államiség „ezredéves” évfordulójának tiszteletére rendezett ünnepei jelentették. A rend biztosítása érdekében ideiglenes jelleggel felállításra került – **Saly Károly** vezetésével – egy kerületi kapitányság is. Az előkészítő munkálatok során a főkapitányság készített egy ún. *kézi nyilvántartást*⁵⁷, amely ***A rovott egyének rövid személyleirással ellátott betűsoros névjegyzéke*** cím alatt jelent meg. A rendezvények minden nagyobb

57 A kiadvány összeállításához a főkapitányság nyilvántartásán kívül felhasználták „76 magyarországi ügyészség, fegyintézet és fogház figyelembe vehető anyagát és 74 külföldi fogháznak s 4 külföldi rendőrhatalóságnak hazánk s a kiállítás közbiztonságát érdekelhető adatait is.” Ez a kétkötetes kis könyve Európában abban az időben egyedülállóan számított, tartalmazta 13 500 személy adatait, mintegy 16 700 tételre bontva

atrocitás nélkül lezajlottak. Rudnay rengeteget tett a rendőrség népszerűsége és az állampolgári bizalom növelése érdekében. A törvényes működés mellett nagy jelentőséget tulajdonított a kommunikációnak. A főkapitány az **1880**-ban alapított, addig „szívességből megtűrt” **rendőrségi sajtóiroda** működési szabályait írásba foglaltatta, és vezetését a tehetségével és a bűn elleni harc iránti elhivatottságával kitűnt **Székely Vladimir** rendőrfogalmazót bízta meg. Remek húzásnak bizonyult. Ennek ékes bizonyítéka, hogy ő töltötte be ezt a pozíciót közel 20 éven keresztül. Kedvelték munkatársai, de élvezte az „újdonszok” bizalmát is. Szükség is volt a jó kommunikációra, mert **1900.** január 1-jén életbe lépett a **bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. tc.**, amely a rendőrség nyomozó hatóságai számára szigorú előírásokkal megtűzdelve új alapokra helyezte a nyomozás intézményét, külön hangsúllyal a bizonyítási eljárás szabályaira. A sajtóiroda fontos célkitűzései közé tartozott a sajtó munkatársainak korrekt, és főként friss információkkal ellátása a fővárosban történt rendőri intézkedésekről. A főkapitány rendszeressé tette a szóbeli tájékoztatókat. Elrendelte, hogy a lapok megjelenéséhez igazodva (voltak újságok, amelyek reggel kerültek az árusokhoz, mások híreit este hordták szét a rikkancsok, de akadt olyan lap, amelynek volt reggeli és esti kiadása is) naponta háromszor adjanak ki közleményt, és Székely Vladimir lehetőség szerint minden nagyobb bűncselekmény helyszínén jelenjen meg, és tájékozzódjon, hogy a szervezeten kívülre szánt információ első kézből származzon, ne torzuljon, mire eljut a nagyközönséghez.

Rudnay 1902 januárjában köriratban értesítette „*az intéző- és végrehajtó rendőrség összes tisztviselőjét*” a sajtóiroda működési rendjéről, az ezzel kapcsolatos rendőri kötelezettségekről. Egyúttal – „*tudomásvétel és miheztartás végett*” tájékoztatást adott arról, hogy a „**Budapesten megjelenő napilapok rendőri tudósítói szindikátust alakítottak, amely szindikátus 1902. január 1-ével működését már meg is kezdte**”.⁵⁸ Minden lap rendőri rovatvezetője arcképes *Rendőrtudósítói igazolványt*, a kisegítő rendőri tudósítók

58 A BUDAPESTI NAPILAPOK RENDŐRI ROVATVEZETŐINEK SZINDIKÁTUSA 50 ÉVES JUBILEUMI ÉVKÖNYVE, Budapest, 1930

pedig (újságonként kettő) *Rendőri engedély*-t kaptak. A legtöbb sajtóorgánumnak ekkorra már volt **rendőrségi** vagy **tárgyalótermi rovata**, amelyből szinte napra készen megismerhetőek voltak a kor érdekesebb bűnesetei, pereit. A XX. század elejére kialakult a híreket ismertető **tudósító**, a **riporter** figurája. Több nagyon népszerű vált újság is ebben az időszakban kezdte meg működését, például a Tolnai Világlapja, amely már nagyszámú fotóval is illusztrálta híreit (a rendőri tárgyú tudósítások mellett minden számban megjelent egy-egy írás Székely Vladimir tollából, *Bűnügyi krónika* cím alatt).

Az újságírás színvonala hatalmasat nöött, amin nem is nagyon lehet csodálkozni, amikor olyan kimagasló tehetségeket tudtak maguk között, mint **Mikszáth Kálmán**, **Balla Jenő**, **Vészi József**, **Szomaházy István**, **Tarján Vilmos**, **Fröhlich János**, **Molnár Ferenc** (*A Pál utca fiúk* írója) **Hetényi Imre** (akiből 1914-ben detektívfőnökhelyettes lett) **Tábori Kornél**. És ne hagyjuk ki **Ady Endrét** sem, akinek fennmaradt egy fényképes tudósítói engedélye (*Nagyváradi Napló*) a nagyváradi rendőrkapitány aláírásával. Gyakran forgatom régi kiadványok oldalait, nyugodt szívvel állítom, hogy hatalmas élmény minden tudósítás, esszé, szakmai rovat egytől-egyig. Emellett azt is meg kell említeni, hogy ettől kezdve a rendőrség állományából is sokan tették közzé gondolataikat. Közülük is kiemelendő **Székely Vladimir**. Nagy sikert aratott például az *Árny és derű*, amely az *Egy rendőrtiszt naplójából* alcímet kapta, és a Házi rendőr is hasznos olvasmánynak sikeredett. Tábori Kornéllal közösen is kiadott számos remek írásművet (például: *Nyomorultak, gazemberek; A csaló Budapest; Az erkölcstelen Budapest; Bűnös nők; Vasúti tolvajok; Beteg szerelem*), és 1906-ban az Uránia Tudományos Színház bemutatta (*Rendnek muszáj lenni*, három felvonásban, 165 színes és 10 mozgóképpel) **Geguss Dániellel** és **Huszár Jánossal** közösen készített alkotását, de nagy sikert aratott *A razzia* és *Az ucca* című darabja is. Nyugdíjba vonulása után is számos bűnügyi témájú publikációja jelent meg, továbbra is töretlenül népszerű volt, még a '30-as évek elején is rendszeresen szerepelt a rádióban, humoros bűnügyi történeteit nagyon kedvelte a hallgatóság. Ezen időszak rendőri/bűnügyi jellegű szakkiadványai közül csak párat említenék, például nagy elismerést váltott ki

Szombatfalvy Albert (detektívfőnök) *Hat bűnügyi előnyomozás*, **Endrődy Géza** *A bűnügyi nyomozás kézikönyve* című műve, **Krecsányi Kálmán** (detektívfőnök) egységes szerkezetbe foglalt, rendőri és bűnügyi tárgyú szabály és jogszabály gyűjteménye, **Geguss Dániel** *Gyermekvédelem és rendőrség*, **Rédey Miklós** *Magyarország városi rendőrsége és annak újjászervezése, a közigazgatás államosítására*, *Budapesti útmutató: rendőrségi zsebkönyv*, *A nyomozási eljárás nehézségei*, *A rendőri szolgálat vezérfonala*, **Rédey Miklós – Laky Imre** *Rendőri lexikon*, **dr. Balogh Jenő** *Nyomor és büntettek*, **Balla Jenő** *Bűn és nyomor* (Krecsányi Kálmán detektívfőnök előszavával), **Tisza Miksa** *Magyarország rendőrségének története* című műve. Számos rendészeti jellegű újság is megjelent hosszabb-rövidebb ideig, az ismertebbek a *Rendőrségi szemle* (szerk.: Geguss Dániel és Székely Vladimir), *Rendőri lapok*, *Közbiztonság* (szerk.: Geguss Dániel és Székely Vladimir).

Tábori Kornél a kor egyik legelismertebb riportere önállóan is sokat publikált a bűn világáról (például: *Nyomor és bűn a gyermekvilágban*; *A tolvajnép titkai*; *Bűn és szerelem*; *A pesti élet*; *A kártyázó Budapest*; *Baccarat*), és Molnár Ferenchez hasonlóan haditudósítóként is helyállt.

Különösen a pesti polgárok körében tett szert nagy népszerűsége Fröhlich János a szerkesztésében megjelenő *Detektív krónika* (amely „Szenzációs, igaz detektív történetek”-et tett közzé „*Conan Doyle-stilben*”) kiadvánnyal.

Rudnay Béla főkapitánysági ciklusával kapcsolatban kiemelendő az is, hogy – **dr. Pekár Ferenc** hathatós közreműködésével – meghonosodott (Anglia után másodikként Európában) a daktiloszkópia, rendbe szedték a nyilvántartásokat, és ekkor hozták létre a mai Rendőrmúzeum alapját képező rendszerezett gyűjteményt is.

A budapesti állami rendőrség élére **1906**-ban új vezető került **dr. Boda Dezső** személyében, aki tovább haladt az elődei által kijelölt úton. Nevéhez köthető például a nyilvántartások intézményesítése, modernizálása, és a daktiloszkópia tudományának elismertetése (A daktiloszkópia történetének fontos állomása volt az 1907. július 20-án Dános határában elkövetett rablógyilkosság nyomozása.

Az ügy **1908**-as tárgyalásán **házánkban először fogadott el bíróság minden kétséget kizáró bizonyítékként ujjnyomot**. A szakértő a bűncselekmény helyszínén rögzített véres ujjnyom alapján egyértelműen azonosította az egyik vádlottat elkövetőként.) Ebben az évben hozzák létre az **Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatalt** és a **Bűnügyi Múzeumot**.

Nagyobb, említésre méltó változást a fővárosi államrendőrség életében az I. világháború (sok rendőrt behívtak katonának, új típusú bűncselekmények jelentek meg, az utca rendjének fenntartása is más típusú szolgálatszervezést igényelt, stb.) és a Tanácsköztársaság idézett elő. A proletárdiktatúra bukását követő zűrzavaros időszakban az új kormány megkezdte a **vidéki rendőrségek államosítását**, de háború alatt kidolgozott tervek (az országos állami rendőrség létrehozásában jelentős szerepet játszott többek között **Tisza Miksa, dr. Pekáry Ferenc, Rédey Miklós, Miskolczi László, Dorning Henrik**) megvalósítására (is) erősen rányomta bélyegét a **Trianoni Békeszerződés**. A megindult folyamat következtében 1920-ban lezárult a magyar rendészeti szervek, a magyar rendőrség egy, elsősorban szétagoltsággal jellemezhető korszaka. A szervezési munkák 1921 végére fejeződtek be. Az új típusú rendőrség Belügyminisztériumban létesített országos főkapitányi beosztásba **dr. Nádossy Imrét** nevezték ki. Vidéken 7 nagyobb régió került kialakításra, **Budapestvidéki, Debreceni, Miskolci, Pécsi, Szegedi, Székesfehérvári és Szombathelyi Kerületi Főkapitányság** elnevezéssel. A **Budapesti Főkapitányságon** főkapitányi székét **dr. Marinovich Jenő** foglalta el. A második világháború végéig (a folyamatos létszám és technikai fejlesztésen kívül) nagyobb, az egész országot érintő átszervezés már nem történt.

Ezen időszakban is számtalan ismeretterjesztő, népszerűsítő és szakmai kiadvány jelent meg. Példaként említem a *Rend*, a *Detektív*, a *Magyar detektív*, a *Magyar rendőr* újságokat, a könyvek közül pedig **Fröhlich János** *Detektív hősök*, **Baksa János** (szerk.) *Rendőrségi Almanach*, **Laky Imre** *Rendőrökről rendőröknek*, **Vécsey Leo** (szerk.) *A 40 éves Budapesti Detektívtestület jubiláris albuma*, **dr. Gellért Ede** (detektív főfelügyelő) *Budapest bűnözői*, **dr. Szathmáry Róbert** (m. kir. detektív főfelügyelő, jogi egyetemi

oktató) *A nyomozás története, A bűnözés vizsgálata, A detektív munkája*, **Borbély Zoltán – dr. Kapy Rezső** (szerk.) *A 60 éves magyar rendőrség* és **Nemes Sándor** (m. kir. detektív főfelügyelő) *Gyakorlati nyomozás* című művét.

A DETEKTÍVTESTÜLET. Pillanatképek a magyar detektív-intézmény történetéből. A Pesti Hírlap már említett „*Országos rendőrség*” című vezércikke nem csak a rendőrség átszervezését követelte, hanem egyúttal a **detektív osztály** felállítását is: „*A mi pedig a magasabb szellemi képességet illeti, az magában sem a zsandárságtól, sem a katonailag szervezendő rendőrségtől nem várható, értjük a detektív osztályt. Ez a rendőrség lelke, az állami gondviselés mindentlátó szeme s mindentudó agyveleje. Jól szervezett, kitűnő **detektív osztály nélkül nincs rendőrség, nincs közbiztosság**, ... Detektív osztályt ... okvetlenül teremtenünk kell Budapesten s pedig oly hatáskörrel, mely kiterjedjen az egész országra. ... Anglia csak elég szabad ország, Franciaország pedig köztársaság s mindegyik így szervezete titkos rendőrségét anélkül, hogy eszébe jutna bárkinek, akár egyiket, akár másikat rendőrállamnak tartani. ...*”

A Budapesti Hírlap 349. száma⁵⁹ a következő hírt tette közzé: „*A fővárosi titkos rendőrség. Már régebben írtuk, hogy a belügyminisztérium, belátva a régi rendszer, vagyis a jelenleg fennálló polgári biztosi intézménynek tarthatatlanságát, a külföldön sikerrel alkalmazott detektív rendszert életbe lépteti. ... a főkapitány a szervezéssel és a titkos rendőri szolgálatra alkalmas egyének kiszemelésével töltött el s az előterjesztés már a belügyminiszter asztalán van, ki a kinevezési okiratokat már a napokban aláírja. ... A titkos rendőrség főnöke tanácsosi minőségben Splényi Ödön báró ... **1886. évi január 1-én kezdi meg működését***”.

Az alapok lerakása. A Detektívtestület – ahogy megalakításakor hívták: **Detektív Osztály** – működése első időszakában nem önálló szervezetként tevékenykedett, nem rendelkezett szolgálati utasítással sem. A Bűnügyi Osztály tevékenységének segítésére létrehozott „*kisegítő erő*” a főkapitányság Hatvani utcai épületében került elhelyezésre.

59 Budapesti Hírlap, 349. szám, 1885. december 20., 6.o.

Báró Splényi Ödön (nem mellesleg a Ludovika-Akadémia első tanári karának tagja, **Blaha Lujza** férje) nagy elánnal látott neki az írásba foglalt szabályok szerint működő, egységes szervezetű osztály megszervezésének. A kinevezés pillanatában ugyanis az újdonsült „titkosrendőrök” a Főkapitányság Bűnügyi Osztályára és a kerületekbe voltak vezényelve. Ez az egység vezette a bűnügyi nyilvántartást, tárolta a büntettek értesítő íveit, fényképekkel (*acta personalia*), a „rovott előéletű egyének” és a rendőri felügyelet alatt álló személyek kimutatását, a tömeglakások, búvóhelyek és játékbárlangok elkülönített lajstromát. A főkapitány gyorsan belátta a helyzet fonákságát, a felderítő munkára gyakorolt igencsak káros hatását, és báró Splényi javaslatára – augusztus elsejei hatállyal – a kinevezett detektíveket „berendelte” a detektív osztály kötelékébe. A detektívfelügyelő közvetlen irányítása alatt ezzel megalakult az akkor 36 fős egység, igaz ezt követően is gyakran került sor vezénylésekre.

A Török főkapitány 1890 tavaszán a detektívek munkarendjének átalakításáról döntött és javaslatot tett a frissen rendőrtanácsossá kinevezett báró Splényi más beosztásba helyezésére is (véltetően azért, mert a detektívfelügyelő folyamatosan arra törekedett, hogy mind nagyobb önállóságra tegyen szert, törekvéseit sem a főkapitány, sem a bűnügyi osztályvezető nem nézték jó szemmel⁶⁰. Az ez év júniusában jóváhagyott második *Detectiv-szabályzat* már **detectiv-testület**nek nevezi. Nem sokkal ezt követően báró Splényi Ödönt – aki a detektív osztály megszervező-vezetőjeként bizonyította magas szintű rendőri kvalitásait – 1890. június 5-én megbízták a főváros VII. kerületi rendőrkapitányságának vezetésével.

Az új szabályzattal a tarsolyában vette át a stafétabotot

60 A végtelenül szigorúnak, de igazságos döntéshozónak tartott Török János nem hazudtolta meg most sem önmagát. A kialakult helyzetet – szem előtt tartva Splényi hibái mellett elvitathatatlan érdemeit is – igyekezett úriember módjára megoldani. „..., midőn Excellenciádat mély tisztelettel kérem, miszerint intézkedni szíveskedjék, hogy az új számfelletti rendőrtanácsos, br. Splényi Ödön úr a fővárosi rendőrség kebelében mielőbb egy oly hivatali állást foglaljon el, mely az eddigi törvényen alapuló gyakorlat szerint a rendőrtanácsosokat megilleti...”

a detektívfelügyelői beosztásban 1890. június 7-én **Szombatfalvy Albert**. Török János főkapitány – egészen 1892. szeptember 2-án bekövetkezett haláláig – továbbra is kiemelt figyelemmel, nagy odaadással támogatta a Detektívtestület munkáját. Lehetőségei szerint folyamatosan növelte a létszámot, például 1892-ben 25 ideiglenes detektívet nevezett ki, létrehozta a detektívfelügyelő-helyettesi beosztást, továbbá a gyakorlati tapasztalatok alapján szorgalmazta egy új „*Detectiv-szabályzat*” elkészítését is.

Török János halálát követően a főkapitányi széket a bűnügyi osztály vezetője, **dr. Sélley Sándor** (jogász, ügyész, belügyminisztériumi államtitkár) foglalta el, az ő helyére **dr. Farkas Lajos** rendőrtanácsost neveztek ki. Az 1893. évi IV. tc. alapján többek között emelkedett a detektívek fizetése és elkészült a megújított szabályzat, amelyet a belügyminiszter 1893. november 24-én, ***A detektív testület szabályzata és szolgálati utasítása*** címmel hagyott jóvá.

Szabályzat. Ez a fogalom általában elborzasztja az embereket, legalábbis rossz érzéseket kelt. Többen (főként a gyakorlatban dolgozók, esetenként nem minden ok nélkül 😊) úgy érzik: *„na itt van még egy szükséges rossz, egy irodista firkálmány. Semmi haszna, csak azért van, hogy legyen.”* A detektív szabályzat esetében éppen az ellenkezője az igaz, és egyértelműen arra az alapelve épül, miszerint alkotmányos alapokon nyugvó, az állampolgárok jogait a legmesszebbmenőkig tiszteletben tartó, egységes szemléletű, törvényes és mégis hatékony bűnüldözői munka kizárólag írott szabályok alapján végezhető. A vonatkozó törvény rendelkezéseit helyezi el a hétköznapi életben. Fogalmakat tisztáz, magatartási formákat ír elő, szabályozza a hatóságok munkáját és a polgárokhoz, illetve más hatóságokhoz való viszonyát. A Budapest Fő- és Székesfővárosi Állami Rendőrség 1895. évi működését taglaló jelentés múltidéző blokkjában a következőképpen jellemzi a: *„A »Szervezeti szabályzat« tágabb működési kört biztosított a detektívtestületnek, a »Szolgálati utasítás« pedig a detectivek eljárásában egyöntetűséget és biztosságot állapított meg, a mi által módja lett ejtve annak, hogy a detektívek nagyobb erélylyel s így természetesen nagyobb sikerrel működhessenek.”*

A norma adja meg a **detektív fogalmát**: **„A detektív azon közege a közbiztonsági rendészetnek, mely a törvények és rendeletek által megállapított korlátok határain belül a megelőző és felfedező szolgálatot van hivatva teljesíteni.”**. A „megvesztegethetetlenség és igazságérzet minden detektívtől szigorúan megköveteltetik”, és a „detektívnek **tudni kell**, hogy a törvények és rendőri területen is érvényes rendeletek minő tettekre és mulasztásokra szabnak büntetést, **ismernie kell** továbbá a detektívtestület szervezési szabályrendeletét és azon törvényeket és rendeleteket is, melyek szolgálatára vonatkoznak”. A detektív a szolgálatban **„köteles mindig magával hordozni igazolványát, jelvényét és zsebkönyvét”**. Ezen kívül „szükséges, hogy a detektív **magánál tartson** legalább 3 frt pénzt, zseborát, viaszgyertyát és néhány leragasztható levélborítékot. Éjjeli, vagy a fő- és **székváros területén kívül teljesítendő szolgálatban a detektívnél forgópisztoly és kézi bilincs is legyen**”. Kötelezve volt az előjáróival szembeni feltétlen engedelmességre és tiszteletre. Az eljárás sikeressége érdekében „**a figyelés, puhatolás, rovott multú egyének ellenőrzése s más oly működésnél, hol a rendőri jelleg elárulása nem szükséges, a detektív őrizze meg inkognitóját**”. A szolgálati utasítás általános része rendelkezik a **detektívek kötelelességeiről** és **jogairól**, míg a különös részből megismerhetjük, miről is szól a **detektív munka**. Leírja a **szolgálati típusokat** (központi felügyeleti-, tartalék-, vasúti-, hosszú portyázó-, rövid portyázó-, éjjeli- és nyomozó szolgálat), részletezi a detektív **különös teendőit** (helyszíni szemle tartása, személyek és életviszonyuk után puhatolás, személyek és dolgok felkutatása, motozás, helyiség kutatása, személyek üldözése és elfogása) és egyéb részletszabályokat fogalmaz meg. A fentieket olvasva nem kell különösebb képzelő erő ahhoz, hogy tudjuk, miről is szóltak a detektívek hétköznapijai. A detektívtestület 1945-ös feloszlásáig nem is kellett sokat módosítani rajta, csak egy-két rendelkezést kellett az idők szavára hallgatva átírni, kiegészíteni.

A detektívek létszáma az 1890-es évek közepéig 50-70 fő között mozgott, ami már lehetővé tett egyfajta ügýtípusra specializálódást, „**szakosodást**”, csoportok alakultak, amelyeket csoportvezetők irányítottak. Külön csoportok figyelték folyamatosan a szállodákat,

fürdőket, vendéglőket, kávéházakat, postahivatalokat, színházakat, dalcsarnokokat és a bordélyházakat. A déli-, keleti-, és nyugati pályaudvarokon 4 detektív volt állandóan szolgálatban, míg a VI-VII-VIII. kerületbe és Újpestre 2-2, illetve a IX. kerületbe 1 detektív lett vezényelve a bűnügyi nyomozások elvégzésére. A világos szabályok és az új munkamódszerek meghozták az eredményt. Sikerült például elfogni a hírhedt, Európa és Amerika polgárainak, és persze rendőreinek oly sok álmatlan éjszakát okozó *Papacosta*-betörőbandát⁶¹. Ezzel egy időben három – magyar elkövetőkből álló – páncélszekrényekre szakosodott bandát is sikerült leleplezni. Felderítették az 1884. január 5-én elkövetett negyedmilliós „*postalopás*” tetteit is.

Az „*Ezredéves kiállítás*” idején a Detektívtestületet 1 fő detektívfelügyelő, 1 fő detektívfelügyelő helyettes, 29 fő I. osztályú detektív (800 forint fizetéssel), 33 fő II. osztályú detektív (700 forint fizetéssel), 38 fő ideiglenes minőségű detektív (600 forint fizetéssel), 20 fő polgári ruhás rendőr, 2 fő kézbesítő és 2 fő díjnok alkotta. Az országos kiállítási kapitányságra 15 detektívet vezényeltek, akik a több hónapig tartó – hozzávetőleg 7,3 millió látogatót fogadó – kiállítás alatt a sok elfogás révén megerősítették a 10 év alatt kialakult hírnevüket.

A Detektívtestület szempontjából fontos változások történtek 1899-ben. Például 10 fővel emelték a detektív státuszokat, továbbá bevezették minden kapitányságra a telefonkészüléket, amely eszköz nagymértékben hozzájárult a nyomozások során a gyors információáramláshoz.

Félévkor, munkásságának elismeréséül Szombatfalvy Albertet 1899. június elsejétől kinevezték a III. kerületi rendőrkapitányság vezetőjének, a Detektívtestület új főnöke – viszonylag rövid időre – **dr. Ruttner Sándor** lett, aki 1887-től szolgált a fővárosi rendőrségnél. Az új büntető perrendtartás életbe lépésekor 117 detektív alkotta a testületet. Az új törvény – nem kevés

61 A sok vihart kavart, méltán világhírű *10.493/fk. II. 1895.* számon folytatott nyomozás részleteiről – a szakma számára is elfogadható részletességgel –, a nagy hírvérés ellenére hitelesen talán egyedül csak Nemes Sándor számolt be. Vö.: Nemes Sándor: Gyakorlati nyomozás, Griff Könyvkiadó, Budapest, 1944, 225-232.o.

gyakorlati problémát okozva – eltüntette a nyomozások közül a még meglévő bizonytalanságokat, a rendőrt az ügyész és a vizsgálóbíró hasznos és nélkülözhetetlen munkatársává tette. A detektívek munkája is új alapokra került, „nem történhetett meg többé, – mint az előző gyakorlatban – hogy az őrizetbe vett gyanúsított heteken, sőt hónapokon át a nyomozás rendelkezésére állt a rendőrség épületében, mert az új bűnvádi perrendtartás értelmében legkésőbb huszonnégy óra múltán át kell vinni az ügyészségre. **Így kevesebb idő áll rendelkezésre a bizonyítékok összeszerzésére és a detektív munkára...** A statisztikai bizonyítás szerint 1900-ban közel négyszerese lett a detektívosztály munkaterhelése az előző évek munkateljesítményeinek”⁶².

A Krecsányi-éra, a Detektívtestület fénykora. Dr. Ruttner Sándor detektív főnök 1901. október 27-én tragikus hirtelenséggel, szívszélhűtésben elhunyt, helyét december 4-étől **Krecsányi Kálmán** foglalta el. Az új büntető perrendtartás hatására a munka fő iránya a felfedező szolgálat felé tevődött át a megelőző szolgálatról. Különös figyelmet fektettek a „*fővárosi és vidéki lapok apró hirdetéseiben rejlő veszedelmek elhárítására*” (számos kártyavető, jós, zugírász, szédelő, uzsoraközvetítő és kuruzsló felett tevékenységéért a bíróság előtt), a „*hazard-, hamis kártyajáték és tiltott szerencsejáték többféle fájának*” üldözésére, a játékbarlangok felfedezésére, a lóversenysport tisztaságának megóvására, a „*pornografikus képek terjesztése*” elleni fellépésre és nem kevés munkát adtak a különböző felvonulások, nagyobb gyűlések és egyéb mozgalmak is.

Krecsányi remek szervező, gyors helyzetfelismerő és döntési képességének is köszönhetően, a példás fegyelemmel működő detektív csapat egymás után folytatta le az „*európai hírnevű, világsikerű nyomozások*” egész sorát. Elfogták többek között azt az asztalos-varrónő párost, akik a lakásában – némi készpénzért és néhány ingóságért – megfojtottak egy újpesti nőt. „*Kinyomozták*” a „*rákosfalvai kegyetlen hitvesgyilkosság*” elkövetőjét, de döntő

62 Vécsey Leo: A 40 éves Budapesti Detektívtestület jubiláris albuma, M. Kir. Államrendőrség Detektívtestülete Nyugdíjpótló és Segélyező Egyesülete, Budapest, 1927, 33.o

szerepet vállaltak az Aradi utcában történt „darabolás” gyilkos elfogásában is. A hirtelen elszaporodó „tolvaj-kéjnők” lopásainak felderítése is az ő munkájuk eredménye. Leplezték a pozsonyi titkos pornográf nyomdát is, ahonnan egész Európát ellátták több nyelvű „szennytermékkel”. A magyar határon túli bűnesetek felderítésében is jeleskedtek a budapesti detektívek, ők fogták el például a Fürstenfeld melletti rablógyilkosság tetteseit, ezzel is öregbítve a magyar bűnügyesek hírnevét: „*a detektív főnök szobájában gyakorta megfordult egy-egy hírneves külföldi rendőrtisztviselő, aki a budapesti detektívtestület fejlett intézményét tanulmányozta s a külföldi rendőrhatalóságai sokszor teljes elismeréssel tapsoltak és gratuláltak a kimagasló, európai hírű nyomozati eredményekhez*”. Pályája csúcsán is megtartotta régi módszereit. Soha nem engedett senkit bántalmazni. Meghonosította a nyomozások során a környezettanulmány készítését, mert véleménye szerint egy sértett múltjában a legtöbbször ott rejlik az elkövető. Krecsányi keze alatt 1907-ben 132 detektív dolgozott (ekkor Bécsben 620, Berlinben 1 600 detektív volt), 20 különböző bűnügyekre szakosodott csoportban.

Személyzeti kérdésekben 1913-ban több lényeges döntés született. Krecsányi Kálmánt előléptették főkapitány-helyettesnek. A detektív főnök „félreállításként” élte meg az új beosztást, egyes vélemények szerint a viszonylag visszahúzódó Boda főkapitány túlságosan soknak találta a detektív főnök „nyilvános szereplését”. A legendás bűnüldöző végül 1913 közepén fájó szívvel megvált a Detektívtestülettől és átvette a Fogház- és Toloncügyi Osztály vezetését.

Ebben a cseppet sem barátságos helyzetben vette át a Detektívtestület vezetését **dr. Nagy Károly**. Akadtak ismét nagy port kavart bűnesetek, amelyekben a detektívek néhány nap alatt elfogták a tettest. Példaként említhető a Mágánás Elza néven közismert artistanő megölésének esete, amikor a holttest egy kosárba gyömöszölve került elő a Dunából. Az 1914-15-ös esztendő – a háborús helyzetből adódóan – rendkívül sok, zömében új típusú feladatot adott a detektívek számára. Tömegével végezték az idegenek, gyanús elemek megfigyelését, közreműködtek a kémek felderítésében, a „*hadseregszállítási bűnügyek*”, az egyéb háborús

visszaélések, az „*élelmiszeruzsora és árdrágítás*” elkövetőinek elfogásában. Napirenden voltak az ál-jótekonysági akciók is, és a posta sérelmére a szokásosnál sokkal több lopást követtek el. A hitelezési csalások és a csalárd bukások helyét átvették az élelmiszer (cukor, kávé, liszt) és egyéb kurrens cikkekre (petróleum, szén, fa, szesz) elkövetett deliktumok, illetve az árdrágítás.

Az okirat-hamisítások is inkább katonai iratokra irányultak, illetve nagy számban állítottak elő illegálisan élelmiszerjegyeket is. A detektívek az erősen megváltozott körülmények ellenére is rajta tartották a szemüket a főváros bűntanyáin. A háború alatt felderített esetek közül a legnagyobb visszhangot Kiss Béla, a cinkotai sorozatgyilkosság elkövetőjének elfogása váltotta ki.

Az 1917-es év első felének politikai viharai a rendőrséget sem kerülték el. Az év eleji kormányváltást követően dr. Boda Dezsőt érdemei elismerése mellett nyugdíjazták, utódja **dr. Sándor László** lett. Egy ideig ismét Krecsányi Kálmán állt a detektívek élén, majd rövid idő után átadta a vezetést **dr. Jeszenszky Gellért** rendőrtanácsosnak.

A rendőrség átszervezésének, az államosítás megkezdésekor a kibővült hatáskörű, nagyobb önállóságú Detektívtestület élére **Czibor Ferencet** nevezték ki. A fővárosban a Detektívtestület a Krecsányiék megteremtette alapokon viszonylag gyorsan megkezdte az érdemi munkát. A működést szabályozó rendeletek között akadt olyan – talán az egyik legfontosabb –, amely megszüntetett egy, a detektívekkel kapcsolatos 1886. óta fennálló hiátust. **Dr. Dorning Henrik** főkapitány-helyettes tervezete alapján 1923-ban megszülettek a **detektívтанfolyamra és szakvizsgára** vonatkozó rendelkezések, amelyek két célt szolgáltak: a detektívvé, illetve a detektívfelügyelői kinevezéshez kapcsolódó képzést és vizsgáztatást. A nyomozó elme pallérozódását segítették a nagy tapasztalatú szakemberek sorra megjelenő művei is. A detektív főnöki posztot a 1922-től **dr. Andréka Károly**, **Laky Lajos** és **dr. Szrubián Dezső** töltötték be. A komoly nemzetközi hírnévnek örvendő Detektívtestület koporsójába az utolsó szeget az *ideiglenes nemzeti Kormány 1690/1945. M. E. számú rendelete* ütötte. A detektívből papíron nyomozó lett, de a detektívek túlnyomó többségét eltávolították a rendőrség kötelékéből. Volt

akit börtönbe csuktak, másokat deportáltak ...

Kriminalisztika (a nyomozás tudománya)-**kriminológia** (a bűnözés és deviáns viselkedés társadalmi és pszichológiai vizsgálatával foglalkozó tudomány)-**krimi** (a nyomozást előtérbe állító bűnügyi történet); **romantika-realitás, jog-erkölcs**, avagy néhány gondolat a **„Miért nem született valamire való magyar krimi 1945 előtt?”** felvetéssel kapcsolatban.

- Véleményem szerint a krimi elsődlegesen a **szórakoztató irodalom** része. Még akkor is, ha olyan morális kérdéseket feszeget, mint Poirot a Gyilkosság az Orient expresszen című történet végén: joga van-e a magándetektívnek elhallgatni a tényeket a hatóság elől, még ha elfogadhatónak tűnő indokkal is gyilkolnak (hasonló dilemmával küzdött a két állami detektív – Javert és Dragos felügyelő –, amikor azzal szembesül, hogy az életét megmentő, amúgy bűncselekményt elkövető főhőst elengedje, vagy elfogja – a két különböző döntés ismert);
- Az nem kérdés, hogy a könyvkiadás nem jótékonysági intézmény, érvényesül(t) a kereslet-kínálat farkastörvénye. Felvetődik: **volt-e igény, és ha igen akkor mekkora** a magyar krimire?
- A '48-as forradalom és szabadságharc után a Bach-korszakban – hogy diplomatikusan fogalmazzak – akadtak problémák bőven az Októberi Diplomáig, a Februári Pátensig, és azután a Kiegyezésig sem volt felhőtlen jó darabig a közélet. Nem szólva Trianon következményeiről, és a '30-as évek gazdasági világválságáról. Szóval akadt, **nem bűnügyi témájú, feldolgozandó esemény** bőven, ami a széles néprétegeket érdekelhette.
- Ahogy arról már bővebben írtam, nagyon magas színvonalon ismerhette meg a nagyközönség a Rendőri Sajtóiroda, a különböző lapok bűnügyi rovatai, és az írok, újságírók és riporterek jóvoltából az **élet írta bűnügyi történeteket**. Értesült a konkrét felelősségre vonásról, büntetésről. A címül választott újságcikk a következőképpen kezdődik: *„Újságlapok régi rendőri*

krónikáiból Biggers és Wallace világhírű detektívregényeihez hasonló bűnesetek elevenednek elénk. Az élet detektívregényei, ha látszólag nem is mindig olyan idegizgatóak, színekben és bonyodalomban nem is olyan gazdagok, mint a külföldi írók detektívtörténetei, a nyomozások gyakran névtelen hőseit, a detektíveket mindig kemény próbára teszik Ráadásul ezek a nyomozások olyan bizonyítékokat tárnak fel, amelyek a bíróság előtt is megállják a helyüket. Félreértés ne essék, imádom Sherlockot, Poirot és társaikat, de azért már régen is kevés elkövető omlott össze egy nagy tudású, kioktató stílusú pasas, vagy egy kis „piperkőc” okfejtése hallatán. Ez a megoldás inkább sokakat – akik nem az élet napos oldalán éltek/élnek – inkább mosolyra fakaszt, mintsem újabb krimi olvasására ösztönöz. Ami kétségtelenül nagyon pozitív ezekben a detektívtörténetekben, hogy a **gondolkodás** és a **kitartás** fontosságát hangsúlyozzák. Ezzel ellentétben az olvasóközönség jelentős része jobban kedveli az egyszerű megoldásokat. Két jól irányzott balhorog, oszt jónapot ... Komoly hatást gyakoroltak a XX. század első felére „*az amerikai detektívkirály*”, **Nick Carter** „*faék egyszerűségű*” történetei. A 24 filléres kiadványok főleg a fiatalok körében voltak népszerűek. Olyannyira, hogy egy alkalommal még a rendőrség éves bemutatása is kitért az ifjúság szellemi fejlődésére gyakorolt negatív. Fogtak el olyan 14-18. évesekből álló betörőbandát, akik a Nick Carter „*csapatának*” nevéen szólították egymást, és ehhez a kihallgatások során is ragaszkodtak. Tetteiket inkább a szegények érdekében elkövetett hőstettként élték meg, mint bűncselekményként.

- A napi és hetilapok külföldi és magyar íróktól is folytatásos formában rendszeresen közöltek bűnügyi történeteket. Ráadásul az újság nagyságrendekkel olcsóbb volt, mint a könyv.
- A XIX. század végi és a XX. század első felében keletkezett, bűnügyi szálát (is) felgöngyölítő külföldi történetek szinte mindegyikének a főhős (aki sok esetben egy magándetektív) mellett **az egyik kulcsszereplő az állami rendőrség**

felügyelője, detektívje (Jean Valjean/Javert rendőrfelügyelő; Ladko/Dragos rendőrfelügyelő; Sherlock/Lestrade főfelügyelő; Lupin/Ganimard felügyelő; Poirot/Japp a Scotland Yard főfelügyelője), esetenként egy vizsgálóbíró is képbe kerül. Azt röviden bemutattam, hogy nálunk a Európa nyugatati feléhez képest igencsak későn és lassan alakult ki az **állami rendőrség és az állami detektív-intézmény**, és sokáig, csak a fővárosban volt államrendőrség. Az ország nagy részén a rendezett tanácsú városok önkormányzati rendőrök, no meg a csendőrség volt jelen. Sokaknak halovány fogalma sem volt, mi fán terem a detektív. Viszont azt még Regős Bendegúz is tudta, ha meglátja a szépen lobogó kakastollat, akkor ott nincs helye okoskodásnak, ha van rá mód, pucolás ...

- A fentieket rendkívül szemléletesen foglalja össze a már citált BUDAPESTI NAPILAPOK RENDŐRI ROVATVEZETŐINEK SZINDIKÁTUSA 50 ÉVES JUBILEUMI ÉVKÖNYVE (1930): *„Ötven esztendő ezidén a budapesti királyi állami rendőrség intézménye – a nagy nyugati államok évszázados rendőrhatalóságaival szemben – s a magyar rendőri sajtóhírszolgálat szerve félszázados multra tekinthet vissza, a külföldi rendőri sajtóirodák tizenöt-huszesztendő multjával szemben”*. Azaz a sajtó remekül kielégítette a detektív sztorik után sóvárgók igényeit.

- A korszak hírneves külföldi íróinak (pl. sir A. C. Doyle, M. Leblanc, E. S. Gardner, E. Wallace, R. Chandler, G. Simenon) többsége, az általuk megalkotott figurákkal együtt a mai napig megőrizte népszerűségét. Kérdés, hogy akart-e bárki is versenyezni velük a magyar írók közül?

Jómagam, mint irodalomkedvelő, krimi-olvasó, jogász, exnyomozó, esetenként meghívott egyetemi oktató tapasztalataimra alapozva úgy gondolom, amikor arról cserélünk eszmét, hogy volt-e magyar krimi 1945 előtt, az írásomban a teljesség igénye nélkül ismertetett felvetésekről is feltétlenül szót kell ejteni. A Krimifesztivál megálmodóinak tervei szerint ilyen és hasonló témákról szólnak majd a szakemberek által moderált beszélgetések.